

7863

సరస్వతీ గ్రంథమాల: ౨౧
శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి సంపాదము

మణిహరము

మణిహారము

మొదటి భాగము, ప. 1,

నరసవర్తి గ్రంథమండలి,
రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ సామ్యములు
(చ కా శ కు ని ట)

Saraswathi Power Press: Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu.
1st Edition--1924..

అంకితము .

అదినుభ్యంతరస్థితమును,
విశ్వమంతట వివిధచరిత్రముల కొరలమును,
రాజ్యమును,
భగవత్స్వరూపమును
నగు
“కాలమునకు”

నీ నంకితము చేయుచుంటిని.

శివోపాసనము.

చదువరులకు గ్రంథకర్త విన్నవించుకొనున దేవున నీకథ ముఖ్యముగ నొంగుదేరకవి యను “టెన్నిసన్” (Tennyson) వ్రాసిన “Lancelot and Elaine” అనుకథ నాధారముగఁ జేసికొని కల్పింపఁబడినది. ఇందు యవన [గ్రీకు] పాశ్చిములకు పేరు లికు వవసరమునఁ బదములకు భారతీయనామధేయములకుఁ బోలిక యుండులాగున మార్పులు చేసితిమి. ఇందు చారిత్రకీయాధ్యాత్మ ముగఁబడి గథాకల్పనాసౌందర్యమునకే నెక్కువ ప్రాముఖ్యత యుండుననినది. కావున నుదాగ్రహణచరీణు లగుపాఠకమహాశ యులు దీనిని సాదరముగఁ జదివి గుణము లేమైన నున్న గ్రహించి, వోషముల నా కెఱింగించినచో, ముచ్చట నట్టివోషములు కలుగ కుండులాగునఁ బ్రయత్నించెదను.

దీనియందు స్నేహభావమున నానంద బోధపరమశ్రేయము లగుకాండ్రేగు రామచంద్రరావువారి నే నంతయుఁ కృతజ్ఞుడను.

1—11—1933. }
నల్లూరు. } మలుసు సుబ్బారావు.

మణిహారము .

- ౧౭౭ -

౧

సర్వకారణములకుఁ గారణం బయినవరమేర్పగునిదివ్యహస్తముచే వి
నిర్మితమైనవిశ్వచక్రము కాలము చాలుచుబట్టియొన్ని యోగవిశా
మము లొనర్చి యుండలేదు. గాఢము ల్గ్రహించి బాల్యయామనమున
భయ నవలూరణ్యశోభితయై హృదయమునకు నిర్మలమున మోసం
గుచుండెను.

పితృచక్రనివసము. వేకువకాము. నల్లెనీలము చువెన్నె అనిపి
యుండె. అనునాకాశము నూర్చుకొన్నవలెను కిమక క్రోధము
చుండెను. తీయనూరినిసిద్ధులైననూరి ముంకినూరి లూనినూరిని
మాటు కంటి మెట్టి పాపచుండినకొలముననను సగునిహృదయ
ముఁ బ్రేమాస్త్రియగ నొప్పి మానం కపాదుభవమునకుఁ బాప
ముఁ జేయుచుండెను. కంఠుకగులుసాలియా తెచ్చి మో పిరిగి
ది కన్నులపండువుగ నుండెను. ఆకులేకుండ బూది విడిచిపం
గిల కములు, పోకవృక్షముల మెట్టి ప్రాణువున్న పాపముల్లియులు,
మొగిలికొనిన బట్టి నచ్చిననన్నములు, వచ్చులు పిండిమాము
నిపండ్లు, సుమ్మచుచువాసన నెకలబ్ధుమన్నవి. పుష్పవృక్షము లన్ని
యుఁ జట్టుచు నోడపట్టినటు లున్నవి. నలుగు నాస్త్రియులు భిక్షు
ముల్లై చుట్టుచు నిలుచ నకుమ సాక్షాత్ప్రసన్నహృదయన బాధ
గుగానీనణి నిండుపచ్చని నిలిచి యున్నది.

మొదటి యాశ్వికుడు:—నేను పెండ్లిగాడనను.

కొండన:—నన్ను నలచినది.

మూడవ:—నాసా త్తీమె. మీ కెవ్వరు తాడినను మున్నగు
తలుల నెగురవేసెదను.

(2)

నాలుగవ:—నేను మొదటఁ గోరితిని.

శిష్యుని:—బాగుబాగు నే నేమిచెప్పఁగలను?

నలుగు రాశ్వికులు:—మాలో నెవ్వరిని వరంతువు?

శిష్యుని:—శదుఁ జక్కనిస్వయంవరము కాదా యిది నే నొక్కఁడైను.

మూడవయాశ్వి:—మమ్మెఱింగించుటకుఁ జెలికఁతై వెంట చేసనియా?—నాదిపశ్చిమఖండము, నేనే చెప్పచుంటి ననిసిగ్గుపడకుము. నాయది భోగభూమి. విహికసౌఖ్యపరమావధి. అటసూర్యుడైనను దీక్షముగా వెలుగబోడు.

నాలుగవయాశ్వి:—చాలు. చాలు. వానిదేశము వట్టిచలి ముగ్ధ-శంఖటి మెడకుఁ గట్టుకొని తిరుగవలెను. నేనువలుప్తైనను నాయదినువర్ణఖండము. వింతవిశేషపుష్పములు—చల్లనినవములు—తియ్యనిపంక్తు...

మొదటియాశ్వి:—వట్టిబూటకములు, వానిదేశ మగ్నిగుండము వానిద్రజలనాగరికలు. మృగప్రాయులు. మాదేశము చూడనేను కగుదేశము. నేయనితయు సదావెండిరేకులతో మలామాచేసి నేలులుండును. నేబొట్టివాడ నని యెంచకుమా? సూర్యుడైనను మాతలదాటి పైకెన్నఁచును జేగ నేరడు. ఆటుమాసము లొక్కరిదిగతేయుబవల్లు భూమి నంటియె బంతివలె మాదేశముచూట్టును పులివీలుము చేయుచుండును.

మూడవయాశ్వి:—నిజమె అవి యన్నియుఁ బాడఁదగినవియులే. నాయ దీప్యచ్ఛవంజలమున నివాసయోగ్యమై పకర్మభూమి, సుఖ, సుఖ, మలయజకీతల, సస్యశ్యామల.

శిష్యుని:—ఈమండలోనిరత్న హారమును దీసి చేయునో? లక్ష్మిని దీనిమీదనువర్తించి మలంకరించునో? కన్యాశ్రమమున నీచను

హానివేవలచివానిదేశమున వర్తించువానను. అని తలపించి నప్పుడు సవిలాసముగ నాహారము నంతరిక్షమున కెగుర వేసెను. పాలిబోవు చున్న పంపవేన్నలలోఁ దగుక్కున మోసిరత్న హారము పై కెగ సెను. తోడనే యాయువకులు మాత్యర్యమున నొందారులై ఖడ్గములు దూసిరి. నల్లరియువకులశిరములునునూడ దానిమెట నంటి పై కెగరి క్రిందఁ బచ్చికపైఁ బడి దొర్లసాగెను. చేతులందు రక్తము కారుచున్నకత్తులు డ నాలుగుమొండెములుకూడ నేల్తుఁ బడి కొట్టుకొనుచు ముత్యములఁ బోలుమంచుబిందువులతో నలంకరింపఁబడినపచ్చిక నేలను గన్నుచేదను నెల్లచిర ప్తము మహాగులుగట్టఁ దమపుచుండెను. అటువదనాలుగుమఱులతోఁ గూర్చిబడినరత్న హారము మొంకలనుచును సన్నజాతీవతో నెమ్మికలిసికొని నేలబడి సలిచియుండె. ఆత్రిజగన్మోహిని- సన్యసుండరవిగ్రహము- మంచినీటిపైఁ జేలి యాడమంచుబిల్లివగిది యచ్చటిప్రకృతిలో లీనమైపోయెను.

బల్లునఁ తెల్లవాతెను. సర్పబువినినాకాశమున నుదయభానుచు వెలుగుచుఁ దనవేయికరములతో భూమ్యాకాశముల బంగరుపూత పూయుచుండెను. కొన్నిగడియలక్రిందిట నాస్థలమున నాలుగువర హాస్య లేకత్రుటి నొకనారీమణికి జరిగె నని యెవ్వరిను నెమ్మెజాలరు. అంతయు మేల్కొంచినవెనుక కలయొ కల్లయొ నిజమో యనునందేహము కలుగునటు లున్నది. కాని నేలఁబడియున్ననాలుగు మకుటములును, నాలుగుశిరములును, నాలుగుమొండెములున్న వర వధ నిజ మని నచ్చఁజెప్పుచున్నవి. దూరమున నన్న జాతలతలఁదగు రొక్కని వేలిలాడుచున్న యటువదినాలుగురత్నములనరము తన్ను ధరించినలతాకునుమనుకుమారి మగుసుందరి యుండెనని నిదర్శనముగా నున్నది. కాని యిప్పుడంతయు నిర్మానుష్యము నిశ్శబ్దము. దేవితోలికాను పగువృక్షలతాగుల్కాదులే పాటి యుండఁబడిన నిట్టలులాడెను. బడుచు లేచుచు వల్లారుమడుగుఁ దోచుచున్నెను.

౨

సదునికన్నలు భూమికి మిక్కిలి చేగువగనుండుటచే దాని నిజస్వరూపమును బ్రత్యక్షము చేసికొనఁ జాలకున్నవి. పుడమి చాపవలె బలచివట్టు కనఁబడుచున్నది. కాని చంద్రమండలము దూరమున నుండుటచే దానినట్లుగాకారము నులభముగఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది. సుసారమునం బడి నెనుకముందు కేదులాడుచుఁ గట్టనుఖముల మునిగి తేలు చుండెడివాడు నిర్మలదత్తప్రేతో లోకతత్వము సమగ్రిముగ గ్రహింపఁబడఁగలడు. కావుననే పూర్వతత్వజ్ఞానాభిలాషలు లోకసామాన్యమునుండి దూరముఁ జని యేకారణ్యమధ్యమున నుండియోయేయున్న సప్తర్షిగుహగిర్భముననుండియో, తత్వము తెలియఁ ధ్యాసము చేయుచుండును. ఎవఁగునిపు? యనియడగగనే నాపేరు ఫలానాయనిలోకములో సాధారణముగా నెల్లవాఁడును చెల్పుచుండును. కాని యొకనాడు శ్రీరాముఁడు ససిష్ఠులవారియారోమమున కరిగె నట. ఆప్పుడు సారముతలులు లోన గడియవేసికొని మురి పువముచేసికొనుచుండెను. రాముఁడు తలుపు తట్టెను. ససిష్ఠుఁడు “ఎవరు వా”రనెను. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుఁ డేమనెను? మహాత్మా ఆసంగతి తెలిసికొనఁగోరయే మీసన్నిధికి వచ్చితి” నని బదులు చెప్పెను. మనకన్నల చేట్టు లిండ్లు నావులెటుల నిస్సంశయముగఁ గనఁపించుచున్నవో, ఋషులద్వప్తపథమున సఖిలంబునకమాలము పునాది నీజమునగుసత్యము సదా నిశ్చలముగ నిలిచి యుండును. ఆదివ్యసత్యప్రకారమున భూతవర్తమానధవిష్యత్తుల సన్యోగ్యమును బంధించి యుచుకారణాపాశపరంపరలు స్పష్టముగ నుద్యోతక మగుచుండును. ఈ మూలబహుళవ సంకీర్ణవిశ్వములో మానవునిస్థానము, వానికిని సన్యోవులకును గలసంబంధము మానవుని గత్యుస్థానముఁ గూడఁ బుషులకు నిస్సందేహముగఁ గనఁబడుచుండును. వినఁబడుచు

సర్వదా శాంతి ప్రబలి యుండును. కావున నేడును ఋషివాటికలకు
రాజుండెడు. న్యాయస్థానము లుండవు. క్షిద్ర్యయశనములేదు. జము
లభికారులు పోలీసువాగా బనిలేదు. తహశీల్దారువచ్చిపన్నులు వసూ
లు చేయరు. నిర్విఘ్నశాసనముల నచ్చట నెవ్వరును ముఖలో
పెట్టువారు లేరు. అయినప్పటికిని వానలకొలది వేలకొలది
ఋషులు కుశీరములు స్మిందుకొని దార పుత్రాదులతో సుఖముగ
శాంతముగ వనమధ్యమున గారము చేయుచు నును. ఏదినమున
కాదినము పుష్కలతో నెవ్వరియ్యో నెలయొకమీదాడును పుడులనివరి
ధాన్యముతో లేని క్షిద్ర రాజులకు నీవో లేని క దమాలములతో
సమిక్కు శానులతో గూడ నేకరించుకొని పుచ్చును. ఋషిచర్మ నా
లకు వానినే ఋషులు పేరు చేసినవారు దేవతలకు, సఖికులపా లని
భులకును వేసుకొని తప్పకది భోజనము మునునకు సిద్ధపజుచును.
ఈలోకము పొలుకును పుచ్చునను నేకమిదాధాన్యము తినివేయు
చుండును నూదియు కా నెచ్చున గొప్పనకు! ఇతోమధ్యములకొ
లది ధేనువువాడె ధేనువుకును నను బెంచుటను. ఋ
షిశాలిని అక్కచెట్లెండెను కుక్కు చో ననుడుము దేవతార్చన
కొఱ కేర్పితుల బడినవూలమును పడిచలతో నేను తచ్చి పోసి తప
బుదుచును. ఎచ్చట నూదిన బ్రేను ధూనియము పండి నిబిడికృ
తమై ద్వేషాహంకారములకు బోరబోయకుండును. నృక్షపాదము
న కూర్చుండుటకై పశాలముగ మట్టతో ననుగులు కట్టబడినమా
లేకు రాని, మట్టి మామిడి మొదలగువృక్షము లచ్చ బచ్చట నె
న్నియో కలవు. వానినిచ్చునచూకు లన్నియు గమ్మనిహోమధూ
మములచే నించుక పొగబాటి యుండెను. ఆచెట్లకింద దిన్నెలపై
గూరుచుండి ఋషులు శిష్యులకు వేదశాస్త్రములు పాఠము చెప్పు
చుందురు. అట్లు సమావమున నె గంగానది హిమచల్పర్వతములలో

నండి క్రిందకు దిగి నన్నముగా వడిగాఁ బ్రవహించుచున్నది. అటు
జోడయకాలమున ఋషివాటిక యంతయు స్నానజపాదు లోనర్చు
చుండఁ జూచినయెడల సంతటిపాపకర్మన కై నను హృదయముమా
తీ పవిత్ర మగును. ఈభూలోకమున నెచ్చటనేని యనాథశరణాలయ
మున్నవో నది ఋషివాటికయే యని తెలియ నగును. ఈయనాథ
శరణాలయము లక్షలకొలది హావ్యములు కర్చుపెట్టి నిర్మించినదే
కాదు. అమూల్య మగుసాత్వికగుణశక్తిచే నదినిర్మితము. ఒక్కమా
నవునకొకకే యేర్పడినది కాదు. ఎనువది నాల్గుకోట్ల జీవరాసుల సిం
దు శరణ్యము కలదు. వేటకాని బాణమువేసి సీయాశ్రమప్రాంతము
నందఁ గులనేరుదు. శరాతునివల యూపరిసరముల నెచ్చటను బతులఁ
బట్టదు. పిల్లి చిలుకను సంపదు. కుక్క పిల్లిని కురుకుదు. పులిలేడికి
చున్నిచ్చును. ఏనుఁగు సింగములను నిమురును.

అట్టియూఋషివాటికలో నొకనాడు శారదరాత్రియందు పోడ
శకభాషూర్పుడై పున్నమచంద్రుఁడు గిగిసమ్మాముచుండి రతతుల్య
చంద్రకాన్మృతము చిక్కగఁ గురియుచుండెను. బహుసస్యతరులతో
నిండినవృధవి శుభ్రజ్యోత్స్నాపానమున సంతయు నేదిదేహవికాస
ముతో వెలయుచుండె. అట్టియెడ నొకవృక్షకుటీరము ముంగిట వెన్న
లలోఁబచ్చికొప్పరిచావ్వనఁ గావాయనస్త్రము పఱచి యుక్తెల్లగ
క్షపుమునలితాత హనిని నమము వాల్చి యుండెను. పదియేండ్లలో
పుకాటుఁ తొకఁడు చనువుగా వచ్చి యాతాతపక్షను గూర్చుండెను

తాత:—ఏమిరా నీవు మునుపటివలెఁ గాక సితోడివారల
పై నధికారము చేయుచుంటివట! అందఱును సమానముగఁ పోడ
రులవలె నుండవలెను. గాని యిట్టిది తగునా?

బాబు:—లేదు. తాతయ్యా, మామూలుగనే యీవేళ
నందఱుము కలసి సమిధలకై పోయితిమి. నే నొకవృక్షచివర కెక్కి

రిని! మన “వెయ్యితుమ్మల” కన్నలనుండి యెన్నో గుట్టుముట్టినాడ బట్టవగలు కాగడాలు పట్టుకొని విచ్చుకొన్నవో! బలుగు బలుగు న బొవుచుండుట నాచితిని. వారివేషములు చూచిస్పృహముగ నున్నవి.

తాత:—కనుక,

బాలు:—అంగణము దిగింజి, దిగింజి, కనంజి, చూశ మే దోదంకు నడుచుచున్న దిన్నాను. అడుగుకొమ్మలు మీది వారికిని యేదియు గనబడలేదు. నే నాంగణమునెప్పుడో వచ్చాను. నే నబద్ధము లాడుచునా? యరి పట్టరాని కోపము కచ్చి యంకలును క్రిందకు దిగిన వెరుక నెప్పుడారిరి పట్టుకొని కొట్టితిని. వానినప్పో?

తాత:—(చిలునగివుతో) లేదు. లేదు. నాదనిడ నుండవల సివలెరుషము చూపితిని.

బాలు:—అందొకటి అండలు నన్నరాచుకల డనుచున్నా ను. నాకుపరియైనవేగు లే ద. అ. అనూకు విన్నపును నా యొడలు ముడుచుండును. నే నెవరిని? నీ విన్నపం చెప్పుకలెన. ఊరక తాత యని పిలుచుటయే గాని నా కేమియు దెలిముట లేదు. నాకెల్లి యెక్కడ? తండ్రి యెక్కడ? అండలు నిది మాకు మాయమ్మని చ్చినదిని యేవో యొకటినాకు జూపి ఊరించు చుందుగు.

తాత:—(ఇంచుక గొంతు సవరించుకొని) నాయనా ! పృథ్వాకరా ! చాలరాత్రి యయినది. ఇంకను నీకు నిద్ర నచ్చుటలేదా! నరే చెప్పెదను. విచారించుమా తండ్రి! నీవెందు నెవ్వరిని దక్కు గాదు. నీవు సూర్యాశంభూతుడవు. నీతండ్రి పర్వలోక బాంధవుడగువరమపావనుడు. అదిత్యుడు. ఈపృథివియం దార్యావర్తము కర్మభూమి. కావుననే పుణ్యభూమి. చాలకాలమునుండి మహాపురుషు మహాయోగులు నీదేశమును ధర్మప్రవర్తకులై కాపాడుచుంటి.

కాని క్రమక్రమముగ జనబాహుళ్య మధిక మగుచున్నది. శత్రుభయము పృథ్వి యగుచున్నది. ఇట్టిచో గేవలము కైవల్యపనవి గోచరుచున్న సర్వసంగపరిత్యాగములకు సదా తాకికవ్యాపారములుగా నెనుగ్గులై యుండుట భారముగ నోచుచున్నది. కావున ధర్మపరిపాలనావిధి వేఱొకవిధముగా నుండవలెను. ఇది తాము ధర్మోపదేశికులుగ నుండుట సర్వవిధముల యోగ్య మగునని అర్జునుడును నోరి యామునులు గంగాతీరమున మహానదీగట్టున వసించిరి. ఆనూగము పూర్తి యైనది. వా రింద్రునిపాదము మొనవచ్చుచుండగా నిన్నుఁ దనగర్భమునఁ గాల్చి మోక్షార్జునిమొదలుగ నుండునని నిశివేగమునఁ గొట్టుకొనివచ్చినది. అప్పుడతఁడొక్కఁడై యాజ్యధాకరుఁ డగుయించి శనభుత్రుని మీ నుండుట నామరసముగా నుండుట మామరసమై ను. నేనె నూహింపమును తేజః ప్రకాశింపింపమును నిమిషం దన్ని నాలుకపునీ నందునివలెననివి. అప్పుడు నీ శస్త్రీకామునిని సాక్షి మొయున్న ప్రభాకరునినానామున నే నన్నుఁ దియ్యుచుండుటకు మీ మంగీకారము చేసికొంటిమి. ఇది నీ సర్వస్వభావము. నీకువాత నాదిర్భుధగనానుని యంశచే నీ నాదిర్భుమున జేసికొనినది బాగులైనది మాకుఁ దెలియవచ్చెను.

కాటా:—నేనె నుండుమున నాకలటఁబడిన కూర్మి మగునొకడెవ్వరిది? ఆనుండుమిన్న కానిదా అంతో నెవరికొంపముట్టి చెకనో? యీ శేషమును వాని సాలించుచు వీరి? ఇత నుంక సాలింతురా?

తాత:—ఈలోకమున నీ తనవలకు సుస్థిరసామ్రాజ్య మొక్కటియునేర్పి శి యుండు లేదు. ప్రస్తుత మంతటను నే నొకఁడు తేలోకఁడుగనున్నది. కావున నీ లోకము—అందుముఖ్యముగా భరతవర్షము—ఆర్యావర్తము—సామ్రాట్టుకొఱకు పరితపించుచున్నది. కాని నీకు నేడు రాజ్యవిషయమై నింతగఁ గావలసివచ్చుచున్నదే!

బాలు:—అయ్యవ్వనవమున నేను బాటదోలలేనా? కాని తాతా! అంగతి కన్నివోళ్లు చెప్పుచుందువు. నా కొకవోళ్లు చెప్పుకవా?

తాత:—[స్వగతము] అవ్వవ్వము నియమ విషయమున, ఈ హోయోగము రాజయోగము వట్ట నవ్వని. మాతవము స్వయంబుయ్యెను. [ప్రకాశముగ] అడుగుము. ఏనుకినికొక వూరినను.

బాలు:—నువయది భవతనవముకవా? ఇది ముట్టినానామోయ మెవగు స్థాపించి పాలించును.

తాత:—వట్టు మని వదేండ్లు తేవు నీవోళ్లు వావిషయము కావలెనా?

బాలు:—బోసిమ్ము అడుగును. పదివో నుకియొటి పోవుము. ఈనైన మిరుగుమిరుగునునున్న ప్రహములు ఈనోయము న్నెల పొందుచున్నవామొక్కయునొక్కయు పరితమము పోవులు చి ననీపించుచుండునని చెప్పితివేకదా! అదియెట్లు?

తాత:—నీ వడుగిరా ననలేను. నాని కేము? ఈ వుకను. ప్ర ద్ధనా విరుము. సామాన్యబట్టి భూలోకసంగ్రహార్థము ముందుగన నశరించెను. అలక్ష్మీస్వయంవరిమునకు చాలుగదిగ్గులను డియ్యగా జాలెడించెడిది. ఆమెతనకొకటి మై యున్నరత్న హారమునుకై కేసురవేసి యది యెన్వరికంటి ములంకరించిన వానిని జన్మాంతరమునందైనను తప్పక వరించెక నని బాస చేసెను. తనయెదుటి వానికొరమున నొక్కడఁ బడునో యారత్నహార మని ప్రశంసనుఘోషించునెనయెదుటి వానితలఁ ద్రించెను. ఇట్లేకకాలమునందే నలుగురికిరములు నేలఁ గూలెను.

బాలు:—చాలఁ క్రముగ నున్నది. నుజీ యారత్నహార మేమైనది? లక్ష్మీయెవరిని వరించి యున్నది.

తాత:—[నవ్వుచు] నీకొఱకై వేచి యున్నది. ఎవ్వనిని నరింపలేదు. నీవారత్నహార మెచ్చట నున్నదో గ్రహించి కంఠమున దాల్చుకొనగలవా?

బాలు:—ఆహార మెచ్చట నున్నది?

తాత:—ఒకవనములో నొకచోట మొగలిజొంకలనడుమ నన్నజాజిలతలను దగుల్కొని వేలిలాడుచున్నది. ఆనరమున నలువ గినాలుగు రత్నమలుకలవు. ఒక్కొక్కరత్న మొకవిద్య. అందు నా యశమణిగ నున్న వజ్రము బ్రహ్మజ్ఞానముతోఁ గూడినకర్మయోగము. శ్రేణాయగమునందలి జనకుఁడు దానికధిష్ఠాత. ఆమణిహారము నెవ్వగుస్థిరముగ మెడదాల్చునో వారి నీసామ్రాజ్యలక్ష్మి తప్పక వ్హరించి యనునరించును. ఎల్లవారికి యజ్ఞాధికారము లేనటులే ప్రతిమనుష్యుఁడు నామణిహారము ధరించుట కస్సలు గాలరాగు. నిష్కళంకము నీటియుక్తము నగు సత్రవర్తనము మిక్కిలి యననరము. జాతికులధర్మముల కెట్టిసాంకర్యము కలుగకుండఁ గాపాడుకొను చుండవలయును.”

పదిసగనశ్వరములు పూర్తిగాలేనిబాలకుఁ డీయపదేశ మెంతవఱకు గ్రహించెనో చూడవలయు. తొల్లి గర్భస్థుఁడైనప్రహ్లాదుఁడు నారదోపదేశంబున హరిధత్తశిఖామణియయ్యెను. తల్లియుదరమున నుండియే యభిమన్యుఁడు తండ్రి యపదేశమునఁ బద్మప్రవాహభేర నాకాశలము గ్రహించె. కావున నందఱకును వయసుతోఁ బని లేదు. అనునను నిజము నిలకడమిందఁజేలఁ గలదు.

బాలు:—తాత! జాతికులధర్మము లంటివి. అవియెట్టివి? అన్ని దేశములలో నట్టిధర్మములు లేవా? ఈశ్వరుఁడే మానవకోటి ముగ్ధుని సృష్టిచె నందువుగద! ఈశ్వరుఁడు నిష్పక్షపాతి యని కూడఁ జెప్పుచుందువుగద.

తాత:—[సానందముగ స్వగతము] ఏమి! యీబాలకుని వాదము. [ప్రకాశముగ] వర్ణాశ్రమధర్మము లీజాతివ్యక్తిత్వమునకు లక్షణము. మానవజాతి యంతయు నొకటే. గోజాతి యంతయుఁ గూడ నొకటే. కాని గోజాతియందువలె మానవజాతియందును యంతర్భాగములు పెక్కులుగలవు. సగుణబ్రహ్మము త్రిగుణాత్మకము. సత్వరజస్తమోగుణములు మూఁడు.

బాల:—ఉపమానమే సుబోధక మగుచున్నది. తెలిసినది. ఎంతనిశ్శబ్దముగ నున్నది. (యించుకప్రక్కకుఁ జూచి) వెన్నెలరంగు తాతా! తెలుపా? ఎఱుపా?

తాత:—తెలుపే.

బాలు:—ఆమఱిపై నుండి యెఱ్ఱనివెలుఁగి గుపమచున్న దేమి?

తాత:—[అటుచూడకయే] ఏదేని యడవి నగులభకుచున్నది కాఁబోలు—పులులు సింహములు నొకవేళ చుడలి పలు గడ్డి కొని వచ్చు నేమో సీపులోనికాబోలు పలు చుము. నీ భజములు తిరిగినది. నక్షత్ర మిదిగో ప్రక్కకు వ్రాగినది.

బాలు:—అదిగో పొగకూడఁ జూచునగ నచ్చుచున్నది. అనులనందడి యగుచున్నది. అయ్యో శ్రీలు! బాలు! ఎప్పులు బొట్టులు! వినవచ్చుచున్నవి. చూడు మిదిగో యెవ్వరో గుఱులుగుఱులుగ నిటఁ బలుఁ గెత్తుకొని వచ్చుచుండెరి.

తాత:—(తటాలున లేచి నిలువఁబడి) ఎవరో రాక్షసులు ఋషివాటికకు నిష్పందించిరి. అందఱు చెల్లాచెదురై పాతీపోవుచున్నారు. ఇక్కడ నిలుచుటకు సమయము కాదు."

ఇంతలో ఋషికుటుంబములు మండుచున్నకుటీరములు విడిచి తాటియాకుగింధములు నెత్తినఁ బెట్టి మోసికొని పలు గెత్తుకొని వచ్చి ప్రభాకరునివనము చేరిరి.

ఒకముని:—అన్నా? యేమి మనగతి.

తాత:—మన కేమి? వనాంతరము చూచుకొందము.

ఒకశిష్యుడు:—గురూ! యవనుడు నానెత్తివూడి పుస్తకములకు నిప్పుంటిచెను. మండిపోవుచున్నవి. నాతలవెండ్రుకలుగూడ కాలిపోవుచున్నవి.”

ఇట్లు కేశలిడుచుండెనేగాని శిష్యుడు గ్రంథములు క్రింద బెట్టెడుగద! ఏమిశిక్షణ! పైన్యాధిపతియాజ్ఞపై నికుఁ డింతవిధేయతతో నిర్వృత్తించునా? కాని యాగురువు వే తొకచోట యవనునిచే దెబ్బతిని ప్రాణములు విడిచెను.

ప్రభా:—“భయములేదు గురూ! పాతీపోకు జాబాలీ! అతీ! అగస్త్య! నామాట వినిపించుకో లేమి? అమ్మా శత్రువు సరికట్టెను మడలకుడు.”

కాని యవనాశ్వికదళము పలు గెత్తుకొని నచ్చుచున్నది. ఋషులు సకటుంబముగ వనాంతరమునకుఁ బలుగెత్తుచుండిరి. ప్రభాకరునివాక్యము లెవ్వరును వివరజాలకుండిరి. అందఱు నాథలమును వదిలివేయుచుండిరి. చెట్లయాకులు జవ్వమని కాలిపోవుచున్నవి. పశుపక్షాదావములు. చిటపటలు. నిద్రనుండి యులికపడి పక్షులన్నియు లేచి యాకసమున నిరాశ్రయములై నలయములు తిరుగుచు వాపోవుచున్నవి. మృగము లన్నిటకులకుఁ బలు గెత్తుచున్నవి. పైకప్పుగోడలోనికిఁ గూలి నేలపై నాలుగుగోడలమధ్యను మడుచున్నది. శంతయు దట్టముగ పొగయలముకొన్నది. కంటి కేమి ముగినపడు లేదు. నాశనచిహ్నము లగుభయంకరధ్వనులుమాత్రము చెవులకు వినవచ్చుచుండెను, ప్రభాకరుడుమాత్రము వెనుకడుగు వేయలేదు. శింసలుఁడన్నవిడిచి పోయి రనికూడ నాతనికిఁ దెలియదు. పొగ మంతదట్టముగ నున్నది. చేత నొకచండము ధరించి శత్రుసహార

మున కెదురు చూచుచుండెను. కట్టకడ నున్న హోమధేనువులమెడ త్రాటిని విప్పినవారు లేరైరి. పొగ యించుక తగ్గుచున్నది. ప్రభాకరుడు తోడన చావ మిగిలియున్న గోవులను లేగలను విప్పి సంతరించుచుండెను. ఇంతలో యవనదళ మగుగుడంచెను. ఇంక నెవ్వరైన నాప్రాంతమున బ్రాణములతో మిగిలిరో లేక వారిశాస్త్రము తెవ్వియైన దొరకు నేమోయని యవనులు ప్రతిస్థలమును వెదుకుచుండిరి. తల్లి వెనుకఁ దానుగూడ బలు గెత్తఁ దొందరతో గింజుకొనుచున్న లేగమెడ త్రాటిని బల మంతయు వినియోగించి విప్పచున్నప్రభాకరుడు వారింటఁ బడెను. వెంటనే వా రాతనిఁ బట్టుకొనుటకు వేగముగ మీఁదకి వచ్చిరి. తోడనే బాలకుఁ డయ్యును జుంకిక, యొకకట్టుకొయ్య నూడఁబెట్టికి నారిమీఁది కెత్తెను. రెండవచేతితోఁ గన్నె త్రాడు చుచ్చుకొని యవనుఁ డెక్కినగుట్టముముఖమున గట్టి గఁగొట్టెను. ఆదెబ్బతో గుట్టము తనముందుకాళ్ళను పెంకిని బెత్తి కెత్తి త్రొక్కివేయవలె నని ముందునకు వచ్చెను. ఇంతలో మఱియు ద్దలు యవనయోధులు గుట్టములఁ దిగి వచ్చి వెనుకనుండి వానిని బట్టికొని కాలుసేతులు కట్టివేసి తమనాయకునియొద్దకుఁ గొంపొయిరి. “ఓరీ నీ వెవరు?” అని నాయకుడు యవనభాషను బ్రశ్నించెను. బాలుఁ డుత్తరముచెప్పక నిర్భక్త్యముగఁ జూచుచుండెను. అంతట యవనయోధులు బాలునిధైర్యసాహసములు తాము చూచి సదీచూచినట్లుగవర్ణించి చెప్పిరి. అంతట నాసంఘములో నున్న యొకయూర్పుఁ డీవలకు వచ్చి “ఓరీ! బాలకు నీ వెవ్వరిని యవన ప్రభువు లడుగుచున్నారు.” అని సంస్కృతమునఁ జెప్పెను.

ప్రభా:—నే నెవ్వరినో చెప్పెదను గాని మీ రార్యులు కారా?

ఆర్య:—ఆర్యుడనే దాని కేమిగాని నాయకుఁ డడిగినట్టి

శ్నకు జవాబు చెప్ప వేమి? లేనిపోని పెంకతనము చేయక వినయముగ మాటలాడి ప్రాణముఁ దక్కించుకొనుము. కుట్టివాడవు. ఇంకను బదికాలములపాటు బ్రదుకడలఁచినవాడవు.

నాయ:—ఆర్యా! సదుత్తరము చెప్పుట కిచ్చగింపఁడా!

ఆర్య:—బాలకా నాయకులు కోపము చెందుచుండిరి. వెంటనే సవినయముగ సమాధానము చెప్పికొనుము.

బాలు:—సన్న ప్రభాకరుఁ డందురు. నాయ దీయార్యా వర్ణము. నేనాశ్వుడను నాతాతమాజమాన్యముక్రిందట నీవాటిక నేటివరకు సుఖముగ నిన్నది. కాచి నేను వచ్చి దానిబుగ్గిచేసిన యీనాయకుఁ డెవ్వరో యేలదాచిని ధ్వంసము చేయవలసినచ్చెనో నాకుఁ దలియదు. ఆసంగితినే వినఁగోరుచుంటి.

ఆర్య:—ప్రభూ! మీ శిష్యుటి యొక ముఁపుత్రుఁడు బాలుఁడు అట్లుఁడు లేనివో దామెప్పు రని భయములేక యశుగ నాహనించునా? మీదుమిక్కిలి యీవాటికిను బుగ్గిపాలు చేసినకారణము కూడఁ దలియవలె నట. చాడు కుట్టివాడు. మీమింతు రిని నా ప్రార్థన.

నాయ:—“బాలకా! యిటులమ్ము. వానిబుధములు ఛేదంపుడు” నేచు లట్లు చేసిరి. ప్రభాకరుడు గంభీరసింహగిమనముతో నాయకుని సమీపించెను. నాయకుడు వచ్చియు రాని సంస్కృతంబున బాలునితో నిట్లు ప్రసంగింపఁ పొడఁగెను.

నాయ:—నిన్ను జూచిననాకుఁ బాలవిచారిముగ నున్నది. ఏమయి న్నెంత?

బాల:—నాకుఁ బదియేండ్లు నిండిలే దన్నాఁడు మాతాత. ఇను ఏ రేల కట్టిపట్టిరి? మావారికుటీరముల నేల మంటఁగట్టిరి? మూరింద తెవరు? మిమ్ముల నెవ్వ రీవని చేయుమనిరి? ఇట్లు చేయు

టవలన మావా రంగ తెక్కడకో చెల్లాచెడ్డనై పోయిరికద. తల్లి దండ్రుల గానక బిడ్డలు చెట్లకిందఁబడి యిప్పు డెటుల నేప్పు చుండిరో! వారిని వారితలదొంగులకడఁ జేర్చువాఁడవను? ఇంత మంది యంటిరికదా! వెంటనే పోయి కొందఁ జీపాటియుపకారము చేసిపెట్టరాదా? నేనే వెళ్ళి యాపనిచేయుదును గాని మీ నాకాలు నేతులు గట్టిగఁ గట్టుటలో నారెండుగుత్తులు నారెండుమణులు బెణి కినవి. మీరు నన్నెందులకుఁ గట్టిరి.

నాయః—నీవు వారిగుడ్డమును ద్రోసిపో గట్టిగఁ గొట్టితి వటకాదా? దానికంటి మెంట నూరక నీకెట్లు కారుచున్నదో చూపుము.

బాలుః—ఆవిరిబట్టి బట్టతో నొ శ్చివవెంటనే కట్టును. [అని తనన బట్ట తీసి యొత్తబోవుచుండ]

నాయః—అక్కఱలేదు. ఆపని వారు చూచుకొంగుటలే. కాని నీవు దానిని మొదట యెందుకు కొట్టితివి?

బాలుః—నేను మొదట కొట్టలేదు. నాతో మొదట మా ఋషివల్లెకు నిప్పు పెట్టిరి. అప్పుడుగూడ మావారు మీమీఁదఁ దిగుఁబడలేదు. శాంతముగ నీస్థలమును విడిచి వేతొకచోటికిఁ బోవుచుండిరి. వారు గ్రంధములు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టి మోసికొని పోవుచుండగా మీలో నొకడు నెత్తిమీఁద నున్న కములకు నిప్పుపెట్టె నట. పాపము! వానితలవెక్రమకలుగూడఁ గాలిపోయె ను. ఈదుండగము చూచి నేను మిమ్ముల నరికట్టుట కంగఱి నాఁగు మంటి. కాని మావారు మీతోఁ జేయిచేసికొనుట కిష్టపడ లేదు. సరే పోనిమ్మని నేనావులు దూడలు మంటలో మగ్గిపోకుండు నిప్పుచూడఁగ వనుఁ బట్టుటకుఁ బదిమంది గలిసి వచ్చిరి. అడు దానివలె నేనవుడు వాపోదునా! చేత నున్నత్రాఁటితోఁ గొట్టితిని.

ఆసమయమునఁ జేత కానివారినలె సక్రమముగ వెనుకనుండి వచ్చి నన్నుఁ బట్టుకొనిరి. నాయది తప్పా? ఇదంతయుఁ జేయుట మీకిష్టమా? మీరే యీపాపములు నన్నిటిని జేయించితిరా?

ఆర్యుఁ—పట్టుకొనెను నూతన ఘనముగా నున్నదే.

నాయఁ—నరే జరిగిన దేమో వినినది. నీవు చాలుఁ దెలివి గలవానివలె గనబడుచుంటివి. ఇక ముందేమిజరుగ నున్నదో గ్రహించితివా?

బాలుఁ—నాకుఁ దెలియదు. యేమిజరుగును?

నాయఁ—మేము యవనులము. మీకు శత్రులము. మీ యార్యావర్తముపై దాడినచ్చితిమి. ఇప్పుడార్యావర్తము మావశమై యవనాకాంతమైనది. మీదేశమునుండి సమము విద్య మాకుఁ బ్రసాదించినందులై నిలచినవూరులను మాదేశమునకు కీసికొని పోవుచున్నాము. నీవు మావీరులతో నెదుర్కొని పోరాడితివి. కనుక నీవు నారిచే గట్టబడితివి. ఇప్పుడు నీవు మాకు గీతైతివి. ఇదిగో నీయూర్ధ్వండు మమ్ములనే శరణుచొచ్చును. మాకు సాయముఁ జేయుచుండెను. ఇతనియెడ మేము కృతజ్ఞులమై యుండుము. సమయము వచ్చినపుడు ప్రత్యుపకార మొనర్చెదము. నిన్నుఁ జూచిననాకు జాలి యగుచున్నది. నిట్టివీరి యామరణాంతము చెఱసాల నేల యుండెదవు. నీవు చేసిన తప్పింపునకు ఉపమార్పణ చెప్పికొని నీయూర్ధ్వనివలెనే నీవు మమ్ము శరణుచొచ్చినచో నిన్నుఁ గూడ బందినుండి విముక్తునిఁ జేసెదము. శౌరవించెదము. సమయము వచ్చినపుడు ప్రత్యుపకారము చేసెదము. నీవు బుద్ధిశాలివి. ఒక వేళ నీవే యార్యావర్తమునకుఁ బట్టభద్రుఁడవు కావచ్చును ఆలోచించుకొనుము.

బాలుఁ—మీదేశముపై బరు లెవరైన నొక వేళ నాధ్యులే దండెత్తి రనుకొనుడు. అప్పుడు మీరుమాత్రము మమ్మెదిర్చి పోర

కుందురా? అట్లు పోరాడకుండుట ధర్మమా? జేశద్రోహము కాదా? మీరు పోరాడిరి కదా యని మిమ్ములను మేము నేరస్థులుగాఁ బరిగణింతుమా? అట్లు చేయుటకు మాతాత యెన్నడు సంగీకరింపడు. అట్టిచో నాచేసినది మాత్ర మధర్మ మెట్లైనది. నేను ఓమూర్త్యుఁడెప్పవలసినయకార్య మేమిచేసితిని. శత్రువునకు దాసోహమనుట ఓత్తియున కధర్మ మని చెప్పుదురు. నే నట్టివని చేయఁబాలను చేయును. ఏమయినఁ గానిండు.

నాయ:—సరే భటులారా వీనికిఁ దిరిగి సంకెలలు తగిలించుడు. వీనివిషయమై మహారాజుగారె యోజింపఁగలరు. భటులు తిరిగి ప్రభాకరునకు సంకెలలు తగిలించిరి.

ఆర్యు:—డింభకా! తెగనీలుకుట కట్టిబెట్టి యిప్పుడైనను మించినది లేదు. బ్రతుకుఁదెరవు చూచుకో. నీవే మహాశూరుఁడవనుకొనకు. మే మండఱమును గాజులు తొడిగించుకొనలేదు. చూడుము గాజులో—మ తొకలో నీచేతులకే తొడుగుచుండిరి గాని నాచేతుల కేమియు లేవు. ఇటు చూడు.

ఒకభటుడు:—(రహస్యముగ) పాప మంతగట్టిగా విగించుకురా లేతచేతులు.

రెండవభటుడు వదులుచేసెను.

ప్రభా:—(మండహాసముతో) భయము లేదు. మీకెట్లాజ్ఞ యైన నట్లే జేయుడు.

నాయ:—వీనినిగూడ “పద్మిని” “చంద్రహాసుడు” “ప్రతాపుడు” మొదలగువారితో జేర్చి తీసికొని రండు. [ఆర్యుని దిక్కు మొగంబు] దురదృష్టవంతుని బాగుచేయువాఁడునునా?

ఆర్యు:—ఎవరియదృష్టమునకు వారే కర్తలు. నేనుగూడ చెప్పి చూచితిని. కుట్టకారునకుఁ బొగరు పచ్చికాయకు వగరు పొమ్మనినఁ బోదు.

నాయు:—ఇక మనము గంగాతీరమును వదిలి వెనుకకు మరలి సింధుతీరమున కరుగవలెను.

ఒక్కసారి హయహేమలు మిన్నముట్టె. భేరిమృదంగాదివాద్యములు మ్రోసె. హయహేమలు చెరిగె. పౌజ బాధులు దీరి నిలచెను. శ్రుతికాములో గుఱ్ఱపుడెక్కలు కదముచప్పుడు దూరము నుండి వినబడుచుండెను. భూమ్యాకాశముల కొక్కతెర వేసినట్లులు ధూళి క్రమమొకొనెను. యననదళము సింధునదీతీరమును జేరుచున్నది. వెనుకదేశ మెల్ల శృంగారతుల్యము చేయబడుచున్నది. ధనమును గొనిపోవుచున్నది. శాస్త్రములను బట్టికొని పోవుచున్నది. చేజిక్కినవీరుల నెల్ల బంధించికొని పోవుచున్నది. అన్నిటి కంటె ముఖ్యముగ నరప్రసాదుని బ్రభాకరుని గొనిపోవుచున్నది. తెల్లవారి నశరువాత బెరుగులేళ్లు తిరిగి వచ్చి మొండిగోడలలో దమనెచ్చెలులు కి రేమోయని యాశతో వెదుకుచున్నవి. అనుదినము మెత్తనిపచ్చిక చిగుళ్లు నోటి కందిచ్చెడిముషికుమారుల గానక మృగశాబకములు బెంగగొని నీరు మేత మాని కృశించుచున్నవి. కొన్ని లేగలు తల్లుల గానలేక పాలులేక చచ్చిపోవుచున్నవి. కాని చెక్కలు కాలిపోనిపక్షులుమాత్రము క్షేమముగ వేలు ఫలమున వృక్షముల నాశ్రయించినవి. మఱునాఁడుదయమున గంగాతీరమున స్నానఘట్టమునందు నిశ్శబ్దముగ భయంకరముగ నున్నది. వృక్షతలను వదిలి వేదిక లన్నియు నలికినవారును ముగ్గుపెట్టిన నాను లేక కలకలలాడుట తప్పి పాడుపడిన ట్లుండెను.

యననభూమి భోగభూమి అది కర్మభూమి కాదు. అచ్చట నార్యావర్తమునందుఁబోలె వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయము మతసాంప్రదాయా

నుసారముగ లేదు. జను లందఱును సోదరభావమునఁ గలిసి మెల
సి తిరుగుచుందురు. ఐహికసౌఖ్యము వారిపరమావధి. దానికి నల
యుఁప్రయత్నము లన్నియు దీక్షితో సలిపి యెన్నియో సౌకర్య
ములు చేసికొందురు. అచ్చటిస్త్రీలకు ఘోషాపద్ధతి లేదు. పురుషు
లతో ధారాళముగఁ గలిసి మెలగవచ్చును. పాడవచ్చును. స్మృత్య
ము చేయవచ్చును. రజస్వలానంతరవివాహము విధవావివాహమును
దూష్యములు కావు. మద్యమాంసము లెవ్వరికిని నిషిద్ధములు కావు.
అదిమన దేశముకంటె శీతలప్రదేశము కావును జనులు చీర్ష్య శరీరులు
గను, దృఢకాయులుగను శ్వేతవర్ణులుగను మిక్కిలి సుందరముగను
నుందురు.

యవన దేశాధీశుఁ డగునలకనుండుఁ డార్యాన్యములపై దాడినె
డలి తనపటాలములతో వచ్చి తనకాపుఁ డైన యార్యానితో ముచ్చ
టించు చుండును.

అలక:—మిత్రమా! కమలాకాంతా! పడనలవత్సరిములు
కావచ్చినది. ఎన్నిసారులైన నుచ్చసకెటమునలె ముందునకుఁ
బోవుటయుఁ దోడనే నెనుకకు మనలవలసి వచ్చుటయుఁ బట్టస్థించు
చున్నదే కాని యచ్చట స్థిరముగా రాజ్యము స్థాపించుట నమకూడ
కున్నది. ఏమికారణమో తెలియకున్నది. చాలఁ దత్త్రిముగి
నున్నది.

కమల:—సైన్యాధిపతు లేమిచెప్పుదురో.

అలక:—ఏమిచెప్పుట కేమున్నది. సైన్యము నిరాఘాట
ముగ నెంతదూర మైన బోవుచుండును. కాని యేమిలాభము. య
వనుఁ డాభూమిపై నిల్చి యున్నంతకాలము నెవ్వరును సన్యము
వేయరు. ఇట్లలో నున్నపట్టున నుండి కాపురము చేయరు. మేము
న్నచోటికిఁ బట్టును బడిమైభృ భాళి చేసి లేచిపోవుదురు. ఎవ్వఁ

దైన నొకరాజుకలఁ జేమొ వానిని జయించిన దేశము లొంగుపాటు నకు వచ్చుననిన నట్టియేలికయుఁ జూపట్టెడు. అట్టిపరిస్థితులలోఁ జేయవలసిన దేమి? ఆర్యుల నెల్లఁ దలనరకి భరతఖండము మేము స్వాధీనము చేసికొనవలయు. లేదా యమితవ్యయము కాకుండ దోడనే తిరిగి రావలయు. కాని యీయార్యుల నెవరు నడిపించుచుండిరో?

కమలా:—హైందవసమాజముయొక్క- కట్టుపాట్లతిచిత్రములే. దానిని సన్యాసులును, ఋషులును, యోగులును నడిపింతురు. వేదశాస్త్రములు వారికి బ్రమాణములు.

అలక:—అవును నేనటులే వింటిని. వారి కెట్టియైహికవాంఛ లుండ వటకాదా? ఎట్లునును వారిని మనముసామమున నో దానముననో భేదముననో వశపఱచుకొనవలసిన దని చెప్పి చూచితిని. తుదకు వారు సయమునను భయముననుగూడ లొంగువారివలె కనుపింపలేదు. వారి శాస్త్రములనెల్ల గొల్లగొట్టి తెప్పించితిని. ఇచ్చటపండితులకు వేతనము లిచ్చి వానిసారము తీయించుచుంటిని. ఈసాధనమున వారిని వారినంఘమునుగూడ వశపఱచుకొనవలె నని ప్రయత్నించుచుంటిని.

కమలా:—బాగుగనే యున్నది. పురుషప్రయత్నము చేయవలసినదే కాని భారతసామ్రాజ్యము వశపఱచుకొనుటకు...

అలక:—మాయొద్ద నున్నబలము చాలదా?

కమలా:—సామ్రాజ్యము స్థుస్థిరముగ న్నాపించుట కెంతబలమున్నను జాలదు.

అలక:—మఱి యేమి యుపాయము?

కమలా:—ఉపాయ మొకటి యున్నది—కాని—నేను—

అలక:—చెప్పరానిదా? నాకు ఇదివరలో మనకరువురి నడు

మ నెట్టిరహస్యములు లేవనుకొనుచుంటిని. రంజనినిజముగ యవృష్ట పంతురాలను కొంటిని. ఆపెభరతసామ్రాజ్య యగుననియే తలంచు చుంటిని. నీవింకను 'కాసి' యందువనుకొనలేదు.

కమలా—మీరు వేటుగడలఁపవలదు. నే నాపరమరహస్య మెఱిగింపఁగలను. కాని దానిని నిర్వహింపఁ జాల నని చింతిల్లు చుంటిని. భరతఖండమున నొకవనములో నొకచోట మొగలివొం కల నడుమ సన్నజాచిలఁతలలో నగుల్కొని మణిహారమొకటి వేరి లాడుచున్న దట. దానిని గంతమున ధరి పఁగలవాడు భరతసా మ్రాజ్యమును స్థాపింపఁగలవాడగును. ఈవిషయమాప్రభాకరునితా శవానికి తెలుపుచుండగా నొకరాత్రి నేనువిరుట తటస్థించెను. ఆమ ణిహారమెచ్చుటనున్నదో వెదికింపవలయు.

అలక:—నాకిది బహువిచిత్రముగఁ దోచుచుండును. ఒక రాత్రిలో నొకలతలో నొకపువ్వులో నే మేమోమహత్తున్నదని చెప్పకొందురు. ఈవిషయమున నాద్యులు పిచ్చి వారనియే నానమ్మకము.

అలకనుండఁగఁ జిట్లనుచుండగ నే వేషభూషాలంకృతయై రా షకుమారియగురంజని వారికిడ కరుడెంచెను.

అల:—స్రియకుమారీ! ఏమమ్మ, నీయభిప్రాయ మేమి? ఆద్యులొక్కొకయెడఁ గేవలము పిచ్చివారుగఁ దోచుచుండురు కాదా?

రంజ:—లోకమునకు వెట్టివాడుమతిబ్రష్టుడుగఁగానుపించు వెట్టివాని? లోకమంత యుచిచ్చిదిగ కనుపించును.

అల:—కావున నాద్యులొకరములు, నభిప్రాయములన్ని యుగౌరవనీయము లనియే తలఁతువా?

రంజ:—గౌరవనీయము లగునోకావో చెప్పలేనుగాని మనో

హరము లగుటమాత్రము నిశ్చయము. నాకెప్పుడు నవిచూడ వినముచ్చటగుచుండును.

అలక:—కావున నేకాబోలుయవనపరిచారికల నెల్ల దెప్పించి, నీయంతకపురమును నార్యనారులతో నింపుచుంటివి. నీవు సదా మంతసెప్పియవు. సరేకాని భారతసామ్రాజ్యము స్థాపించువిషయమున నేదో మణిహార మున్న దనియు నేదో వారి కొకకథ యున్నదట. అది నీ వెప్పుడైన వింటివా?

రంజ:—లేదు! లేదు! ఏమది? మణిహారమా?

కమలా:—మనచే న్నుదీగఁ దీసికొని రాబడిన ప్రభాకరుఁ డను వాఁ డావిషయమై విశేషముగ నెఱుఁగును. అతనివలన నీరహస్యము వెల్లడి కావలెను.

కమలా:—అవును. ప్రభాకరుఁ డనుచేరు వింటిని. అతడు మిక్కిలి రూపసి యట. తేజస్వి యట. మతి వాఁడేముగ దార్యాపర్థమున సామ్రాజ్యము స్థాపించుటకై యవతరించె ననికూడ వారు చెప్పుచుందురు. నాకామాటలు వినినప్పు డంతయో నవ్వు పచ్చుచుండును. బాలి కలుగుచుండును.

అల:—అట్లును నాప్రభాకరు సీతకు రిప్పంతుమా?

రంజ:—నాకును వాఁ డెటు లుండునో చూడవలె నని యున్నది.

కమలా:—అదియే కార్యము.

అల:—ఎవ రక్కడ?

నేనకుఁబోతేడనే పోవేళించి మోకాళ్ళపై నిలచి, తల వంచి కుడిచేతితో భూమిని దాకి యటనుండి నెమ్మదిగ చేతి నెత్తి నెన్నదురు చేర్చి మిక్కిలి విషయముగ సలాము చేసి నిలువఁబడి యాజ్ఞా క్త వేచి యుండెను.

అలః—[నేనకుని కొకచీటి నిచ్చి] నీనిని గొనిపోయి రాజు యథాజ్ఞానాధికారికిఁజూపి, ప్రభాకరుఁ డనువాఁడృచ్చి సశారవంబుగ నిటకుఁ దీసికొని రమ్ము.

నేనకుఁడు చిత్త మని వెడలిపోయెను.

అలః—అతఁడు వచ్చినవెంటనే మన మాతనితో నెట్లు మాట్లాడవలెను. సరాసరిగ యామణిహారవృత్తాంతము నీ వెఱికిన దంతయు చెప్పెదవా లేదా యని యడిగి బెనరించిన వాఁడు రహస్యము బయటఁ బెట్టునా?

కమలాః—బెనరించిన బెనరువాఁడు కాఁడు.

అలః—అవును. వాఁడు మిక్కిలి ధైర్యసాహసాదార్యవంతుఁ డట. అంతియోకుఁడు వానినిగురించి చాలఁ జెప్పినాఁడు. వానిని నయమున సాధింపనలెను గాని వేఱుమాన్యులు లేదు.

కమలాః—న్నేహధర్మమున వానికడనుంజి మెల్లగా రహస్యము బయటకు—

అలకః—ఆభార మంతయు రంజని వహింపఁగలదు.

కమలాః—“నా న దంతగా గుచ్చించుట లే దని” తనలో ననుకొనును. ప్రభాకరుని సశారవముగా రాజనేనకుఁడును జ్ఞానాధికారియుఁ గొనివచ్చి, యలకసుందరునిమోఁగి దిగవిడిచి రాజుఁ జొందె పోయిరి.

అలకః—ప్రభాకరా ! నీ కిదె మాస్వాగతము.

రంజః—సోదరా ! ఇటు రమ్ము నాచెంత నీయానన ముంక రింపుము. (తండ్రివంకఁ దిరిగి) ప్రియజనకా ! ఇట్టికుసుమగాత్రునిఁ జెర నుంచుటకు మీమన సెట్లా ప్పె.

ప్రభాకరుఁడేమియుఁ బలుకక, యారక యందఱమొగములను జూచుచు నిలువ-బడి యుండెను. రంజని లేచి యాతనిచేయి తన

రెండుచేతుల సంధించి మెల్లనఁ దీసికొని వచ్చి తనసరస నొకసో
ఛాపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను.

అల:—ప్రభాకరకుమారా! ఇంతవఱకుఁ గొంత తెలిసియుఁ
గొంత తెలియకయు నీకుఁ గడుకష్టము బొడఁగూర్చితిని. ఆకీడు నీ
మనమున నిలిచి యుండనీయకుము. ఇదిగో నాముద్దుబరంజని నిన్ను
సోదగా యని పిలుచుచున్నది. నాకును బుత్రసంతతి లేదు. నీ కొక
ప్రాసాదమును బ్రత్యేకముగ స్థిరపఱిపించితిని. నీ వందునుఖంబుగ
నుండవచ్చును.

ప్రభా:—ఇది నిజమా? కల్లయా? నేఁగలఁ గాంచుచుంటినా?

కమలా:—వత్సా! లేదు. లేదు. ఇది సత్యము. ఈరంజనీ
దేవి పట్టువలన యవనాధీశుఁడు తనపట్టిముద్దు చెల్లింపకఁ తీరక ని
న్నాచెరనుండి విముక్తినిఁ గానించి నీ కిట్టివైభవము కలుగఁ జేయు
చున్నాడు.

ప్రభా:—మన మిదివఱ కెన్నఁచో కలిసికొన్న ట్లున్న దే!
లేదు. ... కాని యవనరాజకుమారి! ఈదురదృష్టవంతుఁ డగునీ
నునిపై నీ కింతకటాక్షము కలుగుటకు నే నేమిపుణ్యము చేసితిని. ?

రంజ:— అన్నివిషయముల సావకాశముగ మాటలాడుకొన
వచ్చును. ముందు నీకు మిక్కిలి యాకలిగ నున్నటు లున్నది.
లోనికిఁ బోవుడము రమ్మ.

అని ప్రభాకరుని లేవఁ దీసి యాతనిచేయి బట్టుకొని నవీలాసము
గా లోనికిఁ గొనిపోయెను. తొడనే యలకసుందరుఁడకూడఁ దన
కొఱకై డండనాథులు వేచి యుందు రనిచెప్పి కొలువుకూటము
నకుఁ బోయెను.

కమల:—స్వయంకృతాపరాధమున కవరి నేమందును? నారం
జని ప్రభాకరునితో సంతమచ్చికగ నుండుట చూచి నే నోర్వఁజూ

లను. నాహృదయ ముడికి పోవుచున్నది. నాకన్నలు ముడిపోవుచున్నవి. రంజని నాయది. ప్రభాకరునిది కాదు. కానేరదు. కానీయను. భారతసామ్రాట్టును నేను. సామ్రాజ్య యామె" అని యనుకొనుచు దానుకూడఁ గొలుపుకూటమును జేరెను. ద్వారమువెలుపల రాజసేవ కుడును, చెరసాలలోనిపహరాజవాను నిట్లు మాట లాడికొనుచుండిరి. ✓

జవా:—అందఱి మొగాలు దిగాలుపడి యుండేవి. గాని నీని ముఖముమాత్రము నవ్వుతూన్నట్లే కనబడేది.

సే:—విచారములేదు కాబోలు.

జవా:—విచార మేమిటి? రాజులా కూర్చునేవాఁడు ఒకనాఁ డొకసాహసము చేసినాఁడు. తన కెదురుగదిలోఁ బద్మిని యనునామె పెట్టబడి యుండెను. నాటిరాత్రి నల్లత్రాచు బాగుగ కెండుబారలు పైగ నున్నది. పిల్ల యున్నగదిలోనికి దూరు చున్నది. వెంటనే యాతఁడు దానితోఁగ నట్టుకొని లాగెను. శోడనే యది వెనుకదిరిగి యాతనిగదిలోనికి పడగవిప్పుచు దుమికెను. వెంటనే తనపై యుత్తరీయమును దీసి యాపడగపైఁ బడవేసెను. దానిని గాటువేయగాఁ గోర లందుఁ కిక్కుకొనెను. కండ్లమీఁద గుడ్డపట్టముగ నున్నది. సగము లోనికి సగ మీవలకు చాలకములుమధ్యనుండి కొట్టుకొనుచున్నది. ఆయలుకుడు విని బాలిక యులికిపడి లేచి భయముచే నేడువ సాగెను. ఆసంద్భివిని మేము వచ్చుసరికి బాలుడు “అమ్మా భయము లేదులే. భయము లేదు. యేడువ కని” యాబాలిక నూతి దించు చుండెను.

సేవ:—అబ్బ యెంత యుపాయము చేసినాఁడు?

జ:—ఆపిల్లను రక్షించెను. తన్నుఁ గాపాడుకొనెను. ఆతని చర్యలు గుణములు యెన్నిరాత్రులు చెప్పికొనినను తరుగవు. తనివి

తీరడు.—ఇట్లున్న నీవే చూచెదవుకదా స్వయముగ-వానిని జెఱసా
లనుండి రాజప్రాసాదమును జేర్చుట మాదురదృష్టము. మీయదృ
ష్టము. నేఁబోయెన. తీసికొని రమ్మన్నవిశేష మేమో యని యచ్చ
ట నాన్నహితులు నాకొఱ కెదురు చూచుచుందురు.

సే.—నేనును రాజప్రాసాదము మానూతనప్రభువుగారికె
యలఁకరింప నలయును. అయ్యో! యేమంటిని అనరానిమాటంటిని

జ.—సరే! దాని కేమిలే. యని పరిహాసము లాడుకొనుచు
వార్గిరువురుఁడమనియమితకార్యము లొనర్చుటకుఁ గా నాప్రదేశము
వీడిపోయిరి.

౪

సూర్యోదయ మగుచున్నది. రాజప్రాసాదోపరిభాగ మరుణకాంతు
లపూతలచే మెఱుఁగెక్కి శోభాయమానముగ నుండెను. పూర్వది
క్కున రంగురంగులబెడ గొండలు మనోహరముగ నుండెను. పక్షు ల
న్నియుఁ గిలకిలారానములు చేయుచు శ్రేణులుగట్టి నభోంతరాళము
నఁ బలుఁగు లిసుచుండెను. పొగమంచతయు నంతరింపఁ బ్రభాత
వేళఁ బ్రకృతి యభ్యంగన మొనర్చినటుల నినుమడితలలాఢ్యవి
కాసములతో మెఱయుచుండెను. నూతనజీవనము నూతనవికాసము
సృతివృక్షమునందును. మొక్కయందును. లతయందును. బువ్వనం
దును. బాడునందును—వానిపై నిలచియున్న హిమబిందువునందు
ను.—వానిలోఁ బ్రతిఫలించుచున్న యరుణకిరణములందును..నిండి
నిబిడికృతమైపొంగి పొరలుచున్నవి. వినీలాకాశము నిర్మలమై వికసిత
నీలోత్పలమువలె వెలయుచుండెను. ప్రకృతినతి చేతిముకుర మననా
ప్పు సరోవరజలములం దీరామణీయక మంతయుఁ బ్రతిఫలించుచుం
డెను.

అట్టిసమయమున రంజనీప్రభాకరులు ప్రాసాదమును వీడి యుద్యానవనముఁ జొచ్చి మెల్లగా నడుచుచు నీసరోవరతీరమును జూచుచుండిరి.

ప్రభా:—యవనరాజకుమారి!...

రంజ:—అట్లు పిట్టిన నేఁబలుకను.

ప్రభా:—రంజనీ

రంజ:—నీవు నన్ను బేరు పెట్టి పిలుతువా?

ప్రభా:—సోదరి!...

రంజ:—(స్వగతమున) నా కేసంబోధనముగూడ సంతసరినముగఁ దోచుట లేదు.

ప్రభా:—చూచితివా! ఈగడ్డిపూలు నీపుదుపాదస్పర్శ నెంతయాతురతతోఁ గూడి యూగు లాడుచున్నవో! నీపాదాంగుళినముద్దుబెట్టుకొనుచున్నట్లున్నవినుమీ!

రంజ:—(ఒకవృక్షమునుండి వ్రేలాడుచున్నపండుపంకఁ జూపుచు) నీ వాపండు నందుకొనగలవా?

ప్రభా:—అందుకొందును గాని దానిపేరేమి?

రంజ:—యాపిల్, (Apple) అందురు. కేగుపండ్లలోనొకజాతి.

ప్రభా:—(కోసి) ఎంతకోమలముగ నున్నది. మణిహారమగునువానగదా!

రంజ:—నా కందనిది నీ కెంతసులువుగ నందినది.

ప్రభా:—మఱి నీకంటె పొడవుకాదా!

రంజ:—చాలబాగుగఁ జెప్పితివి. చూడు మీదిగో” యని సరసను నిలిచి కొల చూచి “యేదీ? పొడుగు”

ప్రభా:—ఇదిగో మూడువేళ్లపొడుగు.

రంజ:—[కొంచెము మొగము వాల్చి చూచుచు] నీకు వయసెంత?

ప్రభా:—నీకు?

రంజ:—నాకు పదునెనిమిది. నేను జెప్పితివా? మఱిసీకు?

ప్రభా:—[ఊరకుండును]

రంజ:—నాచేతఁజెప్పించి నీ పూరకుందువా?

ప్రభా:—నెచ్చలీ! నిజముగా నా కెన్నియేండ్లలో నే నెఱుంగ ను. మఱచిపోయినాను. నన్న మీయవనుఁడు ఖైదుచేయునాటికిఁ బదియేండ్లు నిండుగలేవు. తరువాతఁ జెఱసాలలో నెన్నిసంవత్సరము లుంటినో లెక్కచూచుకొనుట మానివేసితిని. ఆమర్శకాంతము న న్నుఖైదుననే యుండుమని చెప్పిరారు. కనుక దినములతో మాసము లతో సంవత్సరములతో నా కేమిపని యని యూరకుంటిని లెక్క చూచుకొనుట మానివేసి—నాకు విడుదల నిచ్చు మరణమునకై యె దురుచూచు చుండెడివాఁడను. ఈమాటలు చెప్పుచుండగనే వాని నేత్రములనుండి నీరు కారుచుండెను. రంజనికూడ నప్రయత్నముగ న శ్రీవుల రాల్చు మొదలిడెను.

రంజ:—విచారించకుము ప్రియసఖా! కన్నిరు తేకుము. నేఁ జూడఁ జాల" ఇట్లనుచుండగనే రంజనికి దుఃఖము మఱింత పొంగి పచ్చుచుండెను.

ప్రభా:—[రంజనిని దగ్గఱఁ జేరఁ దీసి పట్టఁ గూర్చుండఁ బెట్టికొని] సోదరీ! నీహృదయ మతితోమలము. ఏడువకుము. (తనగోట నాపెబుగ్గలపైఁ గన్నీటి మీటుచు) ప్రియసఖ!—నన్నుఁ జూడుము. నేను విచారించుట లేదు. ఇదివఱ కెన్నఁడు నాకంట వేడికన్నీరు కార్చి యెఱుంగనుకాని నేఁ డేమొ దుఃఖ మొగినది కాదు. అదికే వలము దుఃఖ మనియుఁ జెప్పలేను. అపరిమితదుఃఖము పోయినది. అపరిమితానందము కలిగినది. కష్టసుఖములసంధిలోఁ గన్నులసీరు గ్రమ్మెను. నీయెదుట నే నానందాశ్రీవులు గాక యన్యంబు లెట్లు

రాల్తును?

రంజ:—[ఉదయించుచున్నసూర్యునివంకఁ జూచుచు] ప్రభాకరా!

ప్రభా:—నీవిశాలబాష్పాస్పృశినయన బు ల్ప్రభాకరునితేజమునకు వింతసౌబగు గూర్చుచున్నవి. నే నీవింతరింగులపూలఁ గోసి తెచ్చి నీయొడి నింపుదునా?

రంజ:—నలదు. ఆగులావిపొడనింప ముం డుండును.

ప్రభా:—అటు లయినచో యీనరసునందలి యీసహస్రదశపద్మము తెచ్చి నీన్ముదుహస్తములఁ బెట్టెనను. నీ వేమిచేయుదువు?

రంజ:—ప్రభాకరునిక సమర్పింతును.

ప్రభా:—నీచేసులతో మహాశేషస్వియగుప్రభాకరునిఁ దాకఁగలవా?

రంజ:—ఇతరులకుఁ దేటిపఱచుచూడ నైన శక్తియుగోని వాఁడు కాని, భక్తుల కందరానివాఁడ? ప్రభాకరుఁడు భక్తివత్సలుఁడనెదరు. అది యసత్యమా?

ప్రభా:—భక్తి యనగా నేమి?

రంజ:—ప్రేమ

ప్రభా:—నీవు సూర్యోపాసన చేయుదువా?

రంజ:—దానినిగురించి చాల విని యున్నాను. ఆవిధవిభాసమంతయు నామనమునకు మిక్కిలి సుందరముగా నానంద దాయకముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఎఱ్ఱనిపువ్వులఁట-ఎఱ్ఱని యక్షత లఁట-ఎఱ్ఱనిచంపన మఁట-చుక్క-చుక్కల నంద మగుచుక్కనికృష్ణాజినము-మనోహర మగుసుప్రభాతము—

ప్రభా:—నిష్కల్మష మగుమనసు-అమాటవదిలి వేసితివేమి? అదియే ముఖ్యము.

రంజ:—ఆనంగతి వేత చెప్పెడి దేమి! ఆనమయమునఁ జూ
జాద్రవ్యముల నెదుటఁ బెట్టికొని సవిత్తమండలముపై దృష్టినిలిపి న
పుడుకల్మష మెచ్చట నుండగలఁడు?

ప్రభా:—నైచ్చెలీ! నాకు నీసంగతి చూడ మిగుల వింతగ
నున్నది. మీరు యవనులుగదనీ కీమార్యాచారసాంప్రదాయముల
పై నింతప్రీతి కలుగుటకుఁ గారణ మేమి?

రంజ:—ప్రియసఖా! తన కాధారభూత మగుజలమునే శో
షింపఁ జేయుసూర్యునిఁ జూచినఁ గమలమున కంత ప్రీతి యేల?

ప్రభా:—లోపలను వెలుపలనుగూడ నెంతనిశ్శబ్దముగ ను
న్నది! ఈప్రకృతి యంతయు నిశ్చలమై మనవెనుక నొకజవనికవలె
నున్నది. తెరముందు నిలిచి నిన్నటినాటకమందలి పాత్రలవలె, మ
న మిరువుర మేమొక థాకలాపము వినిపించుచుంటిమి. కాని మన
నాటకమునకు ప్రేక్షకు లెవ్వరును గానవచ్చుట లేదు. ఇది బహిరం
గప్రదర్శనము కాదు కాబోలు!

రంజ:—కాదు. అంతరంగికాభ్యాసము మాన మిరువురము న
టీసూత్రధారులము.

ప్రభా:—అటు లయిన నార్యావర్తయవనావర్తిములు రెం
డును సంతసింపఁగలనాటకము ప్రయోగింపవలయు ననుచు నిరువురు
నుద్యాస వనము వీడి రాజప్రాసాదము చేరిరి.

మన్మథుఁ డామహానాటక రాజమును రచించుటకుఁ బ్రారంభించెను.

౫

కమలాకాంతుఁడు రంజనియందు బద్ధానురాగుడై యుండుటయుఁ
గొన్ని రాజకీయకారణములచే సలకనుండఁగఁడు కమలాకాంతుని కి
చ్చివివాహముచేయ నంగీకరించుటయుఁ బిదప రంజని ప్రభాకరుని

యెవల నధిక కౌరవానురాగములఁ జూపుటచేఁ గమలాకాంతునకు సహింపశక్యముగాని యిర్వ్య జనించుటయు నిదినఱకె సూచింపఁ బడి యుండెను. నేడు యవనదండనాథుఁ డగునంతియోకుఁడు కమలాకాంతునిదర్శింపరాఁగావారిరువురకు రహస్యాలోచనాకారమున నీక్రిందివిధమున మంతనము జరుగుచుండెను.

కమల:—మూఁడుదినములలో దునముట్టింపవలెను. నేను కన్నులారఁ జూచితిని. వాఁడు కృతఘ్నుడై యిచ్చటిగుట్టబయటకుఁ జేరవేయుచున్నాఁడు.

అంతి:—అట్లయినచో నాతనికి గణనవరకము తిరిగి యేల నేయరాదు?

కమల:—అందలిరహస్యము నేఁజెప్పితిని గాదా-తేఁడుకూతునకు నశ్శుఁడు. కూతురు వీనికి దాసురాలు. గోడలకుఁ జెవులుండును. ఎవరికిని దెలియరాదు-చక్రచక్రి తల్లిలేనిముద్దుబిడ్డకుఁ గష్టమును జేయఁజాలఁడు. అతనితో నీవిషయములు ముందుచెప్పి యాతని మనస్సునకు ఖోభకలిగించుటే? జరిగినతరువాత “జరిగిపోయినది”-జరిగిపోయినదానికి విచారించిన నల మేమి యని యేదోరీతిగ సమాధాన పెట్టవచ్చును. నేనిన్నిమాటలవాడను గాను. నీ కీయవనదేశ మార్యాకాంత మగుట కిష్టములేదేని మూఁడుదినములలో నీయనిష్టమును దెలియఁజేయుము.

అంతి:—అట్లే చేసెదను.

కమల:—నేనుగూడ తేనిదర్శించెద” నని చెప్పి యిగువురును స్వకార్యనిర్వహణార్థమై యేగిరి.

౬

మేడపై విశాల మగునొకగదిలోఁ దంతపుకుర్చీలును, మేజాలును, బట్టుతివాసులపై సమర్పబడి యుండెను. నారీచులు లారతిపట్టు చున్నటుల నేపుగ లేచి పూచినపూలతలాగున, మానికము తలఁదాల్చి

పడగ విప్పి యాడుచుండినకృష్ణసర్పము పోలిక, పోతపోయబడినదీ పల్లభములయందు సుగంధశైలదీపములు బాగుగఁ బ్రకాశించుచున్నవి. శృంగారముగఁబైకప్పున కమర్చబడినగులోబులును, రంగురంగులచిత్రనర్తములతో శోభిల్లుచుండెను. గవాక్షముచుండి యవ్వలి ముగ్ధకారమున మినుకు మినుకుచుని మెలియుచున్న సత్సృములు గాననచ్చుచుండె. ఒకసోపానము నలకనుంగుండును జెంతనే యొకకుప్పై రంజనియు నాసీనులై యుండిరి.

అలక:—ఏమిగ్రహించితివి?

రంజ:—(ఊరకుండును)

అలక:—ఇన్ని దినములయండియు నీ చతనికడ నే మేమి గ్రహించుచుంటివి?

రంజ:—ఆర్యుని సత్ప్రసన్నోత్కృష్టతను గ్రహించుచుంటిని.

అలక:—మనకుఁ గావలసినవిషయ మేమైన—

రంజ:—పరదేశములనుండి డెత్తుట వాప మనికూడ నతని కలన గ్రహించితిని.

అలక:—(మండిహాసముతో) ఎందుచేత?

రంజ:—“స్నేహ” యుపదేశించినను, ‘సోక్రిటీసు’ వాదించినను, “యేరిస్టాటిల్” బోధించినను, సృష్టి పశుబలముల గాక, ధర్మముపైనాధారపడి యున్న ననికదా చెప్పుచును.

అలక:—కనుక?

రంజ:—ఒకరు మఱియొకరికంటె బలముగ నున్నంత మాత్రమున, బలవంతులు బలహీనులకడనుండి వారిసర్వస్వమును, గ్రహించుటపాడియగునా? దోపిడిగాంధ్రు శిక్షాపాత్రులుగదా? వారిని గొసించినదండించురాజులే దండెత్తుచుంటి మనుమాలు పేగుపెట్టి దోపి

డిచేయఁ జూచినఁ జెప్పవలసిన దేమి? కంచియేచేనుమీసిన దిక్కు కలదా.

అలక — అనాగరకులును మృగప్రాయులు నైనవారియెడలఁ గరుణ వహించి వారికిఁగొంచెము కృమశిక్షణ మొసంగఁబూనుట యుఁ బాపమే కాఁబోలు!

రంజని:—ఎనఁనైనను నచ్చి “గురువులుగాఁ దమకుండవలె” నని వేషి, శిష్యత్వమును గోరి నచ్చినప్పు డుపాధ్యాయత్వమునకుఁ బూనుట సరసముగాని లేనిచో నీబలాత్కారనాగరకతా విద్యాదా నప్రహసనము నవ్వలొటగ నుండును. అదియును గాక యార్యులు మనయొద్ద నభ్యసింపఁ దగినవిద్య యేదైన నున్నచో, నార్యులకడ మనము గ్రహింపవలసిన సంగతులు పెక్కులుండును. అట్టిసందర్భ ములలో యుద్ధముకన్న వేఱుమార్గమే ప్రయోజనకారి.

అలక:—ఇదే నీశిష్యునకు పెలవొసంగెనవా? మణిహారపు త్తాంతము మన కనవసరముకాదా? నీయుపన్యాసమున కంతకును సారాంశమిది యనియే నాబుద్ధికిఁ దోచుచున్నది. కానిమ్ము. నేను నీకొక్కటియే చెప్పఁదలచుకొంటిని. శ్రద్ధగ విని బాగుగ నాలోచించు కొనుము. కాకి కాకిపిల్లయే ముద్దు గాని, కోకిలయెన్నటికిని గాదు. రామచిలుక యూరపిచ్చుక నెన్నటికిని వలసను. స్వజాతి-స్వధర్మము ల్పై నభిమానము జీవులకు సహజలక్షణము. నేఁబోయి వచ్చెద నని కళినముగఁ బట్కుచు వెంటనే యామందిరము వీడి చనెను.

రంజ:—స్వజాతి—స్వధర్మము—బుద్ధిహీనంబులగు మృగవత్సృదులసాదృశ్యము లప్రిస్తుతములు—ప్రేమ దివ్యాంశము కాముదీప్రసారమువంటిది. ప్రేమ ప్రసారము—నాహృదయపద్మ మాప్రభాకరసందర్శనంబున వికసించినది. అదియసహజలక్షణ మెట్లగును? సహజము కానిమ్ము—అసహజముకానిమ్ము—నాతండ్రి మెచ్చ

నిమ్మ. — తీట్లనిమ్మ. — బంధువులును దోడివారును హర్షింపనిమ్మ. — దూషింపనిమ్మ. — పుణ్య మైనను సరే. — పాపమైనను సరే నాహృదయము ప్రభాకరునకు దత్త మైనది. నామనోనాయకుడే నన్ను దిరస్కరించినను నే నాతనినే ప్రేమించుచు బ్రహ్మచారినిగా నైన నుండుటకు మనోనిశ్చయము చేసికొంటిని. ఇది వేయిసంవియములతోఁ గుశ్యకలతోఁ బనియేమి! నాహృదయేశ్వరుఁడు సత్యవంతుఁడు. నేనా విత్తి నయ్యెను!!” ఇట్లు చింతించుచుండఁగనే ప్రియంబగు యనురంజనీ దేవీచలికత్తై ఖన్న వడనయై మెల్లగ నామెను సమీపించెను.

రంజ : — ఏమమ్మ. — ఇట్టిసుందర మగు వల్లనిరాత్రీవేళ ఖన్న వడనయై చూపట్టుచుంటిని? ఒక్కసారి నవ్వివేసినచో నిలిచియుండుకష్టములు గాని, దుఃఖములుగాని, యెవ్వ యైనఁ జూపట్టునా?

ప్రియ : — ఏమనిచెప్పుదును? నే నిక్కడకు వచ్చుచుండగా — ఆ — ముందు నను బిలిచి మారంజనిలోన నున్నదా?” యని యడిగెను.

రంజ : — గాను,

ప్రియ : — “నే నిదే బోవుచుంటిని. చూడలేదు. ఉజ్జీన నుండవచ్చును. అయిన నెప్పుడొకామె ప్రభాకరుని జూడఁబోవునయ మైనది.” అ టిని. తోడనేయాక్రూరుఁడు “పాప మీయొక్కరాత్రియే కదా!” యనియింతలోమాట నాపి తెల్లబోయి యది కప్పి పుచ్చుట కెంతయో తంటాలు పడఁజొచ్చె. ఏమి! అట్లనుచుంటేవేమి యని యూరుకొనక తిరిగి యడిగితిని. అంతట వాఁడు ముఖమున నకిస్సాత్తుగ వింతతెలివి పొడచూప “బేను. వాని కింక నీరాత్రియు తేపుపగలుతో నాయుద్దాయము నిడు నట బకకాలజ్ఞుఁడు నాకుఁ జెప్పినాడు సరే దాని కేమి? ఇప్పుడు నేను మారంజనిని జూచుట కనియే బయలుదేరితిని. పద నేవచ్చుచుంటి నని చెప్పు” మని ముం

దుగ నెట్లు మది తొందరపెట్టెను. ఇంతలో నీకడనుండి మీతండ్రి గారు వచ్చుచు నెదురుపడిరి. వా రిరువురుమాటలాడుచుండిరి. నే నెటు వచ్చితిని”

ప్రియంవద యిట్లు చెప్పుచుండఁగనే రంజని సోఘాప్తుఁడై తరగిలించి మూర్ఛ పోయెను. ప్రియంవదకు సంగతి తెలియక యూరక చెప్పుచుండెను. తరువాతఁ దనప్రియసఖ యచన్త తెలిసికొని శీతలోపచారములు చేయ మొనఁగి పుట్టెను.

రంజః—(కొంతవఱకుఁ దెలివినచ్చి) హా! ప్రభాకరా! నున్న నోవారా! ఉవితేవ్వరా! నన్ను విడిచి, యులోకమును విడిచి పోని సంసిద్ధుడనై యుంటివా? ఎమిగితి?

ఈమాటలు ముగియకపూర్వమే రంజని యంతఃపురమునఁ గినులాళి కుండ పోవేరెంచెను. ఆమెమాటలు విని

కమః—రంజనీ! నీ కేమిలోటు ఈలోకమున పుట్టిన నెన్ని గిట్టుటలేదు. అన్నిటికొఱకును నుప మీగిది వాసోవుచుండుట తగు నా? ఊరక్షిల్లు మూరక్షిల్లుము.

రంజః—ఎవరు మీరు? నాప్రభాకరుని ప్రాణములు తరలించు కొని పోన వచ్చిన ధర్మమూర్తులా! అయ్యమీకు స్వాగత మిచ్చుచున్నాను. కాని నేను మిమ్ములను గొన్ని ప్రశ్న లడుగఁ దలచి యుంటిని. దయయంచి వానికి యథార్థము లగు సమాధానము లిత్తురా? కమలాకాంతుడును బ్రియంవదయు జీచ్చవడి చూచుచుండిరి. కమలాకాంతుఁడుండి యుండి, యెవ్వరును గూర్చుండు మనకయే, స్వతంత్రముగ నొకరున్నది రంజని సోఘాప్రక్కకు లాగుకొని కూర్చుండిన.

రంజః—ఓహో! సీవా! ప్రియంవదా! నేటిక మననాటకము ముగింతము. ఇక నీ కిచ్చట నేమిపని? నీవు పోయి హాయిగఁ బండు.

కొనుము. చాలరాత్రి యయినది.

తోడనే ప్రియంవద యాస్థలమువీడిపోయెను.

రంజు:—నిద్ర బోలునుఖదాత మఱియెందు లేదు. కావున నే యవిచ్చిన్న మగుదీర్ఘనిద్ర యవిచ్చిన్నమగుదీర్ఘసౌఖ్యము నొడఁ గూర్చుమందురు. ఏమందువు. కమలాకాంతా?

కమల:—నిజమే! నీవుచెప్పినదానియందనత్యమేమియులేదు.

రంజు:—అయినచో నీ కట్టినిరంతరసౌఖ్యము కలుగుగాక! అని మొలనుండి గాకుతీసి మహాకాళినలె విజృంభించెను. నిరాయుధుండగుకమలాకాంతుఁడు భయముతోగజగజవడక మొదలిడెను. ఇంతలో బాటుననుండి యంతయు వినచున్నప్రియంవద, తలుపులు లోనకుమూసివైచి, రెండుచేతుల రెండుతెల్లత్రాచులవంటి మహాయుధముల బూని యాస్థలమునకుఁ జేరెను!

రంజుని:—(కమలునితో) కూర్చుండుము!

కమలాకాంతుఁడు మాటుమా టాడక కుర్చీలోఁ జతికిలబడెను. ఆయుధపాణియై యెదుట రంజుని మహాశక్తిస్వరూపముఁ దాల్చి నిల్చెను. ఆయుధముల నిరుగేలఁ బూని నెనుక మెలఁకువతో నప్రమత్తురాలై నిల్చి యుండెను. కమలాకాంతునకు భయముచేతను రంజుని కిఁ గోపముచేతను, నోట మాట రాకుండెను. ఇట్లు కొన్నినిమేషములున్నపిదప—

రంజు:—కమలాకాంతా! అట్లు వణుకుచుంటి వేమి? ఒకరికి మంచి దనిచెప్పినసౌఖ్యము నీకనుభవించుటకు భయమగుచున్నదా? కాలజ్ఞుఁడు నీ కింక నాయుద్ధాయ మున్న దనిచెప్పినా? మాటాడవేమి! నోటమాట వచ్చుట లేదా యేమి? ప్రియంవదా? ఈతనిమాట లాడితిమా?

ప్రియం:—అ దేంతవని! యని కత్తిరుపులిపించుచున్నది. క
మలాకాంతుఁ డెలుంగెత్తి కేక వేయ మొదలిడెను.

రంజ:—కీక్కుచునునక నోరుమూసికొనుము. లేనిచో నిప్పు
జే నీకంతనాళమున నాకట్టి దింపెదను. నీకవకాశ మొనంగితిని. ఈ
శ్వరప్రార్థనచేసికొనుము.

లోకమంతయు నిద్రించుచున్నది. అర్థరాత్రమైనది. గదియం
ను స్వచ్ఛమగుదీపకాంతి నట్టముగ నిండియుండెను. గవాక్షమున
కవ్వల గగనవీధిని వెల్లెనుబ్బులు వేగముగఁ బలుగులిడుచున్నవి. దం
ద్రోపియ మైనది. వెల్లనిగాలి సోరణిండ్లను డి లోనిక వీచుచున్న
ది. కోశభద్రమావేశముచేఁ గలిగి నస్వేదజలమునుబూట్టి నాల్పు
చుండెను.

కమలా:—రంజనీ! దైవప్రార్థన చేసికొను మని నాకుఁ గాం
తయవకాశము కలిగించితివికదా! నాకు దేవుఁడు లేఁడు ఉన్నచోనే
జేసినమహాద్రోహములతో నొక్కచాని నైసను! నేజేయఁ బాలి యుం
డను. నేజేసినద్రోహములన్నియుఁ బఁచుకొనగ నాకుఁబావనగ భయ
మగుచున్నది. ఆర్యుడను. స్వరాజ్యమునకు నాశనకారణుడ నైతి
ని. స్వధర్మమును వీడి యవనులలోఁగలిసి పోయితిని. నీవుప్రభాకరు
నియెడ మిక్కిలి ప్రేమ చూపుచుంటి వని మత్సరమున నే నంతియో
కునితోఁ గలిసి కుట్రచేసి పృథాకరుని జేపు రాత్రి తుడముట్టింప
నిశ్చయించితిని. అంతియోకునిపంపున జేపురాత్రి పృథాకరునిశయ
నాగారమునఁ బాలలో విషము కలుపఁబడును. కృష్ణసర్పము విడువఁ
బడును. అవసరమైనచోఁ దెల్లవారులోఁనునే పంకాలాగువాఁడు పు
ణ్యముకట్టుకొనుటకుఁ నుసిద్ధుండై యుండెను. ఇట్టి ఘోరపాపములు చే
సినట్టియు: జేయఁదలఁచినట్టియు, నాకు చచ్చుటకు భయమగుచున్న
ది. కావున నన్నుఁ బాణములతో విడిచి పెట్టుమని దేవునకు మూ

అని నన్నే బ్రార్థించుచున్నాను. అని బాలునినలె రోదనము చేయుచు రంజనిపాదపద్మములపై బడి రెండుచేతులు బట్టుకొనెను.

రంజి:—ప్రియంవదా! ఈతనికి బ్రాహ్మణము చేయవచ్చునా?

ప్రియం:—ఏదానమున కైనను సత్కృత్యము కావలెనుగదా?

రంజి:—ప్రియంవదా! నీవుకూడ నార్యయువతీవి. నేనా గృహదను. రాజపత్రుగడను. ప్రియముబలుకుము.

ప్రియం:—మన యాచార్యత్వము, రాజత్వము చుటగలిగినట్టి యున్నది. కామా శుద్ధికుము. సిగ్గుచేటు.

రంజి:—అన్ను మే మిప్పుడు పదలిపెట్టినచో నేమిచేయుదువు?

ప్రియం:—మీ కిరువురకు నెరువదివేలనమస్కారములు చేసి మూడుమాటాడగ నుజ్జయింపని మొగము ముండన మాదేశము పోయెదను.

రంజి:—పట్టిమాట! శుభ్రాబ్ధము.

ప్రియం:—వెంటనే యాయుతియొకనికడ కిరిగి మూలు యోజనలు చేయును.

రంజి:—అగునా? కాదు?

రంజి:—కాదుకాంతండు మాట లాడ కూరకుండును.

రంజి:—ప్రియంవదా! ఈరెండువయంతస్తునందేగోడగిడలో కీతని బెట్టి తాళమున్నతమ. ఎల్లుండి ప్రాధునఁ దీయుదము. చెప్పినమాటలు ఋజు నైనచో నెల్లుండి వానిదేశము పోవచ్చును. లేనిచో యమునిదేశమున కరుగవచ్చును. ఈలోపుగ వీడు చెప్పినదానిసత్యాసత్యములు విచారించి నిర్ణయింతము.

ప్రియం:—అగు నది మనచియాలోచన (గోడతలుపుతీసి) రాఫోయి నీచుఁడా యిందులోనికి

రంజః—కమలాకాంతాయేమిచేయుదువు? శిష్టుడునకువుము.
కమలాకాంతుడు నూలుమా మీడక శిష్టునందుకొని యరుగఁ జొచ్చెను. ప్రియంవద యెప్పుటియట్లు శిష్టువుమూసి తాళము వైచెను.
ప్రియంవద కది మామూలుగోడచలెఁ గనబడుచున్నది.

రంజః—ఇది నే శరాత్రి యున్నది.

ప్రియంవదః—[గవ్వతముచుండీ చూచి] అదిగో వేసుదుక్కిపోడిచినది.

రంజః—ఒక కాగితమును గలమును దమ్ము.

ప్రియంవద వానిని బట్టుకొని నమ్ము.

రంజని వాని నందుకొని చూచోదించి యొకశిఖను వ్రాసి
“ప్రియంవదా! ఇదివిను”

“ప్రియసోదరా! నే శిరాత్రియ శియు రంజనివదను బ్రభాకరునికడను గడిచిరి. వా శిఖలుగో నుకడట గడిచింది. అందువలన దగిన ప్రతీకారము చేయఁ బోవుచున్నాను. కనుక నేను జేపుపగలతయు వీరికడనే గడిపి, మానములు గలిగించి, జేపురాత్రి వెన్నెలలో వేటవేడుక పుట్టించి ప్రిభాకరుని వడపులోనికిఁ గొని పోవుదును. జేపురాత్రి ప్రిభాకరుని నెవ్వరు నచ్చుట గాబున పలుకుండులాగున కావలినారలక నాక్షణముమ్మ. ఎల్లుండీ యుదయముననో, మధ్యాహ్నముననో కాని నీకు గనబడజాలను. కావున నీయుత్తరము వ్రాయుటయైనది. నేజెప్పినదొప్పుననమ్మ వ్రాసి ప్రిభాకరుని కనుకూలముగ—కాదు నా కనుకూలముగ—ఈవార్తామహునిచేత నే యంపిన నని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు

నీనమ్మినప్రియసోదరుడు

కమలాకాంతుడు.”

ఎట్లున్నది?

ప్రియం:—బాగుగ నున్నది.

రంజ:—మఱచితిమి. పాములబుట్టు మఱియొకమాటు
తీయుము.

ప్రియం:—ఆవురు మణితీయుట మఱచితిమి, అని గోడత
లుపు తెఱచెను.

కమలా:—ఎట్లు? అయినదా! నేబోవచ్చునా?

ప్రియం:—ఆకమా. కళవినమెడల నీవల మెగురగలను.
మున్న వేయునుగర మిటుతెమ్ము.

రంజ:—ఇయ్యనిచో చేయి నజ్జి ఇటుతెమ్ము. మనమే తీ
సికొందము.

కమల:—వలదు తీసి యిచ్చెదను. (ఉంగరమిచ్చును.)

ప్రియం:—పరికిపం నా! ఇక గొంచెము లోనికి జనుగుము.
అని తలుపు మూసి విగించెను.

రంజ:—[ఉత్తరముపై గమలాకాంతునిముద్ర వైచి] ప్రియం
వదా! ఇదిగో తీసికొనుము.

ప్రియం:—సరే! పోయి నచ్చెన” నని యాలేఖను గైకొని
యంతియొకునిగృహమునైపు చనియె.

రంజ:—శుభమగుగాన. అదిగో యప్పుడీ యరుణోదయ
మగుచున్నది. ప్రభాకరునిదర్శనమై యెన్నాళ్లైనదో! యనుచు గాల
కృత్యములఁ దీర్చికొనుటకై యుపనసమునకుం జనియెను.

ఎన్నియో నాట్య కాలేదు. వికరాత్రయే వియోగము కలిగినది.
వ్రేమగలవారి కదియే పెక్కుయుగములై తోచును గాబోలు!

ప్రభాకరుడు యవనదేశమున రాజప్రసాదమున బంజరములోఁ జెట్టబడిన రాకుమారిముద్దుచిలుకవలెఁ బెంపబడుచుండెను. ఆతనికి సమస్తసౌకర్యములు కూర్చబడెను. ఏమియుఁ గొఱియ లేకుండెను. ఆయాటలు, పాటలు, నాటకప్రదర్శనములు నున్మానవననిహోగములు, నిరంతరము సాగుచుండెను. బయననవృద్ధు వచ్చి ప్రభాకరునకు యవనభాష నేర్పుచుండెను. రంజనియుఁ బ్రభాకరుడును యవనభాషలోనే ముచ్చటించుకొని మొనలిగిరి. చిత్రీకారిణిలు వచ్చి యార్యయనయనతుల నేషరూపసౌందర్యముల హెచ్చుతగ్గులకూర్చి ప్రభాకరునితోఁ బోవుచుండిరి. అప్పుడప్పుడు చక్రీనర్థి యగు నలకనుండనఁ జేరొవంతవంతపుష్పములను నలములను నలంకారములను, ప్రభాకరుని కంఠుచుఁ దాను స్వయముగ వచ్చి యిష్టాగోష్ఠినలిపి పోవుచుండెను. రంజని వచ్చి యారాధనపుఁ గానుకలగురించి నరసముగఁ బ్రసంగించి యవనదేశముయొక్క యాస్పత్యము నిందుకగర్వముతో నుగ్గడించుచుండును. మఱియొకప్పుడు తల వంచుకొని “ప్రియసఖా! ప్రభాకరా! సకమువకు మావారివిష్టమెఱుగులేనుమా! ఇది యత్తురువాసిన చేతపువ్వు కాని మీలో నిట్టివి లేవుదా!” అని మెల్లగఁ బ్రభాకరునిహస్తమునఁ దన మోము కప్పకొని పొంకుచుండును.

మేడపై నిగదిలోఁ గమలాకాంతునికంటఁ మున్నఁ ననబాకు మొన పెట్టి మాటలాడుచున్నపుడు ప్రభాకరుఁ డులికిపడి నిద్రొందుఁ జేర్చుచుండెను. గదిలో సుగంధతైలదీపములు నిశ్చలముగ వెలుగుచుండెను.

ప్రభాకరుడు తటాలున లేచి గవాక్షముకడ కరిగి యవ్వలియంధఁ

కారములోనికి నృప్తి బ్రసరింపఁ జేయుచుండెను. దూరమున రంజని
 మేడబాలకములనుండి వెలుగు కనఁబడుచున్నది. ఆకనమున రంగు
 రంగు పాదరసపుబుడ్లవలె నత్తత్రకోటి మెఱయుచుండెను. ఈరీతిగా
 నతఁడు తనలో ననుకొన జొచ్చెను. “ఏమిది! ఎన్నిసంవత్సరము
 లైనది? నత్తా! మేలుకో” అని మాతాత నచ్చి నన్ను దట్టిలే
 పినటులు కల నచ్చినది. కలకాదు. ఇకను నిజముగా నచ్చి తట్టి
 నటులే తోచుచున్నది. ఈగవాక్షమునుండి గగనమార్గమున వెడ
 లిపోయెను. బాలకము లష్టరాలేదు కాబోలు! ఇంతపిచ్చివాడ నగు
 చుంటి నేమి? కలఁగంటిని! కల్లయా? నిజమా? అని సందేహమా?
 నేను మేలుకొన్నను నిశ్చించుచున్నను సర్వము స్వప్నకథవలెనే
 యున్నది. ఇదినఱలో మూడవ కము లైనది. ఋషివాటిక మొ
 డిటియంకము. యెడనయంకము చెఱసాల. ఇది మూడవ యంకము
 రాజమందిరము. మొన్నరంజనితోఁ గలిసి వేషమువేసి చూడ
 లేదా? నటునిసౌఖ్యము నాసౌఖ్యము నొక్కతీరున నున్నవి. నాట
 కము చూచువారి కానందము కాని వేయువారి కాయానంద ముండ
 నునదా? ఎక్కినచేట్టెక్కడ నాసాటిఋషిబాలురతో గంగాతీ
 రమున నాట బాడికొనినకాలము తిరిగి యెన్నఁడైనవచ్చునా?
 పాలబోలునాగంగ, పావన మగునాగంగలోకపావనిగద? ఆగంగా
 నదిలోఁ దిరిగి నేనెన్నఁడైన స్నానము చేయుదునా? పండ్లమువేసి
 యద్దరితాకి వెంటనే యిద్దరికివత్తునా? ఆహా! ఎంతటిపాపిని మఱ
 చితిని. శ్రావ్య మగుసామగానము నాకర్ణములసాధకపఱచి యెన్ని
 సంవత్సరము లైనది? ఆకమ్మనిహోమధూమము నే నెన్నఁడైనఁ
 దిరిగి యాఘ్రాణింతునా? నాయత్తరువులు, పన్నీరులు, చండ
 సంబులు, పట్టుపరువులు, వెండిగిన్నెలు, పరబత్తులు, అటపాటలు,
 హాస్యములు, వనవిహారములు, వ్రేచుగోళ్ళులు, వెగటై మొగము

మొత్తుచున్నవి. ఇనుముతోఁ జేసినను బంగారముతోఁ జేసినను సంకెలి సంకెలియే గాని, మతముగను? నేను దిరిగి యార్యావర్తములోఁ బగిపోనలెను. మెట్టను బడినచేప గిజగిజఁ గొట్టుకొని నీట పడుచుండుటలేదా? ఎవరిస్థానమున నెవరి దేశమున వాగుండుటయే భగవంతునిస్పృహియమము కాని రంజని నాతోఁగూడ నచ్చునా? ఆమెయే నా కీరూపతృప్త కలిగించినది. పాలనముక్తిముకంటెచు, దేనెనముక్తిముకంటెచు, ప్రియ మగునిజసౌందర్యసాగరము నాకన్న చూపుచున్నది. స్నేహమాత్రమునఁ బ్రియనననోపచారములచేయు దగుగు పవకుండులాగున దానితో బంధించుచున్నది. ఆనుచ్చిక, యాచూపులు, యామాటలు, యాస్నేహము, స్నేహితుగా లికంటె, సాక్షాత్సంకరికంటె, నెక్కువగా నాయందుఁ గనఁబఱచు నాప్రేమ-సర్వముచు ఛేదించికొని పోవలయును. నాకన్నఁ బరితేకదోయేమేమోమాటలాగుచు సూరసంభాషణము పెంచుచుండును. ఇంత తనరాని యానందము నొందు మానవ్య—కవిగో నచ్చుచున్నది.”

రంజని దూరమునుండి చిలుసగవుతో వచ్చుచుండను. ప్రిభాకరుఁ డామెను సమీపించెను.

రంజః—ప్రియస్థా! అట్లు చూచుచుంటి వేమి? నీకన్నులెఱ్ఱఁబాటినవి. రాత్రి నిదుర సరిగ పట్టలేదా?

ప్రభాః—రాత్రులు నాకు నిద్ర సరిగపట్టుట లేదు. నీకంటె కొలుకులఁగూడ నెఱు పున్నదేమి?

రంజః—నాకును గన్ను మూతపడదు. త్రాగలేక బోర్లనన్నినపాలవలె వెన్నెల యంతవ్యర్థముగాఁ గాయుచున్నదో యని తోచుచుండును. అందఱు హాయి నిచ్చుచున్న దనుచల్లగాలి నా హృదయములో నేమో రగులుగొల్పుచుండును. స్తబ్ధ మగుచున్నప్పుడు

తియందలి సౌందర్యమును రేపి దానిముందర నాహుపము డిందుప
ఱచి నాకు నిస్పృహత కలిగించుచుండును. నాయుద్యానవనమునకుఁ
బోయితినా యందలి పూలత లప్పుడే వికసించ నేలయని నాకుఁగో
పము గలుగుచుండును. నీకడకు వత్తునా యన్నియు మఱచి పోవు
దును. ఒక్కొక్కతరి నన్ను నేనే మఱచి పోవుచుండును.

ప్రభా:—నీ విచ్ఛటకు రానపుడు నేనును మాయారాత్రివర్తిము
పోవలె నని యెన్నియోసాల్లు కోరుకొనుచుండును. మనోనిశ్చయ
ము చేసికొనుచుండును. కాని నన్ను జూచినతోడనే నాకోరికలు
సంకల్పములు నన్నియు నీడేరినటులనే హృదయమున కెక్కడలేని
శాంతిము కలిగి బాలునివలె నీసల్లాపముల నెంతకాల మైనదియు
నెఱుంగుకొడ విందును. మనోరంజక మగునలయందువలె నెన్నిసంవ
త్సరముల యనుభవమో యొకత్సరికికాలములోఁ గలుగుచుండును.
ఎన్నిగంటలకాలమో మాసల్లాపసౌఖ్యమున మునిగి జేలియాడు
చుండుమనకుఁ దెలియకుండఁగనే జరిగి పోవుచుండును.

రంజ:—మనసుకలసివారి కిదిసహజమేకద.

ప్రభా:—కాని నేడు నా కోరికల నచ్చినది.

రంజ:—కలవచ్చినవచ్చు గాక ! అందుకు నీవు 'కాని'
యన నేల? చూతము. ఏ మనివచ్చినది చెప్పుము.

ప్రభా:—దైవమున కిసూయ మెందుగదా యని నేను
'కాని' యనవలసివచ్చినది.

రంజ:—(మోమున నించుకదిగులుపాటు పొడసూప) నీమూ
టలు నా కేమియు బోధపడుట లేదు. ఏమైనను మనమిరువుర మొక
టేకాని రెండుకాదు. నేనట్లు కానేరను. నీవు కావలదు. పాపిష్టి
దైవము మనల నేమిచేయగలఁజో చూతము? ఏమందువు?

ప్రభా:—రంజనీ ! నిన్నరాత్రి నీవు వచ్చెద వని నేను

‘ పేరిస్ ’ (Paris) తీర్పు తీసిపెట్టుకొని చనువక సీకొట్టకై యెదురు చూచుచు వేచి యుండి యుండి యెన్నఁకో నిదురఁబోయితిని.

ఆనిద్రోలోను గల వచ్చినది. ఋషిచాటిక భస్మమైసతరువాత మఱునాఁడు మాతాతనన్న వెత్తికొనుచుఁ గాలిపోయినగుడిసెలలోఁ దిరుగుచుండెను. ఈమేడ నుండి నే నతనిని నాచితిని. అతఁడు నన్నెలుఁ గెల్లి ప్రభాకరా! అని పిలుచుచుండెను. ఆపిలుపు నాకు వినఁబడుచుండెను. కాని కంఠస్వరము మునుపటివలె లేదు. నేను ఓయని పలుకఁ జూపుతిని కాని నాకీతిము సంపారమాలతో బిగించఁబడెను. నాకనులనుండి కన్నీరు చునవలె నాన్యవర్తముమీఁదుగాఁ బ్రసహి పు బొచ్చినది. ఇతలోఁ గిమలాకాంతుఁడు వచ్చి “ఓరి! కలభ్రష్ట! సీచా! యని మేమేము చునము నోటితో నుచ్చించుమా బటండ మనసునఁ నెలఁపనైన రానిమహాపాశము మనయురువురన్లు మోపి నాకీతిము నువబాళగిసి పొడుగు జోయెను. ఇంతలోఁ దెగ్గమొల్లు ముఱసిన స్త్రయ్యెను. నేఁ గినుల మూసికొంటిని. కనులకాఁపుల ను మయ్యెనో నే నెఱుంగి. నా తాత వచ్చి తనచల్లనిచేతులతో నన్ను పట్టుచు “శర్మము కాశాదుకో— నాయన! ఆపవలుపొందకు— నత్తి! మేలుకో” యని నన్ను తేపెను. తోడనే నాకు నిజముగా మెలకువ వచ్చి లేచి కూర్చుంటిని. ఆవృద్ధఋషియు వెనుదిరుగిపోయె—తన నెరసినకనుబొమలు భూమిపై మునఁ గలియ నాముఖమునఁ దననిశ్చలదృష్టి నిలుపుచు నీగవాత్సమునుండి దూదిపింపవలె చాటి ఘల్లమబ్బువలె సంతరాశిమునఁ దేలి యాడుచు పరిగిపోయెను. కడుదూర మేగునఱకు నేను నిశ్చేష్టుఁడనై కన్న మూయక చూచితిని.

“ఏమందువు? అని నన్నడిగితిని. అంతయఁ జెప్పితిని. ఏమందునో? చెప్పుము.

ప్రభాకరుఁ డిట్లు తనస్వప్నవృత్తాంత మంతయు నన్ననికంతస్వరముతో నవిచారంబగుమోముతోఁ దనచేతులతో యవనరాజకుమారిఁడెంచేతులు పట్టుకొని తలవంచుకొని చెప్పి ముగించుచుండ రంజని తనబాహులతలు సాచి యాతనిఁ గొఁగిలించుకొని మోముపై కెత్తి నయనంబులతోఁ బ్రార్థించుచు, “హృదయేశ్వరా!” అని సంబోధించెను. ఆకంతస్వరముకూడ దీనాలాపమునే సూచించుచుండెను. ఇదివఱ కెన్నఁడును ప్రభాకరుఁ డట్టిచర్యలనుగాని, సంబోధననుగాని చూచి యుండలేదు. విని యుండలేదు.

ప్రభా—ఏమి టిది?

రంజ—నీమందు నని యడిగితివికదా! నన్ను బ్రీయా! యనుము. ఇదివఱ కెన్నఁడును నేను నిన్నుఁ గోరలేదు.

ప్రభా—(రంజనిబాహుపాశములనుఘృదువుగాఁ తొలగించుకొని యీవల సలిచి) రాజకుమారి! ఇది పాడియా!

రంజ—ప్రభాకరా! నామాట లొక్కంతశాంతముగ నాలించువుము. నీకు నేనును నాకు నీవును గాక మఱి యెవ్వరు కలరు! ఇంతవఱకు మనలో మన కిట్టిప్రసక్తియే రాకపోయినను నాతండ్రి నాపైఁ గ్రోధమువహించెను. కన్నుకుట్టి కమలాకాంతుఁడు సంతియొకుండు మొదలగువా రందఱుఁ గూడ నేళ్చుచున్నారు.

నిన్నొకప్రశ్న నడిగెదను. మర్దము విడిచి నీవు నాకు నిజము చెప్పెదవా? చెప్పఁజాలవా?

ప్రభా—నాకడ మాయమర్దము లేన్నఁడై నఁ జూచితివా? తప్పక చెప్పెదను.

రంజ—నీవు నన్నుఁ బ్రేమించుటలేదా? ప్రేమింపవా?

ప్రభా—నెచ్చెలీ! అది నీ వెఱుంగవా?

రంజ—“అట్లయిన-మన మొండొరులఁ బరిణయమై” - (శ్రీస

హజ మగుసెగ్గుచేరి మజనియించి యామెనోటి కడ్డమై మాట వెడల నిచ్చినది కాదు. రంజని యెట్టబారినతనమోమును బ్రక్కకుఁ దిప్పి రెండుచేతులతోఁ గప్పకొనెను. ప్రభాకరునకు స్వప్నమందు తాతచెప్పినవాక్యముల కొకకొత్తయర్థము స్ఫరించుచున్నది. “ధర్మము కాపాడుకో- నాయనా! అపదలఁ పొందకు-నత్సా మేలుకో!”

ప్రభా—మన మొండొరులఁజెండ్లియాడుట యెట్లు?

రంజ—చేరిమగలవారి కాపక్షి యర్థమే కాదు.

ప్రభా—కేవలము నిందియములకు వశ మగుట మానవులకు హైన్యము కాదు? నే నాహ్వాదను. నీవు యవనయువతివి.

రంజ—నాతండ్రియు నిట్టిదే కాఁబో లగ్ధములేనిరెండుశబ్దములు ప్రయోగించెను. స్వజాతి యట-స్వధర్మ మట! పృథాకర. నీవే నా కనేక పర్యాయములు చెప్పితివి. అంతకు భగవంతుఁ డొక్కడే. ధర్మము నొక్కటియే యని మానవుల నందఱు నాదేవుడే కాదా న్మఱించినది?”

[రంజని నేను వేసినపక్షిని మొకనాటిరాత్రి ప్రభాకరుఁడు తన తాత నడిగెను. అంధకారమున మెఱుఁపు మెఱసినవిధమున వాని కాటుని చెప్పినయుక్తి, (సాన్మశ్యపూర్వకసమాధానము) జ్ఞప్తికి నచ్చెను.]

ప్రభా—నోజాతి యంతయు నొకటికాని యం దంతగ్భాగములున్నవి కావా? నర్థాశ్రమధర్మము నాజాతి వ్యక్తిత్వలక్షణము! నే నిప్పటికే చాలవఱకు వాఁడన్నట్లు కులభ్రష్టు నైతి.

రంజ—నాసహవాస మూఁముననే?

ప్రభా—ఎన్నటికిఁ గాదు నే నాకర్మభూమిలోఁ బుట్టుటచేత. నామన సిద్ధివఱకే జోలాయమాన మగుచున్నది. నన్ను రెండుశత్రులు చెరియొకవైపునకు లాగుచున్నవి. నేనేమియుఁ జెప్పఁజాలను. నా

హృదయ మూలక కొట్టుకొనుచున్నది. కాని మనసున యాలోచన లన్నియు స్తంభీకృత మయ్యెను. రంజనీ!

నీవే నాహృదయరంజనివి! నిన్ను నేను ప్రేమించుచుంటిని. అది ముహూటికి సత్యము. కాని-

రంజ—చాలు. నేజవించి యుండెనను. ఇంక నీ వేమియుఁ జెప్పవలదు. నాజన్మము ధన్యం బైనది. శుచ్ఛభోగములు తాత్కాలికములు క్షణభంగురములు. ఆమరకాండ తము మన మిటులనే యుండవచ్చును. “ఒక్కసారి నాహృదయరంజనీ” అని పిలిచితివి.

ఇంక నాకుఁ బెండ్లి యసనసరము. ఈయున్నటు లున్నజాలును. కాని యాపాపిష్టిదైవమునకు నీవు చెప్పిన ట్లసూయ మెండుకదా!

ప్రభా—ఇదియేమి! నీవుకూడ నామాటయే యనుచుంటివి?

రంజ—శంతవటకు నీకననచిత్తురాలు నీకు ర్వానై యున్న మహానద నెఱింగియు నీకడఁ జెప్పక నగునెనినది, క్షమింపవేడుచున్నది. ఇదివఱకే లోక మంతయు మగలుగునాస్తి యనేకిముగఁ జెప్పుకొనుచున్నది. నాశూద్రీ నచ్చి నిన్నుఁ బ్రేమింపవల నని యేమేమొ యుపన్యసించి మంగలింపఁ జొచ్చెను. పిరికిపదయు మదాని ధుడును నగునాచెప్పరానిచాఁడంతియోకునితోఁ గలిసి కుట్రచేసి నిన్ను నేటిరాత్రి-

ప్రభా—చిలునగవుతో నీటుచూడు. ఒకమనుష్యమాత్రుఁడు వేటొకనిని సాధింపఁగలఁడన్నచూట కేవలము భ్రమ. “ధర్మ ఏనహతోహంతిధర్మోరక్షతిరక్షితః” అనుమన యార్యోక్తి నీ వెఱుంగవా! ఆతివు నాజ్ఞలేనిది చీమైనఁ గుట్టనేరదు. ఊరక దిగులు చెంద నేల? కాక యావచ్చెడినారిబలసాహసములఁ గొద్దియో గొప్పయో నేనును జూచెదను. గాని వారి మూరక విడువను. ఇప్పుడు మనకు విచార మేల నాకు సూర్యోపాసన చేయవలె నని కోరిక

కలుగుచున్నది. అది మంచిపనికాదా ! మఱచితిని వెనుకదాని నొకప్పుడు మిక్కిలి మెచ్చి పొగడితివి జ్ఞాపక మున్నదా ?

రంజ—అటులే చేయవచ్చును.

(అని యిరువురు నిష్క్రమించిరి.)

ఇంతలో బిరియంవడ వచ్చి

అమ్మా ! అమ్మా ! రంజనీ ! అని పెక్కుసారులు పిలువగా

రంజని:—తిరిగినచ్చి “యదేమి ? అప్పుడే వచ్చితివి ?

బిరియం:—ఔ నాను. కాదా మఱి.

రంజ:—నీపరిహాసములు కేమిగాని కార్య మేమిచేసితివి ?

ప్రియం:—ఎంతగడుచు నానవమ్మ ! నే నకుగల దలచినదానిని ముందుగ నీవే యడుగుచుంటివి !

రంజని:— సిగ్గును మందహాసముచేత, మందహాసమును గోపముచేతను, గప్పిపుచ్చు బిరియన్నించుచు

బాలు బాలు ! నీవు నా కేమికార్యము నొప్పగించితివి ?

ప్రియం:— నే నొప్పగించితి నంటినా ? నీయంతట నీవే యొప్పగించుకొనుచుంటివి. ని న్నొప్పగింత లప్పగించువా నెవ్వగు ?

రంజ:—ఎక్కడను లేనివిచిత్రము !

బిరియం:—అదే నాకు మహావిచిత్రముగానున్నది.

రంజ:—ఊరక యన్న నేమిప్రయోజనము ? నే నెవరికి నప్పగించుకొనుచుంటివి ?

బిరియం:—పోనీగాని యెంతపిలిచినఁ బలికినావు కా వేమమ్మ ?

రంజ:—అస లేమిజరిగినదో చెప్పువు. నా శిక్కడ జాగునే యుట కవకాశము లేదు. కార్య మేమిచేసితివి ?

ప్రియం:—యిక్కడ జాగునేయుట కవకాశము లేదూ ? నిజమే యామాట. ఎక్కడ జాగు నేయవలయునో !

రంజ:—దానిచేయిపట్టుకొని “రా యాస్థలము చూపించెద.
అని యిరువురును వెడలిపోయిరి.

౨

నాయువశంబు లై యెగసి ‘వారిధిరంబులు మిటఁ గూడుచుం
గొన్నును నుండుకై వశిఁ బ్రపంచము సర్వము కాలతంత్ర మై
పాయుచుఁగూడుచుండు నొకభంగి చరింపదు.”—భాగవతము.

నేటకాని వేషము ధరించినప్రభాకరుఁడును వానిసాగనంపుటకై
రంజనియు సగరమువెలుపలివఱకు వచ్చిరి. రాత్రి గొడుయూమములు
జరిగిపోయినవి. సగరము విడిచి చాలదూరము వచ్చిరి. సగరసింహ
ద్వారముకడ శహరా నిచ్చుచు నిల్చినవారిసంకేతవాక్యము దవ్వల
నుండివినవచ్చుచున్నది. ఇరువురప్రక్కఁ జెరియొక్కొకగుఱ్ఱమున్నది.

ప్రభా:—పీయనశ! ఇక సెలవా పోయివత్తునా? గుఱ్ఱ
ము నెక్కు.

రంజ:—తిరిగి యెన్నటికో!

ప్రభాకరుఁడు తటాలున గుఱ్ఱముదిగి “నీ వా మాటఁ దల
పెట్టిన నా కడుగు పడుటలేదు. భావి యెల్ల సగమ్యగోచర మగుచు
న్నది. మన మిక్కడనే హాయిగ నుండము. అటు నా కొఱ కెవ
రేప్పువారు!

రంజ:—ప్రభాకరా మత్ప్రాణాధికా! మన కట్టియదృష్ట
మెక్కడ? ఛీ! ప్రీహృదయ మొత్తదుర్బల మైనది. నీప్రాణపాయ
మెఱింగియు నే నెంతస్వార్థపరాయణి నైతిని. నను మన్నింపకుము.
పో మృని యవజాలకుంటివి. న న్నొకసారే గట్టిగా నిందించి మం
దలించి నిన్నుఁ గాపాడుకొనుము. ఏమన నీ కపాయము కలిగిన నేఁ
బ్రతుకఁ జూట.

ప్రభా:—పోనిమ్ము. నిజముగ రాదలఁచిన, మరణమునుండి

తప్పించుకొని మన మెందుపాటిపోగలము? ఇంతకు బూర్వ మెన్నఁ
చును భయ మన నేమొ యెఱుఁగను. నాకును లోకమునకును మిక్కి-
లి స్వల్పమునబంధ ముండెడిది. నేఁ డాబంధము న్మృతతర మగుటచే
త నేమొ కాని ప్రాణాత్మకాత్మాత్మము పాటిపోవుట మంచి దని తోచి
నది. అయిన నేమి? భయమునేర్చిననీవే తిరిగి ధైర్యము నేర్పుదుం
టివి. నీకొఱకై నే నిటనే యుండెద నేమగునో చూచెడి.

రంజ:—నలదు-ప్రాణేశ్వరా! -చూచు. నేఁడు తప్పిన తప్పు
న నున్నదే యియానద-తేను కానిచో నెల్లుండి యైను నానీచుని
విడిచి పెట్టనలెను. వానిఁడునముట్టించినచో మొదటికే మోసము
వచ్చుచుగద. వాఁడు నామేడకు వచ్చుట నాతండ్రియే యెఱుఁగును.
ఇత విడిచినచో వారు కుట్రలు పన్నుచునే యుండును. ఒకవేళ
పక్రవర్తితోఁజెప్పి యేమిచేయుంతురో- వా కెంతకై నఁ దిగుదును.
నాతండ్రియు మనకుఁ బ్రతికూలుఁడుగ నే యుండెనుగదా. కావున
నలదు.

ప్రాణేశ్వరా!- నలదు నీ వాఁగనలదు. బ్రహ్మయు జీస నే నా
లోకమున...

ప్రభా:—లేనిచోఁ బ్రలోకమున

రంజ:—తప్పక కలిసికొనఁగలము. తెల్లవారు చున్నది. అ
తియోకుఁడిచ్చినచీటి నిటుతెమ్ము. ఇత దానితోఁ బని యేమి యు
న్నది? పోనిమ్ము నీదగ్గఱనే యుంచుము. గుఱ్ఱము నెక్కుము.

ప్రభాకరుఁడు రంజనీసహాయమున గుఱ్ఱము నెక్కును.

“నీమందస్మితవదనారవింద మీప్రభాకరునకు నొకమాట మి
పవా? యని ప్రభాకరుఁ డనెను.

రంజ:—సరసకుఁ జేరి యొక్కముద్దు పెట్టవా? నాథా!

ప్రభా:—పాపము శాంతించుఁగాక!

తటాలున గుఱ్ఱము పరుగిడి పోయినది.

ఆకర్ణాంతము లాగి విడిచిన బాణమువలె నశ్వము వాయువేగము ను మించి పోవుచుండెను.

రంజనీచూపులును బ్రభాకరునియందు లగ్నమై వానివెన్నంటి పోవుచున్నవి. ఆపెనునంబును నాచూపులయందె లీనమై మనోహరుని విడిచి రాలేకున్నది. కొయ్యబొమ్మవలె నాడితిఁ గొంతనేపు నిలిచి యుండి యెంతయణచికొనినను లో నాఁగక పైకి పొంగి వచ్చుచున్నదుఃఖవేగమునకు లేచి నిలువలేక తనగుఱ్ఱము మెడపై వ్రాలి మోము నానుకొని చిన్న బాలికవలె వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. కన్నీరు కాల్యలు గట్టి యాయశ్వకంఠము నూరక తడుపుచుండెను.

అర్ధరాత్రీమున నచ్చట పాప మాసుకుమారి నోదార్చువా రెవ్వరు? దుర్గరవిచారము కలిగినప్పుడు మనసార నొకమాటు కంఠ మెత్తి కన్నీరు కార నేడ్చినచో నాదుఃఖము పొంగి కొంతవఱకుఁ జల్లారి యుపశమించును.

కొంతనేపటికి రంజనీయే దుఃఖభారము తగ్గుటచే మోము పై కెత్తి చంద్రబింబమునకఁ జూచుచు డాకేల నాయరబ్బిగుఱ్ఱము మెడ కౌగిలించుకొని నిలువఁబడి యిట్లు చింతింపసాగెను. ఇప్పుడు మాయమ్మయే యున్నచో నే నిప్పు డేమిచేయుదును? కష్టము సుఖము చెప్పుకొని యాలోచన నడుగుడ మన్న నాకు 'నాయన్న' వారెవ్వరు గలరు? లోకైకవీరుఁ డగుయవససామాట్టున కేకపుత్రికను. గారాబుతనయను తోడునీడలేక యర్ధరాత్రీమున నూరివెలుపల నిల్చి యిట్లు వాపోవుచుంటిని. నా కేమని, నగరుప్రవేశింతునా? నేనాప్రభాకరునిశూన్యమంద్విర మెటులఁజూతును? ఆయుధ్యానవనము లన్నియు నానేత్రీముల కిపుడు శ్మశానవాటికలవలె భయంక

రములై తోచుచున్నవి. నాతండ్రి మోము తిరిగి చూచుటకుఁ గూడ నాకు మనస్కరించుట లేదు. ఎందుఁబోవుదు? నామనోహరుని వెన్నంటిపోవుదునా? పాపము శమించుఁగాక! అతఁడుమాత్రము నన్నెలయూదిరించును? ఆదరించువాఁడే యైన చివర కామాశ్రుల యవ్వగించిపోవును? ఇంకి నెన్నియో చెప్పఁదలచుకొంటిని. ఏమియో యడుగఁ దలచుకొంటిని. ఒంకొరులహృదయములు సునవేసికొని సాగుచున్న స్నేహలత తటాలునఁ దెగిపోయినట్లయినది. తుదకు నేనేరికి నక్కఱలేనిదాన నైతిని. అయినచో నీచుఁడగునామదాంధునిచే బడనుటెఱినా? నీకు మఱికొంతమట్టి స్వాధీనమగుటకై నన్నాహంతకునికి స్వాధీనము చేయుదువా? నీసామ్రాజ్యమునకు మేలగునెడల నన్ను వేఱువిధముగ బలియాయరాదా? నే నెంతయనహోయ నైనను నామానసంరక్షణము చేసికొనలేకపోను. ఆర్యావర్తమున నేదీనబంధునిపాదముల నాశ్రయించినను నాకుఁ దిరణోపాయము కలుగఁగలదు. అమునులు, యోగులు, శరణాగత త్రాణిబిరుదాంతులు. పాప మాకిమలాకాంతుని తెల్లవారిసమీపంబ్రియంపదయే విడుదలచేయును. నేనును రాజమందిరములను వీడి ఋషివాటికలనుఁ జేరఁ బోయెదను."

అని యనుకొనుచు నశ్వము నారోహించి రంజని తూర్పుదిక్కుగాఁ బయనము గావించెను. ఆహా! యెంతచిత్రము! నిజముగఁ దానుగోరుచున్న దేమో తానే తెలిసికొనలేకపోవుచుండును. రంజని తాను దన్నెంతచక్కగ మోసగించుకొనుచున్నది. తా నార్యావర్తము పోవుచుండుట ప్రభాకరునికొఱకు కాదట! ఏమిచిత్రము!

౯

ఎక్కడ విన్నను నొక్కట మాట! “చక్కవర్తికూతు రావ్యునితో వెళ్ళిపోయిన” దని యీవిషయమే స్థలకాలపాత్రముల ననుసరించి వేర్వేరురూపములఁ దాల్చుచుండెను. అలకసుందరునకుఁ బట్టరాని కోపముదుఃఖమునావేశించెను. తన మేడపై నేమిచేయుటకును దోచక యూరక సహించేయుచుండెను. అంతియోకుడు తేలుకుట్టినదొంగ వలెఁ దనమీఁద నెక్కడ పిరిగిపడునో యని లోలోన మిక్కిలి భయపడుచుండెను. రంజని యంతఃపురమునఁ బ్రేయంవద గోడతలుపులు తెఱచి కిమలాకాంతు సీపలకుఁ సేసికొని వచ్చినది. కమలుడు మిక్కిలి సలిగి వాడి పాలిపోయినట్లుండెను. ప్రియంవద యాతనితో నేమియు మాటలాడలేదు. అతఁ డాయువతి నేమియు నడుగలేదు. తలవంచుకొని తనదారిఁ బోయెను. ఎట్టకేలకు నలక సుందరుడు తన కాప్పుడగుకమలాకాంతునితో మంతన మొనరింపఁ దలచి కిలువనలెచును. కాని “నామ ను దిరమున లేడు—నగరమున లేడు—ఎందున్కుపాసిజాడయే గానరా నని” సేవకులు వచ్చి రాజునకు భయపడుచు విన్నవించుకొనిరి.

అల:—పోయినవారినిఁ బోనిండు! అంతియోకునిఁ దత్తణమే తీసికొని రు” డని సేవకుల కాజ్ఞాపించెను. వారు చనినవెనుకఁ దనలోఁ దాని ట్టలోచించుకొనుచుండెను.

“ఒకవేళ నిదియెల్ల నాకమలుని కిపటమే కాదు గద! మొన్న రాత్రి వాడు రంజనిమేడ కరుగుచు నాకుఁ గనఁబడెను. తిరిగి వాని జూడ లేదు. నన్నరాత్రి యానీచులు, పరారి యై రని తెలియుచున్నది. ఈరెంటికి నేమైన సంబంధ ముండితీరవలయును. మొట్టమొదటఁ బ్రభాకరుని విడుదలచేయించుటకును వాడే కారణము. ఒకవేళ న్నాదేశద్రోహికిఁ బశ్చాత్తాపము కలుగలేదుగద!—అతని కట్టి

పాపము సోకకుండుటకేగిన భరతఖండమున కతనినే చాచుగఁ జేసెన ననియు రంజని నాతని కిచ్చి పుట్టిచేసెన ననియుఁగూడ నాసలు కొలిపితిని—అయినచోఁ నేమి గూచితిము! ఈమూలపదాదుల కేమికతఁబు?” ఇట్లు వితర్కించుచుండ సంతియోగుఁడు గాన మోల నాప్రాంగపడి “ప్రభూ! యేమి యాజ్ఞా యనెను.

అలకః—[ముఖము నిదానించి చూచుచు] నీవు విసలేదా? ప్రభాకరుఁడు నిన్న రాత్రి పరారి యయ్యె. రంజనియు సంతిపుత్ర ముర లేదు. కమలాకాంతుఁ డెచ్చటను కానబడఁడు.

అంతిః—ఏ మేమి? ఇంతవఱకుఁ కేమియు నెఱుంగ కుంటిని!

అలకః—మనబాగ్రిస్తే చూలాగున నున్నది. నిన్నను నేఁడు నగరస్వారమున నెనరు ఏహరా యుచ్చుచుండినో ప్రభాకరుని ముదిరముకడ నెనరు కాపుండినో వారి నెల్ల తరనభరిస చేసినఁ గొంతనిజము వేలఁగలదు.

అంతిః—ఏ మని విన్నవించుకొందును! ఇది యేదయో దైవమాయగ నున్నది! అనశ్యము కావలిచారల నిలువఁ దీసి కనుగొనియె నను. కాని కమలాకాంతుని యందు మనము తగినివిశ్వాస ముంచితి మే మో యని తోచుచున్నది. గూఢచారులఁగూడ నీ కార్య ముందు నియోగించెదను.

అలః—మంచిది. తూర్పుదిక్కునకుఁ గొండఱ జననాశ్వము ల్పైఁ బంపవలయు. వారు మఱొకదిక్కునకుఁ బోయి యుండర. వెంటనే యాపనులు జరుగవలయు.

అంతిః—సార్వభౌముని యాజ్ఞా యాత్మణముననే నిర్వర్తింపఁ బడుచున్న నని” నెలవు దీసికొని పోయెను.

అలః—నా కేమియుఁ దోచుట లేదు. మతిపోయిన ట్లున్నది. కమలాకాంతా! నిన్ననలసిన దేమున్నది? ఎంతచేసితిని?

రంజనీ! నాతనయయే శత్రువులలోఁ గలసి పోయినదా?—నమ్ముఁ జాల! ఎవరురా యక్కడ?

ఒక సేనకుఁడు తత్తణమే ప్రవేశించి “జయము! జయము! మహా గాజా” యనెను.

అల:—రంజనీమందరమున కరగి ప్రియంవద యనునార్య యువతి నిక్కడకుఁ దీసికొని రమ్ము. సత్వరముగఁ బోయి రమ్ము. సేనకుఁడు సెలవు దీసికొని పోయెను. పిదప నలకసుందరుఁడు తిరిగి నూలోచనానిమగ్నుఁ డాయెను.

అల:—అది నిజము చెప్పనా? కాని దానికి మాత్రం మీ కుట్టి తప్పక తెలిసి యుండును. ఏమైన నాశపెట్టి చూచెదను. అట్లు బొంగనిచో బెదరించి చూచెదను గాక! ఏమని యాస గొల్పుదును? బాగారమును వాగు చిల్లకంకులుగఁ జూతురుగద. ఆజాతివారికి స్వేచ్ఛయే ప్రాణము. గౌరవమే జీవనము. కావున యీబానిసతనమునుండి విడుదలచేయించెద నని చెప్పి చూచెదను. ఏమనునో?”

అని యనుకొనుచుండ యననతశిరస్సుయు మితాలంకారశోభిత సుందరగాత్రయు నగుప్రియంవద ప్రవేశించి “జయము జయము సార్యభౌమ! ప్రభువువారి యాజ్ఞానుసారముగ దేవరదాసి ప్రియంవద యిదిగో వచ్చి యున్నది.

అల:—ప్రియంవదా! ఇట్లు రమ్ము. వచ్చి యీయాసనము నఁ గూర్చుండుము. సీతో-మిక్కిలి ముఖ్యమగువిషయమును గుఱించి మాటాడఁ దలంచి పిలిపించితిని. రమ్ము. సందేహించెద వేల? వచ్చి యీకుర్చీపైఁ గూర్చుండుము. సీవునా ప్రియకుమారియగురంజనీకి నెచ్చెలివి కావా? నాకు మీయిరువురియెడ సమానానురాగమే కాని యెన్నఁడును వేఱు లేదు. అనంగతి నీకుఁ దెలిసియే యుండవచ్చును.

ప్రియం:—నన్ను మీ చెక్కువఁగా మన్నించుచుండిరి. ఈ కారవమునకు నే నెట్లర్హురాలను గాంగలనోకదా? నా కట్టి కత్తి భగవంతుఁ డనుగ్రహించుఁగాక!" అని నిర్దిష్టసవమలంకరించెను.

అల:—ప్రియంవద! నీ కదిసార్థకనామము. నీ నీచ మగుభావిసతనము శగదు. నిన్నిందుండి తొలగించి నీకర్త మగుశారవస్థానమీయవలెను. ఇటుపై నిన్నె నారంజనివలె జూచుకొందును. నాకర్షకూతురు నన్ను విడనాడి పోయెనుగద! నీచెలి యె దేగనో యెన్వరికిని డెలియ దట అయ్యో. యె దేగనోగదా!

ప్రియం:—నిన్న రాత్రి నన్నుగూడ రావల దని వారించి ప్రభాకరునిమేడ కరిగినది. తెల్లవాగునప్పటి కిరువురును గూడ లేకనుగోల పుట్టినది.

అల:—అంతగవానినిఁ బ్రేమించుచున్నచో నేనుమాత్రమంతకూర్చుండనా? బల్ల నన్నచోఁ గూతుమెడలు వంచి యన్యనకిచ్చి వివాహముచేయుటవలన లాభ మేమున్నది? అది నే నెఱుంగనా?

ప్రియం:—కమలాకాంతుఁ డన్నచో నామె కేవగింపు. మాటిమాటికిని వచ్చి యేదో ప్రేలుచుండెడివాడు. ఆమెపొగ మెంతోకటకటంబుడెడిది. వినప మేమొకయోయోదార్చినగాని యాదుఃఖ ముపశమిలెడిదే కాదు.

అల:—నేఁ డాకమలాకాంతుఁడుకూడ మాయ మాయె నదేమిచిత్రమో? మొన్నరాత్రి వాఁడు మీమేడకు నచ్చుచుండఁగ నేఁ జూచితిని. కొంతసేపు మే మిరువురము మాట్లాడుకొంటిమి! మొన్నరాత్రి వాఁడు మీకడకు వచ్చి యేమిపనినంగించెను?

ప్రియం:—మొన్నరాత్రియా? మొన్నరాత్రి కమలాకాంతుఁడు రంజనిమేడమీఁదికి రానే లేదు. మొన్న తెల్లవాగునప్పటి మే

మిరువురము కలిసియే యుండిరి. చాలరాత్రివఱకు “జానన్” బంగారు ఉన్నెకొఱకుబయలుదేరుట “మేకియా”సహాయమునఁ గృత కృత్యుఁ డగుట” యనుకథ రంజని చదివి నాకుఁ జెప్పుచుండఁగనే మేమిగువుర మెట్లో యెప్పుడో గాఢనిద్రం బడితిమి. తెల్లవారిసమయం గూడ వానిని మేము చూడలేదు.

అల:—మువ్వురు నేకరాత్రి పాటిపోయిరి. రంజనీప్రభాకరులెందుఁబోయిరో! కమలాకాంతుఁడెం దరిగెనో!

ప్రియ:—ఎందుఁబోయినను రంజనీప్రభాకరులు కలిసి యుండు రనియే చెప్పఁగలను. రంజని శతశోఁగూడ నన్ను రావల దన్నది. లేనిచో వారిజూడ కొంచె మైనను గనిపెట్టఁ గలిగి యుండును. మణికమలాకాంతుఁడు నీ నన్నయెఱింగియే వారివెన్నంటి పోయి యుండును. వెంటనే నల్లిక్కులకుఁ జాగుల నంపినఁ దప్పక జూడతీయవచ్చును.”

ఇంతలో నొకప్రశీహారి ప్రవేశించి “జయము. జయము. మహారాజా.” సంగీతం కొంత శెలియవచ్చినది. తెలిసినంతవఱకు విన్నవించ నాజ్ఞాపించఁబడి దేవరసన్నిధి కరుదెంచితిని.

అల:—మేలు! ఏమి శెలియవచ్చినది?

ప్రతీ:—కమలాకాంతుఁడు మొన్నరాత్రినుండి నేటియంతయువఱకును రంజనీదేవిగారిమేడయందే యుండి రనియు, రంజనీదేవిగారు నిన్నఁ బగ లంతయుఁగూడఁ బ్రభాకరునిప్రాసాదమునకే గడపి రనియు, నిన్న నుడయము నాకు సూర్య నారాధించి, బీదలను సత్కరించిరనియు, రంజనీదేవిగారిపనికత్తెయుఁ జెలికత్తెయనగువీరియంపదమ్మగారు నచ్చటనే యుండి రనియు సప్రమాణముగఁ జెలియవచ్చుచున్నది.

అల:—కమలాకాంతుడు రంజనిమేడయిను నేటియువయ
మువల కుండె ననుట కేమైననిదర్శములున్నవా?

ఈ సై సంభాషణ జరుగుచుండఁ బ్రయంనవ కాంకోలన మిక్కు
ట మగుచున్నట్లు, యామెముఖచర్యవలన స్పష్ట మగుచుండెను.

ప్రతి:—ప్రత్యక్షప్రమాణము లున్నవి. నేటియువయమున
నే కమలాకాంతుడు రంజనిదేనియంతఃపురమునుండి విగ్ర నచ్చుచుం
డఁగా, నే నీనాకొనుకన్నులతోఁ జూచితి నని ప్రమాణము చేయు
చున్నాను. ఆయన యేమికావణమో కాని, జబ్బువడినట్లు గూడఁ
గన్నట్లెను.

అల:—అగుము. ప్రయంవదా! వింటివా? ఏమి పేర డిట్లు
చెప్పుచున్నాడు? నీ వేమందువు?

ప్రయం:—చుహారాజా! నీమము మిఁకే వెలియఁగలగు! నీ
నే మని చెప్పుదును. ఒక్కొక్కప్పుడు గూఢచారులు మాడె స్వోం
భము గోర లేనిపోని యసత్యము కల్పించి చెప్పుచుందురు.

అల:—ఏమిరా?

ప్రతి:—ఏలినవారి నేజెప్పడిమాటలయందు సమ్మకము
చాలదేని నీయుత్తరము చూచినప్పు డైన నన్ను విశ్వసించకపో రని
నలంచెద న నీ జేబునుండి యుత్తరమొకటిదీసిమహారాజునకందిచ్చె
ను. అలకనుండినుండుదాసినందుకొని, చూడఁజూపుచుండఁబ్రతీహా
రింకను నిట్లు చెప్పఁ జూడఁగెను.

“స్వామీ! యేమీ మీరు నేడు మిగుల జబ్బుగ నున్నట్లుగుప
డుచుండి రని వినయపూర్వకముగ నే నడిగితిని. ఆయన నాముఖ
మించుక పరిశీలించుచు, నాలాగున నొక్కనిమిషమాత్రము చూచి
జేబులోనుండి యీలేఖను దీసి “జానిని నేలినవారి కందఁజేయు
మని చెప్పి తమయింటిదిక్కుగాఁ జనిరి. నేను నీలేఖను నమ కందఁ

జేయవలె నని వచ్చుచుండగా, సంతియోకుప్రభు నాజ్జయైన దని తెలిసి యటఁ బోయితిని. పిదప నింతవఱకు సంగతులు తెలిసికొని దేవరకు విన్నవించుకొనుటకై వచ్చి యుంటిని.”

ప్రతీహరి తనవృత్తాంతమును బూర్తిగఁ జెప్పి ముగించునరకి నలకసుందరుఁడును లేఖను బూర్తిగఁజదివి ముగించెను.

అలః—మంచిది. నీవు పొమ్ము. వారెచ్చటికిఁ బోయిరో యరసికొని రమ్ము.

ప్రతీహరి సెలవుదీసికొని పోయినపిదప నలకసుందరుఁడు ప్రియంవదదిక్కు మొగంబై “ఏమి! అట్లుంటి” అని నెమ్మదిగఁ బ్రశ్నించెను.

ప్రియంః—ఎట్లుంటిని?—రంజనిని బాసిననా కేమియుఁ దోచుట లేదు. యెట్లో విచారముగ నున్నది.

అలః—పోనిమ్ము! నీ కనుష్ఠ యిచ్చిన నీవుకూడ మీయార్యావర్తము వెళ్ళెదవా?

ప్రియంః—[కొంచెము నేపు మాటలాడక నేలఁజూచుచు నూరకుండి] రంజనీప్రభాకరు లార్యావర్త మరిగి రనితెలిసినదా? ఆయుత్తరములో నావిషయ మేమైన వ్రాయఁబడెనదా? అదినిజముగఁ గమలాకాంతుఁడు వ్రాసినదేనా?

అలః—ఇదిగో బాగుగఁ జదివి పరీక్షించి చూడుము.”

ప్రియంవద కంపితహస్తముతో నాకమ్మ నందుకొనుచుండ

అలః—ఏమమ్మ! నీదేహ మట్లు కంపించుచున్నది! దేహములో నేమియు నస్వస్థత లేదుగదా? ఉన్నచో శిష్యము. దాచకుము. రాజవైద్యులఁ బిలిపింతును. ఎవ రక్కడ.

ప్రియంః—నీమియు వలదు. నాదేహము సంపూర్ణారోగ్యస్థితి యందే యున్నది. (అనినఱకుచు) ఈయుత్తరము వానిది కాదని

తోచుచున్నది. ఇది యంతయు నొకచక్కనికల్పితకథవలె నున్నది. ఒకమహావీరుని నిరువు రబలలు బంధించి రన్న నమ్మక దగినమాట యేనా? తనచేతిముద్రకను బలాత్కారముగ లాగుకొనిరా? కథకల్పించినను నమ్మకగి యుండవలెను. అబద్ధముచెప్పినను నిజ మాడినట్లుండవలదా? ఈయత్తరమే నిజమైనచో, దాను నిరాయుధుడనని వ్రాయుచున్నాడు. మొన్నరాత్రి మీరు చూచునప్పటికీ వాని మొలను ఖడ్గమున్నదో లేదో మీరు బాగుగ జ్ఞానకము చేసికొనుడు. ఇందలి యథార్థము మీకే జోధపడగలదు. ఆమదానని. అబలను. ఈచిక్కులు, మెలికలు, నాకుఁ దెలియవు. ఒక్కపిషయము జూడుడు. వేటియుదయముననే గదా మీరు సగిర మంతయు గాలించి గాలించి వదలినది. అట్టిసంసిద్ధిమును నెవనిదేవిగారిమేనమ్మంగిట నెవ్రోతీహరితో, గిమలాకాంతుఁ డొకగుటసేపు ముచ్చటాచుచుండగ నెవ్వరును జూడలేకపోయిరా? అప్పటి ప్రోతీహరి కొక్కనికే చూపున్నది కాఁబోలు. మిగిలినవారికన్నులు పోయెనా?

అల:—అక్షరములపోలికనుబట్టి చూడఁగఁ గిమలాకాంతుని వ్రాతయే యని తోచుచున్నది. కాదా? నా కేమెమాటలు తీగుచూడగ నీమె యీకుట్రయందున్నదనియే తోచుచున్నది. తిరిగి నెంటనే యేమియు నెఱుంగ దనికూడఁ దోచుచున్నది. నే నీమె యథార్థమే కనుఁగొనలేనచో నా సార్వభౌమత్వ మే? కాల్యనా? నాతలపైఁ గిరీటము దీసి యామెతలపైఁ బెట్టిన బాగుండు” నని తనలోఁ దా ననుకొను చుండెను. ప్రియంచది యింకను జెప్పుచునే యుండెను.

“దస్తూరీలపోలికయా? ఒకకలము కాగితము నిప్పింపుడు. సరిగి మీరంజనియొద్దనుండి వచ్చినటుల నొకయత్తరమును మీయెదుటనే వ్రాసి చూపించెదను.

అల:—ఇక లోకములో సత్యమునకును ససత్యమునకును గల భేద మేమి !

ప్రియం:—మిమ్మును లేదు. సృజలసమ్మకమే ! నలుగురు మేక యన్న మేకయే. కుక్క యన్న పని కుక్కయే.”

ఇట్లు ప్రియ చంద్ర భోక్తృలూపచుండ ముటియొక గూఢచారి తొండరతో మహారాజును సమీపించి, “అయం ! జయం ! మహారాజా ! ఈయత్తే మ తియోగురభావ నాశించుదాదికుమారునిచేతి లో దొరికినది” అని చెప్పి, నాగని రాజున కంకిచ్చెను. అలక్సుం దరుడ జాముత్తరమును నాచుచుండిను. అది మొన్నరాత్రి రంజని వ్రాసి ప్రియ చంద్ర సంతియోగుర కంఠము త్తరము.

అల:—మంచిది ! నీవు పొమ్ము. నా చటసుండిరో నరసి మ్ము” సెలవుగిసికొని గూఢచారి నెడలిపోయెను.

అల:—ఇది నీదిగి రంజనియక్షరములై... కాదు, కాదు. కమలాకాంతునయక్షరములపోలిక యున్నది. నీమలాకాంతుడు వ్రాసి నదికా నీయుత్తరము. ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడి యున్నది.

ప్రియం:—(సవ్వుచు) అక్షరములకు రంజనియక్కరములపోలిక యుండునో కేమి హేతువో? ముద్ర తలక్రిందుగఁ బడుటకు నదే హేతువు”

అనిచెప్పి, యుత్తరము పుచ్చుకొని, పరిశీలించి చూచి.

“మహారాజా! ఇది యంతయుఁ బెద్దిపద్మవ్రూపమునలెనున్నది. కమలాకాంతుఁడే రంజనినస్టుకీతో నీయుత్తరమును వ్రాయసమకట్టి యుండినచ్చును. ఏది యెట్లైన నది రంజనిదేవిచే వ్రాయఁబడిన దని నేనమ్మజాల. పదిపదిమయిష్టము.

అల:—ఒకటిమాత్రము నిశ్చయము. మొన్నరాత్రి యా యక్షరముల నాకాగితమున రంజనియో కమలాకాంతుడో వ్రాసి

యుండవలయు. నేడు వాగ్విద్యను బ్రతిపదియు తీరమే విజయమునో నీయు
తీరమును రంజనియు నీవు కలసి నూలోచించి వ్రాసిన దనుట కిది
మంతయు సరియియు ముండవలయు. నేటియు కయమున గమనా
కాంతరం జేచ్చె నన్న గూయు తీర మబ్బ మైకనో నీవు చెప్పినదే ని
కము కావచ్చును. కనుక ప్రధానవిషయ మీయు తీర మననువాగ్విద్య
లో జేలవలయును.

శ్రీయ :—ఒక వేళ గమనాకాంతరం జే వాగ్విద్య నునుకొని
ము. వాడు వ్రాసిన దంతయు నశ్యమే యని నమ్మునా? నమ్మ
నగునా?

అల :—కృమిక్రమముగా విషయ మునాగ మునచున్నది. నీ
వు మిక్కిలి కుశాగ్రబుద్ధివి. సుదేహములేదు. సాక్ష్యభాము: దగుల
కనుంగుడు నే యొకయూర్యయునాచే నొకరిం బ్రతిపది నని యంగీ
కరించుచున్నాడు. కాని మిగిలిన సాక్ష్యములు మును నగుచుకను
చిన్ని స్వేచ్ఛగ విడువ గలను. నీవు ప్రయోగ జట్టి నామధేయమున్న
ను చెప్పము. కాపు తుమింపు నుని వేకుకొనుము. చిన్ని తమింది
నీనానినతనముకూడ నొలుగించినేసెడి. నీవు నీదని వివాదాగ్రాన
త్తియు పోవచ్చును. లేదా మిక్కిలి ప్రావీణముగ నుండవచ్చు
ను. అట్లుగాక నీవు సత్యము వచించని నో మాక యథార్థము జెలి
యువలకు నీకక్కడనే జెలి విధి చుచున్నాను. నీవు నోపి పది ము
ని వై నయెడల గతనశిక్షకు బాల్చుదువు. తప్పకు. నీయగ దను
మాన ముండియే గుటకు బిలిపి చితిని. నయమున నడిగి నాచితిని.
నీకొడి కక్కడికే యుక్తి చెప్పుచుంటివి. (నవ్వును) అబద్ధమునే ని
కములాగున చెప్పుచుంటివి కాబోలు. చాలు. ఇట్టిప్రసంగము లిక్క
బాలును. నీవు నీకము చెప్పి సుఖము బడసెదవా? లేనిచో గద్దముల
సాలగుటకు సిద్ధముగ నుంటివా?

ప్రియం:—(చాలనే పూరకుండి చేతివేలి నున్న వజ్రపుటుం
గరమును మెల్లగఁదీసి నోటవై చిక్కిని గంభీరముగా) అలకసుందరా!
నేను బానిసను. నిజమే. నాదేహముపై ననే మీ యధికారముకాని
నామనస్సు మీ కించుకైన నధికారము లేదు. ఎట్టిసుఖ మైనను,
సంతతికష్ట మైనను మరణమునఱకె. నే నార్యయునతిని. స్వామిద్రో
హము చేయజాలను. రంజనిరాప్రీణము. ప్రభాకరుడు మాపాలిటి
దేవుడు. “సరిత్రాణాయ సాధూనాం, వినాశాయచ దుష్కృతాం.
ధర్మసంస్థానాథాయ సంభవాని యుగే యుగే” యని చేసినవా
గ్నానప్రకార మనతరించిన యనతారమూర్తి యాప్రభాకరుడు...
ఆరత్నహారము ప్రభాకరునిచేతనే పడును. మీరంజనిమేడలో...
.....ప.....డ.....” ఇట్లు పల్కుచుండగనే ప్రీణ
ముని విడిచెను.

అలకసుందరుడు నిశ్చేష్టుడై తెల్లబోయి చూచుచు నిలువఁబడె
ను. ఇట్లున్న నాడు శరమాలును తటతట గొట్టుకొని యెగుర
బొచ్చెను.

౧౦

ప్రభాకరుడు నిరాటంకముగా స్వదేశాభిముఖుడై చనుచుండెను,
వానిచాయవలె రంజనియు, వానివెన్వెంటనే ప్రచ్ఛన్నముగఁ బోవు
చుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెకూడ వచ్చుచున్న దని యెఱుంగఁడు.
రంజనిప్రభాకరులఁ బట్టి తెఱచిన యలకసుందరుడు నియమించిన
సైన్యమున కంతలోనే వెనుదిరిగి రావలసిన దని యాజ్ఞ యయ్యెను.
యవన దేశ మంతకలహములలో మునిగిపోవుచుండెను. అలకసుంద
రునిపక్షమునఁ గొందఱును సంతియోధునిపక్షమునఁ గొందరును
వహించిరి. ఘోరరక్తపాత మగుచుండెను. అంతియోధుఁడు గూడఁ

గుట్టిలోఁ జేరె నని యలకసుందరుఁడు నిశ్చయించెను. అలకసుందరుఁడు కూఁతుచేతి కీల్పొమ్మయై సామ్రాజ్యము భ్వంసము జేయుచున్నాఁడని యంతియోకుఁడు ప్రజలలో రాజద్వేషము బురిగొల్పుచుండెను. అంతియోకునకు న్రాయబడినయు త్తరమును ప్రభాకరుని మందిరమునఁ బంకాలాగువానియొక్కయు, మఱికొందఱియొక్కయు సాక్ష్యమును అలకసుందరుఁ డంతియోకునిని మోపిన నేరమును స్థిరపఱచుచున్నవి. కమలాకాంతునియం నలకసుందరుఁ డుచినవిశ్వాసము, ప్రభాకరునిచేతనుండి విడుదలచేయుట మొనలగుపిషయముల సంతియోకుఁడు తనవాదమును బలపఱచుకొనుట కుపయోగించుచుండెను. దినదిన మరాజకము ప్రబలుచున్నది! చెఱసాల లన్నియుఁ దెఱచి వేయబడెను. బందీకృతు లందఱు విడుదలయై చాటి పోవుచుండిరి.

నృధ్ధుఁ డగుప్రతాపుఁడు తనకూఁతును, కొడుకును నెంటఁబెట్టుకొని స్వదేశాభిముఖుడై యొకచనమును బట్టి పోవుచుండెను. అంతకొంతదూర మగునరికి నొకకొండ యడ్డము నచ్చెను. దాని కిగునైపుల గెండుదారు లున్నవి. ఏదారిని బోవలయునో ప్రతాపునకుఁగాని, చంద్రహాసునకు గాని తెలియదు. పద్మిని యసలే యెఱుంగదుగద! అప్పుడు నలువంకలు కలియఁగొడ దూరమున నొక చెట్టుకింద నశ్వకుఁ డొకఁ డలనటఁ దీర్చికొనుచుఁ గూర్చుండి యుండుట కానవచ్చెను. ఆసమీపముననే వానియశ్వమును మేయుచుండెను. తత్క్షణమే వీరు మువ్వరును శాతును సమీపించి “అయ్యా! ఆర్యావర్తమునకు దారియేది?” యని యడిగిరి.

రా:—మీ రెం దుండి వచ్చుచుండిరి?

ప్ర:—యవన దేశమునుండి.

రా:—మీరు యవనులా?

చంద్ర:—అయ్యా! మేము చాలదూరము పోవలసి యున్నది. దయ యూచి మీ రెఱిగిన మాకు దారి జూపి పుణ్యముఁ గట్టుకొనుడు. లేనిచో నాకుఁ జాల నాకలిబాధగ నున్నది. అనవసరప్రశ్నల నుమ్ము వేధింపకుడు. మాకర్థ మెట్లున్న నటుపోయెదము.

ప్ర:—అయ్యా! కుఱ్ఱవారి డాకలిమొగమున నున్నవాడు. వానిమాటలు పాటినేయకుడు. మే మెవ్వర మైన నేమి? మానామ గూఢములు మాసిపోయి చాలసవత్సరము లాయెను. మే మిప్పుడు కనుదీనులము.

కా:—మిమ్ముల జూచిన నాకుఁ గడుజాలి యగుచున్నది. ఈమార్గము చీనాదేశమునకుఁ బోవును. ఇది యార్యావర్తమునకుఁ బోవును. నేనును నార్యావర్తమే పోవుచుంటిని. మన మందఱము కలిసియే పోవచ్చును. నునము గాంధారము సమీపించితిమి.

ప్ర:—మీరు గుఱ్ఱముమీఁదనే వత్తు రనుకొనియెద.

కా:—లేదు! దానికాలు మడత వడి బెఱిగినది. అది సరిగ నడువఁ జాలకున్నది. నీమిచేయుదును? దాని నిచ్చటనే విడిచి వేసెదను. ఇక నెవ్వరైన దగినజట్టు దొరకునా యని నేనును జూచుచుంటిని. ద్రేవనశమున మీరు కనబడిరి. కాని మీ రిప్పుడు బయలుదేరుదురా? మీప్యిల్లులు చాల నాకొనిన ట్లున్నారు. మీబాలిక సుందరవదన మెట్లు వాడియున్నదో చూడుడు! ఈసమీపముననే యదిగో మంచినీటికొల నొకటి యిక్కడ నున్నది. అటకుఁ బోయి శుభ్రముగ స్నానము చేసికొని రంపు! చాలవఱకు శ్రమనివారణ యగును. పిదప నిదిగో నాయొస్త నున్నఫలముల భక్షింతము.” అని యెంతో ప్రయముగఁ బలుకుచు వారి కాకొలనునకు దారి జూపెను.

చంద్ర:—అయ్యా! ఓమింపుడు. నేఁ డెలియక నన్నమా

టలను నరకు చేయకుండు. మీరు చాలబుద్ధాత్ములు. అందఱామఁ
ర్నాఁడు నివంటిమోసగాండ్రో యుండరుకదా!” అని పల్కుచుఁ దన
తండ్రిని సోదరిని వెంబడించి చనియెను.

రా:—అమాయకుఁ డగునీబాలునినోటినుండి వచ్చినవాక్య
ములు నాహృదయమున నెంతగాఘముగ నాటుకొని వేధించుచున్నవి!
ఇంకను నా కీబాధ చాలదు. ఏమనఁ బ్రభాకరునిఁ దగటార్చి, రంజ
నిని జేపట్టవలె నను నాశాపిశాచము నన్నింకను ననలకున్నది.
అయిన నేమిచేయుదును? నాగుట్ట మిఁక స్వారికిఁ బనికి రాకపోయె.
నేనంతలో నగరువిడిచి వచ్చుట యననరాజ్య మనంతకలహము
లలో ముంచెనే! కాని నాకోర్కె యీజేరదాయె. రంజని దాఁకి
పోయె. చేతులారఁ దీసికొనిపోయి వానికొగిలి జేర్చి యిప్పుడూరక
చాపోయిన ఫలమేమి? పాపము నామూలమున యనససామ్రాజ్య
ము కూలిపోవుచున్నది కాబోలు. నామూలముననే పెరిగినది
కాదా? నామూలముననే నాశన మగుచున్నది. సహజమే. అదిగో
తండ్రియు నన్నయు చెరియొకవైపు చేరి సమవ ముద్దులుమూటగి
ట్టుచు వచ్చుచున్నది. గులాబిపూవున కారముగ యానిండు. జాబే
కాని మల్లెపుష్పముయొక్క సౌమ్యత, సౌరభ్యము, సాత్వికసౌంద
ర్యము పై మెఱుంగులచేఁ బూవులలో రాఁగి యని పిలువఁబడుటయే
కాని గులాబి కబ్బునా?” యని రంజనిపద్మినుల సౌందర్యముల
తారతమ్యము లరయుచుండెను.

ప్రభాకరుండు, చంద్రోహనుండు, పద్మిని, స్నాన మాజీవచ్చి ఫల
హారములు చేయుచుండిరి. ఆశ్వికుండును వారినమీసముననే కూ
ర్చుని ప్రసంగించుచుండెను.

పద్మిని:—నాన్నగారూ! ఈయన యెవరో మనకు మార్గము
ధ్యమున వైవమువలె మహోపకారము చేయుచున్నాఁడు.

ప్రతాపా:—నిజముగ నయ్యా! మిమ్ముబోలుపుణ్యపురుషులక్కడక్కడింకను నుండనిచో లోక మిట్లే నిలచియుండును. మీనామధేయాదులు మే మడుగవచ్చునా?

రా:—ఈలోకమున బుణ్యజనుల కేమికొదవ! నాపేరులో నేమున్నది! పేరును బట్టియు, నూరును బట్టియు మనుజుని స్వభావము తెలియదుగదా!

సంద్ర:—నిజమే! వంశమును బట్టికాని జాతినిబట్టి కాని నిర్ధారణ చేయజాలము.

పద్మిని:—కమలాకాంతుడును నార్యవంశసంభూతుడేగదా!

ప్రతాపా:—వానిమాట నిప్పుడు తలపెట్టకుడు. అయిన నట్టి దోహికి గూడ నయ్యా! మేము కృతక్షత జూపవలసి యున్నది. ఏమందురా? వానిమూలముననే యవనదేశ మరాజక మైనది. ఈనూర్లమున మాకు వెలునుండ విముక్తి కిలిగినది!

రా:—సత్యమే! ఈసృష్టియందు గేవలము దుశ్శమును నెడుగును నప్తమును గలిగించున దెద్దియును లేదు. ప్రతిదానియందును సుఖదుశ్శములు, లాభనప్తములు, మంచిచెడ్డలు జూడ నగును. తీవ్రమగుశ్చరము కాయుటచే దేహమునకు మిక్కిలి యారోగ్య మంట! అయినను శ్చరము చెడ్డ దని దానిని నరుడు కోరడు. కాని మీ రార్యావర్తమున నేమిచేయుదురు?

ప్ర:—స్వదేశముచేరితిమా చాలును. నేమిక్కిలి వృద్ధుడనైతిని. స్వేచ్ఛగ నివసించుటకు సుఖముగ మరణించుటకునుగూడ బ్రతిపాదీయు స్వదేశమును గోరుచుండునుగదా? ఇది ముద్దరాలు. వాడు బాలుడు. వీరితల్లి చిన్ననాడే గతించినది. గతించిన మొదటి మాసములోనే యవనలు మమ్ము బంధించి, యవనదేశమునకు గొంపోయిరి. అప్పుడు మాతోబాటు పదిపండ్రిం జేడ్లవాడగు ప్రభాక

యడు గూడ బంధింపబడెను! అయ్యా! మీరు ప్రభాకరు నేమి
గుదురా? వాని దేమిచక్కనినము! ఎంతసమృత, ప్రతులలో గాల
భీర్య మెంత! మహారాజున కండవలసివలక్షణము లన్నియు వాని
యందు మొగ్గతొడుగుచున్నట్లుండెడివి! వాని మీ నేమిగుదురా?
ఇప్పు డెక్కడ నుండునో? నేటికీ వానికి బంధయ నుయ్యె నేమో?

రా:—[సరభ్యానముగఁ బ్రక్కకుఁ బోచుచు] నేను వాని
నిన్నఁడును నాడలేదు. కాని వాడు జూరుడు, నోరుడు కానినో
మీముద్దులతనయకుఁ దగిననినఁడు కాగిలిని యుండవలయు. మీ
రు వచ్చుటకుఁ బూర్వమే యొకటి జూచుచు యిటు విడిసి పోయెను.
వారు వానినిగురించి ముట్లు పగిస్తామి చుకొనుచుండగి విడిసి. ఆ
ప్రభాకరుడు, మీరన్నవాడు నొకఁడె యుండవచ్చును.

చంద్రి:—వానినిఁ గనినట్టి విడిసించి గొరవించెదను!

రా:—అవును చంద్రి.

పద్మిని:—(స్వగతము) నే నుదేసిచూచులు నమ్మఁజాలను.

రా:—దుర్గాదులచరిత్ర స్మరించరానిది—

అని యనుచుండగ నాతనిమొదలు పల్లగుయినది. “సేపు దు
ర్గాదుడవు కావా? ముగ్ధా!” యని వాని యంతరాత్మ హాల
నాడుచుండెను. ఆబౌధను మఱచి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించుచు,
“తమ్ముడా నీవే నేమి? ఈవస మంతరమ్యముగ నున్నదో చూచి
తివా? పెళ్ళివా రుద్యాననసములో విడుగుచుచున్నట్లు లేదా?”
యని చంద్రిహాసనతో నల్లాపము లాడుచుఁ బండ్లచులు నర్పించి
మెచ్చుకొనుచుఁ బండ్లఛాయలకును, మృదుత్వమునకును నుపమాన
ముల వెదకుచు, ననముయొక్క సౌందర్యమును జూచి యానందించు
చు, నెంతయుఁ బ్రబుద్ధు నృత్యముక్తిందఁ గూర్చుండి నలము లొరిగిం
చిరి. పదపబయలుచేరి భరతఖండభిముఖులై కండ్లప్రక్కనుండి

దారితీసిరి. కాని కమలాకాంతుడు- ఆరౌతు కమలాకాంతుడు డని పాతకు లీపాటి గ్రహించియే యుందురు- తనగుట్టు బైటపెట్టలేదు. పై నైనజెప్పలేదు. లోలోసమాత్రము తన్ను మిక్కిలి నీచునిగ గ్రహించి నిజముగఁ బశ్చాత్తాపపడఁజొచ్చెను. రంజనికన్న పద్మిని యందఁ మెక్కుడుమనోహరముగ నున్నదని వితర్కింపఁ జొచ్చెను. స్త్రీష్కపటు లగునామువ్యరిచరితమును బూర్తిగఁ దెలిసికొనుచుండ ను. ఇట్లు ప్రయాణము గావించుచు, గతిపయదినములలో వారు పాంచాలము ప్రవేశించిరి. అక్కడనుండి కమలాకాంతుడు దేశసేనాతత్పరుడై, తనమాగ్గముచు గోయెను. సృష్టఁ డగుప్రతాపుఁడు, కూతును గొడుగును వెంటఁబెట్టుకొని, తనజమీప్రవేశించి, యందుఁ బాడునకి యున్న దుర్గము నించుకఁ బాగుచేయించుకొని, యందుఁ దిరుగ దీపము పెట్టికొని కాపుర ముండెను. పూర్వము తన్నుఁ గొలిచి యవనులతోఁ బోరినముసలిసేవకులు తిరిగి నచ్చి కొలువునకుఁ గుటరిరి. పద్మిని తన్నుచిన్ననాఁడు నావమీద యమునపైఁ ద్రిప్పి యాడించినసృష్టసేవకునిఁ జూచి చిన్నట్లు నలెఁబట్టరానియానందమునఁ బతాత! నన్ను మఱచి పోతేదా? అని యామె ముందుగ సేవకునిఁ బలుకరించెను. కాని కూరలు లగు యవనులు వానినాలుక కోసివేయుటచేఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పఁ జాలక సాగిలిపడి బాలిక చిన్నిపాదములకు, మొక్కి వేళ్ళను మున్నపట్టుకొనెను.

౧౧

సంధ్యాసమయ మైనది. నిరంతరపరిశ్రమచే డస్సి, దినము విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నది. ప్రకృతి శాంతభావముద్రీతయై యున్నది. పూర్వపశ్చిమార్ధగోళములకుఁ జెరిగగముగ సూర్యబింబము నిలిచి యున్నది. భూమ్యాకాశంబు లరుణకాంతులపూతలతో మెఱుఁ గెక్కి తమనల్ల

రంగును, నీలివర్ణమును గొంతవఱకుఁ గోల్పోవుచున్నవి. అంబరవీ
ధిని నంబుడంబులు చిత్రీవర్ణశృంగారపుఁజంబుతో యనజగి పోవు
చుండెను. జగన్నాటకసూత్రీధారి నిశాఘ్రవేళానుగుణ్యముగఁ జెగ
ల మార్చుచుండెను. రంగురంగులపక్షు లామబ్బులక్రిందనుండి కిచ
కిచలాడుచు, శ్రేణులుగట్టి యెగురుచుండెను. క్రమక్రమముగఁ నను
నివాసములఁ జేరుచుండెను. క్రింద నట్ట మగువన మొకిందుక శివ
మూఁపుచు, నస్తమించెడిసూర్యభగవానునికడనుండి సెలవు గైకొ
నుచుండెను. భూమిపై రక్తము, ననాగ్రీభాగములకుఁ జేరుకొనుచు
ండెను. అక్కడకూడ నదిక్రమక్రమముగ మాసిపోవుచుండెను. గోన
సీగహ్వరంబు విజాతీయంబగుసంధ్యాకాంతిలో నిండెను. అందుండి
పూర్వదిక్కునఁ బూర్ణచంద్రుఁ డుదయించె. తొల్లిబృందాననంబు
శ్రీకృష్ణమోహనగానముచే నూతనరసాస్వాదై విలసిల్లిపక్షుల నేరికి
సందోదయనమయంబున నీకాంతారమం దెల్ల నూతనరాగరసో
న్మృత్యు యగుచున్నది. అమృతతుల్యం బగుస్వచ్ఛందచందికాకాసా
గమున జలకమాడుచు ననలమ్మి నూతనయావనోజ్వలాంగియై, వి
నూతనలావణ్యవిలాసినియై, యపూర్వశృంగారశోభినియై యొచ్చె.

శరవేగమునఁ బ్రభాకరుఁ డావనమధ్యమునుండి తెల్లగుఱ్ఱముపై
శివ్వనదాటి పోవుచుండెను. మెఱపు మెఱసిపోయిన ట్లయ్యెను. ఏదో
దివ్యశక్తియే యీవ్యక్తి సంతవేగముగ లాగుకొనుచుండవలయును.

కలఁగినసీరు మరలఁ దేరినటుల వన మంతయుఁ దిరిగి నిశ్శబ్దము
నిశ్చలము. కొంతసేపటికి నీలాశ్వహుఁడయై రంజని యావనమధ్యముఁ
జూచెను. ఆమె విశాలసుందరనేత్రముల నేవేషణపరత్వమును సూచిం
చుచున్నవి. ముఖకమలము మిగులడస్సి వాడియు, సహజసౌందర్య
ముఁ బాయలేదు. అశ్వము మేనంతముఁగూడ చెమటలు గారుచుం
డెను. నోట నురగ గార వగర్చుచుండెను. రంజని ముందునకు వంగి

నేలఁబరిశీలించి చూచుచు, “నెట్లుబోయియుండును? ఇంతవఱకు నున్న డెక్కలబాడయే నిట్లుపైఁ గానరాదు! ఏమిచూయ! ఎటుబోయి యుండును? ఇంతకునే నాశ్యావృత్తము రాఁగానే పురుషవేషము తీసివేసితి నేల? అందుమూలముననే దూరదూర ముండవలసి వచ్చినది. తుద కింత యెసఁది. ఇక నెందుబోదును? ఎందుబోదు నననేల? ఎందుబోయినను, నెటుసూచినను, నావృత్తములు, లతలు, పుష్పములు, ఫలములు, సెలయేళ్ళు, నదులు, కొండలు, వినీలాకారము, నీవల్లనివాయువు మనోహర మగువెన్నెల సర్వము నామనోహరునిశుభలక్షణములనే గణింపి యున్నవి. ఈప్రకృతియంతయు నాకొఱకై నేడు ప్రభాకరుని దివ్యరూపమును దాల్చినదా? ఏమిది! నాయొడనుభూ మునగుచున్నది! ఆయ్య లిది శుభశకునంబు లందురు. నాకును శుభ మేనా? ఇంకను నడుగుచున్నది.” గుఱ్ఱము కడలి నంతటఁ దానే నాగితియుండునాచి “యోయశ్వమా, నీయిచ్చవచ్చినట్లు నాగితియుము. నీవు కిక్కొనివి.- పాపము శాంతించుఁగాక! ఆమనోహరమూర్తి నన్ను బరిగ్రహించునా? పాణిగ్రహణము చేయనిచోఁ గాగిణిగ్రహణము చేయునుగాక!

చాలనలుకు గగనమూమున పక్షపలే యెగిరి వచ్చిన తెల్లగుట్ట
ము త్రినేసేసంగము సమీపించినచోడనే ప్రాణముల విడిచి నేలబడి
పోయెను. ప్రభాకరుడు మెలకువనుకొని గ్రుడ్డు కిక్కి నుట్టికెను గాని
యొకగడియనలుకు దలచుముచ్చే దా నెచ్చటనుండెనో కూడఁ దెలి
యక కన్నులు మూసికొని నేలపైబడిపోయెను. తిరిగి కన్నులు తె
రిచి నప్పుడు తా నొకవిశాలమగురాతిపలకపైఁ గూర్పబడినఁ బొగ
డపూసెజ్జపైఁ బలుండి యుండినట్లు గ్రహించెను. పైనఁ బచ్చని
చాందినివలెఁ బొగడ, యడనిమల్లె, మొదలగు చెట్లుచూచుజొంప
ములు పూలతో వేలొనుచు నొకముగిఁ గప్పట్టుచుండె. పశ్చిమము

నఁ గ్రొడుగఁ జేయించాచిన నందులగునఁ బూర్వచంద్రివింబ మా
స్థానకరమై యుండెను. దూరమునుండి గంగాయమునాపావననంగ
మగానము శ్రావ్యముగ వినవచ్చుచుండెను. మలయానిలుఁ జావం
కువెన్నెలలో వికసించుచున్న యాయడవియందలి పూలయొక్క
శారభము నెల్లఁ గొల్లగొట్టుకొని వచ్చుచుండెను. పృథ్వాకరుఁడు
తేచి కూర్చుండి నలువంకలఁ గలయఁ జూచెను. చుట్టును మొగలి
కొంకలు పూలతో నిండి యుండెను. కొంచె మవ్వలని పడిచూచు
కొట్టును గలవు. తా నెక్కివచ్చినగుట్టము చచ్చి యెదుట మొగలికొం
కలలోఁ బడియుండెను.

“నీవు ఏవ్యాంశసంజనిత ననుకొంటిని. న న్నెంతదూరము—
ఎక్కడనుండి యెక్కడి కెంతసేపటిలోఁ గీసికొని వచ్చితివి! నన్ను
నీవు తీసికొనివచ్చితివో, నిన్ను నేను గీసికొనివచ్చితివో నే నెఱుంగు
కాని మనల నిరువుర నీప్రాంతమున కేదియోమహాశ్చర్య మగునట్లు
యే యిటుల నాకర్షించి యుండు నని తోచుచున్నది. అందులకు
కలముగ నీకు మరణము కలిగినది. నా కేమియుగ నున్నదో కద!
ఈప్రాంతముల సరుఁ డెన్నఁడైన నడుగుపెట్టి యుండునా? నే నెం
తయొంటరిగ నుంటిని. ఈతరులతాగుల్కూమ లెల్ల నాత్మారాములై
యూనందించుచున్నవి. కాని నన్ను సరకుచేయుటలేదు. ఆహా!
ముండ్లకొంకలలో నీసన్నజాతిపూ నెఱుంగు నిర్మలవికాసముతోఁ గ
న్నట్టుచున్నది. ఆచెఱసాలయందలి పద్మినినగుమోము సుగుహారత
నాతలఁపునకు వచ్చుచున్నది. ఇప్పు డాబాలిక యెచ్చట నున్నదో!
అక్కటా యెంతకష్టము! నే నాయవన దేశవృత్తాంతముల నెల్ల మఱ
చిపోవలెను. ఆసుఖదుఃఖానుభవముల నే నెన్నఁడును స్మరింపరాదు.
ఆనయవినయములు, ప్రేమానురాగములు, హాస్యమధురోక్తులు, తళు
కుబెళుకుచూపులు, నాహృదయమున గాఢముగ నాటుకొన్నవి.

నానిర్మలజీవితమున కామేశాతనవికాసమును గొల్పెను. ఇంకఁ బ్ర
వాహమంతరింపకుండ వికాస మంతరింపఁగలదా? ఈచంద్రుని వెన్నె
లపాలికయున్న సీసనహజరూ! అనహజరూ! చంద్రునకుఁ జుదిగ
సహజమైన, హృదయమునఁ గోమలానురాగ మసహజ మెట్లుగు
ను? సహజమైనను ససహజమైనను నే నికరంజనిదివ్యమోహనమూ
ర్తి ముఱచిపోవలెను! లేనిచో నీసాందర్యమునందు మత్తుమం దున్న
ది. సన్నున్నామనిగఁ జేయును. ధర్మద్యుతుఁడ నగుదును. ఏమిచి
త్రము! నేడు నుండునుకొన్నకొలది నానుననున కింకొంతైన
మలవడుచున్నది! అయ్యో! నిశ్చలముగఁ బుడుకొన్న శైల్లగుట్టయు మ
నమున నిట్టిపంకులనచురము పుగుడుచుండుట లేదుగదా? నిజముగ
మరణము సోభ్యదాయకము కాదా! ఈచిత్రంతరధర్మసంగీతసంగీత
సమస్య తెల్లను, మరణమందు సూర్యకాంతిములవలె మంచువలె విడి
మాయ మగునుగదా! లేక యాధికామము నెప్పుడూపభేదములవ
లెదదాత్మాలికముగ ముఱగుపడునా? తిరిగి యిది యొకసమస్య—
సర్వజ్ఞుఁడగుబ్రహ్మజ్ఞుని తప్పు దరితులమానవుఁ డెవ్వఁడ నొంటరి
గ నిర్వాప్తిపొందినా కూర్చుండఁ జగదు. కూర్చున్నచో వానిమనసే
వానిశత్రువులందఱికిన్న పోరాడుగి వేధించుచుండును. కావున నే
సీసన్నజాజుల నెల్లఁ గోయుచుండును! ఏదో యొకపని యుండవల
యుకన! లేనిచో రంజని తిరిగి వచ్చును “అని యనుకొనుచుఁ బ్ర
భాకనుడు రాతివలనఁదిగి పూలు గోయుచుండెను. తూర్పుదిక్కున
సమరణకాంతులు ప్రవరించుచున్నవి. కాని వెన్నెలయుఁ బూర్తిగ మా
యలేదు. ఎటు లన్నియు నిద్రియఁడి మేల్కొంచి కంఠ మెత్తి యొ
క్కమా కాయుషస్సునకుఁ బ్రోత్రివాములు సుదువుచుండెను. అసం
దడి ప్రభాకరునకు మిక్కిలి ప్రయమై కొంతమనశ్శాంతి కలిగించు
చుండెను. శతంతలాముఖమున వెలువడుచున్న ప్రభాతగానలహ
రితో మేళవించుచు రంజనిగానముకూడ వివవచ్చుచున్నది. —

“మన్మథుడా! గుడ్డివాడు-మరుజులవా గుడ్డితనము
 బ్రేయనివెనుక నరుగుచుండి-ప్రియునిదారి కాన నైతి
 మన్మథుడా! గుడ్డివాడు-మరుజులవా గుడ్డితనము
 భండములను దాటివచ్చిన-కాననములననుమలొచ్చిన
 వెతకి వెతకి నన్నె యిటుల-వేగించుచునున్నవాడు
 మన్మథుడా! గుడ్డివాడు-మరుజులవా! గుడ్డితనము”

యని రజని యాహరించుకానము నాల్గించుచు తన ప్రభాక
 నుండునీ లేచు. అతనిచువసంతము: మున్నగునెచుచుండే లగ్నమై
 యుండెను. పాతరాతముల నేరెను. అంగడలప్రభావులను కట్టెను. కొం
 డిమల్లెలు గుట్టవేసెను. నన్నకాలల విశేష సేకరించుచుండెను. అం
 దునో నొకజాతియే యెప్పురిపూవులు బూచియును గాన్పించెను.
 పోడినీ నయూరించి చూడెను. అంతలో నన్నహారము ముగియెను.
 కిందపైచెను. “నీకొనుకే నిన్నెనున్నాను” యని యహరివా
 ముఖంబులెక్కియ. ప్రభాకరుడు కానిరని గిరిగిరి యనునవసముల
 నాహరితతో నీచులని గిరి చేతబట్టుకొని యనికావ్యమును
 నానంగాల్గిదేకిమున నిశ్చేష్టులై నీచిచి చూచుచుండెను! నిశ్చేష్టు
 లు కంజని పచ్చి నీలిచి యుండెను! నీలువల్ల నీశకంజన గుంపులు
 అంజునులతో కంజని నిగుగు నననాక్షియకకకకనా యుచున్న
 కారపు అంజునము లున్నునీ నీలిచి యుండెను. అమమల్లెపూ
 ననము చేత బట్టుకొని యున్నది. అంతకును చూచికోనిరి. మణి
 మాటలు లేవు. “కంజనీ! హృదయరీతిగ” యని సంభోధించుచు
 ప్రభాకరుడు తనచేత నున్న మణిహారము నాయుచుదేకిమున వే
 సెను. “ప్రభాకర! పాశేశ్వర! యనినలుగుచు రోగియు ననను
 లైపూలహారము నాయుచుచిమెడలో పైచెను. “అయ! ముహూ
 తస్సుముహూర్తాస్తు” అని దీవించుచు దెల్లగడ్డపుమునలిమునివె

నుక నిల్చి యుండెను. అతడే ప్రభాకరుని పెంపుడుతండ్రీ. రంజని కంఠలో నెక్కడనుండివచ్చెనో, యీనునుసిగ్గుదొంతరలు తెలియరాదు. తలవంచికొని యోరచూపుల నాముసలిమునిముఖముఁ బరీక్షించుచుండెను. ప్రభాకరుడు గొప్పదోషము చేసినవానివలె దెల్లబోయి చూచుచు నిలువబడెను. మునియంతట వహూవరుల నిరువురఁజెరియొకచేతఁ బట్టుకొని, దగ్గఱకుఁ దీసి యెండ్లరలపాణిగ్రహణ మొనరింపఁ జీసి “వత్సా! ప్రభాకరా! అమ్మా! రంజనీ! విధిమీ కిరువురుకు విచిత్రసంఘటన మొనఁజె. అందులకై యెవరనుకొనవలసిన దేమున్నది. కాని ప్రభాకరా! యీమణిహారము నీవుగుఱ్ఱెఱిగి యుంటివిగదా! ఏది యెట్లు జరుగునో యని నే నింతసేపటి నుండియుఁ నొచుచుంటిని. నీనిమహిమము శలితముచు మీరు నిటుపైఁ జూపురుగాక! ఇది మూ కిరువురుకు యథావిధివివాహము చేయవలయును. నేడే శుభమునూర్తము. ఈవార్తమునికోటి కెల్ల నెఱిగించి వచ్చెదను. అదిగో వచ్చుట గింగాయమునానరస్వతులు మూడు కలయుచున్నవి. ఆశ్రీవేదేనగిసమీపమున మఱ్ఱిచెట్టు కానవచ్చుట లేదా? ఆచెట్టుక్రిందనే నుండుగా నొకపర్వతాల కలదు. మీరటు సేనుడు. నేనును రెండుగడియలలో వచ్చెదను. నేడు మీరు దీక్షలో నుండవలెను. ఏమియు భయంపరాదు.” అని చెప్పి వెడలిపోయెను. తరువాతఁ గొంతసేపటివఱకు రంజనీప్రభాకరులు ముగ్ధులై యొకరితో నొకరు ప్రసంగించుటకు, నెట్లు మొదలైనవలయునో తెలియక తలలు వందికొని యాత్మావలోకనము చేసికొనుచు నారాతి పలక పైఁ జూపుండిరి. తుదికుఁ బ్రభాకరుడు నిశ్శబ్దము ఛేదించ సాహించెను.

“నీవు నావెంటి వచ్చుచుంటి వని నే ననుకొనలేదునుమా? ఇంతకు విధిబలమే మవలనిరువుర నిక్కడకుఁ దీసికొని వచ్చెను. తుద కామణిహారము మొదట నీమెడలోనే పడినది.

రంజః—అర్యపుత్ర! భిక్షురాలిని సామాన్యము చేసితివి!

ప్రభాః—నీవు జన్మముచేతనే సామాన్యమున కేర్యపుత్రునివి!

రంజః—అయ్యో! నాగుడ్డము పాము మురికించినదా?

ప్రభాః—నే నెప్పటికి దీనికి గృత్యములేదు. కాని మనము పక్షిశాల బ్రవేశింతుమా?

రంజః—అదిగో నాగుడ్డ మురికిచేసి పక్షిమనమును బాధింపము. కాని (తనవక్షమున వేలిలాడుచున్న మణిహారమును బట్టి కొని) ఈహారము దాల్చుటకు నేరగుదనా? నీవే పక్షిశాలము. సామాన్యము! దీనికొక కైయెంత ప్రయత్నములు చేసితి. పక్షులు ప్రాణములు గోల్పోయిరి! ఆహా! యేమి దీనిమహిమ!

ప్రభాః—ఇది నీకు మరయిగురులలో నెవరు కన్న నేమి? నీ వుండ నాకు వేలుసామాన్య మేల? కార మనము నేడు దీక్షతో, నిష్కతోనుపవాసవ్రతము పెట్టుచు సామ్రాజ్యపాపము మురిగింపగలగల్గెనాచరింపనలసి యుండును. కావున వేగము పక్షిశాల చేరుదమా?

రంజః—“నీ పక్షునిసరించినయే నచ్చుచుండును?”

ఇరువురును ద్వివేషేనంగమసమీపమున ముగ్ధులై క్రొంగి పొయ్యి గి నిర్మింపఁబడినపక్షిశాలాభిముఖులై చరిరి. గాలభానుఁ డెప్పుడొకఁ బూర్వతేజోవిధవములతో నుపయాద్ర సభ్యులైచి సహతసమ్ముఖభిముఖులై సయవరాజుచందమున దగింతములవఱకు వ్యాపించినతన సామ్రాజ్య మొకసారి కలయఁ జూచిచూడెను.

౧౨

సావిత్రిసత్యవతులనివాహమువలె, రంజనిప్రభాకులనివాహము మిక్కిలి యోగ్యముగఁ ద్రివేషేనంగమప్రాంతమున మహారణ్యములోఁ బుష్పివాటికయందు జరుగుచున్నది.

[illegible][illegible]

మఱునాఁడు చాసెగ కాలమున నిష్క్రమింపఁగా నొక కెల్ల
బూర్తియై నొకఁడు సభనూప నిర్వయింపఁబడెను. ఇట్టికామ
నాఁడు బాముచాసెగ నున్నచోట బయలుదేరికొని
గింగానదీతీరమున విశాల మగుమైదానము నుద్భవించుటకు
పచ్చనిమాకులతోఁ బండిరి కట్టించెను. పచ్చనిపండిలు రంగు
రంగులపూలతో రణములు కన్నులవలెను చగుమఁడెను. కృష్ణా న
ములు, కొబ్బరిచాపలు క్రింద నొక్కరినొకరును పోయిబడెను.
సభ్యులందఱును వచ్చి సెంకి కూర్చుండిరి. అనంతమగ్గెలును పట్టి
సభ యెన్నఁడు జరిగి యుండలేదు. కావున పృథ్విదేవ సేనాధి
పతి కూచితఁ బొందుచున్నట్లులఁ గోంచుచున్నది. పయస్వతేను
జ్ఞానముచేతను గూడ పృథ్విదేవసేనఁడు ముందుగ తీచి వారాయ

అన్వయాపనుగమహాసభకు సమస్కారము గావించి యిట్లు చెప్పఁ
దొడంగెను. “అర్చనర్యులారా! మిమ్ముల నెల్ల నిటకు సమావే
శము చేసినకారణము తెలియఁ చేసెదను. చెవియొగ్గి శ్రద్ధతో విద్దు
రుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను. పరమేశ్వరుని కరుణాకటాక్షము
వలన నేడు తిరిగి మనజన్మభూమి పరదాస్యవిముక్తిఁ గాంచెను.
యననదేశ మిప్పుడంతకులహములతో నిండి యున్నది. కావుననే
మనభగవత్సమున కీర్తించియోచనభాగ్య మల్పిన దన్నవిషయము
మీ రందఱు తెలిగిన దే కదా! నేడు మనకు దైవదత్త మగునీశుభ
తగుణము జారవిడువఁ దగినది. శత్రువు సుర్పలుఁడై యున్నపుడే
మనము మనయూరును గట్టిపట్టి బాగుచేసికొనవలయును. అది
ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన గాఢనీతి. ఆనీశుహిమాచలము సింధు
మొదలు బ్రహ్మపుత్రనీలకు వ్యాపించి యున్న భగవత్సమున మహా
సేనులకుఁ గొంతైన లేకు. బాహుబలమునకు లోటు లేకు. బుద్ధిబలు
మునకుఁ తీసిపోదు. లాగునను బరవాణ వచ్చి తనపతాకము నీయా
ర్యానర్థమునకు నెలకొల్పఁగలకు కారణములు యోచించితిరా? మన
లో మన కేకమత్యము లేకపోవుటయే! నేడు తిరిగి యైకమత్యము
లేనిలోపమే కాన్పించుచున్నది. కొన్ని మనకుఁ కలిగినయీరాజ
కీయస్వేచ్ఛను దుర్వినియోగము చేసికొనుచుపోయి. కరుగుపారుగు
గ్రామములవారు పట్టణములవారు రాష్ట్రములవారు కలహించి కత్తి
దూయుచుండిరి. ఇందుమూలమున నార్యజాతి యాశ్మహత్యకర
మగుపంథ దొర్లుచున్నది. సర్వేశ్వరునిదృష్టిలో మనము స్వరా
జ్య మనుభవించుట కస్వర్ణల మని పోగఁగోపఁబడుచుదుము. తిరిగి
యవనుఁడో లేకమఱి యెవఁడో మనల జయించి పరిపాలించుటకుఁ
ప్రేరేపింపఁ బడుటకుఁ బూర్వమే మనము నీతికలిగి జాతియొక్క
గౌరవము కాపాడుకొనవలయును. లేనిచో మీజాతీయత, వ్యక్తి

స్వము, ధర్మము నశించును. పితవ మనుజులను విడిచివేసి భూమికి
భారహేతు వగునేకాని మణియెట్టిప్రయోజనము కలుగజూచు.
కావున మీ కైకమత్యంత కలిగి యుండును. మీనుగట్టి పథిశా-
సము వహించి మీమిశ్రావ్యధైర్యసాహసముల నేరికికృతము
కావించి తన్నొలమున మన దేశమునకుఁబరివహించి నామనకుఁగాని
యరూపాదిగుణ ప్రేరితంబు లగునలగుకలహములనలగు గాని నను-
జియలజడ కలుగకుండఁ గాపాడఁగలనాయకుని నొప్పునుమనోహరుల
గును. యదనయ దేశమునకుఁబరివహించు. పోని దేశమునకు
మరిచినములు వచ్చిపవి. కావున కలహప్రమాదోన్మత్తస్థుల కొకంక
పశ్చాత్తాపి నిచ్చి మారణ ముతానకన్యాపాపములు మన్నింట్లుకొ-
నుట యన్నివిధములఁ గోరఁదగినది. అని నెత్తి విరచి చెను.

పితవఁ గూలఁ జర్చలు జరిగెను. స్వవారము లేది తనమనుజుల్లి
లోషమును లేదని కొంతకాలం వాదించిరి. స్వవరమును కల-
హంబై కమత్యానశ్యంత హృదయముఁ గాఢించి. పరిష్కరణై మ-
గ్ధములు మానననీధి విడిచి పోయినవి. కరద్రసానిం పగురభా-
సిని సందోష నేకగీర్వముగఁ గనుల నాయకత్వము వహిం పులమి
దని కోరిరి. ఋషు లంకణుఁగూడ నాయెన్నికక గుంపిలది పృథ-
కినునికి నిర్విజయము కావుత ముఁ గూర్చిర్పఁచిరి. హర్షినిఁగల-
యునఁ ద్రిభాకరునకు ధరతసామ్రాజ్యపట్టి భిక్షే పునఁగోత్సవము
పల్కుటకు నిశ్చయింపఁబడినది. అంతట జయదయధ్యాసముఁబోసధ-
ముగిసినది.

౧౩

“నత్సా! ప్రభాకరా! నీనిక్షిరమూత్ర మిసుమంతయు నశిలఁ
జును. శస్త్రవిద్య కథ్యాసమువలె నన్నె తెచ్చుచు నుత్తియొకసాధ-
నము గానరాదు. నీకు సద్విజయలాభువకౌశల మలపడినది” యని
పశిష్ఠుఁడు ప్రభాకరుని జేరెను.

ప్రభా:—గురువులయూజ్ఞ శిరసావహింపఁ దగినదిగదా!

వశి:—నీయందుఁ బ్రజ్ఞ కొఱతవశినచో సామంతులు మన
సులో నైనఁ జాలకనగఁ జూతురు. అది యెప్పటికైన ననర్థదాయ
కము. అన్నివిధములవారిని మించి యుండి నీవు వారిని ప్రేమించుచు
మిక్కిలి గౌరవించుచు నిష్పక్షపాతముగ మచ్చిక నిచ్చుచు మెలంగ
వలయునునూ! అట్టియెడ నెవ్వరైన దుర్మార్గులున్నను లేక వైరి
పంపున నచ్చిన గూఢచారులున్నను సత్ప్రవృత్తనములలో నెద్దాని
యందు నైన నీచుననులగ్నమగునట్లు చేయఁజూతురు. మెలఁకున గలిగి
ప్రవర్తించవలయునుమీ! ధర్మార్థకామమోక్షములు నాలుగుపురు
షార్థములు, అందు ధర్మకామములు ధర్మమోక్షములకు లోబఱచి ప్రవ
ర్తించుటయందు దేమాత్రము సేమరిచా తెవ్వనికిని దగదు. — ఇక
సామ్రాజ్యభార మెల్ల దనభుజములపై నహించిన సార్వభౌముని
విషయమై వేఱుగఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది. అధికాకాన్నత్యము
గాని ననితాసాంసర్యముగాని, నిన్ను ప్రజాసేవనుండి మరలింప
కుండుఁ గాక!

ప్రభా:—తమహితము ననుసరించియే నడుచుకొందును!
దేవుడు నాకుఁ దోడగుఁగాక!

వశి:—అట్లేయగు! అగ్నిపానన (సాయంవిధుల) కు నమ
య మగుచున్నది. నేఁ బోయి నచ్చెదను.

ముని చనినవెనుక దదుప దేశవాక్యములఁ దిరిగి తిరిగి ప్రభాకరుఁడు
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని మననము చేయుచుండెను. “అహా! ధర్మదండ
మంతభారము! కీరీటధారి కంతకష్టము! ఉర్వియందలి భోగభాగ్య
ము తెన్నికలచో యన్నియుఁ దనచుట్టు వెలయుచుండ దేనిని నంటక
ముట్టక మెలకువతోఁ బ్రవర్తించవలయును! వేలు లక్షలు కోట్లు
ప్రజలధనప్రాణమానముల కొక్కఁడు పూటకాపై నిలువవలయు!

శశ్వరా ! సన్నీకతోరాసిధారానతభర్మపరిపాలననీతాకంకణబద్ధుఁ
డనుగమ్మనియే నీయాజ్ఞ యైనదా? సరియే! భవనీయసేవకుఁడు
సర్వదా విధేయుఁడె."

ఇంతలోఁ బుష్పమాలాలంకృతతోభనాంగి యగుంజని దివ్యసుంద
రవిగ్రహము మందహాసవిలసితనేత్రాగ్రరయై సామోత్కలించెను.
ప్రభాకరుఁడింకిను నాలోచనానిమగ్నుడై పరభ్యాసంబుతో నాచు
చుండెను. రంజని వాసినమీపమునకుఁ బోయి ప్రియునిహస్తమును
దనముద్దుర జేతులఁ బట్టి మృదువుగ నెల్ల ముగ్ధియై "అనియ్యపుత్ర"
యని సాబోధించెను.

ప్రభా:—(ఉలికిపడి) ప్రియేశ్వరీ! ఇచ్చటి కప్పుడు నచ్చితిమి!

రంజ:—ఒంటరిగ నన్యదేశమున నుండఁ జాలనపుడు నీవె
వ్వొంటనే నచ్చితినిగదా! కొత్తగ నడిగని వేళ?

ప్రభా:—పరిహాసమునకు వేళ లేదా?

రంజ:—వేళ కాదా యిది! చూడుము, ముష్టుచూచిచేసికొను
చుండమామ ననలక్ష్మియై వెన్నెలఁ జలుకొనుండ, ననలక్ష్మియుఁ
సంద్రునిఁ గూడి శ్యోతాన్నివీచికల నూగియుఁగి కేళిపల్కుచుఁగెరింతి
లాచుచుండఁ బ్రకృతియెల్ల యనురాగపూరితం బగునుగంధవిశ్వాస
పచనంబుల విడుచుచుండ, బొడ్డుమల్లెలు వకుళంబులకుఁ జట్టు వికసిం
చుచుండ, గోవత్సంబులు తల్లులయెదుట నానందపారవశ్యముచే గ
లము తెత్తి చిందులు త్రొక్కుచుండ నిశ్చయముగ నిదియె పురు
షుల దీర్ఘాలోచనలకుఁ దగినతరుణము! కాని పరిహాసములకు
వేళయా?

ప్రభా:—ఏమందువు.

రంజ:—ఆరెండుగోరువంకలు చూడ ముచ్చటగఁ గొమ్మనై
నెట్లుకూర్చున్నవో?

ప్రభా:—నిద్రాహాపుట లేదు ! కాని మొంతనిక్కబ్రముగ నిక్క
లముగఁ జూచుకొనుచున్నవి. ఆనంద మనిర్వాచ్యముగద !

రంజ:—కాని-

ప్రభా:—కాని మానవున కట్టినిత్యనిర్మలానంద మెన్నఁడైన
గలుగునా ? ప్రియా ? సరః డేల సృజింపబడెనో ? కష్టములపా
లగుటకా ?

రంజ:—కాదు. సుఖమున్నకే. జీవితఫలసిద్ధి యానందరసాను
భవమునందే కలదు. లేనిదో నీచంద్రబింబ మింతయాహ్లాదకరమై
పొడసూప నేల ?- పుష్పమున కత సౌరభ మెందులకు- గోక్షీరము
లమాధుర్య మె దుకొఱకు- ఆకాసము వర్షించుట పుడమి సన్యముల
ఫలించుట- అగ్ని ప్రజ్వలించుట-నదులు ప్రవహించుట-వాయువులు
విసరుట మానవునిసౌఖ్యముకొఱకు కాదా ? దయామయుండగుభ
గవంతుడు నిర్పయించినది ?

ప్రభా:—అగును- కాని లోకమున నట్టి యున్నతస్థానమే
దున్నమానవునకు లోకవంగ్రహార్థము బాటుబడవలసిన బాధ్యత
కూడఁ దోడనే. యున్నదిగద !

రంజ:—నా కే తత్వవిచారము చూడ నవ్వు వచ్చుచుండును-
మనోహర ! ని న్నేదియో యడుగవలె ననుకొనుచుంటిని.
ఇంతలోవిజయసింహుడు వచ్చి రంజనిప్రభాకరులఁ జూచి సంకోచిం
చుచు, మరలిపోవ నుద్యుక్తుఁ డయ్యెను.

ప్రభా:—మిత్రమా ! రమ్మ. విజయసింహ ! సంకోచ మన
వనరము. ప్రియా ! నిన్నఁ జూచి ముందునకు రానందేహించి, ను
వలిజయిండు నెనుకకు మరలుచున్నాడు.

రంజ:—మాయొద్ద నీ కెన్నఁడు నట్టిసందేహములు వలదు.
విజయవందా ! వచ్చి నవ్వచ్చగ మాటలాడవచ్చును.

ప్రభా:—నిజముగ నీతడు చంద్రుడే. యధర గమనమా త్రిము నీవు సింహుడవు. సోదరా! నీవు వచ్చినకార్య మేమి?

విజ:—అలంకృతంబై హాస్తి నాపుర మంతయు మీరాకకై యెదురు చూచుచున్నది. నానారాష్ట్రాధిపతులును నానాదిక్కుల సంఘియు వచ్చిరి. భరతసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకంబు నొందుటకు నిర్వహణ సమేతుడనై నావెంటఁ జరలి రమ్ము.

ప్రభా:—సోదరా! నిజయా! నిజము చెప్పుచున్నాము. అడవులలో స్వేచ్ఛగఁ దిరుగుచున్నయశ్వమును నీసికొని వచ్చి పట గాలతోడను, గొట్టెములుతోడ నలంకరించి రథమున కంటఁగట్టుట సుమా పట్టాభిషేక మనిన. గుఱ్ఱమున కినుము, తోలు నుపయోగించి చిన, మానవునకు బంగారము. పట్టుచాడుదురు. సామ్రాజ్యమ నధిరథమున కంటకట్టుదును. అంతియె : వ్యత్యాసము. స్వేచ్ఛ యిను పురకును బోవుచున్నది. మిత్రమా, మఱచితివా? తొల్లి మన మిచ్చుటనే యాయసుకతిన్నెల్ల, నీచెట్లకొమ్మలపై, గిట్టమెఱుంగక, సుఖమెఱుంగక, యెటుల కాలము గడిపితిమో? ఆదినము భూపకము లేదా? నలకు, ఒండని నేకేక వేయగా, అందఱు నే నబద్ధమాడితి నని వాదించిరి. నీ హొక్కడవు మాత్రమే నే నసత్యమువలకు నని చెప్పి నమ్మితివి. ఆబాల్యమందలి తగువులాటలమందుకూడ నొక విధ మగుయానంద మున్నదిగదా?

విజయ:—అవెంటనే మనకెడఁబాటు కలిగినది. ఒకసది చీలి రెండుపాయలై వేర్వేరు దేశముల బ్రవహించి, యిటతిరిగి నేడు కలిసినది.

ప్రభా:—ఆనడుమ నాయాపరిస్థితుల బట్టి భోలికలే మాఱి పోయెను. ఈశ్వరవిలాసములు. నీకు వివాహ మైనదా? విజయ:—విజయవివాహము రహస్యముగ బరీక్షించుచున్నది. విజయ:

అందు నుండి తెలుపించి "లేదు-కా లేదు." అని నమ్మాళ్వారము
నమ్మకము కల్పించు వలెనే బ్రహ్మచార్యులను వివాహవ్రతంబు
వదిలివేయజేసి గిగురుగాజోలు!

విభా:—గురువులసందర్శించి వచ్చితివా?

విజయ:—లేదు. వారు పిఠామూలం నున్నారట!

ప్రభా:—జిమ్ము చాలి చువేళ కానచ్చినది. లేది లేమో నీ బోయి నూచి నత్తునా?

అనితపాలునఁ బరశాలలోని కరిగెను. విజయుఁడును లేచి లోని కరుగుచునా యని తలపోయుచుండె

రంజః—విజయః హా! నీనివాస మెచ్చుట?

విజ:- హిమవత్పర్వతములలోని నేపాళనీమ. నాతలిదండ్రుల
లచ్చట రాజ్యము చేసిరి. కాని నేడు ధంతఖండము- అదేల భూ
గోళ మంతయు నానివాసభూమియే. దేవీ ! యేమందువా, యవన
రాజ్యములో బూర్వపూర్వాద్దు లన్నియు బోయినవి. నేడు తిరిగి
మీరెందుడ మని నియమించిన సందేయండగలవాడను.

ర ఁ:—నీవినయకౌరవముల నన్నిటి నిష్పదే యుపయోగించివేయు చుంటివేమి? ముందు మాకోడ గలసి మెలసి మచ్చికతో నుండునని భావమా? ఏసోడరుఁ డిదవచ్చుచున్నాఁడు.

ఇంతలో ప్రభాకరుడు తిరిగి వచ్చి, “రమ్మ! విజయా! లోనికి రమ్మ. గురువులయ్యా యెనది.”

విజయ:—జేవీ:—పోయివత్తునా ?

రంప:—మరిచిది !

నిజము ప్రభాకరులు లోని కరిగిరి. రజనీకల నియమ వంతులొని
కావలయుగా జంటగా బ్రవహించుచున్న గంగాయమునల రెప్పకాల్చు
కావలయును. మనకు సదాచరించును. కాలవంతు నామము

తరంగములయందు హోగటయ్యల లూగచుండెను. వన మంత
యు నిశ్చలముగ నుండెను. దిక్కులనుండి శబ్దమునకు మాటుశబ్దము
వినవచ్చుచుండెను. బాహ్యప్రకృతి యంతయు చిర్మలప్రకృతభా
వముద్రీతమై యుండ, నానకుమ, నదీతీరమున నినుకరిన్నై, మో
చేతి నానుకొని పరుండి, యున్నపటమమోహినియు, నిండుజవ్వని
యు నగుయనననుదరి హృదయమునందు మాటల కుదనియాందో
నము పుట్టుచున్నది. వర్షింప నలవికాని సంకులనమరము జరుగుచు
న్నది. భావాతీత మగునావేదన కలుగుచున్నది. రంజని కెందెదపు
లనుండి యప్పు డప్పుడీమాటలు వెలువడుచున్నవి.

“ప్రియంవదా.....తుదకు దూరపుకొండలు నును పనునట్లు
యెగదా?.....చిత్తరువునందలి యాదము, నాటకమునందలి సౌ
ఖ్యము,..... జీవితమునందు కలుసనా? చూడదగునా.....
విజయు డెట్లును మని కోరిన నట్లుండువాడా?—ప్రభాకరుడు రథ
మున కంటగట్టబడి స్వేచ్ఛను గోల్పోవుచుండెను. సామ్రాజ్యరథము
పెద్దదిగనక జోడుగుట్టముల గట్టజూతురు—కాని యున్నతపదవికి
సౌఖ్యము ననుభవించుటకు గాదట! నా కీతత్వములు తల కెక్క
కున్నవి.....కోరినటులచేతువా? నిజమేనా విజయా! చంద్రా!”

విజయసింహుడును ప్రభాకరుడును దమప్రాణస్నేహము బయ
ల్పజేసి నొకరిభుజములపై నొకరు జేతుల వేసికొనుచు వచ్చుచుండిరి.
తేటాటన రంజనియు లేచి నిలువబడి తల యించుక వంచుకొని
యావచ్చుమిత్రద్వందమును వాల్చుపులుపటపిలికించుచుండెను.

ప్రభా:—ప్రాణేశ్వరి! ఇంతద స్వేదించితివే! ఎచ్చట
జూచితివి, మరదలుమాడ నిచ్చిన కాన్తి కనుపటవదా యని విజయ
గోల్పోయి పడుగవలె వనుకొనుచుంటివి.

విజయ:—చూచితిని. వివాహవేళ నామువ్వ

శ్రీమః గాత్రన నట్లు చేసినబాగుగ నుండెడిది. కాని మఱచి పోయితిని.

రంజః—ఏమియును దోచక వెన్నెల కాదా యని యిట్లు వచ్చి కూర్చుంటిని.

ప్రభాః—చునము హస్తాపురమున కరిగినవెంటనే రాజ్యభారము వహింపు మని గురువులచూడ్చి యెనది. కావున బయలు దేటుదమా?

విజః—కాలవిలంబము మొప్పదు. నావెంటనే రావలయును.

రంజః—అటులనే వచ్చెదను. ఇప్పుడే బయలుదేటుదమా.

విజః—వెన్నెలకూడ జాలహాయి సిచ్చుచున్నది. పూలరథముకూడ సిద్ధము చేసి యుంటిని.

ప్రభాః—అథాంగీ! రమ్మ.

అని ప్రభాకరుడు రంజనిమ్మడు హస్తము తనచేత మెల్లగ బెట్టికొని గడువ బ్రాచింపెను. మువ్వగురు విజయసింహుని ముందుదారి చూప రథాభిముఖులై పోయిరి.

౧౪

యవన దేశమునఁ దిరిగి శాంతి స్థాపిత మైనది. అలకనందరుఁ డంతి యొకని క్షమించెను. అంతియొకఁడును నలకింప దయనిఁ జూల్లితి నలె గారవింపఁ జొచ్చెను. తమలోఁ దాము పోరాడుకొనుచుండుట చలవనే భరతఖండము తమచేతినుండి జారిపోవఁగల నని తెలిసికొనిరి. జరిగినపొరపాట్ల నన్నిటికిని పశ్చాత్తాపము కలిగినది. ముందు జాగరూకత నహించి కలిగిననష్టములు కూడదీయుటకై మంత్రాంగము చేసిరి. దీర్ఘాలోచన చేసి యొకచతురుఁ డగురాయభారిని ప్రభాకరునియాధీనమున కంపి వానిరాకకై యెదురుచూచు

మణిహారమున నొకనాఁడు మహారాజగునలక
సుందరుఁడును సంతియోకుఁడును గలిసి సభాపించుచుండిరి.

అలః—చిత్రము. మణిహారము చివఱకు వాచికే దొరకెనా!
నేనామణిహారమున నేమో గొప్పమహిను యున్న దని కాదా
చెప్పనది? మనమన్నిసంవత్సరములు వెదకించినను గొటబడనిది
నాని కంతనునాయాసముగ దొరకటమాత్రము చాలవిచిత్రముగ
నున్నది! దాని కేమిగాని మనము రాయబారిచే యుద్ధమునకు సిద్ధ
ముకం డన్నటులనే సందేశ మంపితిమి. వారు తొంబదిపాళ్ళు
యుద్ధమునకు సిద్ధపడరు. ఏదో రాజీకి వత్తురు. ఒకవేళ యుద్ధమే
నిశ్చయ మన్న వో మనబలములు సిద్ధముగ నున్నవా?

అంతి:—నిన్నటివఱకు మనప్రతాప మద్వితీయము, నిరా
ఘాటమునని లోకస్థిసిద్ధికిదా! ఇక నార్యులన్నవో నేటియువయ
ముననే తమదియు నొకరాజ్యమె యచి పేరు పట్టుకొని మధ్యాహ్న
మే మనతో యుద్ధమునకు దలవడరు. పైకి దా మొకజాతివారి
మని చెప్పకొనుచున్నను బేరునిల్పికొనుటకుఁ గత్తినూయుటకు
వెనుదీయ మని చెప్పికొనినన్న వా గీరాత్రియె వచ్చి మనపైఁ బడ
జాలరు. యుద్ధసన్నద్ధులై మన కెదురు నిల్చుటకు వారికిని బాలగా
లము పట్టును. ఆలోపుననే మనము పౌజల సిద్ధము చేసికొని మిత్ర
మాడలిని గూర్చుకొనగలము.

ఇంతలో రాయబారి వచ్చె ననువార్త వచ్చెను. తత్క్షణము
ప్రతీకపట్టుటకు రాజాజ్ఞ యాయబడెను. రాయబారి యమాట
ము బగుననేకపుగానుకలతో బ్రవేశించి యలకనుండరునకు, మొ
క్కిలి వానిని యాతనిమందర బెట్టించెను.

అంతి:—టనో! ఏమీ యాకానుకలు వారు వీరిలికా

మొదలు—తనానుకలు, పిల్లలు, హారములు

గౌరవార్థమును భూస్వామ్యమును దలచియు నూతనశౌంధవ్యము నెంచియు యవనసార్వభౌమునికి వారియట్లుకు పంపి నని విన్నవించు మనియెను.

అల:—మి యీకావరము ! తరువాత

రాయ:—తరువాత మీపుత్రిక యీలేఖ మీ కిమ్మని పోయెను.

అలకనుగారు డాలేఖ న దుకొని చదువకయే యేదో యాలోచించుచు దల పడించుచుండెను.

రాయ:—మీసందేశము నాముఖమున వారు సానధానముగఁ దుదివఱకు నాలకించిరి.

అల:—రంజనినాడ నాటిసభయం దున్నదా? పర్యవసానమును ముం గెఱింగింపుము. విశేషములు నెమ్మదిమీఁద వివరింపవచ్చును.

రాయ:—ఆనలిచిన బ్రేగులులెక్క ఁట్టు నెరిసినగడములు కాపాయకౌసలములు మిట్టబెట్టుకొని వరుసలుదీరి యాసభ నలుకరించియుండ పర్యవసానమున కేమున్నది? ఆత్మగౌరవభంగకరముగ నార్యు డెన్నిటికి వర్తింపజాల డనియు నవసర మగుచో యుద్ధమునకే సంసిద్ధు డనియు రగరంగమున నోటమియే కలిగినను నృత్యపు వారియశోరక్షయై యున్న దనియు సృష్టముగ ప్రభాకరుడే లేచి వచ్చించెను. రంజనియు సరసను నిలిచి యందుల కామోదించెను. సభ యంతయుఁ దదంగీకారసూచకముగ నానందమున బెద్దకోలాటము గావించెను.

అంతి:—అయినచో వారు మనపై దండెత్తి రానుండిరా? ఎప్పుడు?

రాయ:—అన్యరాయాగ్రమము వారియున్నతథాస్థానము

మునకు విరుద్ధ మంట ! విజయసింహుడు—నేనానికావలయు—ఎక్కడలేనిదర్పమును నటించుచు నుడివెను.

అంతి:—(పక్కున నవ్వి) మహారాజా ! విశదమైనదా ?

అల:—(మందహాసముతో) ఇంకను విశేషము లేమి ? మనము వాఢిస్వాతంత్ర్య మంగీకరించెద మనియు మనసామ్రాజ్యములో జేరి యుండెద మన్నచో వారికి యితరరాజులదాడివలస ధియ మావంతయు నక్కట లేదని విపులముగ నుపన్యసించితివా ? కప్పముగట్టుట యనగా సాలుసాలునకు లెక్కచూచి ఒకరము మనకిక్కడకు పంప నక్కట లేదనియు వారిప్రతిఘటనను మనప్రతిఘటనకునుగూడ మిక్కిలి యుపయోగకర మగుచున్నదికావలయుమనియు యవచులనరకులపై నుండుము తక్కిన దేశస్థులనరకులపై వేయునుంకముకంటె నిమిశ తగ్గించి వేసిన చాలాభమునే మనము కప్పముక్రింద నమకట్టుకొందు మనియు నెల్లరూ దెలియునట్లు విశదపఱచితివా ?

రాయ:—కప్ప మన్నశబ్దమే వారి కేవలగింపు కలిగించునంట. కావలసినచో స్నేహబాంధవ్యమున ననుసరించి యప్పు డప్పుడు కానుకల నీయవచ్చు నంట—కాని కప్ప మన్నమాట యుచ్చరింప వలనుపడ నంట.

అల:—అమాయకురా లగురాజకన్యకను గొంగతనముగ లేవదీసికొనిపోవుట వారి యున్నతధర్మాశయములకు సంబంధించి యుండుటచేతనే క్షమార్పణ కోర నక్కటలేదననా ? యవనస్త్రీని పరిణయ మై మూర్ఖుడు యవనజాతి కంతకును లాఘవము కళంకము దెచ్చినందుల కేమనెను ?

రాయ:—మహారాజా ! యీప్రశ్న వచ్చినపుడు ప్రభాకరుఁ డేమియు మాటలాడలేదు. రంజనీదేవి యీయుత్తరమును వ్రాయించుండెను. అప్పు డొకమూలనుండి రాజద్రోహి కమలాకాంతుని

య బారీ! యవనుని గారవహించుచున్నాను. నీవు
 నీవు నీవు ములాకాంతు దీర్ఘయం యన్నాడు. నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు
 నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు నీవు

అ.తి:—కమలాకాంతుడు చావలేదా? జి.వి.చి యువరాజు?
 అ.తి:—అటులయిన వానికి దగిన పరాధవము చేసి తీరవలెను.
 అ.తి:—ఇది నచ్చటివాని యుత్సాహము ప్రయత్నములు
 నెట్లున్నవి? తోతు మెత్తినై నగుజ్జము మూడుకాళ్ళపై బరుగెత్తు
 నట?

రాయ:—దేశమునం దెల్ల శౌర్యధైర్యోత్సాహములు పురిగొ
 ట్టుచు నాయుధవిద్యయం దెల్లరకు నభిరుచి కల్గించుచు రణవిద్యా
 శిక్షణ మానేతుహిమాచలము నెలకొల్పుచుండిరి. దానికి తగినహో
 త్సాహ మొసగుచుండి దేశమున నెల్లెడల శస్త్రవిద్యాప్రదర్శనపరి
 యలు పెట్టి గొప్పగొప్పబహుమానములు నిచ్చుచుండిరి. నేడార్యా
 వర్తమందు నెప్పుడు లేని యైకమత్యము దేశభక్తి కార్యదీక్ష సాహ
 సము సుత్సాహము నెల్లివిరియుచున్నవి. ప్రభాకరుడు కేవల మన
 తారమూర్తి యని వారిస్పృహవిశ్వాసము- మఱచితిని. నేను బారశీ
 కముచాటి ఎచ్చుచుండగ నొకవార్త వింటిని. దేవదత్తము, మహా
 త్తరము నని చెప్పబడుమణిహారమును రంజనీ దేవి స్వయముగఁ దన
 పొడనుండి దీసి తేపు కురుక్షేత్రమందు జరుగఁబోవు శత్రువిద్యాప్రద
 యమునం దుత్తముని కిచ్చుటకుఁ బంజెము పెట్టుచు, నైకమత్యావ
 శ్యకతను, బోధించుచు, తాత్రీతేజమును రగుల్కొల్పుచు, గంభీర
 ప్రహేళికలు గావించె నట. ఆహారమును విజయసింహుఁడు పొందిన
 గంభీరతనమును దగినమాడఁ ప్రతీతి వ్యాపించి యున్నది.

అట్లుగాలు. ఇంకవిషయము. ఇదియవలసినదనినది.

లన్నియుఁ జేరినట్లు నటించుచున్న లేఖను విప్పి చదువ
మునలుపట్టి “ప్రేమదాసకీ! నీతనయ-” ఛీ పాపాత్మురాలా! కుల
ద్రోహిణి! కులబల! శతనిగ్రహమా! నీవు నాతనయవా? నేను నీప్రి
యదనకుఁడనా? ఈసీచురాలు వాగ్విసయత్తరమును సారముగ
యవనసార్వభౌముఁడు పఠించుట?” యని యుత్తరమును జూచి
నాటవేసెను.

“ఈకానుకలనుగూడ నే నంగీకరింపను. తాఁ” నని యన్నియు
నేలపైఁ జేదరిపడునటుల బల్లపైనుండి యెదకు ద్రోసివేసి, “తను
లఁబెట్టుఁడు. అంతియొకుఁడా లే, లెమ్ము. మన మింక నార్యావర్త
మునే మంటఁగలుపవలయు. గంగానదీలో నీరుబడులు రిక్తిముప్రవ
హించవలెను.” అని గర్జించుచు సార్వభౌము డిద్దిన తేదను.
అంతియొకుఁడును రాయబారికూడవెనువెంటనే తేచి నిలువఁబడిరి.

అల:—అంతియొకుఁడా! అదిగో! నచ్చటనే నాఁకు ప్రయ
వద యాత్మహత్య గావించుకొనెడి. ఇదిగో! ఎచ్చివానిఁ జూచిన
పల నన్నుఁ జూచి నాయెదుట నిలిచి. ఇదిగో
నవ్వుచున్నది.”

కొంతవఱకు నిశ్శేష్ఠుఁడై నిలిచి కన్నులుమూసికొని, “వారు
పట్టుదల గలవారు. ఆవసర మగుచో నార్యజాతిని గూపుమానదుము.
మనము పట్టుదల వదలరాదు! తెలిసినదా! పొండు. మీమీయు
ద్యోగంబులయం దుండుఁడు.”

అంతి:—మహారాజా! దేవరయాజ్ఞ నటవేసినది! ఇదే నేవ
కుఁడు పోయినప్పు” నని వందనము చేసి పోయెను. రాయబారికూడ
సేవకుఁడై యాతని వెంటబడించెను.

కొంతసేపును ముంతముతముతాత నేవకుఁడు ప్రవేశించి.

పారశీకసుందరు లిరువురు గొప్పగాయకశిఖామణులు తమదర్శనము నకై వేచి యుండిరి.”

అల:—ఏమి! చంపినను ఎచ్చువారు కారా! ప్రియభద్రా! ఉండు మీగదియందే యుండుము! ఎవరురా అక్కడ?

సేవ:—ప్రభువులయ్యా!

అల:—ఏమి యిటు వచ్చితివి?

సేవ:—మహారాజా! పారశీకసుందరు లిరువురు గాయకశిఖామణులట, దేవరదర్శనము వేడుచున్నారు.

అల:—(తొంచెమునే పాగి) వినోదమందిరమునఁ బ్రవేశపట్టుము.” సేవకుఁడు చంగిచంగి సలాము చేయుచు దారిచూప, చక్కని వర్తి వాచి వెనువెంటడి వినోదమందిరాభిముఖుడై చనెను.

౧౪

జామురాత్రి యయ్యెను. నిర్మలసీమాకాశము నక్షత్రకాంతులతో నిండి మనోహరముఁ బ్రకాశించుచున్నది. చంద్రోదయము కాఁజొపుచున్నది. నిశాకాంతమందహాసమువలె, తూర్పున రజతరేఖ దోచుచుండెను. అంతఃపురసౌధోపరిభాగమున రంజని, సోఘ్న మేను జీర్చి, గగనవికాసముఁ దిలకించుచుఁ దనలోఁ దా నిట్లు తలపోయుచుండెను.

“అదిగో యి దోదయ మగుచున్నది. ఎంతభావపూరితము-మనోహరము, ఆనందాభి యుష్పాంగి వెల్లివిరియుచున్నది. ఎండి, మోడగుచిత్తమునఁగూడఁ గోరిక లీరిక లెత్తుచున్నవి. రసవిహీనమై, బీడువారిసహృదయనీను యీ చంద్రికలశామృతసేవనంబునఁ దిరిగి సారవంతమై సరసవాంఛనంబులకుఁ దా వగుచున్నది. ఓచంద్రి! నావిజయచంద్రికు చెప్పచుండెడికథల నన్నిటఁ గళానామకుఁ

డవు నీవేనా? ఈహారమును నాచేతులతో విజయలికంఠమున నలంకరించి యానగుమోము తిలకింతునా? ప్రేమపాశ మిందువలన బలపడదా?—”

ఇంతలో బ్రభాకరుడు రంజనీయంతగవురము జొచ్చి యామెను సమీపించుచుండెను.

రంజని:—తనలో “నక్కటా! ప్రభాకరా! మనమురువురకును నడుమ నేదియో నిలిచి, వేటు చేయుచున్నది. అది నా కన్నులకు గానరాకున్నది. మాటల జెప్పటకు జిక్కుకున్నది. నిన్నేదియో యడుగవలె నని యుండును. కాని యేమిచేతును.” యని యనుకొనుచుండ బ్రభాకరుడు డామెను జేరి “దేవీ! ఏమి యాలోచించుచుంటివి?”

రంజ:—ఆచందమామను జూచిన నాకు మనవిజయుడు చెప్పినకథ యొకటి జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. నాథా! అది సత్యమా, అసత్యమా యని యాలోచించుచుంటిని.

ప్రభా:—అది యేమికథ! నీవు గాన మన్నను, గీత లన్నను మిక్కిలి ప్రేమితువు.

రంజ:—ఈవెలుంగుజాబిల్లికి దారామనోహరుడని పేరటకదా! అట్లేలకలిగెను?

ప్రభా:—నక్షత్రములన్నియు జుట్టును మెరియుచుండ, నడుమ బూర్ణచంద్రుడు మిక్కిలి యాహ్లాదకరముగ బ్రకాశించుచుండును. గాన, గవులు తమభావనాతిశయమున నట్లుత్పేక్షించిరి.

రంజ:—అంతియేనా?—బృహస్పతి యనుగొప్పవిద్వాంసుడు శత్రుత్వవేత్తయు, కర్మిష్ఠియు నొకడు కలగడట. మిక్కిలి యానవతి యగుతార యనుజవ్వని యాతని భార్యయై నేమిచుచుండెడిది?—

ప్రభా:—అయిన.

రంజ:—మహాశక్త భావికాశతుడు భువనైక మూర్త్యావతారమున సౌందర్యవిలాసవంతుండును నగుటందుకై దాబృహస్పతియొద్ద శిష్యుడై విద్యల నేర్చుచుండె నట.

ప్రభా:—పిమ్మట.

రంజ:—మహాత్ముడగుబృహస్పతి దేవగురుడై దేవకార్యనిర్వహణాదీతాపరాయణుండై తదేకకార్యధ్యాననిరతుండై, యన్యంబు మఱచి ప్రవర్తించుచు కొకనాడు త్రిలోకాధినాథుండు డగు దేవేంద్రునిచే సంకల్పింపఁబడిన మహాక్రమవ్రత కావమాత్ముడై చని నట.

ప్రభా:—అహా! కర్మయోగియొక్క కార్యదీక్ష యెట్టిదో చూచితివా? సఖ! తరువాత నేమిరిగినది? ఏకథాకాశలము వినిన కొలఁదియు వినముచ్చటగుచున్నది.

రంజ:—ఇంచుక సిగ్గుతో, దలంచుకొని ప్రభాకరుని ముఖముపై వాల్చూపులు పఱపుచుండెను. “నీ నేమిరిగినదో నీ కింకను విజముగాఁ జలియనే లేదా?” యని యాచూపులు స్పష్టముగ నడుగుచున్నట్లుండెను.

ప్రభా:—కృతవ్రత కేమైనవిఘ్నము కలిగెనా? చెప్పటకు సంకోచించెన వేల? నాయొద్ద నీకు పాదేహమేల? రహస్యమున్నదా?

రంజ:—(స్వగతమున) ప్రభాకరా! నిన్ను జూచిన నాకు భయము కలుగుచున్నది. [ప్రభాకరుగ] తారాకాంక్షల నభ్యుపగమమున నొనర్చుకొని యిరువుర బద్ధులవేసి వీడించి యన్యోన్యభావమున నున్నామిది యిట్లుగా వినెను. అట్లు విజముగ జరిగి యున్నది.

నీవు నమ్ముచువా? జరిగినకార్యము పాపకార్య మైనచో ముత్స్వలో దోషి యెవ్వ రని నీ యభిప్రాయము?

ప్రభా:—ప్రేయసీ! నాబుద్ధి కీకథ కల్పిత మనియు నట్టిప్ర వర్తన దేవమానవజాతులయం దసహజ మనియుఁ గోఁచుచున్నది. మన మట్టికథలనుగూర్చి విశేషముగఁ దలఁచుటకూడఁ దగదు... అప్పుడే యర్థరాత్రియు కావచ్చినది. మనదేశమంతటి మహావీరుల యస్త్రవిద్యాప్రదర్శనదిన మెల్లుండి మనము తెల్లవారుజాముననే బయలుదేరి కురుక్షేత్రమున కరుగుదుమా? విజయసింహునిబలపరాక్రమములు చూచుటకు నీవు ముచ్చట పడుచుండువు?

ప్రభాకరునిమాట ముగియకపూర్వమే విజయసింహుఁడు గొప్ప దేవి యంతఃపురము ప్రవేశించెను.

రంజ:—నాధా! నాకదేమోచాల యస్థిమితముగా నున్నది; కాన నీతో నిట్టితరుణమున రాజులకుంటిని కదా యని విచారించు చున్నాను. అయినను బ్రభాకర! నీ వాఁగఁడనదు. పోయి రమ్మ! తరువాత మనము విజయు నిచ్చుటనే గౌరవితము.

ప్రభా:—విజయ మందినవాని కారక్షన్వేదజలబిందువు లార కమునుపే రంగస్థలమునందే బహుకరించుట మిక్కిలి సరసముగా నుండును. మనహృదయముల దివ్యానుబంధముగకు భౌతికచిహ్న మగుదివ్యమణిహారమును మనప్రజలక్షేమముకొఱకు వారియందలి మహావీరాగ్రణి కొనంగుట కిదివఱకే నిశ్చయించుకొంటిమి గద! ఇప్పు డెప్పుట.....

రంజ:—[మాటుమాఁగడక తలవంచుకొని మణిహారమును దీసి ప్రభాకరునిచేతి కందిచ్చుచు] నాకింతగఁ జెప్పవలయునే! నాధా! సదా మీకోర్కుల ననుసరించియె ఘోరాగుచుంటిని.

ప్రభా:—[హారము చేతవ్రేలాడుచుండ] విశ్వశిష్యాగము

నిలిచి నన్ను బోధింపమని కోరుచున్నాను. నీ విజయసింహా! నీమాట యెవరికి చెప్పినా? ఇంక నిటులనే యుంటివికదా?

అనియ్యి:—చుహారాజా! మొన్నటిబాణమువలనఁ గలిగిన పాపములను నీపార్వమునఁ బూర్తిగ మానలేదు. పచ్చిగనే నున్నది. ఏమిచేతును? ఇట్టిముఖ్యావసరమున నిట్టియాటంకము దైవముకల్పించెఁ గదా యని విచారించుచుంటిని.

ప్రభా:—మంచిది. నేఁబోయి వచ్చెదను. మీ కిరువురకును దేవుఁడు త్వరలోఁ బూర్ణారోగ్య మొనంగుగాక!

అని యాశీర్వదించుచు, నిరువురిమోముల నావేన్నెలవెలుగున నించుక పాటఁజూచి వెడలిపోయెను. ఆచూపునం దనుమానము పొడగట్టినా యని కిరువురకు నొక్కక్షణకాలము మాత్రము సంజేహ మొదవెను.

రంజ:—“దేవజాతీయం దట్టియనుమానమును యనహజమే” అని యనుకొని మనస్సమాధానము చేసికొనుచుండెను.

విజ:—ప్రియా! ఏమి! నీ కెటులున్నది?

రంజ:—నీవు చాలఁ దప్పు చేసితివి?—గొప్పతప్పు చేసితివి. నీవు కురుక్షేత్రమున కేలయరుగ నైతివి? అందఱు వెడలుచుండ మన మిరువుర మింటనిలచిన లోక మనుమానించదా? మనసౌఖ్యమును జూచి యోర్వలేమిచే బలువిధముల రొదచేయక మానునా? ప్లాగినఖా! పాపిష్టితోకముతో మన కేమి—దానిరొద దోమరొద, ముఱు నేమిచేయు ననుకొన్నచో మన మత్యంత్రైక్యభావంబున నేక మనస్సులమై స్వర్గసౌఖ్యంబుల మునిగి తేలుచు మైమఱచి యున్న మొదల నాదోమరొద యొకకాలు వైచి మనసుఖస్వస్థునిబునకు విడువబడుచున్నానని నేమో యని భయము.

దక్షిణ:—అయ్యో! పృథ్వీ! నీవలన నేడు వింతలు వినబడుచున్నవి! పాపిష్టిలోకమా! అది యీనానాజ్ఞా త్రగ వచ్చినది కాబోలు! ఏమి! మాటనేర్పు! అలనాటి నంజవేళ జ్ఞాపక మున్నదో మేడవూడె యమునవైపుగదిలో గవాక్షముకడ మన కీలోక మేమైనకనబడినదా? ఇట్టిమాట లేల? రజనీ! నీవు రాణివి! ప్రభాకర మహారాజువకు ద్రోహముచేయ నేలయని నీకు నిజముగ కించయే గలుగుచున్నచో నీవటులే యుండుము. నేనును బర్హమప్రీతితో, దదనుగూఢ్యముగనే ప్రవర్తించెదను.

రంజ:—మత్స్యేమైకవిధానము వగునీ వెతింగియు నిటుల నిష్ఠురము లాడుట క్యూరముకాదా! నిర్దయు! డగుమన్మథునిపూములుకులచేతనే గాయపడి వేదన నొందుచున్న నాహృదయమును జూచుము—దానిపై నీవాగ్బాణములుకూడ నెటులనాటికొన్నవో! ఇది నీకుఁ దగునా? నాయానందమున కెల్ల నిన్నె నమ్మినదానను, అది నీవెఱుఁగవా? ప్రభాకరుఁడు సార్వభౌముఁడు నా కానంద మియ్యఁజాలఁడు. అతఁడు పరిపూర్ణుఁడు. తేజశ్శాలి. మధ్యాహ్న మార్తాండుఁడు నాకు దుర్నిరీక్ష్యుఁడు నన్నుఁ బ్రేమించువానికి. నేను బ్రేమింపగలవానికి నీలోకమున సాటి యుండవలెను. విజయచంద్ర! నాహృదయకమలము చంద్రదర్శనమున విచిత్రముగ వికసించినది. నీవ నాప్రేమైకవిధానము-ఆనందకందము-ప్రాణసఖి! ప్రభాకరుఁడు కేవలప్రాణిగ్రహణమాత్రంబుననే నాపతి యాయెను. శుణిహారమును నామడను వేసి నన్ను గాంధర్వవివాహంబున భార్యగఁ బడసెను. వేటితరుణమున నీహారముతో నేను స్వయముగ నీకంత మలంకరింప వలె నని యెంతయో ముచ్చట పడుచుండ నీ వాయవకాళము భార విధున నెంచితివి నామచ్చట తీర్చజాలకపోతివి. మనోహర! ఇచ్చే

జ్ఞానమొచ్చిన దేమి. నీవు బయలుదేరి చని, విజయసింహా! నీనాథు
ము సార్థకము చేసికొనవా!

విజా—నావంకజూచుచు నస్తమితముగా నున్నదని చెప్పున
పుడు నన్నగుమంటి వేమొ యని తలచితిని. మఱి యిప్పు డేమి
చేతును? ఏదియో సాకుచెప్పి రాననినతరువాతఁ గిరిగి రంగస్థలమున
తేనికి నామో మెటులఁ గన్పరుతును. సత్యహరిశ్చంద్రునిమించిన
సత్యవ్రతునియెదుట నామో మెటులఁగన్పరుపఁగలనోతోచకున్నది.
ప్రేయసీ! ఏమిచేయుమనెదవు!

రంజి—విద్మలమనస్కుఁడు. సింహాసనంకహృదయుఁడు- పసి
బాలుఁడు!- లోకపుమాయమర్మముల నెఱిగి పాలించుచుతురుఁడు
గాఁడు. మఱియేలాగైనఁ దనపట్ల నన్న చన్న- నాప్రసక్తియే లేక
విడచి పోయెడివానికి నేడుమాత్ర మేదో యిండుక యనుమానము
కలిగినట్లు పొడగిట్టినది. కాని మందలించుటయే యెఱుఁగఁడు. అది
యొక్కటియే ఆదివ్యపురుషుని కడ దోషముగాఁ గనుపించుచున్నది.
అట్టివారికి సమాధానము చెప్పట కష్టమా నీవు వెళ్ళుము. మాఱు
వేసమున వెళ్ళుము- పరిప రాజులనంటివే యేలవచ్చితి వని” య
డిగినచో “నా కిదివఱలో నేర్పడి యున్నప్రతిష్ఠమూలమున నె యి
తరులు జంకి నాకుఁదయము విడుచుచున్నా రనుకొక్కయపవాదము
బయలుదేరుచున్నది. కావున నీపన్నాగ మవసర మైన ద”ని చెప్ప
వచ్చును. అమ్మ! విజయము నందుము [అని ముద్దుపెట్టికొని]
ఇందుమూలమున నీకు నిజముగ విజయము సమకూరుగాక! పో
యిరమ్ము. విజయా! రణరంగమున నీవు విజయసింహుఁడ వఁటకదా!
వేఱుయోచనలు చేయక పోయి గౌరవపదవి నందిరమ్ము.

విజా—[అర్థచంద్రునిశోభతో నొప్పుచున్నరంజనిఫాలమున
క్షణధారాతిశయమున ముద్దుపెట్టుకొని.]

రంజని! నాహృదయరంజని చక్కగ గనుపెట్టితివి. శత్రునాశన విషయమును దప్ప దక్కినవిషయములఁ జక్కవర్తితా నంతగఁ పాటింపకున్నను తనయనుచులు. కీర్తికాము లగుట చూచి మిక్కిలి యానందించుచుడును. నీకుటిలాలకములమాటున నెంత లెంతలు యోజన లున్నవి? ఇక బాగు నేయ నేల- నీయాజ్ఞ నీవిజయుఁడు శిరసా వహించుచున్నాఁడు. అచిరకాలముననే నీని కీప్రేమరాజ్య లక్ష్మీమోహనసౌందర్యపునర్దర్శనకారవభాగ్య మబ్బుఁగాక!

రంజ:—విజయసింహునిచేయి ముద్దుపెట్టుకొనుచు

“నీకువిజయము నిశ్చయ మనియెను. విజయుఁడు రంజనికోరికచూపునఁ గురుక్షేత్రమునకు రహస్యముగఁ బయన మయ్యెను. అతని గుట్టము చక్కగ నలిగినరాజబాటను విడిచి ప్రక్కమార్గములఁ జనుచుండెను. విజయుఁడు తనముందుదారి చూచుకొనుట లేదు. తనకును బ్రభాకరునకుఁ గలవ్యత్యాసమును గూర్చి తలపోయుచుండెను. కొండల నెక్కుచుండెను.- లోయలలోనికి దిగుచుండెను. గుట్టల దాటుచుండెను. తాను చేయుచున్న మోసము- దోషము- పాపము, నాతనిమనసు నించుక కలవరపెట్టుచుండెను. భూలోక మోహిని యగురంజని మందహాసము తిరిగియాకలతల నెల్లనివారించి నూతన వాంఛల ప్రేరేపించుచుండెను- అంశఃపురమందు రంజని మిక్కిలి యుల్లాసముతోఁ జెలికత్తెలఁ గూడి యుపవనంబుల విహరించుచు వినోదంబులఁ గాలముగడుపుచున్నది.

౧౬

ప్రతాపసింహుఁడు నేడు మిక్కిలి ముసలివాఁడు. జన్మభూమిపరాక్రాంతము కాబోవుచున్న సమయమున మిగుల ధైర్యసాహసములతో కత్తువున కెదురువిల్చి రాజరంగమున పరాక్రమమును జూపి తనవిద్య

భర్తృహృదయము నిర్వర్తింపి దైవయోగమునఁ బరాజయఁజేసి విజృంభింపఁ
 ప్రతాపసింహుని యవనచటశాలల బంధింపఁబడుటయు! తిరిగి
 చెరనుండి విముక్తుఁడై భరతఖండమును చేరినవిధంబును ప్రతాపసిం
 హునకు సర్వము దైవాయత్త మనవిశ్వాసమును దృఢతరముగా
 వింది యాతనిప్రవర్తనమునఁ దొకవిధ మగుమార్పును గలుగఁజే
 సెను. నేడు యవను లార్యావర్తమునుండి లేచిపోయినను బ్రథాక
 రుడు నూతనసామ్రాజ్యమును స్థాపించినను ఏతాపసింహున కా
 సందముమాత్రమే కలిగినది. కాని యీరాతనపరిస్థితులలోఁ దాను
 కూడ పాల్గొని పనిచేయవలెననుకార్యోత్సాహముకలుగలేదు. అతఁ
 డు నిష్కల్మషమనస్కుఁడై తపాదయముతో దైవభక్తిగలిగి
 యతిథిపూజలఁ జేసికొనుచు, కొడుకును గూతును జూచుకొనుచు
 మిక్కిలి పురాతన మగుతనచిన్నియ్యమందుఁ గాలము గడుపుచు
 డెను. చంద్రహాసుఁడఁ పాంతమునందె యొకొండగుహయందా
 శ్రీమ మేర్పటచుకొని యున్నయొకవానిపంపు నొద్దవిలువిద్యయు,
 సంగీతమును, గణితజ్యోతిషశాస్త్రముల సభ్యసించుచుండెను. పద్మినీ
 చంద్రహాసు లన్నదిమ్ములవలె నాటపాటలయందుఁ గాలము గడుపు
 చుండిరి. ప్రతాపసింహుడును దల్లిలేనిపిల్ల యగుపద్మినిని గొమరుని
 వలెనే చూచుకొనుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు పద్మినితండ్రి దేవ
 తార్చనకుఁ బూజుకొయుట మాని యన్నతోఁ గలసి గుహ కరిగి
 మురరి యూచుచు గురువునకుఁ దనసహజగానకళాకాళలమును జూపి
 యుచ్చేరువు గలిగించుచుండును. ఆరాజయోగిబాలికయాపురేఖావీలా
 నముల సాముద్రీకము పరిశీలించి చంద్రహాసునితో రహస్యముగ
 "నీవునునుండి మహారాణిని మించితనసావనకీర్తిచుద్రీకను దిగం
 తవిశాలముగను గాలాంతసుస్థిరముగను జీయు నని చెప్పుచుండును.
 అట్లుకట్టితే పద్మినీచంద్రహాసు లొకప్పుడున్న నట్లుగా

ముఖాత్కరగములతోఁ గూడఁ గ్రిందుమీదుల కూగి యాచుచు
జాలదూరము విన్నెల వచ్చువఱకు పోవుచుందురు. ఒకనాటిలేతవె
న్నెలతో యమునయందు నావపైఁ బద్మిని సోదరునియంకభాగ
మునఁ దనశిరమిడి పాడుకొని గగనశలమును గెప్పవాల్పక చూచు
చు “నే నీవిశ్వము నొత్తకొత్తగ వింతగఁ జూచుచుంటినో, యా
విశ్వమును న న్నంతవింతగఁ గొత్తెగఁ జూచుచున్నటు లున్నది.
లేచిచో నేమి యీవిశ్వబ్రహ్మ? నీలకాంతి యెంతసుందరము అహోదక
రము! అన్నా! నీ కీనక్షత్రములఁ గురించి యోగి యేమిచెప్పెను.
అవి కాంతిపుంజ మగుస్వర్గమందలి గివాక్షములా? ఈలోకము నెల్ల
దయామయుడై సదా కలిపెట్టి మాచు చుండుపరమేశ్వరునినేత్ర
ములా? లేక మహాత్ము లగుఋషులును, బ్రాహ్మపురుషులును నక్షత్ర
ములం దుందు రొందురు. మన మీనావయందుండి విహారము సలుపు
చున్నట్లునే వారును యానక్షత్రములం దుండి యానీలసముద్ర
మున విహారము సలుపుచుందురా? యని యడిగెను. చంద్రహాసుడు
తనచెల్లె లట్లుగుచుండగా నా మమోము నూరక తనివితీరక తిల
కించుచు నమందానందకందళిశహృదయారవిందుడై సోదరవాత్స
ల్యాతిశయము ప్రకటముగాఁ బద్మినిశిరము ముద్దుపెట్టుకొని “నాకు
గురువు చెప్పినదానికంటె నీవు చెప్పినవే సత్యములు పరమప్రమాణ
ములు. అని హృదయమున కనుభవపూర్వకముగాఁ దట్టుచున్నది.-
ఆయోగి చెప్పినది కూడ వినుము. చాలవిచిత్రముగ నుండును. ఆ
మినుకుమినుకు మనుచున్న వన్నియు మనభూమికంటె యెన్ని వంద
లవేలరెట్లో పెద్దవఁట- వానికాంతి కిరణముభూమిపైఁ బడునరికిననేక
సంఖ్యార్థములు పట్టు నట- అందు కొన్నిటికాంతి యింకను నేటివ
ఱకు భూభూమిని కేరనేలే దఁట. అందుకొన్ని సూర్యునికంటె
ద్వంద్వము, దేవోవంతములు వై యుండునట. సూర్యునిచుట్టు భూభూమి

గ్రామములు తిరుగుచున్నటులనే యాసూర్యుడు నీభూమియొక్కయు
గ్రామములయొక్కయు జాట్టును తిరుగు చుండునట.

పద్మి:—అయినచో నీయాకాశ మెంతవిశాలమైనదో?—
మొన్నటిగారడీవాడు బంతుల నెగురవేసినటులనే యీమనభూమిని
దక్కినయాగోళముల నన్నిటి నొక్కచూపుగ నాకాశమున నెగుర
వేసి తిప్పి తిప్పి యాడిచుచుండెనా- ఆదేవుడు అయినచో నీ
యాటఁజూచి యానందించువా రేరి? వా రెచ్చటఁగూర్చుండిరో!
చూడుము- నావేలునకుఁ దిన్నగనున్ననక్షత్ర మెంత సూక్ష్మము
గ నున్నదో!

చంద్ర:—నీవు మహాపతివ్రతాశిరోమణియు కళ్యాణప్రధా
దాయనియు నగునరుంధతీ దేవిని సొచ్చుచున్నావు. ఆమెకుఁ గేలు
మోడ్చి సమస్కరింపుము.

పద్మిని తఱాలున లేచి నోనయందు నిలిచి యరుంధతీ దేవికి
నమస్కరించెను.- శరీరమునకు అచ్చనమువలెనే యామెసౌందర్యము
లు కాబాలచంద్రిక యిరుముడించిన శోభావిలాసములను గలిగించెను.

పద్మి:—అన్నా! ఎండ్లి యనగా నేమిచేతురు?

చంద్ర:—ఒండొంగుల బ్రేమిగుచుకొనుచున్న ప్రీపురుషుల
జీవితప్రవాహముల కలిపి యేకముచేయుదురు. నాటినుండి యిరు
వురు నొక్కహృదయము, యొక్కమనస్సు నొక్కప్రాణము, రెండు
దేహములను గలిగి యీలోకమునఁ గూడ సుఖించెదరు. ఆగ్రహము
లేవ రెవరికూడిక నిర్భయించునో వారువారిని బ్రేమిగుతు రట.

పద్మి:—ప్రేమించుటనగా నేమి? నీ వెవరిని ప్రేమించు
చుంటివి?

చంద్ర:—నాకు బాగుగఁ తెలియదు.

పద్మి:—నాన్న నడుగుదుమా?

౨ చంద్ర:—తప్పు! తప్పు! నీ వడుగకూడదు. చాలరాత్రియై యునది. మన మింటికి బోదము. నాన్న మనకొఱకు వెదకించుచుండును. ముసలిసేవకుండు.—

పద్మి:—సాప మాముసలితాత నేకొకక్షణము కనబడనిచో గన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచు. నోట నాలుక లేదు. మాట రాదు. ఏమియుఁ జెప్పలేడు. కాని నన్నాజాలికి నుగుకన్నులతో నెన్నియో నడుగుచుండును. ఏమియో చెప్పుచుండును.—

చంద్ర:—యవనరాక్షసు లంతచేసిరి.

పద్మి:—మనము చెఱలో నున్నప్పుడు మనయెదుటికొట్టులోనే యొకసుకుమారుఁ డగుబాలుఁ డుండెడివాడు. నీకు జ్ఞాపకము లేదా? వాడె నాఁడొల్లత్రాచును అని నన్నుఁ గాసాడినవాడు ప్రభాకరుఁ డనికాదా వానిపేరు.

చంద్ర:—వెళ్ళితల్లి! వాడే కా ఁటమ్మ నేడు మనకుఁ జెప్పవచ్చియై మనల నికను గానాడంగంకణము కట్టుకొనెను. ఆప్రిభాకరుఁడె యాప్రిభాకరుడు!

అని సోదరీసోదరులు కష్టసుఖములఁ జెప్పియుచు ముచ్చటలాకికొనుచు నింటికి విడుక పొద్దు పోయి చేరిరి.

ఈవిధముగ నాకోటలోనివారు పై దేశముతో విశేషసంబంధము లేకుండగనె సుఖముగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండిరి. కాని బొమ్మచెముకుతోడను నితరయడవిచెట్లతోడను లగలతోడను గప్పుఁ బడినబుగుజలతో నాదుర్గ మెచ్చటచో మాఱుమూల యమున నంటి వనమధ్యమం దున్నను నప్పు డప్పు డెవరో యొక రిచ్చటకు వచ్చి దేశపరిస్థితుల నాదుర్గములోనివారిచెవిని వేయుచునే యుండురు. ప్రభాకరసార్వభాముఁడు తనసామ్రాజ్యమందలి మహావీరుల నెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సంఘముగ నేర్పఱచి దానికి భరతమాత కమ్మ

అప్పుడొకప్పుడు "నీరహం" మని పేరుపెట్టిననీయు, అంత
మండలి పరమములయొక్క చారిత్రము లిట్టి ననీయు కనుకను
యదవల నడుక్కొనుటకు దేశీయులయందలి బలపరాక్రమము
నీవివృద్ధిపరచునుద్దేశ్యముతో, గురుక్షేత్రమున శస్త్రవిద్యాప్రదర్శ
నమును నిర్ణయించి యందు మెప్పుబడసినవానికి మహారాజుడ
అంతరించుచున్న మణిహారమున బహుమానముగ నిచ్చుటకు బ్రక
టించె ననీయు మొదలగువిషయము లాప్రతాపసింహున కప్రయ
త్నముగ నె తెలియవచ్చుచుండెను. అచిన్న కోటలో నన్నివృత్తాంత
ములకంటెను మణిహారబహుమానవృత్తాంత మెక్కువచర్చలకుఁ
గారణ మయ్యె. -తుదకు ప్రభాకరుడు చేసిననిర్ణయము-దేశాధ్యుడ
యముకొఱకు భార్యమెడనుండి దివ్యమగుమణిహారమును దీసి యి
చ్చుట—ప్రభాకరునివంటిమహాపురుషునికిఁ దగి యున్న దనిరి. బిడ్డ
లకుఁ దల్లివగలను బెట్టుటయం దాక్షపణ యేమియు నుండఁజాల దని
నిశ్చయించిరి.

నే డుదయముననే లేచి పద్మిని యిండుకఱిన్నవదనయై కనుప
త్రెను. సదా కలకలలాడుచుండుముఖవద్ద మానాడు వేటువిధము
గా నుండుటఁ జూచినతోడనే తండ్రియు సోదరుడును బద్మినిఁ జేరఁ
జీరి "అమ్మా! నేడు నీ వీలాగున నుంటి వేమి! చిట్టితల్లి! నీ
కేమైన శరీరమునందు బాధగ నున్నదా? చెప్పుము. అమ్మా! ఏల
నేత్రములనండి విచారముందొంగిచూచుచున్నది?" అని యడుగ
పద్మినియు యొక్కింత సిగ్గునఁదలవంచుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.
"తండ్రి! యేమియును లేదు. నాశరీర మారోగ్యవంతముగనే
యున్నది—నాకు నిన్నరాత్రి యొకకల వచ్చినది. అది మిక్కిలి
విచిత్రముగ నున్నది. అయిన నేలవోగాని నామనసున కదిబాధకల
కాదు—మాయాని తోచుచున్నది; నంతోచము కలిగించుచున్నది."

చంద్రా—ఏమి నా ముద్దు పల్లెలు కలగనుటయు—అది కీడగుట
యు సంభవమా?

ప్రతా—ఏమి కల?

పద్మి—యమునపై నే నొంటరిగఁ బండుకొని యుంటిని.—
నాముఖమున కెదురుగఁ బూర్ణచంద్రబింబము వెలుగుచుండెను.
కాని పదిదిక్కులఁ జీకటి దట్టముగ నిండి యుండెను. నాసోదరుఁడు
కురురంగమును గెల్చి మెప్పువడసెనట—నట్ట మగునాచీకటిలో
నాకోలాహలము బాగుగ వినిపించుచుండెను. ఇంతలో నెవ్వరో
వచ్చి శమంతకమువంటిమణినిఁ దెచ్చి నాచేతఁ బెట్టిరి. నాచిన్నచేత
నదియిమడక యమునలోఁ బడిపోయెను. పైనుండి చూచుచున్న
చంద్రబింబము-అది చంద్రబింబము కాదు.—చంద్రవదన నన్ను
జూచి నవ్వి మంచపని జరిగినది. నీవు నిజముగ నంతకంటె నెక్కువ
పెట్టిపుట్టితివా?—అంతర మెరిగి మసలుకో యని హేళన చేసెను.
ఆమె నవ్వగనే చీకటి మాసి మాయ మాయె. బాగుగఁజుట్టును
వెలుగు వచ్చినది. వెంటనే నాకు మెలకువ కలిగినది.”

ప్రతాపసింహుఁ డాస్వప్నవృత్తాంత మంతయు శ్రద్ధగా నామూ
లాగ్రముగా విని వాత్సల్యంబునఁ దనయశిరము మూర్ఛొని నిము
రుచు మందహాసముతో నిట్లనియెను.

“కళ్యాణప్రసాద మగుకలఁ గంటివి! నదీదర్శనము—మణిదర్శ
నము—పూర్ణచంద్రదర్శనము శుభప్రదములు. విచారమనవసరము.”

చంద్రా—హనుఁడు తండ్రివాక్యము ముగియకపూర్వమే.

“అకవచధారిమో మేమైనజ్ఞాపక మున్నదా? తేవు వివాహ
వేళ వోల్చుకొనఁగలవా?” అని పరిహాస మాడఁ బద్మిని సిగ్గుచే
పర్చుటఁ బాసి పోనుంకింపనామెచేయి పట్టుకొని వెండియు నిట్లనియె.

“నేను తేవు కరుణత్రమునకుఁ బోయి గెల్చితినేని యీదిన్న
చేత భూమికమునట్టి వారనియ్యనా?”

మణిహారము

ప్రతాపా:—ఎన్ని వరతులు !

పద్మిని నడుమ కూర్చుండఁబెట్టుకొని సోదరుఁడును దండ్రీయుఁ గూడ నీరీతి మృదువుగఁ బరిహాసము లేడుచు మందహాసము చేయుచుండిరి. కన్నతండ్రియుఁ దోడఁబుట్టినసోదరుఁడును గూడ నొక్కొకసమయమున బిడ్డను సోదరినిఁ బరిహాసము చేసి యానందింతురు కదా! పద్మిని పండ్లీకూతురువలెఁ దల వంచుకొని కూరుచుండెను.

ఇంతలో మూగ సేవకుఁడు దారిఁజూపఁ గవచధారి యగువిజయ సింహుఁడు ప్రవేశించెను. మూగఁవాఁడు వెడలిపోయెను. నూతన పురుషునిఁ జూచినంతనే ప్రతాపుఁడును చంద్రహాసుఁడును దమమందహాసముల డిందుపఱచి వచ్చినయతిథి కెదు రేగి స్వాగత మొసఁగి యుచితాసనముఁ జూపిరి. విజయసింహుఁడును దనకవచమును విప్పి కొని నిర్దిష్టాసన ములంకరించి నేడఁదీర్చుకొనుచుండెను. ప్రతాపుఁడతి థికి స్వర్ణపాద్యాదుల నొసంగినకప యంశమునుతిరిగి కూర్చుండిరి. యథోచితంబుగ స్వగ్రామనామకుశలప్రశ్నలఁ గుచ్చితుడైఁ విజయ సింహుఁడు తనకథ వారల కిట్లెఱింగించెను.

“నాయది హస్తినాపురము. పృథాకరసార్యభాముని వీరహార మందుఁ జేరి యుంటిని. తేపు కురుక్షేత్రమున జరుగుత స్త్రవిద్యాప్రదర్శనముఁ జూడఁ గుతూహలుండనై యరుగుచుంటిని. కారణాంతరములచేఁ బ్రచ్ఛన్నుడనై పోవలసియున్నది. కావున నానామము నెఱింగింపఁజాల నందులకు మన్నింపవేడుచున్నాను.”

ప్రతాపా:—నేనును మనసార్యభాముని కొలువునకు వచ్చి పృథ్వీముగఁ దద్వైభవము చూడఁజాలకపోయినను నచ్చటివిశేషము లెల్లఁ దమబోటిమహాపురుషులవల్ల నప్పుడప్పుడు తెలుసుకొనుచునే యుంటిని. ఇరవతమాత వీరహారమందలి నాయకమణి నేఁడు మా ముందర ములంకరించుటచే ధన్యుల మైతిమి—కమలాకాంతునిగూడ

సార్వభౌముడు చేర్చుకొనె వంట అహా? యేమి తూయాదార్యము?

విజ:—ఎట్టిదోహి పాతకి యైనను నిజముగ వశ్యాత్వాపహృ
నయుఁ డగుచోఁ బరిశుద్ధుఁడేయని సార్వభౌమునిసిద్ధాంతము ప్రభాక
రుఁ డెంత తేజశ్శాలియో యంతకరుణాసముద్రుఁడు.

పం:—వీరాగ్రణీ! విజయసింహుఁ డీమాట వచ్చుటలేదంట
నిజమేనా? ఏమికారణమొ?

విజ:—“బాణవేధితుఁడై యుంట నుండఁదలఁచెను.

పద్మి:—విజయమూర్తి! దేశాధ్యక్షయమునకై నేఁడు ఏరర
స ముప్పొంగింపఁ దల చి తన మడ నున్న మణిహారమును దీసి దేశ
మండలి మహావీరునిసంభావి న సమీక్షింపతల్లి—సాధ్వీమణి—మ
హారాణి—రింపనీదేని, పాపము! నేఁడు నీ ల్పగ నున్న నీని వింటిమి
గురారి గిమునకు వచ్చుటలేదా?

బంగరుగంటవలె బలుగ దున్న యావ్యాములు వినిపించిన, తం
ద్రచాసుననుంకి గోడరీచినరసకు పెచ్చి చిరిచినపగ్గనిని బంగరుబా
మ్మను, ముద్దులగుమ్మను విజయసింహుఁ డొక్కమాటు కన్నెత్తిచూ
చెను. దేవాలయము నన్నపూర్ణావార్షిచి నీ ల్పించినప్పు డెం
తటిపాపి యజ్ఞునిసైన్యము హృదయమునం దిట్టిప్రశాంతనిర్మలా
నందము కలుగునో యట్టియూచ దమె విజయసింహుఁ డాపద్ధినిపా
ననసౌందర్యమును జూచి నప్పుడు వారిహృదయమునఁ గలిగి మన
సునకుఁ కొంత యుపశమనమును గలిగించెను. ఒక్కక్షణ కాలముకం
టె వాని కన్ను లాచువర్షిచివ్యసుందరవిగ్రహమును సమగ్రముగ ద
ర్శింపఁ జాలక యామెపాదపద్మములపై వ్రాలి యటనుండి పగిల్క
కుఁ దొరలి తావచ్చినద్వారమువైపు చూచుచుండెను. పద్మినియు
విజయసింహునిముఖమును జూచుచు వానినప్ర మగుచూచుట ము
గ్ధభూర్గంబుననె బహుశరించి తనజనకసోదరులవంకయా

మరలెన్ను. పద్మినిహృదయమున “ఆకష్టదేవికి నే నేమియు సాయపడజాలను నానిముఖమున ముద్రితమై కానవచ్చెడికష్టము తీసివేయజాలనో?—పురుషుని కట్టిసాయము చేయజాలనివో లోకమున స్త్రీయుండి యేమిప్రయోజనము?,, అని తలపోయసాగెను. విజయసింహుఁ డీనూననభావానుభవంబున నిమగ్నుఁడై పద్మిని యడిగినప్రశ్నకు సమాధానముఁ దప్పటయే మఱచిపోయెను. ప్రతాపసింహుఁ డిభావపరివర్తనమున సంతమఱకుఁ గనిపెట్టికో తెలియదు ఊరకచూచుచుండెను.

చి :—“మహారాజ! యగురఁడుదేవి యస్వస్థయు యున్నదా!” యని తెనుచున్నది వేసిసప్రప్న నెనంశ్చ ముగాఁ దిరిగి యడిగెను

మి :—“యందుకే నున్నదే యున్నది; కాని త్వరలో నెమ్మది కిలుగఁ గలదు.

అని విజయసింహుఁడు తలపంచుకొని సమాధానము చెప్పెను. నానీహృదయమునకుఁ జాలకష్టము తొలము కిలుగుచుండెను. కావునఁ బ్రసంగమును మఱియుఁగూర్చునునకుఁ దప్పింప నెంచెను.

మి :—ప్రయోదరా! ఏ వింకను సార్వభౌమునినిర్భయము చేయలే దేమి? నీవుకూడ నాతోడఁ గురుత్సేత్రమునకుఁ పచ్చని పని తలఁచెదను.

ప్రతా :—తప్పుక దచ్చను;

చంద్ర :—నాచెల్లెలు కల గి నెను దానిని నిజముచేతును! ఏ మొ! ఎవని చెప్పగలదు. మీ రట్లనెద రేమి?

ప్రతా :—నీ వందు నెట్లుట యెట్లున్నదో, మనపక్షిని కామణిహారము సంతముల్పియే యుండును. దేవతలచే నీయఁబడినదయు, మహారాజచే ధరింపఁబడుచున్నదియు నగుమణిహార మీప్రేమపద్మిని ధరించుట కెంతయుచితమో యిట్టిమహావీరాధిపతులు నిల్చినరంగము

న నీవు జయము నంది మోపువడసి మణిహారము తెచ్చుటయు నా తనాభవమే—సం దేహములేదు.

విజ:—కాదు. కాదు. ప్రతాపసింహాద్రావి నల్లున జెలురా— ప్రతాపసింహాకిశోరంబునకుఁ గొన్ని కార్యంబు లుత్సాహము గలవా? నుండరాభరణంబు నుండునాండులకే తను నెన్న నూ సుమతయు విరుద్ధము లేకుండ నీలోకి నుండుననితో చెల్ల నను నుండునని నెట్టుకొనవచ్చు ననియే నాయభిప్రాయము. నివృత్తంబున నీ కిచ్చహారము నివృత్తంబుననిగ్రహము నొందుటచే నీ విజవాసిసోదరులముకుట ధరింపఁబడినవానిసొంతవ్యమే మిక్కిలి యతి నయుండు గలదు.

విజయసింహుఁ డీక్రీటిని బిల్లు దూడగఁ జెల్లెరిమోము వట్టికామలత మగుచుండెను. సిగ్గునొప్పునఁ దాను నొకలోకి ముగించుకొని నొప్పుచుండెను. నకుమనకుమ మెక్కినూలు మెక్కినూలో చిక్కిని చిక్కినికను రెప్పలనారలనుండి నన్నున్నముగా విజయసింహుని యాత్మకాంక్షకార్యప్రకటనం బగువిశాలభావమును, విజయభావమున నానికయును ప్రేమ కనఁపఁకన్నగిరను పరాక్రమవిహ్వలంబు లగుచి బాహుద్వయంబును, నుపసౌఖ్యకార్యభిళిషం బగు మణిహారము విశసంకరప్రవర్తనంబును సాహసించి చూచుచుండెను.

ప్రతా:—నాశ్వల్యాతిశయంబున నల్లునవచ్చును.

చంద్ర:—అయ్యా వేనురు మీతోఁ గుహరిగమున నీవ గెంచెద.—

విజ:—మనము మిక్కిలి సంతోషముతోఁ గలసి మెరిసి నూటలాడుకొనుచు భోయిన దూరము కనఁబడదు. నే నొంటరిగ బయలుదేరి వచ్చునప్పుడు మానసుకలసినసోదరుండు పక్క నడచుట యందలి యానంద మెంతయుండుకో యనుభావము ను బొందుగ న

నుభవ మైనది; కాని నా దొంగిలన్ని కోరిక కలదు.

పద్మినిశల పై కెత్తి చూడెను.

చంద్రుడు:—మా శక్తికి మించినది కాని నా కోరిక పట్టుటకులే మా కావంతు మెద?

విజయ:—అవును నేనట్లు తుండెన్నె యుండవలయు; కావున నీచా లును మీరెన్నె నున్నముగ ను చి మీరెన్నెనున్న వేళుకాదు నేనా ని పై న విచ్చిను నాకోరిక కోరివే గలదు.

చంద్రుడు:—నీవును పట్టు నున్నదానికి?—మరకీ—నీతమ్ముని చా లున్నది. పట్టుడు నా కాకి?

తనకాలువ బట్టుచి నోవది పలుకెను.

విజయ:—నా కాలువని ప్రతిపదక యున్న పరాసింహము నన్నబయటకునును. ఈనాటి పాసింపు ను పొందంగిమున గాననను నిలిచి పోయెట్లు పట్టిపోయెను నా నానాలు పట్టిగలదు.

చాలుకేలం బూని పట్టిని పో ప్రకటించెను.

విజయ:—నా పట్టిదాకను నీటి ముక్కుభాగము పట్టుము నా నీ చాలువ రచియి పడబడెను.

పద్మ:—నీనిక రాక్షసి పట్టి కోరికల ముక్కుకొనును. ఇది నా చిన్నయన్నది. పాపమునానా కోరికల పట్టున నీను. యవనాత న్నాలు భూమిముక్కుకొనును. నీను నీచిని నానీయంగుం పట్టుకొని పోదిననిది మాముగింకామకొను మరకీ.

విజయ:—నీసోదనుని నా వెంటకు నీసుకొని పోవుమంటిని. అ నుకు చిద్రు లుగ నీదిగోనాప్రాణమున నీకోరిక ముక్కుమంటిని. ఆనరముతో గానా మభావము నీయడు.

పద్మినిచేతిలోని చాలు నందుకొని తన నానామె కిందపెట్టెను.

పద్మ:—నాప్రాణములకు పట్టు పట్టు నామకొందును.

తరువాతం బ్రతాపసింహుల పతికికి విడులు గుడించెను. కుమా

కుండలచంద్రహాసుడు గూడఁ గురురింగమునకుఁ బయనము కా-
 జూపుచుండెను. కావున నెన్నియో పిండినెంబలతో పాకములతో
 ఫలములతో విందు లొరగించిరి. విజయసింహునకును పండ్ల హాసు
 నకుఁ జాలచనువు స్నేహము కుదిరి బల మగు మండ్రులు, బిరిగిహా-
 సింహాకమృదువుగఁ బరిహాసము చేసుకొనుచుండిరి. పృథ్వీని నూ-
 డవేళి కేమికావలయునో కవిపెట్టి యనుగుచుండెను. అప్పు యెప్పుడు
 జూన్చి పానకములను ఫలములను పొడ్చినిచ్చే విధమునకు న్వియముగ
 పట్టెనుచుండెను. భోజనము లై నవి కాని పట్టెని కాదు. భోజ్యహ్నా-
 మేదియు నోడిక నుచిగఁ ద్రవవెను. హ్నాయ మూతక గొట్టుకొన-
 నుండెను. పృథ్వీనిఁ బండ్లహాసునిఁ బయనమునకు యుద్ధిమాశ్వ-
 ము గొర్రెదానిని స్థిము చేయుచుండెను. పండ్లహాసుని గుల్లమునూత-
 కుఁ దిరిగి తిరిగి పృథ్వీనిఁ బయనమునకు సిగ్గుముగ నుండెను. పండ్లహా-
 సుని పృథ్వీనికడఁ జెల్వపుడై కొలుచుండెను. పండ్ల తనవలెనాలో-
 కుఁ తలుపుజేరకై చుకొని విజయసింహునకు మార్పిడిచుండెను.
 పృథ్వీనిఁ పండ్లహాసునకుఁ తనకనమస్కరించినవారకు విజయయో స్తు-
 తున్న యని దీవించెను. పండ్లహాసుని పండ్లనిచ్చి బలుమ-
 ను నామెగదిలోనికి నెచ్చెను. విజయుడు నానవెను నెచ్చి పట్టెని
 కయనాగారమున కిచ్చెను నిలిచెను. పండ్లహాసుడు నెనుకనఁ దిరిగి
 రిమ్మ మిత్రీమా! రమ్మ. సరియి మేలు యని పలికెను. విజయుడు
 జూన్చి కరుగునప్పటికి పండ్లహాసుడు చెట్తెలికడఁ జూపు కిరుకొనఁ
 యెనది. పట్టెని తనచేత నొకవజ్రవత్తము పట్టుకొని నిలిచి
 యుండెను.

పద:- నాకు నొకచిన్న కోరిక గలదు. అదిగూ మరేదా?

పట్టెనిహస్త మించుక కంపించుటచే నామెచేత నున్న పండ్లహార
 ముముందువెనుకల కూగుచుండెను.

విజ:—అడుగుము.

పద్మి:—వీరాగ్రీశ! నీ వీహరమాను ధరింపుము.

విజ:—నేటివఱ కెన్నఁడును ననితాడత్త మగుహార మెన్నియు నేధరింపలేదు.

పద్మి:—అయినచో నిప్పుడు ధరింపు మని నేను మిక్కిలి కోరుతున్నాను. నీవుభీష్మమును నెఱవేయుచు. నిన్నెవ్వరును గుర్తింపఁ జాలదు.

పద్మినిహృదయ మొత్తగూవేగముతోఁ గొట్టుకొనుచుండెనో విజయసింహునిమనసునందలి యోజన లంతవేగము జరిగిపోవుచుండెను.—“ఈగాలిక హరిమా నంగీకరించినఁ బ్రమాద ముండదు.” అని యనుకొని విజయసింహుఁడు మాఱు నూర్జ్వాడక తలవంచుకొని చేయిఁ జూచెను. పద్మిని మడచు లెత్తి కాలిబొట్టనవేల్చిపైతేఁది బాహువుతల నాచి వ్రేల్చితోఁ బట్టుకొన్నకంతహార నూమహావీరునికంతమున నైచెను. విజయసింహుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై పోయెను. అతని కదియొకయజుశశునమునలె హృదయమునఁజుక్కున నాటెను. కాని మోమున నట్టిభావ మేమియుఁ గానబడనీయక భూదహాసము జెచ్చుకొని.

విజ:—సెలవా?

పద్మి:—విజయుండవై తిరిగి గమ్ము.

పద్మినిహృదయమున కొక్కమా రెక్కడ లేశిశాంతియుఁ జేకూరినది. అమె మేడమెట్లు నగము దిగునఱ కప్పుడే విజయచంద్రహాసు లశ్వములపై నెక్కిరి. కశ్యపములు నడలుచుండిరి. కావున వేగముగ మేడపై కెక్కి గవాక్షముతెఱచి చూపానునఱకు విజయచంద్రహాసులు రెప్పవాల్చక చూచుచు నిలువఁబడెను. వాయుశ్రీసారమునఁ గేశము లామెముఖచంద్రముపైఁ బడి విశ్వలవృష్టి కడ్లునచ్చుచు

న్నవి. అయినను నామెకుంతలముల సవిరిల మకొనుట లేదు. అటులనే బంగరుజామ్మవలె నిలిచి యుండెను.

౧౭

విజయసింహుడు చంద్రహాసుని వెంటఁ బట్టుకొని పురుషగిముఖం బయలుదేఱెను. బయలుదేరినది మొదలు చంద్రహాసుడు ప్రభాకరుని గూర్చియు- వీరహారమునుగూర్చియు- సక్రమశౌర్యపరాక్రమాతి శయంబులఁ బ్రకటించిన యుద్ధరంగముల గూర్చియు- బిగ్గిలతో విజయసింహుని ముంచివేయుచున్నాను. విజయసింహుడు వినినఁ బొడక చంద్రహాసున కామాదరితములు నెల్ల నామూలాగ్రముగఁ బూసగుచ్చినట్లులఁ జెప్పుచుండెను. విజయరంగుల నాలకించు చుఁ జంద్రహాసుఁ డింతఁ తన రాసియాసము నొంతుచుండెను. వాని హృదయమండలి సహపీఠ సహచరభావములు లే కెట్లు చుండెను.—

చం:—సోదరా! సత్యసర్వముగ నాపించుచున్న ప్రభాకరులే సర్వసభాగ్య మెప్పుడుగల్గునో! ఇంకను మనసగ్యుల్లాడు మిత్రుడూరి మున్నెడ? కన్నులున్నందుకుఁగల మామూర్యచంద్రుల నిరపురఁ గాంచుటయేగదా! అయ్యో! మఱిదితని- విజయుఁడు సగరమున నే నిలిచి యుండెను.—ఆవీరావతారుని, తేజశ్శాలిని, విజయమూర్తినీ, వీరహారమునందలి నాయకమనెని, సకలసగ్గుణయశోరాశిని నేను గన్నులార నేడు గాంచఁ జాలకుగదా!

విజ:—(స్వగతము)- విజయచంద్రప్రభాకరులూ!- నాయకుం గురంజనియు సన్నుతులనే పిలిచినది- (చిఱుసగవుతో) యిరువురు పొరబడిరా?

(ప్రకాశముగా)- చంద్రహాస- వాని నండలును విజయసింహుఁ

డందురు. ఒక్కమహారాణిమాత్రమే విజయచంద్ర! యని సరిబాధించును.

చం:—వీరాగ్రీణీ! అట్లయినచో వానియందు నవరసములు మూర్తీభవించి యుండవలయు- శత్రుజీవికడఁ గానవచ్చుమోటుత నము లేక శాంతసమయముల మిక్కిలి యుచితమై యొప్పుసౌమ్యత సరసత, చతురత, మొదలగుగుణములును గలవా? విజయా! నీవు కదనరంగమున ధైర్యసాహసపరాక్రమములఁ జూపి సింహమును మించితివి. చల్లనిశాంతసమయమున నాహ్లాదకరుడనై హృదయరంజకుడనై చంద్రునికూడ మించుచుంటివా! సోదరా! నీవాతనిచారిత్రము చాప్పుచుండఁగ నేను వినినకొలఁది యాతనియెడ నాకు గాఢమగున్నేహమును గౌరవభావమునుగూడఁ గలుగుచున్నది! ఆహా! ఆవిజయసింహునినిర్భయము నా కిప్పుడు కలుగదా?

వి:—సోదరా! నీహృదయ మతినిర్భయము- నీప్రవర్తనము నిశ్చలము. ఆవిజయసింహుఁడు నీవంటివానిచేఁగూడ నంతపొగడఁ బడఁగినవాఁడు కాఁడు. అతఁడును మానవమాత్రుఁడే. భూలోకమున సంఛరించుచున్నదిన్యమూర్తి ప్రభాకరుఁడు పవిత్రత-పరిపూర్ణత యాతనియందే జూడ నగు. ఈలోకమునందుఁ జూడఁదగినమహాదర్థములలో మహాదర్థము నీనేత్రీసాఫల్యము చేయఁబోవుచునే యుండెను. అట్టి తేజోపుంజమునకుఁ బార్శ్వవర్తి యగుటచేఁ దక్కిరణలేలే మొకటి తనయందునఁబడ నించుక వెలుగుచున్నవిజయనిగూర్చి యంతగఁడలపోయనేల?

చం:—మహాపురుషులు తాము శ్లాఘించుకొనుటకు గాని శ్లాఘింపఁబడుటకు గాని యెంతమాత్రము సహించరు.

అని చెప్పుచుఁ దనమిత్రునిమొగము రెప్పవేయక పరిశీలించుచుండెను. విజయసింహునిగుట్టు చాలవఱకు బయటఁ బడఁజొచ్చెను. కావునఁదోడనే

విజ:—మిత్రమా! అదిగోనొక యోగిపుంగవుని యాశ్రమము కానవచ్చుచున్నది. మన మీపూట కాపాంతమున శ్రమదీర్చుకొని తిరిగి బయలుదేలుదము. నీవును గాలడస్సినటుల గనబడుచుంటివి. ముఖ మంతయు గండి యెఱ్ఱబాటినది. కణతల ముత్యములవలె చెరుటబిందువు లేర్పడుచున్నవి. మనము చాలదూరము వచ్చితిమి. ఆశ్రమములుగూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నవి. లేనినో జేపురంగభూమిని సరిగ నుపచరింపజాలవు.

చంద్ర:—అగు నటులనే యాగుదము. (అని నలువంకలఁ బరికించి చూచి) ఏమిది- ఇంత ప్రశాంతము! సాత్వికభావనిబిడ శృతము! పవిత్రతేజోపుంజవిరాజితము- నై మద్దుగుని యాశ్రమము వలె బాడగట్టుచున్నది. వారు తమయాశ్రమమునిచ్చటకు మార్చిరా? చటన్మక్షరాజపరివృతమై సమీపమునకు వచ్చినఁగాని యిచ్చట యాశ్రమము మున్నటల కాసరాదయ్యె- మిత్రమా! ఎంతచల్లగ నున్నదో యిక్కడ!

విజ:—రీజము- స సారతాపసంతృప్తులగునటుల యాశ్రమ ప్రాంతమునఁ దాపనివారణ మొనర్చి నిజశీతలచ్ఛాయ నొసంగి సేదదీర్చుచున్నది. వటరాజములు సమాధయం దుండి తనతపోమహిమంబున నావృక్షంబులనె యతిధిసత్కారవిధియందు నియోగించె గాబోలు నామునిపుంగవుడు!

చంద్ర:—కాదు- వారుసమాధయందు లేరు- వారు నిష్కరి ధాన్యమును బడనముచేసి యాయన్న కిబళము చేతఁ బట్టుకొని భూతబలి బెట్టి నీవలకు వచ్చుచుండిరి. విజయచంద్రహాసు లిరువురును తటాలున గుఱ్ఱములనుండి దిగి తమతమవంశనామగోత్రముల నెఱిగించుకొనుచు ఋషిశ్రేష్ఠునకు సాష్టాంగప్రణామంబు లొనర్చి మునిపుంగవుం డిరువురను “మనోరథసిద్ధిబడయుఁ డ”ని యాశీర్వదించి వా

రలను దనపర్ణకుటీరములోనికి రండని యాహ్వానించి స్నానముజేయుటకుఁ గొలను జూపించి తనకొఱ్ఱకై వండుకొన్నయన్నమును కండమూలాదులను సతిధులకుఁ బెట్టి నాననంబున కరిగి కొన్నిఫలములను దెచ్చి వానిపైఁ బూతోడకంబులఁ బ్రోక్షించి యీశ్వరనివేదనఁ గావించి యందున సగ మతిధులముందు బెట్టి మిగిలినభాగము తాను భుజించెను. తనతోఁగూడవచ్చుచున్నవాఁడే విజయసింహుఁడని వినినతోడనే చంద్రహాసునకు వర్ణింపనలవికాని యానందము కలిగెను. తొల్లి యుత్తరకుమారుఁడు బృహన్నల సర్వనునిగాఁ దెలిసికొనినప్పుడైన నేడుచంద్రహాసుఁడు పొందుచున్నయాశ్చర్యము, యానందము పొంది యుండఁడు. ఊరక తనివితీరనిమాపులతో విజయసింహుని గట్టివేయుచుండెను. మునుపటివలె జనువుగ మామూలుకు జంకుచుండెను. స్నానము చేయునపుడుమాత్ర మొక్కమాటు విజయసింహా !” అని పిలిచెను. విజయసింహుఁడు తనవంక క్కుత్తిరిగి చూచునది కేమనుటకు నేరక శలనొచుకొని మందహాసము జేసెను. “ఆచారముదోషమైన ఋషిపుంగవున కభివందన మొనర్చునప్పుడు వీడు నానామ మెఱిగి ముగ్ధునలె నిట్లయ్యెనే” యని తలపోయుచు విజయసింహునియధరముపైఁ బలునరస యిచ్చుక గాన్పింపఁ జెలునపు న న్నెవను. “లోకముతో విశేషసంబంధములేని యొక్కమాటు మూలకోటలో బెలుగుటచే నమాయుస్ఫుర్తిచతురత లేక యట్లుండె నని” నిశ్చయించుచుండెను.

“ఇంతవఱకు స్నేహితుడైనను సోనిది యైనను పద్మినియే దైయుండుటచేత నాప్రేమమును యగుకోమలాంగిశ్వభావము పోలికయు వీనియందును బూర్తిగాఁ గానవచ్చుచుండె” నని యూహించుచుండెను. ఆప్రేకారము విజయచంద్రహాసు లిరువురు కొండొరులతో మాటలాడక మానమును వహించియే మొండొరులగూర్చి విశేషముగఁ దెలిసికొనుచుండిరి.

భోజనము లై గవి. పర్వకుటీరముముంగిట : దట్టముగ వ్యాపించిన
యశ్వద్ధవృక్ష మొకటి కలదు. మువ్వురును వచ్చి దానినీడను నరాభ
ననంబులఁ బఱచుకొని కూర్చుండిరి. శాగుగఁబూచినతీయమామిడి
మొకటి పండితై పున గానవచ్చుచుండెను. దానిపక్కన ననమల్లిక
పారిజాతములు నాటఁబడి యుండెను. ఇంచుకదూరమున నున్నకొల
నులోఁ పద్మము లన్నియు శాగుగ వికసించి చూడమనోహర మగు
చుండెను. అవైపుకుండి చల్లనిగాలి వచ్చునపుఁ జాపన్దములపై నిం
చుకనే పాగి యానుదించి మఱివచ్చుచుండెను. సూర్యకిరణప్రకాశి
శమై వినీలగగనభ్రండము భగవానునిమైచాయను ప్రకటింపు
చుండెను.

ముని:—విజయసింహా! దేశము సుభిక్షముగా నున్నదా?
మీనూతనసార్యభాముఁడు ప్రజానురంజనక్షేత్రై పరిపాలించుచుండెనా?
మహారాణియు నాత్యులఁ జేరిమించుచున్నదా? యననునిదాడివలన
భయ మేమియు నిప్పుడు లేదుగదా!.

విజ:—మహాత్మా! మీయాశీర్వచనమే మమ్మలను సదా
కాపాడుచుండును. ప్రభాకరసార్యభాముఁడహోరాశ్రములు ప్రజల
యభివృద్ధినిగూర్చినచింతయే గాని యన్యచింతన లేక కాలము గ
డపి తుండివలె పాలించుచుండెను. నిజజనకులందఱును జన్మమునకు
మాత్రమే కారణమగుచుండిరి. యననుఁడు కాఁడు, యముఁడు వచ్చి
నను భారతీయసార్యభామునియాజ్ఞ వానిని సామ్రాజ్యమునకు వె
లువలనె నిల్పి యుంచును. జాతిమండణిగి యున్నట్టిప్రతాపమును
ప్రజేపుట కే కురుక్షేత్రమున ఏరుల నందఱ రావించి శత్రువిద్యాప్ర
సర్ధన మేర్పాటు గావించిరి. మహారాణియు నందుమెప్పువడసిన
వానిని దనకంత మలంకరించుచున్న మణిహారముతో సంభాషింప
నిశ్చయించెను.

ముని:—(కనులమూసికొని ధ్యానించుచుఁ దనలో) విధి బలవత్తరమైనది. ఆహా! నిశ్చయంబుగ బలవత్తరమైనది. కానిచో నాఁ డట్లేల జరగును?

చం:—గురువర్యా! నేఁడు సమస్కరించుట కమ్మగారు కానరాదు.

ముని:—కుమారా! పరలోకమున కరిగెను. ఇప్పుడు నాయ ద్ధభాగమే యీభూతలమున నున్నది. పూర్వాశ్రమమందలి యా కొండగుహను విడిచి యీకుటీరముఁ జేరితిని.

తల్లినిబాసినపిల్లవిధంబునఁ జంద్రహాసుఁ డావార్త విని కంటదడి వెట్టుకొనుచుండెను. గురువుగారు ముందుంటుంటే బాధన నేప్పుట కవరోధము కలుగుచుండెను. కాని యెంతయూపినను నాగక నయ నములవెంట సంతతధారగా బాష్పజలము ప్రవహించుచున్నది. అట్లునిశ్శబ్దముగ విచారించుచున్న శిష్యునిఁ జూచి ముని వాత్సల్యాతి శయంబున

ముని:—నాయన! ఏలవిచారించెదవు? ఊరడిల్లుము. నత్సా! వివాహమొకజన్మములో జరుగునది కాదు. ఒకజన్మముతో సంత రించునది కాదు. ఆర్యుని ఆబంధము నిత్యము. విధ్యుక్తము. అవి లంఘనీయము—కుమారా! పరలోకమున కరిగినవారికొఱకు విచా రించుట బేలతనము—మృత్యువనెడిరేవు నావ నొకరి నిద్దఱిని జేర్చి రెండవవారిని జేర్చకుండునే?

విజయసింహుఁడు చంద్రహాసునికన్నీరు తుడిచి చుగళు ముపశ మింపఁజేయుచుండెను. చల్లనిగాలి వీచి యాచెల్లయాకుల నొక మాఱు గలగలలాడించెను. పూచినతీయమామిడిపై నుండి కోకిల యొక్కమాఱు కంఠ మెత్తి “కో” యని పలుకరించెను. విజయ సింహునిమనమున “ఆబంధము నిత్యమా? విధ్యుక్తమా? అవిలంఘ

నీయమా ? ” అని పలుమాటలునందియమా తట్టుచుండెను. “ ముని నే యడుగుదునా ? అడుగుట సాహసముకాదా ? ” అని యొక్కమాటలు విన్నవించుకొనుచుండెను. ఎట్టకేలకు సాహసించి

విజు:—మహాత్మ! ఈయజ్ఞాని కొకచిన్నసంశయ మున్నది. అడుగసాహసించినందులకు మన్నింప వేషుచున్నాడు.

ఋషి:—వత్స! జ్ఞానము సూర్యకాంతివంటిది. ఒకనిసాక్షు కాను. తప్పక యడుగవచ్చును. సం దేహ మేము ?

విజు:—సంసారము సాగర మనియు, దుఃఖభావ మనియు, మోక్షదూర మనియు, బ్రహ్మచర్యాశ్రమమే పరమోత్కృష్ట మనియు, జ్ఞానవ్రత మనియు, బంధహిత మనియు, గవోయోగ్య మనియు, నతచుగఁ జెప్పించుదును. ఆలినీకట్టుకొనుట యసగా చుడకు గురికట్ట కట్టుకొనుట యని లోకములో వాడుక ! ”

ఋషి:—(గంభీరమందహాసవికసితవని నుండెడి)—నీమనసులోని గూఢయము తెలిసినది. ఆరోగిచెట్టుపకుఁజూప మెన్నిపం ప్పున్నలో! అం దొకపండులో నున్నపురుగున కాపంజీ బ్రహ్మాండము. కాని నీవృష్టి కదియొకపండు. అట్టి చనేకపండ్ల నీయెదుట వేలీలాడుచు న్నవి. హాస్యవృష్టికి తనసంసారమే పుష్పసాగరముగ నుడును. సుఖదుఃఖము లనెఱుయలు పునుండి దొరలిపోవుచుండును. వాటి కొకవరుస క్రమము లేనట్లు తోచుచుండును. అల్లకల్లోలసాగరపరి వృక్షుఁడైనటులభావించుకొనుచుండును. అది నత్యనూ! సమగ్ర దృష్టితోఁ జూచినసాగర మనుకొనునది యొకజలకగామే యని తెలియును. అట్టిజలకగాము లసంతములు కావచ్చును. అట్టిదృష్టితోఁ జూచుపురుషుఁడు సంసారములోనుండియు సంసారముస్వరూపము తెలియక భ్రాంతిచెందఁడు. భయపడఁడు. తనకుఁగలిగినదివ్య దృష్టి నితరులకు ప్రసాదించి వారలచేఁగూడ నీవిశ్వరూపసాదర్ప

నమ్మచేయింపఁ జూచును. అంతియేగాని సంసారమును జూచి
 భయఁపడి పారిపోవ నుంకించినవానికిఁ దనసీడ చూచి బెడరి పరు
 గిడుచున్న లేడివలె నెచ్చటకుఁబోయినను మనస్సున కాబెదురు పోజా
 లకు. నన్యసింది యడివికిఁ బోయినకొడుకుమిఁది మమకార మేలేడి
 పిల్లమిఁదకో మాఱును. స్థానము మాఱునుగాని స్వభావము మా
 ఱునా? కావున ములదు కావలసినది చిత్తపరిపక్వము. చిత్తపరిప
 క్వమునకు రసానుభవము మూలము. ఈసృష్టి యనెడుచిత్రపట
 ముయొక్క సౌందర్యము చూచుటకు యీప్రపంచ మనెడనాట్య
 రంగమందిలి పాత్రలదిర్వల నవగాహన చేసుకొనుటకు సూర్యకాంతి
 జాలకు. సుష్కతర్కము చాలదు—హృదయమునుండి దశదిశలకుఁ
 బ్రేనుకాంతిప్రసరింపవలె. సానుభూతి వికసింపవలె. పంపాననిమిఁద
 సూర్యచంద్రకాంతులు ప్రసరించుచునే యుండెను. కాని యొక
 నాఁడు శ్రీరామచంద్రునిహృదయమును విడి ప్రేమ ప్రసరించుటచే
 నీసదీశోభ తనసహస్రగుణితమై విలసిల్లినది. భరతుఁడు శ్రీరామపా
 దుకలకుఁ బట్టముగట్టి తాను పడదారియగుటకుఁ గారణము శుష్క
 తర్క-వితర్కములచే నెన్నికినైనఁ జెలియునా? కావున గుమారా?
 ప్రేమింపుము. తొలుత మోనవత్సము నిచ్చుటకును బిడప దేన
 త్వము ప్రసాదించుటకును ప్రేమయే యాధారము కావున గుమా
 రా ప్రేమింపుము. శైశవము పువ్వు, బాల్యము, సింహ, బ్రహ్మ
 చర్యము కాయ—గ్వాన్తస్థ్యము ఫలము—సన్యాసము బంధమోక్షము—
 స్వాస్థ్యాగ్రాసీలముతో నన్యలనుభముకొటకు తనరూపము చాలించి
 ధన్యత గాంచును. అది సహజపరిణామము. అంతియకాని పచ్చికా
 య తాపముచే నుడికి యెండవెట్టిన రాలిపోవు టసహజము,
 అధర్మము, కాయను దీయనిరసముతోఁ గ్రమముగా నిండనిమ్ము.
 ఫలము పురుషుఁడు—రసము స్త్రీ, చంద్రుఁడు పురుషుఁడు, చంద్రిక.

స్త్రీ, గానము పురుషుడు, శృతి స్త్రీ. నాన పురుషుడు చుక్కాని
స్త్రీ. పరమాత్మ పురుషుడు ఏకశృతి స్త్రీ. కావున మోడువలె
బ్రహ్మచారిని గాక కామప్రేరితుడైనైతిర్భగంతువపు గాన పురు
షార్థముల నెఱింగి యనుకూలవతియగుభర్తృపత్నిని బరిగ్రహింపుము.

విజ:—అనుగ్రహింపబడితిని. అబరమున నుండుంబుగిది
కనిలుచుంటిని కాని యెందరుగుచుంటినో యిచ్చునను దెలి
యరాదు.

ఋషి:—పురాకృతకర్మమంత్రబద్ధుడై నడిచుచుండుట.

విజ:—నిశ్చయము.—కావుననే నేచ్ఛింజుట. నిర్వము ధైర్య
యత్తము.

ఋషి:—కాదు. పురుషునికిని గోలతననభానికర్మస్థియ్యాగ
కారమున్నది. లేనిచో సనకర్మమునకుం బురుషుడు ముక్తిపొందె
కాజాలడు.

విజ:—అయినచో మీరీడ్లకము నిర్లభు మనునటులనే నీ
పిత్త్రుని బ్రేమింపుము.—ఈస్త్రీని బ్రేమింపకుము. అని కోరినచోప్పన
సరుడు ప్రకరణశుద్ధిగఁ బ్రసన్నుండఁగలఁడా?

సోదరుని గాలి పీచుచున్నది. చెట్లమాకు లన్నియు గలగలముని
నొడచేయుచున్నవి. గగనమును మేఘావృత్తము యున్నది.

ఋషి:—విజయసింహా! బాగుగ నాలోచించుకొనుము.
అగ్నికుండముపైఁ బుష్పశయ్య సుఖదాయకము కాదు. సముద్రమం
దంతమకరందము వర్షించినను లాభకారి కాదు. పాలు స్వచ్ఛమైన
వే. అమృతతుల్యంబులే. కాని యిచ్చుక రాగి సోకెనంతనే విషతు
ల్యము లై పోవును. లోకభర్తృములు నీకును దెలియును. చంద్రహాసా?
గాలి కేగినది. పర్వతాలలోని కరుగుదము రుడు—

ఋషిపుంగవుడు ముందునడువ వెనుక చంద్రహాసుడును నావె

నుక విజయసింహులును బర్హశాలలోని కరిగిరి. ఆహారగాలిలో నడుమనడుమ కోకిలపంచమస్వర మించుకొంచుక వినబడుచుండెను. విజయసింహునిహృదయమందు బయలుదేరినభావసంకులనమరమందును రంజనిప్రేమ మయకంతస్వర మించుకొంచుక వినబడుచుండెను.

౧౪

హృదయోపరిమున సంతకపురమున మేడపైని గదిలో సువర్ణపుష్పాభరణాలంకారియై రంజని, నిలువుటద్దమున కెదురుగ నిలిచి నిరుపమానలోకన మ్రోహకవిజసౌందర్యవిధనమును జూచుకొనుచుండెను. గనాక్షమునుండి పూర్ణచంద్రబింబము నిలువుటద్దమున ప్రతిఫలించుచు నామె బుద్ధిను ముద్దుపట్టుకొనుచున్నట్లుండెను. “విజయ చంద్ర! మన కిరువురకు భేదమేమి? నీనామమందె నీరూప మున్నది! విజయచంద్ర! కావున నను విడచి సేవుపోజాల” వని యేమోయనుకొనుచుండగ బరిచారిక ప్రవేశించి, “అమ్మా! మీ పెంపుశుచిలుక పంజరమునుండి తప్పించుకొని పారిపోవుచున్నది.” అని చెప్పెను. రంజని పరిహాసముగ బరిచారికబుద్ధి పట్టుకొని “ఏమే! కల్ల లాడెనివు! విచ్చలువిడిగనుండియు నాయలుకు డైనంతనె నచ్చి నాచేతిపై వ్రాలున దిప్పు డెచ్చటకుఁ బోవునే! పది-చూపుము-విజయా” అని పరిచారిక ముందునడునఁ జిలుక కొఱ కరిగెను. రామచిలుక కా ముద్దుపేరు పట్టుకొనెను కాబోలు!

అరుణోదయ మగుచుండగనా బాలారుణకిరణములు వెంటనే వచ్చి విజయసింహుని డాలుపై బడి ప్రతిఫలించిపడ్డినిగది సంతయు నూతనకాంతితో నింపుచుండెను. ఇట్టదైవమును బాదపీఠముకడ ధ్యానముచేసుకొను భక్తురాలివలె బడ్డిని నిర్మలప్రేమపూరితహృదయముతో తడేకలగ్న మగుమనస్సుతో నిశ్చలభావగర్భితము లగుచూ

పులతో విజయసింహునిజాలుపట్లఁ గూర్చుండెను. ఆజాలున కొక మనోహర మగుపట్టుతొడుగు నిర్మించుచుండెను.

శాసనప్రేమ ప్రేరితయై తనచిత్రకళాకాశలము చేకర్చి వికసింప నాజాలుపై నున్నచిత్రముల నెల్ల పట్టుతొడుగుపై యథామాపవర్ణములచ్చువడగఁ జేర్చించుచుండెను. అంతలో ననివీటికడ యాచిత్రములచుట్టును తననహజభావనవిశేషము బయల్పడఁ గోమల మగుపూలత నొకదానిని నిర్మించెను. అందు ప్రేమగుతముల నొప్పు ననిడిపట్టను గూర్చుండఁబట్టుచుండఁ-ఆకళాకాశలము-భావనాతీతయము-ప్రేమవాహిని-భక్తి యనుతత్వమై కానవచ్చుచున్నది.

యచన దేశమున నలకింపఁబడునీ నేనలు కూడుచున్నవి—కండ నామిడు స్తస్యవిన్యాసము తేర్చుచుచుండెను. భరతఖండముపైఁ జిత్రమీమాత్రకు ఎలయు సన్నాహము లేల్ల ననుగ్రముగి బూర్తియగుచుండెను. కిమలాకాంతుఁడు కుమరగిమున కిరుదంచి విజయసింహుడు రాసలదను కపటముతాన ముద్రై తనకు విజయము నిశ్చయమని సమ్మి తన్మూలమునఁ బ్రసాదగ్రహణ మొనర్పగల సని విశ్వసించి యుష్వి శ్లోగుచుండెను.

ప్రభాకరునిశిబిరమునకు నియమితోద్యోగు లండులును వచ్చి ప్రేక్షకు లగుస్త్రీపురుషుల కెల్ల వేర్వేలుగ సన్నిధంద్రాకారముగ మంచెలనిర్మించితి మనియు నడుమ రంగస్థల మంతయు కంటకాటరహితము గావించి సదును చేయించి తడిపించితి మనియు సార్వభౌముని యాసనమును మణిహారి ముంచుటకుఁ దగినవెండ్ర కేకులకలవపువ్వు నుచితరీతి సమర్పితి మనియు, వేయల వలయునేర్పాటుల నెల్ల గావించితి మని విన్నవించిపోయిరి. రాత్రి మొదటిజాము గడచినది. రెండవజాము సగమువఱకు గతించినది. సార్వభౌమునిశిబిరమున సుగంధ ద్రవ్యములును సువర్ణఖచితమాణిక్యదీపములును గలిసి మెఱయు

చుండెను. ప్రభాకరుడు పట్టుదొడు నాని పరుడి యుండెను. కాని యింకను నిద్ర పట్టలేదు. నిద్రకు సమయమైనది. సార్వభౌముడు దైవప్రార్థనము గావించుచుండెను. “పరాత్పరా! మహాకాలస్వరూపా! ధర్మమూర్తి! జగన్మోక్షదాని సుధాయి! నాధనము, విద్య, బలము, ధైర్యము, వీర్యము, ప్రాణము, మానము సర్వస్వము నీ కర్పణ చేయుచు నీని.- భారతధర్మ మున నీ విశ్వమం దాకింతకాల ముండఁదగు ననియే విలాస మగునేని భారతజాతికి స్వధర్మ పాలనాశక్తి స్వరాజ్యము నిలువ పట్టవే! భారతవీరులు ధర్మపథులగునట్లును- భారతరమణులనతీత్య మాచంద్రాగ్రము నిష్కళంకమై నిలుచునట్లు ననుగ్రహింపవే- సముద్రుని శోషింపఁ జేసిన వసుమతి సుగ్రహిణి చి సస్యశ్యామలశోభిణి గావించినట్లులనే- ఈ ధర్మయుద్ధమునఁ బూర్ణాహుతికి సంసిద్ధుడై యున్ననన్న బరిగ్రహించి ఓయజ్ఞపుష్పా, నా దేశము సనుగ్రహించి సముద్ధరింపవే!”

ప్రభాకరునకు నిద్రమగన కన్నులు గిమ్ముచుండెను. సర్వలోక సంరక్షకుం డగుమహావిష్ణు వెనుట సాక్షాత్కరించెను. హిమచన్నగమువలె ధగధగాయమానమై ప్రకాశించుచున్నకిరీటము ధరించి, గంగా, గోదావరీ, కృష్ణ వేణీ, కావేరీ మొదలగునదులనలె మనోహర శరళహరిములఁ దొల్లి, సస్యశ్యామలవర్ణం బగుచీనాంబరము ధరించి, యెఱ్ఱనిధాతురాలతో నొప్పవిధ్యుపర్వతమును దలపించుమాణి కృష్ణచిత మగునొడ్డాణమును ధరించిననుండరి యేలనో దీనవదనయై చేతులుజోడించి నారిపార్వమున నించుక నెడముగ నిలిచి యుండెను. మహావిష్ణువు కరుణాపాంగశీక్షణంబుల సారించుచు చేయెత్తి మేఘగంభీరస్వరంబున నేమొ చెప్పఁబోడంగెను.

ఇంతలో నాదివ్యదృశ్య మదృశ్య మాయెను- చీమలేనిచిట్టడవి, కాకలేనికాఱడవిగ మాఱిపోయెను. ఆ ఘోరకీకారణ్యమం దొకకొం

శకుహ- ఆగుహయం చాకముని తపసుచేసికొనునమాధిపతి లేచి కనులు విచ్చి ప్రభాకరుని జూచిన ట్లయ్యెను. అంభకారము గాకార మేమియుఁ గాననచ్చుట లేదు కాని నేత్రములు కెండురు మిగుగు చువుగుగులవలె మెరియుచుండెను. “వత్సా! చూచితివా! నీసా న్రాజ్యలక్ష్మీ దీనవదనము- వేదశాస్త్రములు కరుణలేనివి- కర్మసం సృత మగువిధి నిర్గమి- బాహికులసాంకర్యము చోషము. చోషచూ చుణిహారముదాల్చుట! సూపసిసాసానీశీతుండవై కర్మపరిపాలనా నీక్షను మఱచితివా! విచారింపుము- ఏమిచేతువు. నునము మును దురదృష్టవంతులమే!”, ఆకంఠస్వరము పృథాకరుని బాల్యముననుం చినమునలమునిది. పృథాకరునకు హృదయమున నెక్కడలేనిభయము ముక్కుట మయ్యెను. ఆభయముతోడనే కంఠ మెరుక యెట్టెట్టో విచ్రీపోయెను. నేకువజానుగుచుండెను. నీవకాంక్ష లెప్పుటివలెనే ప్రకాశించుచుండెను.

అంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నది. మెల్లగ నొక సూక్ష్మవారి ప్రవేశించి.

సూక్ష్మ:—స్వామీ!

ప్రభా:—[ఉలికిపడి తటాలున లేచి]- ఎండనా? అప్పుడే వచ్చితివా?

సూక్ష్మ:—[నివ్వెరపాటుతో] నేనా! నీకు వియసింగును దే నరప్రశిద్ధిని. దానుడను.

ప్రభా:—నీనా? ఏమి?

సూక్ష్మ:—సావధానదిక్కు లై విజనలయు-యనములు సూక్ష్మ మార్గమున మనగాంధారము ప్రవేశించుచుండిరి. చీలి విడిచిగిగా నచ్చుచుండిరి.

ప్రభా:—మంచిది నీవు పొమ్ము. విజయసింహుని వార్త

నీవె స్వయముగా నెఱిగింపుము. పొమ్ము. విజయసింహుఁడెచ్చటకు
రా లేదు. రాజధాని కరిగి వాని గలిసికొనుము

సూర్యచారి నెడలిపోయెను. ప్రభాకరుఁడూరక తనలోఁ దా నిట్లు
చింతించుచుండెను. “దోషి నా? అనునబ్రాయశ్చిత్తము కలదు.
రంజనిని విసర్జించుటయా? సాపము శిశువుచూడక! సాపము-అమాంగ
త్యము, స్వామిద్రోహము-క్రూరచర్యనము. అమానుష్యము-అచింత
నీయము. అట్లెన్నటికిని జరుగజాలదు. ఏమన ఏడు ప్రభాకరుఁడు-
కగ్గోటకుఁడు గాఁడు. కారవారివరకచూపజాల దోయబడిన
నం దిగువురము కలిసియేచుండుము. మఱిదేశహితము? ధర్మము?
ఇను మయస్కాంతముచే నాకర్షింపఁగలదు ధర్మము కాదా? చంద్ర
దర్శనమునఁ గలువ వికసించుట ధర్మము కాదా? నృత్యమూర్ఖ్యగా
మియై వృద్ధిగాంచుట ధర్మము కానినో నభోముఖయై రసాతలము
లోనికి పెఱుంగనేర్చునే? అన్యదేశము లగుభుష్పములు కన్నుల కిం
పగుట లేదా? ధర్మములనుపురిరసము విదేశీయ మైనకారణమున
వెగటగుచున్నదా? గుణము ప్రభాసనగా? మట్టిప్రభాసనగా? వ
జ్రమెక్కడి క్షైవసను నజ్ఞిమే! గాఢపూస యెం పరిగినను గ జపూ
సయే. గుణ మెందున్నను గాఢిహ్యమే! దోష మెందున్నను ద్యా
జ్యమే. ధర్మమే తద్వ్యతిరేకి మగునేని “అధర్మము నిజ మగుధర్మ
ము”నకు పర్యాయపద మగుచున్నది. పరమేశ్వరుని అధర్మ
మూర్తి!” అని సంబోధించెదను. పరిత్యజించుటయే ధర్మ మైనఁ బరి
త్యజించెదను. రంజనిని నాచోణములను గూడపరిత్యజించెదను. నా
కుబూజ్య మగుసంతరాత్మయే సాక్షి.”

సీ॥ పొలోమి తనబాలుసాన్పునై గట్టంగఁ,

బన్నినవవడంపుబలిక యనఁగ

నాయురర్థములవ్యయం బొత్తిలిచాటు,

కాలజాంఘికుచేతిఘంట యనఁగ

ఘనజంతుజీవితకాలరాసులవిధి

కొలుచ నెత్తినహేమగుంభ మనంగఁ,
బల్చిమదిక్కాంత పరగఁగై నేయువో

ముందర నిడుకొన్నవలకుర మనంగఁ,
గోకతాపోపశమదివ్యఘటిక యనంగఁ,

బద్ధినీకాంతనోములఫల మనంగఁ,

మూడుమూర్తిలసారంపు ముద్గ యనంగఁ,

మిహిరమండల ముచయార్యమీదన కొప్పి.”

(భాగవతము దశమస్కంధము.)

౧౯

సూర్యోదయ మయ్యెను. - అ చ్చిటాలినుడు పాద గీడిచుండ నె భూగ
స్థమునుండి శలసహితం బగునసాలు మున్నవి దినులు గె గురుక్షేత్ర)
మున స్వర్ణపటనిర్మితంబును స్వప్నపురతుల్యంబు నగునకర రాజు బొం
డునిర్మితమై కన్నులంబులు చ్చేయుచుండెను. పీఠలనననంగము
తక్కి మిగిలినచుట్టు సుండునేల యంతయు బచ్చివిపట్టుచే గప్పఁ
బడియుండెను. చప్పన్న దేశములనుండియు నచ్చసామంతరాజులకు
వారివారిగౌరవముల కెంతమాత్రము కొంతవడని చీనాంశుకమగి
రరాజములు విషదులుగ సమృద్ధిబడి యున్నవి. గంగస్థలమునకుఁ
బడమరభాగ మంతయు వేమక జూడవచ్చినపౌరజనులకొత్తై మం
చెలు నిర్మింపఁబడినవి. కక్షిణపార్శ్వమంతయు నంతఃపురజనం బై న
ను నచ్చి పీఠులవిద్యాప్రదర్శనంబుఁ జూచి యానందింప వీలగున
టుల జవనికల నమర్చి యావెనుక ముఖములమై త్తఁబడినసుగ్రాస
ముల నేర్పటచిరి. తూర్పువైపున యువరాజబంధుమిత్రసామంతపరి

వారసమేతుడై సామ్రాట్టు పేదలగంబున నుండి తనసామ్రాజ్య శౌర్యధైర్యప్రతిభామున నాదర్శింప వీలగునట్లుల సర్వము రచియింప బడెను. మధ్యభాగమున మణిఖచితసుసర్వ సింహాసనము సమున్నతం బై విరాజిల్లుచుండెను. అందు హాసతూలికా స్థరణ మిక్కిలి శోభా యమానమై యొప్పుచుండెను. ఆసింహపీఠమున కిరువంకల నెఱ్ఱపట్టు మెత్తలదంతపుకుర్చీలు వేయబడెను. వెండి రేకులతోఁ గలువపూవు రేకులపోలికగఁ జేయబడినవాత్రీయందు నేడు మెప్పువడిసిన వాఁడు పొందుమణిహార ముంచఁబడెను.

సమయ మైనది. సమద్రమునచేరువాహినీపరీవాహమువలె నచ్చు పురజనులు తమ కేర్పటచినస్థానముల సుఖాసీనులై నిశ్శబ్దముగ నచ్చటియేర్పాటులయొప్పిడములను విభవములనుజూచి యానందించు చు శాంతమహాసముద్రముతోడి సామ్యమున కద్దులై యుండిరి. చంద్రముఖులును వచ్చినట్లులఁ గరకంకణములనుసర్వ సౌమ్యనాదము లును, హాసయానముగఁగి డెల్పుచున్ననూపురధ్వనులును ననుమానప్రమాణ మొసంగుటయే కాక నెల్లమబ్బున నున్నచంద్రుని వలె నాజవనికమటుగునఁ జంద్రముఖులును నిజతనుకాంతిచంద్రికల నించు కించిక నీవలకుఁ బ్రసరింపఁజేయుచుఁ గొంచెము ప్రత్యక్షప్రమాణమునుగూడఁ జేయుచుండిరి. కలువలకుఁ జెంగలువలకును శోభ యినుమడింపఁ గలుచుఁజేడు నక్షత్రీకోటిఁచుట్టును బలిసియుండ గొలుపు దీర్చినవిధంబునఁ గట్టెదుటఁ బ్రజలముఖములు తనసందర్శనమాత్రమున నానందముతో వికసింప నిష్టరాజబంధుమిత్రసామంత పరివృతుండై ప్రభాకరచక్రవర్తి విచ్చేసి ప్రాద్విశ నలంకరించి శోభా యమానము గావించెను. ఆదిశేషునితలమానికముల నొల్చి కూర్చినసరమో యన ధగధగాయమానముగాఁ బ్రకాశించుచున్న మణిహారముచేత రేకులుకలువపూవునందు కుండలాకృతిఁ దాల్చి మనోజ్ఞ మయ్యు హృదయమున నాందోళనము కలుగఁజేయుచుండెను.

తూర్వధ్వను లొక్కువృద్ధిని మిన్నముట్టె సంతలో నిశ్శబ్ద మయ్యెను. వీరులు, మహావీరులు, వీరాధిపతు లుడలును నిర్దిష్టమార్గమునఁ బ్రవేశించి రెండుభాగములుగా నిల్చి సార్వభౌమునకు వంగి సమస్కరించి సంధింపఁబడిన బాణములవలె సాగి నిలిచి యుండిరి. సార్వభౌముఁడు లేచినిలువఁబడి.

“నాసామ్రాజ్యముయొక్క పరాక్రమప్రతిపత్తియు నేఁ డీరంగమునఁ బుంజీభవించి నాహృదయమున కానంద మొనఁగుచున్నది. ఇం దగ్రీష్టానము వహించి మొత్తముపరాక్రమ మీనుణిహారముచే నలంకరింపఁబడుగాక!- అచిర కాలముననే మీరెల్లరు మీబాహువర్చముల విజృంభింపఁ జేయుకాలముగూడఁ బరమేశ్వరుఁడనుగ్రహింప నున్నాఁడు. ధర్మ మేవ జయతి!” అనిన ట్లే స్తముగ నపవ్యసించి నిజానన మలంకరించెను.

సంధింపఁబడియున్న బాణములు విడువబడినవి. ఒరలనుండి కత్తిరిలు లేచి త్రాచులవలె నిలిచి యాడుచున్నవి. సూర్యోరణములవలె బల్లెము లెల్లడలఁ దళతల మెఱయుచున్నవి. ఇరుపక్షములవారు ఒంజొరుల వెనుకకు నెట్టివేయుచుండిరి. దివారాత్రములవలె భోరుచుండిరి.

చమురు తగ్గినదీపమువలె నొకపతము కృమక్రమముగఁ దేజోహీన మగుచుండెను. విజయసింహుఁ డాకాశమునండి వ్రాలినటుల నీపక్షములో వచ్చి చేరెను. “ఇంతవఱకు సూరికచూచుచుండి యోడిపోవుచున్నవారితోఁ గలియు నాతఁ డెవ్వరై యుండును” అనుసందియ మందఱిమనముల కొక్కమాత్రె నాటెను. గుసగుసలు ప్రారంభ మయ్యెను. ఊహలు వ్యాపించుచున్నవి. వాదప్రతివాదములు బలియుచున్నవి. చక్రవర్తి మొనలు సామాన్యనివలకు విజయసింహుఁడే జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. కాని యీనూతనవిరుఁ డొకఁడుఁడరి

యిచ్చినపచ్చలనేరుఁ దాల్చి యుండెనే? పురుషవేషముఁ దాల్చిన పడఁతివలెఁ గన్పట్టునాయనుచరుఁడుకూడఁ బ్రేక్షకులమనములకుఁ పెక్కునందేహములు కల్పించియుండెను. కాని చోఁ రెండవవానికి జలముదొరికిన నానీ రెక్కడిది? ఎట్లువచ్చినది మున్నగుప్రశ్నలు వానిమనస్సునకుఁ దట్టనే తట్టవు. అటులనే పరాజయ మొందుచున్న వారికి దేవునివలెఁ చోడ్డైనవాఁ డెవ్వడు? ఎందుం డివచ్చెననుతలా సే లేదు. విజయసి హుడు నవ్యసాదివలె నిర్విక్రవిక్రమం బతిశ యిల్లు నెదిరికి దుర్నిరీక్షుఁడై విజయము నందిపుచ్చుకొనుచుండెను.

అది గాంచి యోర్వలేక విజయసిహునిబంధుకోటి యెల్లు “ఎవఁడు వీడు? నేడు మనవిజయునకుఁ జెందదగినమణిహారము మొద పేసికొని పోవఁజూచు! ఏమివీనికానరము. ఇట్టిది వానిబంధుకుల మనుమన కెల్లరకుఁ స్థితిచేయఁ “తలవంపు, లెండు, రండు వీనియు క్కడగింపవలయు” నని కృతసిద్ధయైతై తామునిజముగ నెనరితోఁ బోయినకుఁదలపడుచున్నదియుఁ దెలియక విజయసింహునిస్థితి గల్గి సిరి. నిరాఘాటముగఁ జూడసాంపుగ ముందుకు నచ్చుచున్న నొకప్పు నొకప్పు కెరటము నచ్చి ముంచెట్లై నట్లయినది. విశదశబ్ద హాహాకారములతో నిండె.

అశర్మ మశర్మ మని” లేచి చక్కనర్చి విజయునిబంధుకుల వారిం పఁబోయెను గాని యంతలో “యూహూతనవీరుఁడుమాత్రము మధ్య నే కదనరంగిము జొచ్చిన” యనిష్టస్థితికి దెచ్చుకొని తిరిగి కూర్చుండెను.

విజయసింహునిగుట్టము ముందరికాలు తెగిపోవుటచే నదిముందున కొరిగి పడిపోయినది. ఇంతలో నొకబల్లెము నచ్చికవచము ఛేదించుకొనిపోయి విజయునిప్రక్కలో నాటుకొనినది. విజయుఁడు వెనుకకుఁ దిరిగిచూచునరికి తనసోదరుఁడ మందహాసముతో “గర్వి

మణినదా?" అని ప్రశ్నించెను. విజయునకు బాధమిక్కుటమై దుర్భరముగాగఁ గన్నలుమూసికొని తనహృదయానందకంఠ మగు రంజనీదేవిదివ్యసుందరసమ్మోహనమూర్తిని గాంచి ధ్యానించుచుండెను. "దేవీ! ఏమైనను నీయిచ్చచొప్పననే మెలంగుకీమదాను" అని నివేదించుచుండెను.

ఇంతలోఁ జుదిగ్రహమును వేఱొకగుఱ్ఱమును దీసికొని వచ్చి ప్రక్కను నిలిచెను. విజయుఁడును గనులవిచ్చి చంద్రగ్రహమునిముఖమున దృష్టి నిలిపి "ఏమనెదవు" అని యడిగెను. అప్పుడు "మీరిదిని వద్దనికని హాసమునచుచు, చేతలయందును నెంతపోలిక యున్నది!" అని మనమున నొక్కమాఁ తొకభావము స్ఫురించినది. అంతలో వానికన్నలు మూసి తన కిచ్చినదానిని చాలి నిల్పియున్నది. చంద్రగ్రహమును తలచుచుగొని "మహాపీఠము నేఁఁపువలసిన దేమున్నది." అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. మెలననే విజయుఁ డితికష్టముమీఁద నెట్లనో గుఱ్ఱమున్న కెగఁజాగి యాయుధము కేలఁబూని గుండుదెబ్బఱిసినట్లులివలె విప్రుభీషణ సూర్యుని బూపించెనై పోయిరి.

ఓరిగి హ్యూస్టన్యును చూసెను. విజయభేరి మ్రోగించి విజయము ప్రకటించిరి. "విజయునినమ్మానింప నెల్ల బుద్ధులకు లగుచుండ విజయని హును " సోదరా! సాగ్రాములు పోవుచున్నవి. మనము పోవలయు.

చం:—మంచిది.

పక్షమువారు;—నీక వక్రహార మీచ్చెదను. నీవెగిరిహింపుము.

వి:—నన్నుఁ బూడ్చి పెట్టకుండు. గాలి నిండు. అయ్యో! నాకుఁ గొంతయు గాలి నిండు "

అనుసరి కదలును బ్రక్కకుఁదొలగి పోయిరి.

వి:—నాతో మీ రెవ్వరును రావలదు.

పక్షమువారు:—బహుమానము!

వి:—మరణమే బహుమానము నాకు! సోదరా! రమ్మ.

విజయసింహులు: డేటులరంగస్థలము పృవేశించెనో యటులనే యందుండి నిష్క్రమించెను. పృవేశము నిష్క్రమముకూడ నింత విచిత్ర మగునీపాత్ర మెట్టిదో యని యందఱు నాశ్చర్యపడిరి.

పృథాకరున కాక్రొత్తెన్య క్త విజయసింహులడే యని పలుమాఱు స్ఫురించెను. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పట కాపద్ధిని యిచ్చినపచ్చలపక్ష మట్లు చెప్పుచుండెను. ఎవరైన నేమి! ఈమణిహార మావీరుని దైవోయినది. “కమలాకాంతా! నీవు పోయి యానూతనపురుషుని జూడఁదీసి వాని బహుమానము సగౌరవముగా నమర్పించి వానిని గూర్చి పూర్తిగా నరసి రమ్మ” అని యాహ్వానించుచుఁ దక్కుంగల రాజలోకము నవలోకించుచు “మీకును చూచుచుండిరిగదా? ఆనిగ్రీవుము పరాక్రమము, లాఘవము, నేర్పు, యందము, లీల, వేయేల సురవిజయునివలెఁ దోచుచుండినవీరుఁ డీమణిహారమును మనవద్దనుండి పొందుటకుఁ దగునుకా? యని ప్రశ్నింప నందఱును నైకకృతముతో “నిజము తగును” అని సత్యుత్తర మిచ్చిరి. ఇంక నిటులై జరుగువిధులలో వినోదములలో పాల్గొనుటకు వీలు లేకపోవుచున్నదికదా యని నిండుసమ్మతి లేకపోయినను తేనియా సతి శిరసా నహింపక తీరని దగుటచే నెట్టెటులో లేనిమందహాసము తెచ్చుకొని చక్కవర్తికడ సెలవు పుచ్చుకొని యానూతనపురుషుని వెదుక కమలాకాంతుఁడు బయలుదేఱెను.

మొట్ట మొదటియేర్పాటుప్రకార మొకగొప్పవిందు జరుగవలసి యున్నది. తరువాత గాన మున్నది. పిమ్మట ఇంద్రబాలప్రదర్శన మున్నది. రాత్రి “ఈశ్వరిగర్వభంగము” అనునాటకము ప్రదర్శింపఁ

బడనలసి యున్నది. జగన్మోహనరూపము దాల్చినవిష్ణువుచే నీశ్వ
గుఁడు భంగపుచ్చుబడుకథ రాణియగురంజనికి మిగులప్రీతి యగు
టచే నానాటకప్రయోగము నిర్వయింప బడినది. అయినను గాల
మీలోపునఁ గొన్నిచూర్పులఁ గలుగఁజేసినది. రంజని కురుకఁగము
నకు రాలేదు, విజయుఁ డచ్చటకు రాజాలక పోయెను. చక్రవర్తికి
మనస్సునఁ గొంతయలజఁగి కలుగుచున్నది. ఏలనో రంజని నొకసారి
చూడ నుత్సుక మతిశయించుచుండెను. యథాంగితోఁ గలసి మా
ట్లాడినగాని పరిష్కృతముగాని ధర్మసమస్య లిట్టిష్టతరము లగుచు
న్నట్లు పొడగట్టుచుండెను. మఱియు యవకులు దాడివిషయమైన
నర్తనూనములుగూడ నచ్చుచున్నవి.

అట్టియెడ సార్వభౌముఁ డేమిచేయవలయును? ఏమిచేయుటకును
దోచక నాటికిమాత్రము పగములవదలి సామ్రాజ్యరథమును కాలా
శ్వము లెటులాగిన నటుపోనిచ్చెను. అన్నివింతలు వినోదములును
జరుగుచున్నవి. చక్రవర్తి దా సామోకచిత్రబొమ్మకై నడిసంచరించు
చుండెను.

రథము నశ్వములు రాజమూలమునుండి ప్రక్కకు లొంగెను. ఇటు
పై సారథి యెంతప్రయత్నించి తలక్రిందుగఁ పడిపోవుచున్నరథము
ను గుదురు పఱచి రెంచిబాటకుఁ దేగలను?

౨౦

పున్నమనాఁడు పూర్వచంద్రికు పాగ్గిశ నలంకరించుచుండెను.
వనమధ్యమున మాటుమూల యమునాతీరమునఁ బ్రాతకోటలో
మేడమీఁదిగదియందు గవాక్షముకడ సోఫాలపైఁ గూర్చుండి జాల
కములనుండి, నిండుచంద్రినియదముఁ దిలకించుచు ప్రతాపసిం
హుఁడును పద్మినియు, నిటుల కూటలాడుకొనుచుండిరి.

పద్మి:—ఒకలు వంది పాటుపడు మని సూర్యుఁ డాజ్ఞాపించును. పిరప యీలోకమున నేరీరి సౌఖ్య మనుభవింపుఁడని యీచంద్రుఁ డుద్ఘోషించును. చంద్రయాత్ర్య లీలోకమునకుఁ దల్లిదండ్రులు.

ప్రతా:—చిట్టితల్లి! తండ్రి! యెన్నఁడును సుఖపడు మని చెప్పఁ డటమ్మా?

పద్మి:—ఎల్లప్పుడును పనులనే చెప్పుచుండును.

ప్రతా:—తల్లి పనిచేప్పుదా?

పద్మిని మాటుపలుకక తలవంచుకొని యారకుండెను. ప్రతా పుడు, ఏమియు, జెప్పనేరక నేలఁ జూచుచున్నతల్లి లేచిపిల్లను జూచి, “తండ్రి! నిశ్చయముగఁ గ్రూకుండె! లేచివో నే నిట్టిద్రష్న నకుగఁగలనా? న్ను న్ని గూఁస మూరక వ్రుంచునటకె. నిజముగఁ తల్లియగుభూమియె యీజలము! నెల్లఁ తనలోనికి గ్రహించి, పల యుపపుడు తగురీతి లతాకుల కొనగి, పుచ్చి పుష్పింపఁ జేయు చుండఁ, తండ్రి పైనుండి కాంది సంధ్యవేళమాత్ర! మొకంకను న హాసము చేయుచుండును.. మాతృప్రేమ కౌముదిచలెనే కష్టమును సుఖముగ మార్చి వేయగలమహిమ గలది. కటకట! నాపిట్టి యీ మాతృహస్తమృదుస్పర్శనాసుఖమే యెఱుంగదుగదా! మే మిరువురము హతభాగ్యులమే!” అని చింతించుచుండ నాతనిముసలికంటికొలుకుల నప్పియత్నముగ బొప్పజలముఁ జేరఁజొచ్చెను. కాపున మనస్సు మరలించుకొని, కూతువ కఁదిరిగి, “యీసమమగదా విశిది నీ నీవలకు వచ్చుటయే లేను. అన్నకొఱకు బెంగగా నున్నదా?”

పద్మి:—అటనుండి యడలు నెవరియిండ్లకు వారు చేరిరి. కాని మనవా రింకను రాలేదు. ఏమియును తోచక చిత్రములను వ్రాయుచుంటిని. ఇది చూడుము! ఎట్లున్నది?” అని తండ్రిచేతి

కొకపట మందిచ్చెను. అందు జీవకళ లుట్టిపడ విజయసింహుని హాప మచ్చుపడి యున్నది. ప్రతాపుడు చిత్తమవుచు వెన్నెలవెలుంగునఁ బరిశీలించుచు, “అయ్యయో! యీ బాలిక యందనిపండున కాసించుచున్నదే!” అని విచారించుచుఁ బ్రకాశముగ “బాగుగ నే యున్నది. కాని చెప్పమఱచితిని. మనవాడును, సతఁడును, నీగుఱువుగారి నూతనయాశ్రమమందన్నా రట. అతనికే విజయము కలిగిన దట! కాని, బలమగుగాయము తగిలినది. యోగి చికిత్స చేయుచున్నాడు. సురక్షితముగనే యుంటిమని మధ్యాహ్న మె మనవాడు వార్త నంపెను.

పద్మి:—బలమగుగాయమే? యెక్కడో?

ప్రతా:—కుడిపక్కలో.

పద్మినిహృదయమునఁ జేయి నైచుకొని తలపంకించుచు “కావుననే కాఁబోలును యెట్టరంగు నాకుంచునండి తుట్టి యీగుడి ప్రక్కను పడినది. అప్పుడే యేలనో నాహృదయమునఁ జివుక్కుమనెను. చూడుము. ఇంక నామచ్చ యెంతప్రయత్నించినను సూయలేదు. లిక్కసారి పోయి నేచూచిరానలయు.

ప్రతా:—నేడుండును. రేపు పోవుచు. అట్టివానితో మనము విశేషసంబంధ ముంచుకొనఁగూడదు. కాక నీసోదరుడు కనిపట్టి చూచుచునే యున్నాడు. నీ వచ్చటి కిప్పుడు పో నక్కఱలేదు.

పద్మి:—మంచివాని కాపద కలిగినపుడు ప్రతివారు సాయ పడవలసినవిధిలేదా? అట్టిచో మహావీరాగ్రేసరునకు నేసపర్య చేయఁజనదా? అతనికిని మనకును నిదినఱకే సంబంధ మేర్పడినది. “అపి రాగ్రిణి నాప్రియసోదరునిప్రాణము—”

ఇంతలో సేవకుడు ప్రవేశించి యెవ్వరో కురురంగమునుండి వచ్చి వేచి యుండి రని యెఱింగించెను. తోడనే తండ్రియుఁ గూఁతు

రునుగూడ మేడదిగి యావచ్చినకమలాకాంతున కెదురేగిరి.
ప్రతాపుఁ డాగంతున కతిథిసత్కారముల నెల్ల సుచితరీతి గావించి,
యాగమనకారణం బరయ, కమలాకాంతుఁడు తావచ్చినపని సవి
స్తరంబుగ నెఱింగించెను. తరువాత

ప్రతా:—వీరవరా! నీవికఁజెక్కుచోటుల నరయ నక్కఱలేదు.
అమహావీరాగ్రిణి మాయాటికి వచ్చి తనడాలు మాయంట దాచు
కొని, మాయంటలోనిడాలు నొకదాని నడిగి తీసికొని వెళ్లెను.
పచ్చలపతకము మెడను దాల్చినది నే నెఱుంగ—

పద్మి:—ప్రచ్ఛన్నత బయల్పడకుండుట కని యాపతకము
నేనె యిచ్చితిని.

అని యామె తండ్రిమాటల నుండి పలుకుచుండ, వీణెఱ్ఱై బలి
కించుచున్నటు లుండెను.

ప్రతా:—మాయంట నుంచినడాలును జూచిన నీ వాతనిఁ
బోల్చి నిజ మగుపేరునుగూడ గ్రహింపఁగలవా?

కమలా:—జెలిసికొనవచ్చును.

పతా:—అమ్మాయీ! నీ వీతని కద్దానిని జూపించుము.
నా కనుష్ఠానమునకుఁ గాల మైనది.” యని లోనికి వెడలిపోయెను.

కమలాకాంతునకుఁ బద్మినీసందర్శన మైనక్షణమునుండియు,
మీసను మనసులో లేదు. హృదయము పొంగిపోవుచుండెను. అం
తయు నానందమె. తా నెక్కడ నుండెనో, యేమిమాటలాడుచుం
డెనో, యాతఁ డెఱుంగఁడు. తాను స్వర్గపురమందు మందాకినీతీర
మున బొడ్డుముల్లియలపాన్పుపై—పారిజాతములపోవు నానుకొని
కూరుచుండి, సువర్ణపాత్రతో నమృతంబును గోలుచుఁ జందిక
స్వచ్ఛమా? చెంగల్వ స్వచ్ఛమా? అమృతము మధురమా? ప్రేయ
సియధరము మధురమా?” యని యచ్చరలేమలు పాడుచుండ నానం

పవరవశుఁ డైనటుల భావించుకొనుచుండెను. పద్మినియు మణిహారునిపరాకృమవర్ణన మాలకించుచుఁ నన్మయత్వము చెంది, తా నెవిజయసింహుఁ డైనటుల నిష్కళంక మగుగర్వముతోఁ జూచుచుండెను. పద్మిని ముందునడువ, కమలుఁడు వెన్నెంటు నడుగులలో నడుగులు వేయుచు, వచ్చుచుండెను. పద్మిని తనగదితలుపు తెఱచి లోనఁబ్రవేశించెను. శ్రుతుల జితపటుపఁబడియున్నవీణ మలయనూరుతముతాకున జయ-విజయ— తే. జయ—తే. వి-జ-య” అని పాడుచుండెను. కమలుఁడుగూడలోనఁ బ్రవేశించెను. కాని యాతఁ డట నిలుచుట కచేతనంబు లగుకుడ్లొబులుసహితము సమ్మతింప నటులుండెను. తీయమామిడిపండులోనికిఁ జింతసిక్కి చేరినట్లున్నది. పద్మిని డాల్చుపైఁ దాఁగూర్చుని పట్టుతొడుగు నూడవీసి లోనిడాలును గమలునికిఁ జూపి, తల వంచుకొని నిలచి యుండెను. గదియంతయుఁ బాలవెన్నెలతో నిండి యుండెను. వెలుపల తోటలో నేచెట్టుపైనుండియో, కోకిల ,కో, యని కూయుచుండెను. ఆడాలు చూచినంత నె విజయసింహుఁడెయట వీరాసనమునైచుకొని కూర్చున్నటులఁ గమలునిమనమునకుఁ బట్టెను.

కమః—సుందరీ! త్రిలోకసుందరీ! మోహినీ! భువనైకమోహినీ! నీ వాపాపి నేల వలచెదవు? నీహృదయపాత్రయందలి ప్రేమామృతము నాపాషాణముపై నేలయభిషేకమొనర్చెదవు?

పద్మిని వంచినశిర మెత్తుకుండగనే ద్వారముకడ కరుడెంచి వెనుదిరిగి చూచుచు, “ఈడా లెవరిది? వానిపే రేమి?”

కమలః—విజయుఁడు—విజయసింహుఁ డనితోడు విలుచును— విజయచంద్రుఁడని రాణి రంజని పిలుచుకొనుచుడును— రమ్మా! ఇదిగో మణిహారము! రమ్ము. ఇది నీ కచ్చెదను.

పద్మిని:—నా కేల?

కమల:—ప్రియుని కిచ్చుటకు—(అని తన్నుజూపుకొనును)

పద్మి:—సార్వభౌమునిచే నియోగింపబడినవారే తత్కార్యము నేయు టుచితంబు.

కమల:—ఇదిగో నేను నీ కిచ్చుచుంటిని. తిరిగి దీనిని నీవు నీప్రియున కిచ్చిన, నీచేత నలంకృతుడై యెంతయో యానందించును.

అని వెట్టియాశతో, యించుక పంగి తలవంచి నిలుచును.

పద్మి:—సరే! నీవు పోవచ్చును.

నహుషునివలె, కమలుడుస్వర్ణమునుండి క్రిందకుఁ ద్రోసివేయఁబడిన ప్లయ్యెను.

కమల:—సెలవా?

పద్మి:—మంచిది.

కమలుడు ముందునకు రెం డడుగు లిడి వెనుకకుఁ దిరిగి వచ్చి, “పోలాల కుంటిని”

పద్మి:—వల?

కమల:—ఏమి ! నెఱజూతనము! సూత్రము చేబట్టుకొని యెగిరిపొమ్మన నీపావుర మెట్లులఁ బోగలదు? గాలిపటమువలె నిటునటు నిచ్చుటనే తిరుగాడవలసినది గదా? అదృశ్యరూపగంధమున బంధించి పోవిడిచితి. పొమ్మన్న నీభ్రమర మీపద్మమును విడిచి యెం దరుగఁగలదు?

పద్మి:—మీమాట ల వేమియు నా కర్థ మగుటలేదు. నీవు వెడలవచ్చును. ఈమణిహారమును బ్రతాపసింహునితనయ పద్మిని యనుకన్య విషయసింహుని కీయఁగల దని, పోయి సార్వభౌముని కెఱింగింప వచ్చును. చాలరాత్రి యైనది. తండ్రిగారు నాకొత్త

యెదురు చూచుచుందురు. ఆయనపాదసేవ నించుక యొనర్చి నే నిద్రపోవలయు, నిద్ర వచ్చుచున్నది.

కమలా:—అయినచో, నాహృదయచకోరము నీపేరేమచి నుకుఁ గానక విరహోగ్నింబడి మ్రగ్గవలసినదేనా?

పద్మిని:—వీరవరా? ఇది నీకుఁదగునా?

కమలా:—నీవు కన్యపు. నేను క్షత్రియుఁడను. గాంధీర్వము శాస్త్రసమృతము. పోడినకళాపూర్ణుడై వెలుగుచున్నచంద్రుని మోల—నిడునండముతో నీలోత్పలాదులతో, మనయిరువురన డుమ నిలిచి యుండి బ్రహ్మపీఠ మధిష్ఠింప వేచి యున్నమన్మథుని సహాయమున బ్రాహ్మవివాహమున కై న లోటులేదు.

పద్మిని:—ఈమాటలు నాకు సహ్యములు కావు— నే వాని నిరించితిని. ఈలోకమున- లేనిచో- ఔలోకిమున, ఈజన్మమున లేనిచో,- భ్రాజన్మమున— నేను వానియధ్ధాంగి నయ్యెను. అది నే నెఱుఁగుదును- నీవుపొమ్ము.

కమలా:—వాఁ డివిఱకే చచ్చి యుండును-లేనిచో- నిన్నుఁ దృణీకరించి రంజనికొఁగిలి కోరి పరుగిడును.

పద్మిని:—అయిన నా కేమి? నే నిరువురకునుగూడ దాష్టిస్తే సుఖంతును.” అని యుచ్చరించుచునే మూర్ఛపోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసింహుఁడు మేడపైకి నచ్చెను.

ప్రతా:—భ్రాజన్మమునకు రాలే దేమి?

కమలా:—ఆవిషయసింహునిగూర్చి యడుగుదు నిటులనేగూ ర్చుండెను. అయ్యా! ఈబాలికకు వానియొ డెంతవలపో కాని గాయముతగిలినవిభము చెప్పుచుండఁగినే, ...యిప్పుడే- పాపము! మూర్ఛపోయినది! ఏమిచేతునా యని చూచుచుండఁ గూ రేతించిరి.

ప్రతాపుడు వెంటనే పద్మినికి శీతలోపచారములు గావింపఁ దొడఁగెను. అందుకమలాకాంతుడు మిక్కిలి సహాయపడెను. పూల వీవసాహో వినరఁదొడఁగెను. ప్రతాపుడు పన్నీటితో ముఖము తడి పెను. వృద్ధనేకుడు తీసినగంధమునకుఁ బరిమితి లేదు. ఎట్టకేలకుఁ దిరిగి పద్మిని కన్నుల విచ్చి చూచెను. చీకటిలో మునిగి యున్న వారికి సూర్యోదయ మైనట్లయ్యెను. ప్రతాపసింహుడు మఱి పలుకరింపక జాగ్రత్తగఁ గూతుని గొనిపోయి, వేటాకగదియందు పరుండఁబెట్టి “తల్లీ! కన్నులు మూసికొని యేమియు నాలోచనలు పెట్టుకొనక నిద్రపొమ్మా” అని చెప్పి కమలాకాంతునికడకు వచ్చెను.

కమలా:—అయ్యో! సుఖముగ నిద్రపట్టుచున్నదా?

ప్రతా:—పట్టును. కాని యావిజయసింహునిగూర్చి మీయ భిషాయ మేమి?

కమలా:—అతఁ డన్నివిధముల మీ బాలికకుఁ దగినవరుండఁ. కాని యతఁడు వివాహము చేసికొన నొల్లఁ డనిచెప్పుదురు!

ప్రతా:—అదేమి?

కమలా:—అదేమో యెవరు చెప్పఁగలరు? కంటితోఁ జూచి నదివీరును లేదు. కాని యాతఁడు మహారాణిని వలచి యున్నటులను, మహారాణి వీనియెడ మిక్కిలి యనురాగము చూపు చున్నటుల నందఱు చెప్పుకొనుచుందురు. ఇతకునుసత్యము దేవుఁ డెఱుగును.

ప్రతా:—చాల రాత్రయైనది—భోజనము చేసి.....

కమలా:—వలదు. నే నిప్పుడే పోవలయు—యవనులవిషయమై కూడఁ గొన్నిరహస్యముల సరయవలయు; కావుననే హారమును గూడ మీయమ్మాయితోకే యిచ్చి; వాని కిష్టాని వేడితిని.

జాగు నేయఁజనదు. అని సాకుచెప్పి కనులాకాంక్షఁ దటనుండి యెట్టులోబయటపడి బ్రతుకు జీవుఁడా యని గుఱ్ఱ మెక్కి రాజధాని కభిముఖుడై వెన్నెలలోఁ బాడుకొనుచుఁ బోవుచుండెను. ఆపాట తనపరాభవముయొక్క బాధను గొంతవఱ కపనయించు ననునాశయే గాని, శృంగారరసపూరిత మగుటచే నాపాటవలన, ముట్పై నేయి పోసిన ప్లాయెను. పద్మినిపై మోహము—విజయునిపైఁ గ్రోధముగఁ బరిణమించెను. ఎట్లైనను వానిని రంజిని పరాభవంపనలె నని నిశ్చయము చేసికొని, పన్నుగడలు వెనకుచుఁ బోవుచుండెను.

ఇక్కడ పద్మినికి కన్ను మూత పడ దాయె— “నాప్రియుఁ డెట్లుండెనో?” అని యొక్కటేభావము. పద్మిని తటాలునఁబ్రక్కపై లేచి కూర్చుండెను. తావరముచేతఁ బూనినయోగివలె, మణిహారము కేలఁబూని, లేచి నిలువంబడి ధ్యానించుచు ముందునకు నడవఁజొచ్చెను, పాదము లామెను దండ్రీకడకుఁ గొంపోయెను. ప్రతాపుఁడు పరుడసిగ్ధముగ నుండి, కూతునకు నిద్రపట్టినది లేనిది స్వయముగఁ జూడవలె నని బయలుదేఱి తనగదినుండి యీవలకు వచ్చుచుండెను. ఇంతలోఁ బద్మినియే తన కెదురుగ నిల్చెను. కూతు మోము చూచినంతనే తండ్రికిఁ గ్రోవము, నసహ్యము, జాలియు, గూడ నొక్కమాటే కలిగెను.

ప్రతా:—నిద్రపొమ్మంటిని కాదా? అని తనచేతితో నర్థచంద్రునివలె మెఱయుచున్న యామెఘాలమును స్పృశించెను. నుదురు కాగుచున్నది.

పద్మి:—నిద్రుర పట్టలేదు. కంటికిఁ గొర్రురాదు.

ప్రతా:—నీ వీపూ లేమియుఁ దినలేదు-కొంచెము—

పద్మి:—నోటికి మెతుకుపొదు.

ప్రతా:—మఱి నీ వేమిచేయుదువు.

పద్మి:—నీమీయును లేదు. ఒకచిన్నమబ్బుపై నెక్కి-
యాపూర్ణచంద్రమండలముచేరబోయెదను. నాగురు నందుఁగూ-
ర్చుని పాడుచుండెను. నాయన్న తాళము వేయుచుండెను. విజయ
సింహుఁడు నడుమ పరుండి యానందించుచుండెను-

ప్రతా:—[నవ్వుచు]అయినచో వానికి గాయము మాని
నదా? శాధ పోయినదా?

పద్మి:—లేదు. కనుకనే నేపోయి యాశాధ నే నూడ్చి
పుచ్చుకొనెదను. వా రప్పుడు పూర్ణానంద ముది సుఖించెదను.

ప్రతా:—అమ్మా! నీ వొకచిన్నపసిబాలికవలె మాటాడుచు
తివి. చంద్రునిఁ జూచి దవ్వులనుండి యానందింపవలసినదేగాని,
యందుకొనఁ గోరి చేయిచాపుట వెట్టితనము—బేలతనము

పద్మి:—వెట్టిలో? బేలలో? ఈమణిహారముకూడ వానిది
వాని కిచ్చివేయవలెను. వాఁడు నాచేతి కిచ్చిపోయెను.

ప్రతా:—గాయము కుదిరినవెంటనే నాచే యిక్కడకు
వత్తురు. అప్పు డీయవచ్చును. నీ విప్పుడు వానికడ కరుగుట నా
కీప్తముగాదు.

పద్మి:—వెడలకుండుట నాకు శక్యముగాదు. అమ్మ యున్న
న న్నావునా? ఎన్నియో చెప్పి పంపి యుండును.

ప్రతా:—నీ కుండశక్యము లేనిచో ననుము -పోమ్ము—”
అంత పోదలచినప్పుడు—పోమ్ము—పరధ్యానముననుండి పంజరము
మూత తెరిచినంతనే పారిపోవుచిలుకవలె, పద్మిని తటాలున లేచి
నడచుచుండెను. ప్రతాపృ డది చూచి మాటుమాటు చెప్పఁజాలక
పోయెను. నమ్మక మగువృద్ధసేనకులఁ దో డిచ్చి, కూతును యత్త
వారింటికివలె, సాగనంపి వచ్చెను.

హస్తినాపురమునం దంతఃపురములో సార్వభౌముడును మహారాణియుఁ గలసి మాట లాడుకొనుచుండిరి.

ప్రభా:—నీ కింకను జబ్బుగ నే యున్నదా?

రంజ:—లేదు.

ప్రభా:—విజయసింహున కెట్లున్నదో? ఎక్కడ నుండెనో?

రంజ:—మీ వెనుక నే కురురంగమునకు రాలేదా?

ప్రభా:—లేదు. కాని యన్నివిధముల వానిఁజోలువీరుఁడె నుజ్జీయొకఁడు వచ్చి యుండెను.

రంజ:—ఇక నేమి? వాఁడె వీడు

ప్రభాకరుఁ డాశ్చర్యనిమగ్నమానసుఁ డాయెను.

రంజ:—నాఁడు మీ రక్షుల మఱలినతోడనే వాఁడు నాతో నా కొకవాడు వచ్చుచున్న దనియు, నానింద బాపుకొనుటకుఁ దాను ప్రచ్ఛన్నముగఁ గురురంగమునకుఁ బోవలసి యున్న దనియుఁ, జెప్ప నే నాశ్చర్యపడి “అదే” మని యడిగితిని. “నాపేరు వినినంత మాత్రముననే నాప్రతివీరు లెల్ల నూరక భయపడియోటమి నంగీ కరించుచుండిరే గాని నాయందు వెనుకటిశక్తి నేడు లేదు. నశించిన దనియొకమాట వినఁబడుచున్నది. కావున నీమాట నాపేరు కప్పి పుచ్చి పోయి, నాకీర్తి నిలువఁబెట్టుకొనవలెను. చక్రవర్తియుఁ గీర్తి కాము లగుతనవీరులనెవముల మన్నింపక పోడు.” అని చెప్పి తోడనే లేచి బయలుదేరినను.

ప్రభా:—[ఇంచుక నయిష్టము బయల్పడ నొక్కింతవికటత్వముతోఁ గూడినచిటునగవు యధరముపైఁ బొడసూప] ఏమి? నిన్ను నమ్మినవిజయసింహుఁడు బాల్యస్నేహితుఁడను, చక్రవర్తి నగునన్ను.

సమ్మజాలక యెంతచులకనగ సత్యవాణ్ణియమభంగము గావించుకొనెను!—అటుగాక నన్నుగూడ నమ్మినచో నెంత యందముగ, సరసముగ, నొప్పియుండెడిది. నేను వాని కీ రహస్యము బయటపెట్టుదునే? దాని కేమిగాని పాపము! వాని ప్రక్కలో బల మగుగాయము తగిలినది!

రంజనిముఖము వెలవెల బోయెను.

ప్రభా:—గాయమున కేమి, తగినచికిత్స చేసిననులభముగ మానును. ముఖ్య మైనది మనకు సంశోషకర మగునొక్కశుభవర్తమానము!—విజయసింహుఁ డిటుపై నొకయింటివాఁడు కాబోవునాశయు కలుగుచున్నది. ఈసారి వాఁడొకముద్గుల గుమ్మచే ననుగ్రహింపఁబడినపచ్చలసతకము దాల్చి వచ్చెను.

తనసరసను గూర్చుండి భర్త ముచ్చటలు చెప్పుచుండ నాకడపటివాక్యము వినిసంతనె రంజని కొడలుపరవశమై పోయినది. ఆసందముచేతఁ గాదు —అసూయ, దుఃఖము, కోపము, ముప్పిరిగొనుట చేత! —ఏమి యనుటకు నోట మాట వెలువడినది కాదు. నాధుని మోమున న్నెత్తిచూచుటకు రెప్పలు లేచుట లేదు. ఇంకను మగఁడు చెప్పఁబోవుచున్నమాటలు, చెవులకు విసఁబడుట లేదు. అచ్చటకూర్చుండుటయే సహ్యముగ లేదు. దిగ్గనలేచి “మీకుఁ గలిగినయాశయే నాకును గలుగుచున్నది.” అని చెప్పుచు నాగక, తిన్నగఁ బడకఁగింటిలోని కరిగి తలుపు వైచికొని చక్రవర్తిపాన్పుపై బడి పామువలె నెన్వెంట మనసు నంటి తరుముకొని వచ్చుచున్నదుస్సహభావము నలసఁ గలిగినతాపముచే నిటు నటు పొరలుచు, నొక్కమాఱు ప్రక్కకుఁ దిరిగి మోచేతిపై నించుక లేచి, ద్వార మున్నగోడవైపు నిశ్చలముగఁ జూచుచు, “ఛోహీ!” యని గట్టిగఁ గసిదీర సంబోధించెను; కాని యాగోడకు నోరు లేకపోవుటచే నేమియుఁ బ్రత్యుత్తర

మీయక యెప్పటివలెనె తెల్లగ, తళతళ మెరియచు నిల్చి యుండెను. కాని యప్పుడు చేయున దేమియును లేక గర్వపూరిత మగు శాంతమును పైకి దెచ్చికొని మహాప్రళయ యై ప్రవర్తించుచుండెను.

కురుక్షేత్రమందలి తనస్వప్నవృత్తాంతమునుగూర్చియు, యవనుల దాడిగూర్చియు; దనహృదయమును గలచి వేయచుండిన భావముల నుగూర్చియు నింకనీకేమేమో చెప్పవలెనని యనుచుండఁగా, సర్థాంగి యంతలో లేచిపోవుట చూచి ప్రభాకరుడు కారణ మూహించుటకు బాలక యిటు నటు బాచుచుండ, నేనకుఁ డిరుదెంచి కమలాకాంతునిరాక నెఱింగింప, చక్రివర్తి వానికి దర్శన మిచ్చి, నూతనవిశేషంబులు గ్రహింపవచ్చు నని నిశ్చయించి, యంతిపురిని వీడి కొలువుకూటమునకు వచ్చెను. తోడనే కమలాకాంతుఁడు లేచి సవినయంబుగ నమస్కరించి, మొదటినుండియు, దానే యేస్థలములకుఁ బోయి వెదకెనో, యెంతతక్వములఁ బడెనో, తుదకుఁ బ్రతాపసింహుని వనదుర్గమం దెటుల విజయసింహునిజాడ దొరకెనో, సవిస్తరంబుగ వర్ణించి తెల్పి, “ఆప్రతాపసింహునిగా రాబుకూతురగుపద్మిని యనుకన్యయే విజయసింహునికిఁ బతకము నిచ్చి, గాఢ మగు ప్రేమం దవిలి యుండుటచే, నామెకోరిక చొప్పున నేను, మణిహారి మామె కప్పగించితిని. ఆమెయుఁ దనప్రియునికంత మాహారముతో నిప్పటి కలంకరించియే యుండును.” అని చెప్పి తనకథ ముగించెను.

ప్రభా:—నీ వాయోగియాశ్రమ మెక్కడో తెలిసికొంటివా?

కమల:—లేదు. అడుగ మఱచితిని మోహంధుఁడైనవాని కంతజ్ఞాన మొట్టులుండును?

ప్రభా:—నీ మాహారమును గొనిపోయి స్వయముగ విజయుని కందచేయక బాలికచేతికి నేల యిచ్చితివి?

కమల:—ఉత్తమకులసంజాత యగుకన్య సహారణంబుగ ని

మ్మని కోరినపుడు, తిరస్కరించుటధర్మముగదా!” కమలాకాంతుడు, రంజనివలెనే గొప్పకాపు పెట్టితి నని లోలోన సంతసించుచుండెను.

ప్రభా:—నీయేలిక యానతితోసివుచ్చుటధర్మముగాదా!—సరియే. ఇటుపైన నీ వెన్నడు మాపనులపై నక్కటలేదు.—అని చెప్పి చక్రవర్తి లోని కరిగెను.

కమలాకాంతుడు తనతప్పును దెలిసికొనెను. కాని యాతని స్వభావమునుబట్టి యందువలన బిచ్చాత్మాపమునకు మాటుగఁ గోపము కలిగెను. కోరిధఘూర్నితలోచనుడై తేఁడు పోయినదారివెంబడి రెప్పవేయక చూచుచు నొక్కక్షణము నిలువఁబడి “ఘటనా ఘటనమర్థుండ నగునే నీలిని లెక్కనేయనేల?” యనునటు లొక్కమాటు తలవంచి, ముదహాసము చేసి, ఒక్కదెబ్బకు రెండు పండ్లును రాలఁగొట్టుటయే ప్రజ్ఞ యని, విజయప్రభాకరుల సేకకాలమందు వలచించుచుంటి నని తలంచి పద్మినీవిజయసంహారప్రణయకథ”ను బట్టణము నాల్గుమూలల వ్యాపింపఁజేసెను. రాణిని వలచించిన రాజును వలచించుటయే యని కమలునిభావము! కాని యంతకు మూలము పద్మిని తన్నుఁ బ్రేమింపక తిరస్కరించుటయేకదా! ఆహా! భగవానునిచే రచియింపఁబడిన యీమహానాటకమందలి పాత్రలచర్యలకును మాటలకును మూలకారణము లెంతనిగూఢములై యుండును! ఒక్కొక్కప్పుడు మనుజుఁ డితరుని మోసపుచ్చుమాట యటుండఁ దనను దానె తెలియక కొన్నిసారులును, దెలిసి కొన్ని సారులును, మోసపుచ్చుకొనుచుండును.

కమలాకాంతుని వీడి లోని కరిగి రహస్యకార్యాలోచనామందిరముఁ జొచ్చి ప్రభాకరుఁ డాసేతుహిమాచలమునం గలతనసామంతరాజుల కెల్లసైన్యములఁ గూర్చుకొని యవనునితోఁ బోరునకు సం

సిద్ధులు కం డని హెచ్చరించుచు లేఖల వ్రాయుచుండెను. అందు రాజశీవియు, సోదరభావమును, దేశభక్తియుఁ బ్రతివాక్యమందును సువ్యక్త మగుచుండెను. నమ్మక మగుచారుల రావించి యాకమ్మల నాయాదేశాధీశుల కతిత్వరితంబుగ నందఁజేయ నియోగించుచుండెను. తరువాత మిక్కిలి యాస్తవర్గములోఁ జేరినతనమంత్రీపుత్రుండుగునుమంతుఁడనువానిని రావించి విజయసింహున కొకలేఖ వ్రాయుచుండెను. పూర్వము రాచకార్యవిషయములందు సందుముఖ్యముగ యవనులతో సంబంధముగలవిషయములఁ గూర్చి ప్రభాకరుఁడాలోచించునప్పుడు రాణి యగురంజనికూడఁ బ్రక్క నుండెడిది. కాని నేడు ప్రభాకరుఁ డొంటరిగనే గూర్చుండి రాచకార్యములఁ జక్కఁబెట్టుకొనుచుండెను. రంజని యించుక యస్వస్థయై యున్నది కద! కాని యామె సరసను లేనిలోటుమాత్రము మిక్కిలి కానుపించుచున్నది.

ప్రభాకరుఁ డుత్తరము పూర్తిగ వ్రాసినపిదప తిరిగి యిటులఁ జదువుకొనెను.

“విజయా! నీకుఁ గలిగినపిచ్చి భయము నాకు మిక్కిలి నవ్వును గలిగించుచున్నది. ఎట్లయినను గీర్తికాముఁడ నైన నీనెఱముమన్నింపఁబడినది.—కాని యీసారి నిజముగనీకు బల మగుగాయము తగులుట నీ వనృత మాడినఫలము కాని వేఱు కాదని నాయభిప్రాయము. అయినను దయామయుఁ డగుపరాత్పరుఁడు నీ కచిరకాలముననే యారోగ్య మనుగ్రహించుఁగాక!

నూతనప్రియానురాగంబున మున్గి తేలుచుఁ బోయిద్దులు పుచ్చుచున్ననిన్నుఁ గార్యవేసరంబున నగరమునకుఁ బిలువవలసి వచ్చినది కదా యని విచారించుచున్నాను. యవనులు గాంధారము రహస్యముగ సమీపించుచుండి రని నాకుఁ గురురంగమునకే వార్త వ

చ్చినది. కాని యప్పుడు నీ వటనుంటివని నాకుఁజెలియదాయె. నా మంతులకు జాబుల నంపితిని. వెంటనే నీ వరుడెంచి యాధ్వర్యము వహింపవలయు.—

నీకు నేను వ్రాయవలసిన దేమి?—ప్రభాకరుఁడు.”

ఆయు త్తరమును మఱచి యతిగి ప్రివిలాసము వ్రాసి సుమంతున కిచ్చి “వా యువేగమనో వేగంబుల మించి ప్రతాపసింహునిదుర్గమున కరిగి విజయసింహునిగూర్చి యడిగి తెలిసికొని వాని యుత్తరము స్వయముగ నుదఁజేయుము.” అని యాజ్ఞాపించెను. “మహాప్రసాదమ”ని కమ్మ సందుకొని కన్నుల కద్దుకొని సుమంతుఁడు వెడలిపోయెను.

ప్రభాకరుఁడు లేచి నిలువబడి “కాలచక్ర మతివేగముగ దొరలుచున్నది. సరమాత్రున కద్దానివేగము మించుట సాధ్యమా? నా కలనత పలుకుచున్నది. ఈసామ్రాజ్యమటులము శిరమున ధరించువాని కాశేషాహి కున్నశమశక్తి యుండవలయును. ఓపరమేశ్వరా! చతుర్దశభువనసంరక్షణదీక్షాకంకణబద్ధహస్తా! నా కించుక నీది వ్యశక్తి ప్రసాదింపవే! ఇమును లీభారమునాతలపై నేలచట్టిరో కద!” అని తలపోయుచుండ “త్యాగశక్తి లేనిధర్మశక్తి నిష్కలము నీయర్థాంగము పాపపంకిలమై దోషభరమై నిన్ను దిగలాగుచు న్నది. కాని నీవు శక్తిహీనుడవు కావు. నిన్ను నీవుతెలిసికొనుము” అని వాక్యములు వినుబడిన ట్లయ్యెను. ఆవాక్యముల నెవ్వ రుచ్చరించిరి? ఎవ్వరును గంటికిఁ గనఁబడరు. కాని చిన్ననాడు పెంచిన ముసలిముని కంఠస్వరముమాత్ర మింకను జెవులయందు ప్రతిధ్వనించుచున్నట్లు లుండెను. ప్రభాకరున కేమియు బోధపడలేదు. “అర్థాంగము పాపపంకిల మైనదా? నాకుఁ ద్యాగశక్తి నశించినదా?” ఏమి మాట లివి? అని యాశ్చర్యముతో వితర్కించుచు వెడలిపోయెను.

యోగిపుంగవుని యాశ్రమమునందు విజయసింహుడు చికిత్సల బొందుచుండెను. చంద్రహాసుడు సోదరునికంటె నెక్కువగ భక్తితో నుపచారములు చేయుచుండెను.

ఒకనాటియపరాహ్న వేళఁ బగుపరివారము వెంట భాబద్రిని గుఱ్ఱము నెక్కి యాతపోవనము చొచ్చెను. వెంటనే కూడ నున్న సాయధు లగురక్షకభటులను దండికడకుఁ బాపి వేలి యొంటరిగఁ బద్రిని యొకయోగినినలె నాగుహాముఖము నమీసించుచుండెను. పై నల్లలనాడుచున్న చెట్టుయాకునలె నాకన్యహృదయ మూరక కొట్టుకొనుచుండెను. “నన్ను నావిజయుఁడు మఱచిపోవునా” అని యామె తనలోఁ దాను తలపోసికొనుచు నింతలో నిరాశ చెందుచు నింశలోఁ బట్టరానియానంద ముందుచు ముందునకడుగు లిడుచుండెను. అంతలో నామె చూపు లాగుహాముఖమందె యొకరాతిపైఁ బెట్టఁబడి యున్న తనప్రియునిశిరస్థానిముపైఁ బ్రసరించెను. తనపచ్చల పతక మాశిరోవేష్టనమునకుఁ గూర్చబడియే యుండెను. ఆహా! ఆక్షణమం దామెనేత్రములు, నుదురు, కెంబెనవులు, బాహువులు వేయేల యామె శౌతిక దేహ మంతయుఁగూడ నొక్కమాటు సకారణం బగునానందరూపము దాల్చెనుగద ! ఏమి యాప్రేమాతిశయము! అట్లుండఁ బద్రినిపాదములు భూమిపై మోయుటలేదు. ఆమె పక్షివలె నెగిరి యొక్కమాటుగ విజయసింహుని పల్లను వ్రాలెను.

ఒకకృష్ణాజనము నేలపైఁ బరువబడి యున్నది. దానిపై మహావీరునిబలిష్ఠము లగునవయవములతోఁగూడిన దేహ మెక్కుడించి నకోదండమువలె నొప్పుచుండెను. ఆతఁడు కన్ను మూసికొని పలుం

డి యుండెను. ఒకదర్శనముపైఁ బద్మాసనము వైచి కొని చంద్ర హాసుఁ డానిద్రోపోవుచున్నవానిశ్వాసల లెక్కించుచుండెనో యన నప్రమత్తుఁడై కనుపెట్టి చూచుచుఁ బక్కనించుక దూరంబుగఁ గూర్చుని యుండె. పద్మిని యిదంతయు నొక్కతృటికాలము కల యఁజూచి “కటకటా! ఎట్టివా రెట్లుండిరి!” యని తలపోసి దుఃఖ ము పట్టఁజాలక యొక్కమాటు భారమని బాలికవలె వాపోయెను. అనూతనకంఠస్వరము విని నిద్రోపోవుచున్నట్లు లుండినవిజయుండును మేలుకొని యున్నట్లు లుండినచంద్రోహాసుఁడునుగూడ నేకకాలమం దె పద్మిని ముఖముపైఁ జూడ్కులఁబఱపి నిశ్చేష్టులై చూడఁ జొచ్చిరి.

చంద్రో:—ఏమి? అమ్మా! ఇట్లేల వచ్చితివి?

పద్మి:—పనిగొని వచ్చితిని.

అని చెప్పుచు నాగుహకు : నూతనకాంతిశోభ నొసంగుచుఁ దళతళ మెఱయుచుఁ గన్నుల మిరుమిట్లు కొలుపుచు మెఱుపుతీగ వలెఁ బ్రకాశించుచున్న యాయఁబది నాలుగుమణులరత్న హారము చేతులతోఁ బట్టుకొని నేలకు వంగి పండుకొని యున్న విజయునికంఠ మున వేయుచు “ఈబహుమానము నంగీకరింపఁజనదా? సార్వభౌ ముఁ డంపి యుండెను.” అని చెప్పుచుండఁబద్మిని స్నిగ్ధసువర్ణఫాల ము విజయునిపెదవుల మిక్కిలి సమీపించెను. ఒకవేళఁజంద్రోబింబ ము నరునికెఱచెదవుల కందునంతటిసామీప్యమునకు వచ్చినయెడల నద్దాని ముద్దుపెట్టుకొననిమనుజుఁ డేలోకమునం దెందైన నుండనం భవ మగునేని యప్పుడు విజయుఁడు పద్మిని ఫాలము నప్రయత్న ముగ ముద్దుపెట్టుకొనుట దోష మని చెప్పవలసి యుండును. చెప్పిన చొప్పునఁజేసి చేరవచ్చినపుత్రికను నండ్రుగాని ప్రియసోదరిని సోద రుఁడుగాని యెట్టినిర్మలనిర్వికారభావముతో ముద్దుపెట్టుకొనునోయ

ట్రినిర్యలనిర్వికారభావముతోడనే విజయుడు పద్మినిని ముద్దుపెట్టుకొనెను. కాని ప్రేమ యనెడిసుగంధతైలమందు నానుచున్న పద్మిని యనువత్తి చివరచుంబనఁగూపంబున విజయుడు మదనజ్యోతి ముట్టింప వెంటనే జ్యోతి నామూలాగ్రిముగ వ్యాపించి వెలుగదొడగె; తత్త్వీక్షణతచే బద్మిని దారము తెగినపూలసరమువలె విజయునివక్షముపై వ్రాలిపడిపోయెను. ఇంతలోఁ దిరిగి బలము, ధైర్యము తెచ్చుకొని లేచి కూర్చుండి విజయునిముఖము గెప్పవేయకచూచుచునప్పరసనలఁ దోచుచుండెను. ఆపె నోటినుండి మాట యేమియు వెలువడకుండినను హృదయమందలి భావముమాత్ర మణగి యుండక యుప్పొంగి ముఖముకురమందు యథాచూపనగ్గములు బయల్పడఁబ్రతిఫలించుచుండెను. చంద్రిముఖ చాలాచాణముఖ యగుచుండెను. కాని విజయున కాయనురాగ మాహ్లాదకరము కాదాయె!

విజ:—నీ వీపయనమున జాలఁబడలి డస్పిసిని కాఁజోలు. ఒక్కొక్క విశ్రాంతిఁ దీసికొనుచుండుము.

పద్మి:—విశ్రాంతియా? నీసరసనుండుటచే నాబడలిక లన్నియు బాయుచుండును. నీ కెడమైవనే నాయలనత యధిక మగును.

అప్పుడు పద్మిని యేమిమాటలాడుచున్నదో యెఱుంగదు. ఆనందాతిశయంబున నన్యం బెఱుంగక యూరకమాట లాడుచుండెను. కాని విజయున కావాక్యములు కూడ నిష్ప్రమంగఁదోపలేదు. కావున నీతఁ డవ్వలిదిక్కు మొగంబుగాఁ దిరిగి కనుల మూసికొని నిద్రవచ్చువఱకును నిద్ర నటింపఁజొచ్చెను.

పద్మినీచంద్రిహను లొందోదులకుశలంబులగుర్చి తెలిసికొనుచుండిరి. ఇంతలో యోగి యరుదెంచి విజయునిలేపుట కంగీకరింపక త్రొక్తగ వచ్చినతనప్రాతశిష్యురాలికుశలం బడిగి యాగమనకారణం బెఱింగి యాకన్య యుండుటకు యోగ్యమైన యొకచిన్నరాతి

యజ్ఞ చూపించెను. దానిముఖ మంతయు మల్లికార్జునలతలతో నలంకరింపఁబడినటుల గప్పబడి కనులఁబండు వొనర్చుచుండెను.

యోగి:—చిట్టితల్లి! నీ వీదుంపలను బాగుగా నీటియం దుడికింపఁగలవా? విజయున కీహారమునలన మాంసము పట్టును. గాయము పూడును.

పద్మి:—తపక్ష్మక వండెదను. ఎప్పటికీ గావలెను?

యోగి:—రెండున్నరగడియలలో. (అని చెప్పి యీవలకు నచ్చుచుండెను.)

పద్మిని:—అయ్యో! అడుగ మఱచితిని. (అని యనుకొని వెంటనే పరుగుపరుగునవచ్చి) స్వామీ! ఎన్నినీళ్లు పోయవలెను?

అప్పు డొకవింతనగవు మోముపై తొలకియాడ నాయోగి నెను కకుఁ దిరిగి నచ్చి యాదుంపలపై బొట్టు తీయుపద్ధతియుఁదరుగు క్రమమును, చితుకులతో మంటచేయువిధానము పోయవలసిననీటిపరిమితి, నుడకనీయవలసినకాలనిర్ణయము చెప్పి వెడలిపోయెను. మునుపు పద్మిని సంగీతశాస్త్ర మభ్యసించువేళ నుపదేశమాత్రంబున నే యాకళ యంతయుఁ పూర్తిగ గ్రహించెను. నేడును బాకళాస్త్రమందు గురువు మొదటిపాఠము చెప్పి పోయెను. తన్మాత్రంబుననే యాకళ్య యీనూతనశాస్త్రమునుగూడ నామూలాగ్రంథుగ నూహించుకొనుచుండెను, తనహృదయమందు నూతనముగ వికసించినప్రేమకూడ నాయూహ కొనలు సాగఁదోడుపడుచుండెను. కాని మొదట పోయి మంటచేయునపుడును—పోయి మీది పాత్ర క్రిందకు దింపునపుడును లేజగురులఁబోలుపద్మిని లేతవ్రేలు లించుక కాలి యింకను నెరుపు లెక్కినవి.

పద్మిని వంటచేసి గొనిపోయి విజయునకుపథ్యముపెట్టుచుండెను. తదవంతరము నిద్రారాకుండు నటులరోగిపజ్జకూర్పుండి యేమే

నిమాటలఁ జెప్పుచు మాటల నడుగుచు నప్పుడప్పుడు కలస్వనంబుతో నొక్కొకపాట పాడుచు దినమునం దెనిమిదిభాములు జరుగుచున్నటు లావిజయునికిఁ దోపనీయకుండెను. చెల్లెలు వచ్చినతరువాత చంద్రహానుసకుఁ గూడఁ గ్రమక్రమముగఁ బనిలేకపోవుచుండెను. అన్ని యుపచారములు పద్మినియే చేయబూనును. అట్లువచ్చినచో సోదరునిపై కినియుచుండును. విజయుఁడు ప్రణబాధితుడై యున్నవేళల నైననుపద్మినివచ్చుచున్నయలుకు డైనంతనే వానిహృదయ మాహంసయానమనమున కానందముగలుగునటుల సంతోషముతోఁ దాండవ మాడుచుండును. కానియాబాలిక పథ్యపానములపచనము చేయుటఁకై లేచి నంతనే వానికన్ను లామెపదనముపై దీనముగ వాలుచుండును. “ఇక నెన్నడునునే నపవిత్రుఁడకా జనదు. ఇప్పుడు నేపవిత్రుఁడనై యుంటిని—ఈమె నన్ను పూతునిఁ గావించినది” అని యనుకొనుచుండును. మిక్కిలి బాధగా నున్నప్పుడు విజయుఁ డాకన్యదివ్యగానలహరియందు ముగ్ధి తేలుచుఁ దనబాధను మఱచి పోవుచుండును—మిక్కిలి విసుగుగా నున్నప్పుడా పద్మినిసుందరవిగ్రహమును రెప్పవేయక చూచుచు “విశ్వమందలి సౌందర్యమున కెల్ల నిది కేంద్రస్థానమా?” యని తర్కించుకొనుచుండును. శరీరములో నించుక సుఖముగా నున్నప్పుడామెతో నించుక ముచ్చటించుచుండును. ఒకమాటు పద్మినివిజయుల కిటుల సంభాషణ జరుగుచుండెను.

విజ:—మీయింట నీ వెన్నఁడైన వండుదువా ?

పద్మి:—అవసరము వచ్చినపు డాడుది వంటచేసి పెట్టనలదా?

విజ:—రాత్రులు నీకు పాపము నిద్రకూడ లేనటు లున్నది.

మిక్కిలి చిక్కిపోవుచుంటివి నాకొఱకు కాని నేను—

ఇంతలో యోగిపుంగవుడు వచ్చెను. పద్మిని లేచి నిలువబడి వినయముతో నమస్కరించెను. విజయుడును లేవబోవుచుండెను.

యోగి:—ఆహా! అప్పుడె యంతవఱకుఁ గుదిరినదా?

పద్మి:—మహాత్మా! ఇది తమభిక్ష.

విజయ:—మి మ్మేమని కొనియాడుటకు నేననన్తుండను? అల్పుడను, కించిష్టుడను. మెఱుఁగుడుపురుగు సూర్యభగవాను నేమని స్థతింపఁగలదు?—ప్రాణదాతా—నమస్కారము—ఈపాపిని దీనుని యనుగ్రహించి యాశీర్వదింపుడు !

యోగి:—నత్సా! విజయా! నిన్ను బ్రతికించినది నాచికిత్స కాదు—నిజము చెప్పుచుంటిని. ఆకర్ణింపుము—ఈకన్య యొనర్చిన స పర్య! నీ విజన్మమునఁ జేసికొన్న పుణ్యము కాదు. నీ పూర్వజన్మపరం పరాగతపుణ్యఫలవిశేషమువలన లభించినది! ఈకన్య నిన్ను సావిత్రి వలె మృత్యువువాతనుండి యీవలకుఁ దెచ్చి బ్రతికించినది. ఈమె ఋణ మిజన్మమునఁ తీర్చికొనఁజాలవు!

విజ:—ఆమె కోరినకోరిక తీర్చి నాఋణము తీర్చికొనఁ ప్రయత్నింతును.

పద్మి:—నాకే ఋణపడియున్నయెడల, నామాటచేతనే ఋణవిముక్తులైపోయిరి. కల్పవృక్షమునీడ నాశ్రయించినఁ గోరికలే యుండవుగదా!

యోగి:—నత్సా! కనిపెట్టుచుంటివా? మహాసతివ్రత లగు నుత్తమసతులలక్షణము బోధపడుచున్నదా?

[పద్మిని తన్ను పొగడువాక్యము వినినంతనే మిక్కిలి సిగ్గుపడి సంకుచితగాత్రియై యటనుండి వెడలిపోయెను.]

యోగి:—పుత్రీవాత్సల్యంబున నేను నీ కొక్కహితంబు చెప్పెద. గ్రహింపుము.

ఒకఁ డత్యంతమధురం బగుసురాపానము గావించుచుండెను. ఇప్పుడు వానిరెండవచేత సుధాకలశ ముంచబడినది. ఒకచేత సుర యున్నది. ఒకచేత సుధ యున్నది. వాడు దేనిని గ్రహించి దేనిని త్యజించిన శ్రేయోదాయక మగునో, అవిచ్ఛిన్నానందము కలుగునో యాలోచింపుము !—వచ్చినపని, పడ్డిని యెక్కడ ? నేడు నీకుఁ బథ్యము మార్పవలయును. కొత్తవంట లామెకు బోధింపవలెను. నేపోయి వచ్చెద.—

అనిచెప్పి యోగి వెడలిపోయెను. విజయుఁ డాలోచనామగ్నమా సనుడై కనులమూసికొనెను. వానిహృదయమునఁ బాపభీతి మిక్కుటమై యాందోళనఁ గలిగించుచుండెను. డోయల నూఁగుచున్నవాని భావముల నిలిపి నేకాగ్రచిత్తముతో నొక్కమనోనిశ్చయము చేసి కొనుటకు వానికి శక్తిఁజాలకున్నది. ; దేహబలమును మనోబలము నొండొంటిపై నాధారపడియే యుండును గాఁబోలు! స్వర్గశిఖరసర కకూపములమధ్య నుట్టుత లూఁగి యలసినవానిమనసు స్తబ్ధ మయ్యెను. హృదయవేదనయు మందగతి సందెను. శరీరము స్త్రైతస్యము దాల్చెను. విజయుఁడు సామ్యసిల్లి నిద్రపోవుచుండెను.

అహా ! పడ్డినియే తొలుత విజయనిద్రాకృథము సలంకరించుట తటస్థించెనేని పాప మావీరుని కీలోకమును పైలోకమును మఱియొకలోకముగా మార్చివేయగలిగి యుండునుగదా ?

ఇట్టిభావమే యానిద్రించుకొనిహృదయమందును గలుగుచున్నది కాఁబోలు.—విధి ! విధి ! విధి !—అని విజయుఁడు పలవరింపఁ జొచ్చెను.

పడ్డిని పథ్యపానములఁ గొనివచ్చి ప్రక్కను నిలిచి యుండెను. కాని యామె కాపలవరింత యేమియు బోధపడుట లేదు. ఇంచుక భయము కూడఁగలుగఁ జొచ్చెను. “వారిని పిలుచుకొని వత్తునా ?—

యోగసమాధి నున్నవారి లేపు పెట్టు? అనుకొని తనకోమలపాణి పద్మ మావిజయునివిశాలఫలభాగమున నునిచెను. ఉలికిపడి కనుల విచ్చి నిర్మలప్రేమకాంతిపూరం బగుపద్మినినెమ్మాము చూచితిరిగి కనులమూసికొనెను. “ఏమిది? అని పద్మిని మిక్కిలి విపాదముతోఁ గూడిన నాశ్చర్యము నొందజొచ్చెను.

పద్మి:—మహావీరాగ్రణీ! పథ్యము తీసికొని వచ్చితిని.

విజ:—నా కిప్పు డాకలిలేదు.

పద్మి:—ఒకసారి యిటుచూడుము. నేఁడు వే తొకరీతిగ నున్నటు లున్నది. కారణము తెలియదు. మహాత్మునిఁ పిలిచికొని వత్తునా?

విజ:—వలదు.

పద్మి:—కొంచెమైనను నాఁకలిలేదా?

విజి:—హృదయరంజనీ! నిన్ను శ్రమపెట్టజాలను. నేదోఁ హిని కాను. క్షమింపుము.

విజయుఁడు నిద్రించుచుండెనా? మేల్కొనియుండెనా? పలవరించుచుండెనా? మాటలాడుచుండెనా? పద్మిని కేమియు బోధపడ దాయె!

పద్మి:—పరాకుమాటలు నచ్చుచున్నవి. సమాధినుండి లేచువేళ కాదాయె. సోదరుఁడు మూలికలఱొఱకై కడుద వ్వరిగి యుండెను. ఏమిచేతును దైవమా!

అని విజయునిరెండుచేతులు దనజేతులఁ బట్టుకొని “లెండు-ఒక మాటు లెండు” అనెను.

విజ:—పొమ్ము!—పిశాచమా! రంజనీ!—రమ్ము! పద్మినీ!

అని చేతుల విసరికొట్టెను. విజయునిదక్షిణహస్తము పద్మినివట్లముపై గాఢముగఁ దగిలెను. పాప మాయబల రెండుమూడడుగులు

నెనుకకుఁ దుగ్గిపడెను- కాని విజయుఁడు శాంతభావముతో లేచి కూర్చుండి “నాపై నీకంతకోపమేల? రమ్ము, పద్మినీ? రమ్ము! దగ్గఱకు రమ్ము! యోగి నీకు నూతనపాకములనేర్పెనట కాదా. ఏని! ఏమితెచ్చితివి” అని ప్రీయమురూఱ బల్కెను. పద్మిని కామాటలచే తనే తనవక్షమందలి బాధ యపనయింపబడెను. తల వంచుకొని సిగ్గుపడుచు దగ్గఱకు వచ్చి భక్త్యముల నొక్కటాకటిగ గోగిచేత బెట్టుచు దానివండువిధానమందలి యానందమును వర్ణించి చెప్పుచు ననవాసులసౌఖ్యమే సౌఖ్యమని సిద్ధాంతము చేయుచుండెను. కాని నంజనపప్పుడు తాబడినశ్రీమ యించుకై నను నలపెట్టుదుగదా! విజయసాన్నిధ్యమహిమంబున మఱచిపోయెను గాబోలు!

విజ:—నీకు ననవాసమే సౌఖ్యముగఁ దోచుచున్నదా? ఒక నాఁడు నీతకు నటులనే తోచెను.

పద్మి:—నిజమే! నీతమ్మకు సరిగనె తోచినది—పిగప శ్రీ నామచంద్రుఁడె యెక్కువగఁ బశ్చాత్తాపపడి పరితపించెను. లోక మాత నీత హృదయేశ్వరునిపాదకమలముల మనసా పూజించుచు నడవులందును నిండుమనసుతోడనే గినముల గడుపజొచ్చెను. వీరాగ్రీణీ! అదియేకదా! శ్రీబాతి కతిశయంబు—దివ్యభూషణంబు—విపత్కవచంబు. బోడితలతో దూడ కుమ్ముచున్నప్పుడే యావు పాల నెక్కువ చేవుచుండును.

విజ:—పురుషుఁడు ప్రేమింపకపోయినను శ్రీ ప్రేమింపుచుండఁగలదా?

పద్మి:—తలవంచుకొని యూరకుండెను.

విజ:—నీన్నేహితునికడ దాపరిక మేల! తెలియఁజాలనివాఁడ నగుట నడుగుచుంటిని.

పద్మి:—క-ల-దు. దివ్యప్రేమ నాస్తికుని వెలిపెట్టుచున్న

దా? జలము వానిదప్పి దీర్చుచున్నది. ఫలము వానియాకలి తీర్చుచున్నది. అదియే ప్రేమయొక్క యతిశయము!

విజ:—“ఈముగ్ధ పుస్తకమందు చదివినపాఠము నప్పగించుచున్నది.” అని యనుకొనుచుండెను.

పద్మి:—నేడు నిద్రలో నేమని కల నచ్చినది? “విధి—విధి—విధి” యని పలవరించితి రేమి?

విజ:—నేను గలలో—నొకడు సుగంధమధురపుష్పాననము గోలుచున్నాడు—వానికి బాగుగ కై పెక్కినది. వానిచేత నమృతకలశ ముంచబడినది. వాడు తొడలెఱుంగక యాసుధాకలశము నంచి వేయుచుండెను. సుధాధార, ప్రేయసి బాష్పబిందువుల నలె, వానిపాదముల దడుపుచుండెను. వానిచుట్టును. మానససరోవరమునలె నిండి స్త్రీకి బారలుచుండెను. కాని వానిదేహములోని కొక్కబిందు వైనను బ్రేనేశింపలే దాయె. వాడు యమృతసరోవరమునడుమ స్తంభమునలె నిలిచి యింకను తుచ్ఛమద్యమునే పానము చేయుచుండెను. పానము చేసినకొలదియు బిహన యధికమగుచు నే యుండెను. అధికమయినకొలదిని బానము చేయుచుండెను—కాని తుదకు తత్ప్రపాసతోడనే చనిపోయెను. వానిచేతిమద్యభాండము క్రిందకు జారి సరోవరమునం దదృశ్య మాయెను. ఆదురదృష్టవంతునిమృతకళేబర మాయమృతసరోవరమునందు తేలి యాడుచుండెను. తుద కమృతసరసితరంగమాలికలతో మృతకళేబరము నర్పించుచుండెను. వానికళేబరమును సాష్టాంగపడి సరోవరలక్ష్మికి మ్రొక్కుచుండెను. విధి!—విధి!—విధి!—మ తేమగుదును?

పద్మిని యనిమిషనేత్రియై యావిచిత్రస్వప్నవృత్తాంత మాలించుచుండెను. ఇంతలో జండ్రహానుడు వనమూలికల బట్టుకొని నచ్చెను. ఆతనిజూడగనే విజయున కెంతయో హృదయభారము తగ్గి

నటులఁ దోచి యొక్కనిట్టూర్పు విడిచెను. వద్దిని కప్పటికి సోదరా గమనము మిక్కిలి యసహ్య మై యనిష్ట మై పొడఁగట్ట నొక్కనిట్టూ ర్పు విడిచెను.

చం:—ఇవిగో మూలికలు.

వద్ది:—యోగిపుంగవుని—

విజ:—ఇప్పుడు పిలువ నక్కఱలేదు. సోదరా! నీ కెంతచె మటవట్టినది. ఏయడవికిఁ బోతివి? చాలతడ వాగితివి!

చం:—నా రుగ్గో గురువు లిటులనే విచ్చేయుచుండిరి.

తెల్లనివేలిజడలతో, విభూదిరేఖల నొప్పునెత్తగువిశాలపాల ముతో, మడచి ముడివెట్టిన తెల్లగడ్డముతో, జిక్కి యించుక ముడ తలు వసుచున్నబడుగుదేహముతో—దీర్ఘనాసికాగ్రమున నిలిపిన దృష్టితో మునిశ్రేష్ఠుఁ డరుడెంచెను. అందఱును లేచినమస్కరించిరి.

యోగి:—శుభ మగుగాత! వత్సా! చంద్రా! యోషధులఁ గొనివచ్చితివా?

చంద్ర:—చిత్తము! దేవా—

యోగి:—అమ్మా! వద్దినీ—నీ వావేరును నమలనిచ్చి పిదప నావుపాలను దాహ మిమ్ము. విజయుఁడు విజయునిమించి వజ్ర శరీరుఁడు కాఁగలఁడు—విజయసింహా! చాలదినము లైనది. నీకుఁ గ్రుచ్చముగఁ గ్రొత్తరక్తము పట్టును. పూర్ణారోగ్య మచిరకాలము ననే కలుగఁగలదు—ఇంక నాచికిత్స లవసరము లేదు. మీరు మీ మీనగరముల కరుగవచ్చును.

వద్ది:—తండ్రి! మీయవ్యాజకరుణావిశేషమున మేము బ్రతికి బయటఁ బడితిమి.

చంద్ర:—లోకమునే తరింపఁజేయఁగలవారల కిది యొక లెక్క కాదు.

విజయ:—నాతండ్రి నాచిన్ననాటనే యవనునితోఁ బోరుచు మరణించెనట— నాతల్లియుఁదోడనే సతీధర్మ మగునహగమనము గావించి నాధుని వెన్నంటి చని స్వర్గస్థురాలాయెను. నాటనుండియు నే నేకాకి నై తిరుగుచుంటిని. కాని నేఁడు నే నిచ్చట తిరిగి యింటిపట్టున నున్నటులను దల్లిదండ్రులఁ గన్నటులను సుఖించుచుంటిని. నాకుఁదల్లియుఁ,దండ్రియు,నాప్తులు, బంధులు, నమస్తము మహాత్మా! తమకరుణాకటాక్షమే ప్రసాదించినటు లున్నది. ఈ గుహ వీడి తిరిగి రాజధానిఁ జేరుట చక్కనిగృహసౌఖ్యము వీడి కారడవిఁ జొచ్చుటవలె నున్నదిగదా! దేవా! తమదయనుగూర్చి నే నేమని వర్ణింపఁగలను?

యోగి:—కుమార! నుఖదుఃఖములు మనస్సంభవములు— నీజీవితయాసపాత్ర మొక్కతెడ్డుతోడనే యీడిపింపఁ బడుచున్నది. కావుననే యదివక్రగతి నందుచున్నది—కేవలవైరాగ్యమే నిజమగుబ్రహ్మజ్ఞాన మని తలఁచుట కన్నులమూసికొని లోకము లే దనుకొనుటవంటిది. కావున నీవు గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింపుము.

విజ:—మహాత్మా! ఈలోకమున నింకను నే ననుభవింపవలసిన నుఖము లే మున్నది?

యోగి:—లోకములో ననుభవింపవలసిన నుఖములకొఱకు మాత్రమే గృహస్థాశ్రమము స్వీకరింతు రనుకొంటివా? ప్రతివ్యక్తియు లోకమువలన సంఘమువలననే జీవించి వికసించుచున్నది. కావుననే ప్రతివ్యక్తియుఁ దనసంఘమును లోకమును వికసింపఁజేయుచుఁ గలకాలము జీవింపఁ జేయవలయును. మఱియు సహిష్ణుత, సానుభూతి, త్యాగము, చిత్తమున కేకాగ్రత, హృదయమునకు స్థైర్యము, అంతఃకరణమునకుఁ బ్రేమ సరియగురీతుల నలవడుటకు గృహస్థాశ్రమస్వీకారము ముఖ్యవగరము. తీరమునఁ గూర్చుండి

యీదువిధానము, జలమున్వభావముచదువుకొనినను గురుముఖతః
సేస్తుకొనినను నీటఁబడినఁగాని యీత రాజులదు. కావున
కుమార ! నాహిత మనునరింపుము. దేశము నుద్ధరింపుము. శాశ్వత
కీర్తి గడింపుము.

ఒక్క రొక్కరుగ నందఱు నాయోగిపుంగవునిపాదములకు మ్రొ
క్కి దీవనలఁ బడసి యచ్చోటు వాని ప్రతాపసింహాంగణమునకు
బయలుదేరిరి.

వారు వెడలినవెనుక యీశ్రహమందు మిగిలియున్న నిశ్శబ్దము
యోగిపుంగవునిహృదయమునుగూడఁ దట్టక మాన దాయె.

౨౩

హస్తినాపురమునందు సేతిమధ్యాహ్నము సూర్యు డతితీక్ష్ణముగా
వెలుగుచుండెను. పురవీధులఁ గ న్నైత్తిచూడశక్యముకానియెండ
కాయుచున్నది. కాని రంజని దేవి యుతఃపురము, నగరమధ్యమునుండి
ప్రవహించుచు మలుపు తిరిగిన యమునవంపులో స్ఫటికశిలానిర్మి
తమై ప్రకాశించుచుండెను. మేడపై యమునవైపుగదిలో రంజని
కూర్చుని యుండెను. గవాక్షములకును ద్వారములకును సగంధముల
వెదఁజల్లుచుండినవట్టివేరుతడకలఁ గట్టి పన్నీటితోఁ తగుపుచుండిరి.
అగరు, అత్తరువులతోఁ దీసినమలయచందనము బంగరుగిన్నెలోఁ
జేర్చి పరిచారికలు వచ్చి రంజనికి మైపూతలు పెట్టుచుండిరి. రత్న
ములజెక్కినదంతపువీధులుగల నెమలివీవనలఁ బూని యిరువైపుల ని

లది మృదువుగ వినరుచుండిరి. ఆలేగరువలి తాకున నామె మోము పై నంద మగుముంగురులు నిట్టిటు నడియాడుచు నించుక స్థబ్దమై నటు లున్నయాయువతిసౌందర్యము తిరిగి ప్రజ్వలింప జొచ్చెను. దూరమందుకూర్చుని సారంగముచేబూని నెచ్చెలి యొకర్తుమోహ నరాగ మాలాపించుచు రాధాకృష్ణనంపాదము గానము చేయుచుండెను. ఆగాన మాలించుచునే రంజని మనసు విజయునితో నంపాదము చేయుచుండెను. ఇంతలో కమలాకాంతునిభార్య ప్రవేశించి సరసనుగూరుచుండెను.

రం:—వనుమతీ! ఏమివిశేషములు! చాలయెండలో వచ్చితివి! అటులఁ జూచుచుంటి వేమి!

వ:—ఏమున్నది. అన లాజాతి యట్టిది. మగవారి నెన్నటి కిని నమ్మరాదు.

రం:—అయ్యో! అట్లనెదవేమి! పురుషుని నమ్మక స్త్రీ యేమిచేయగలదు.

వ:—నమ్మిచెడుటకంటె నమ్మక చెడుట మేలుకాదమ్మ! తల్లి యటులైన సంతవిచార ముండదుగదా దేవి! ఏమనఁ దుదకు పురుషు లెప్పటికిని మోసగాండ్రు.

రం:—వనుమతీ! నేఁ డేమొ నీవలన నిజముగ వింతలు వినఁబడుచున్నవి.

వ:—నే నొక్కతెనేనా! అంద ఆదేమాట! లోకమంతయు నొక్కటిగాఁ గోడై కూయుచున్నది. మూయ మూకుడు లేకున్నది. నిజముగా నట్టి దెంతదురదృష్టము తల్లీ! ఎంతనిరుపేదయైన నట్టివరాధవము సహింపఁగలదా! కటకటా! దుర్మార్గుడు!

రం:—ఎవరు!

వ:—ను తెవరు!—మహావీరాగ్రిణి—అగ్నిగణ్యశిరోమణి. విజయచంద్రుడు—కాదు కాదు. విజయసింహుడు.

రం:—[తల వంకించుచు] ఏమిచేసెను!

వ:—వడ్డినిఁ బ్రేమించెను. వివాహ మాడి మణిపచ్చు నఁట, నగరమునకుఁ బడ్డిని యన నెవ రనుకొనుచుంటివి! దేవ లోకమునుండి దిగివచ్చిన యప్పరన కాదు. ఒకపేదవానికడగొట్టు కూతురు. వయసున విజయునకును గూతువలెనే దోచుచుండు నఁట! ఎవరు చెప్పి రందువా—మణి మావారు చూచి వచ్చి రఁట కన్నులార.

రం:—కమలాకాంతుఁ డీనడుమ కొలువునకు వచ్చుట లే దేమి!

వ:—(న్వగతము) నామాట లీమె చెవులకు వినఁబడుట లేదా యేమి! [ప్రకాశము] ఆయనకు దేహమున నేమో స్థిమి తము లేకుండ నున్నది. రాత్రి యనక పగ లనక వానికొఱకు దీక్షగ వెతకి వచ్చినప్పటినుండియు నటులనే యేదో యొకబడలిక— తుద కాష్టిపుణ్యమా యని మణిహారము పుచ్చుకొని ప్రియుని కందఁజేయుట కంగీకరించినది కాని లేనిచో నింక సంతచేసి యుండెడిదో!

రం:—పాపము—చాలశ్రమపడిరి! నేడు యెండ తీక్షణము మిక్కిలి యెక్కువగ నున్నటు లున్నది. చల్లగఁ గూర్చున్న దానను నాకె శిర ముడికిపోవుచున్నది. ఈమండువేసవిని మీదేశ ములో జబ్బుగా నున్నవారి కెటులుండును? నీవు కూడ యిటు వచ్చితివి!

వ:—లేదు. పోయివచ్చెద.

అని రాణికడ సెలవు పుచ్చుకొని తిరిగి వెడలుచుండగా వసుమతి మోము ఓడిపోయినదానివలె వెలవెల బోవుచుండెను. రంజని మోము పండెము నెగ్గినటులఁ గాంత్యతిశయముతోఁ ప్రకాశించు

చుండెను. ఆమె నేత్రాంచలములనుండి రాజదర్పము ప్రసరించు చుండెను. వివిధనుగంధనుందరపుష్పమాలాలంకృతం బగుకేశపాశ మల్లలనాడఁ తల పంకించుచు “గ్రుడ్డు వచ్చి పిల్లను భ్రమింపజేయు నట!” అని తలపోయుచుండెను.

ఇంతలో రాజసింహునితల్లి దుర్గాంబయతివేగముగఁ బ్రవేశించి—

దు:—అమ్మా రంజనీ? ఇంకను విజయసింహుఁడు రాలే దేమమ్మా! ఎప్పుడు వచ్చునో నీ కేమైనఁ తెలిసినదా? యవనులు గూఢమార్గముల దేశమునఁ బ్రవేశించుచుండి రట. ఇప్పు డేమి పెండ్లియా—పేరంటమా—ఇంత యత్యవసరసమయంబునఁ బోయి క్షత్రియుఁడు వనవిహారములు చేయుచుండునా? విజయసింహుఁ డట్టి తోవలఁ బోవువాఁడును గాదు. ఏ మనుకొనుటకుఁ దెలియకున్నది.

రం:—అవ్వగాదు? అయ్యో మీ రింకను వినలేదా—మన విజయసింహుఁడు పద్మిని యనునొకచక్కనిరాచకన్యకను వలచి వివాహమాడ నున్నాఁడు. అందఱకును తెలిసినదే—మీ రింకను మాటుదోవనె యున్నటు లున్నది. వానికి మొన్న కురురంగమున బల మగుగాయము తగిలినదట—ఒకయోగి గుహయందు చికిత్స జరుగుచున్న దట—బహుశః పద్మినియు నచ్చనే యుండిప్రియున కుపచారములు చేయుచుండును. కాని వాని కింకను నీయవసనమరస న్నాహమునుగూర్చి తెలిసి యుండకపోవచ్చును. మొన్ననే మహారాజుగారు వానికి వార్త నంపిరి. ఈసరికి వచ్చుచునే యుండును. ఇంతకును విజయుఁ డదృష్టవంతుఁడు. మొన్నమహారాజుగా రీసంగతియే పలుమాటు చెప్పుదు నెంతయో యానందించిరి. రంజని యిటుచెప్పుచుండగా దుర్గాంబమో మించుక చిన్నబోయి నవ్వలిది క్కుఁ తిరిగినది.

దు:—నీవు గొప్పబోదార్యవతివి!

రం:—అవ్వగారు! నేచిన్నదానను. తముఁబోలుపెద్దలకడ నేర్చుకొనవలసినదానను.

దు:—దేవి! అట్లనఁబోకు వయసునం దేమున్నది! యవ నసామ్రాటుకూతువు. సామంతదేశమునుండి బందీకృతుఁడై వచ్చి నయొక యార్యునియందలి గుణమునే బ్రధానముగ గణించి యన్య విషయఁబుల సరకుఁగొనక వానివరించి వివాహ మాడితివి. అట్టి విచక్షణత, పాలును నీరును రాజహంసవలె విడతీసి పాలనే క్రోర గలనేర్పు స్వభావము, కొంగలకు గాని చిలుకలకు గాని కలుగునా?

రం:—అట్టిసంఘటనములు విధినిర్ణీతము లనిమీరుమాత్ర మెరుంగరా—వాత్సల్యాతిశయఁబున నూరిక యని యెదరుగాని.

దు:—దేవి! నేపోయి వచ్చెదను. సల్లాపముల కిదిసమ యము కాదుగద!

రం:—నిజమే—అవ్వగారు దయమాత్ర ముంచవలెను. దుర్గాంబమోమునఁ జూచినగవు తొలుకాడుచున్నటుల నున్నదే గాని నిజముగా నామెహృదయమునం దట్టియానంద మున్నటులఁ దోచదు. సంకల్పించుకొనినకార్యము కొనసాగలేదుకదా యని యామె తలపోసికొనుచు ప్రాథ గావున నాభావము పై కగఁబడ నీయ కుండసాధ్య మగుప్రయత్న మెల్లఁజేయుచు రంజని కురులఁ జక్కచేయుచు “ఎంతమాట” యని ప్రత్యుత్తర మిచ్చి వెడలి పోయెను.

రంజ:—ఎంతటినేర్పరి! ప్రగల్భ! మునలినక్క..... కాని మానవుల కితిరులకష్టములఁ జూచి యానందించవలె నన్న కోరిక యొత్తకృతమైనది! కృతమే కాదు నీచ మైనది! కాని యట్టియభిలాష సహజము కావలయు. నిన్న నిందిర! మున్న కామల! ఏమిది! అందఱకు నిదియొకవేడుకవలె నున్నది.....

అహ! దైవమా! న న్నెంతచులకన చేసితివి.—వీర లందఱు కీరం
జనిని వినోదస్థానముగ పరిహాసనీయముగఁ జేసితివా! కటకటా!
దైవమును మాటి యేమిప్రయోజనము!—నన్నె నిందించుకొన
వలయు ఆమాయగానివలలో న న్నెవ్వరైనఁ బడు మని సలహా
నిచ్చిరా? ఇందిర గారి, వసుమతి గాని న న్నీ రెండునాలుకలవాని
బంధమునఁ జిక్కుమని హెచ్చరించిరా? వారును పాపము నిర్దో
వులె. విజయా! దోహి! మాటు పల్క వేమి! ముచ్చా! పద్మిని
నేసినహారము కంఠమునకు. బిగు వైనదా? హా! హా!
దుస్సహము! దుస్సహము!

రంజః—కటకటా! నే నిటులరాణి నేల నైతినోగదా? అట్ల
నుకొన నేల? పగడిచ్చుకొనుటకు నారాణీత్వమే మిక్కిలి యువకరిం
పఁగలదు.....

ప్రభాకరుఁడు మందిరమునఁ బ్రవేశించినను, రంజని నిర్లక్ష్యముగ
బరధ్యానముతోఁ జూచుచుండెను. ప్రభాకరుఁ డామెను సమీపించి,
“ప్రియసీ! ఆమధురగానము గోలుచుంటివా? గాయకిని సామీప్య
మునకే రప్పింపరాదా?

రంజః— సంగీతమునకు దూరశ్రవణమే మేలుగదా యని.

ప్రభుః—ఏమి యీపాడుచున్నది!...కంఠ మెంత శ్రావ్యముగ
నున్నది. గానము మిక్కిలి మధురమై—హృదయాహ్లాదకరమై మ
నోక్లేశముల నెల్ల నపనయింప నమృతవాహినియై యొప్పుచుండును
గదా? కలకాలము మన మీగానలహరిలోఁ దేలియాడుచు, ప్రేమ
నాకయందాసీనులమై యానందవనములవిహరించుచు.....కాని,
దేవీ! రాజుల కట్టియదృష్టమబ్బదుగద! మేదరవాఁడు, నిప్పులు చెర
గుతున్నచుండువేనవిలో నేటియొడ్డున బెద్దమట్టిపీడను, దడక లల్లుచు
నూడలకానుకొని యెంతసౌఖ్యముగ, నిర్విచారముగఁ బడుకొనుచుం

జను! సంసారికి దనసంసార మొకటియే కాని దేశమందలి సంసార ములబాధ్యత నెల్ల దనదిగా భావించి రాజు రాజ్య మేలవలయు— ఎంతభారము!

రంజ:—(న్వగతమున)నాకునుసీరాణీత్వము భారముగనే తోచుచున్నది (ప్రకాశముగా) ఆర్యపుత్ర! మన మాభార మొకసారి వహింప నమకట్టినపుడు, తుదివఱకు నిర్వహించియే తీరవలయు.

ప్రభా—అర్థాంగీ! ఈనకును సీవస్వస్థతవై యుంటయు— మనవిజముఁడును జెంతలేకపోవుటయు,—నేను కెండుకెక్క లాడని పక్షివలె యేమో, నిస్సహాయునివలె నుంటిని. ఇప్పుడే నీతండ్రియు మనయార్యావర్తముపైఁ గత్తిగట్టి, దాడివచ్చుచుండెను. ఇదివఱ లో మనప్రజలు పరరాజాక్రమణమునఁ గుంగి, క్రుంగి, యిప్పు డిప్పుడే స్వేచ్ఛ వాయువుల వీల్చికొని యిండుక నేనఁదేరి నేఁదొకజాతివారయి తలయెత్తిన మొదలిడుచుండిరి. ఇంతలో తిరిగి యుద్ధము—రక్తపాతము—జువ్వయము—నవ్యహాన్యత—తామము—కట్టెమట ఘోరాకృతుల నిల్చి తాండవ మాడుచున్నవి.”

ఇట్లు చెప్పుచు ప్రభాకరుఁడు రంజనిచేతులఁ దనచేతులఁ బట్టుకొని “అందుచు ముఖ్యముగ మామగారితో—నీతండ్రితోఁ గత్తికలుపుట నా కెంతమాత్రము సభావ్యముగఁ గన్పట్టుటలేదు. రాయబారిచే నీ వంపినయుత్తరము—నావినయపూర్వకసందేశము వారిని మనయెడలఁ బ్రసన్నులచేయు ననియే తలచి యుంటిని. కాని యిప్పుడేమిచేయుటకును దోచకున్నది.

రంజ:—సామంతులకు రాణుల వెంటఁ గొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించలేదా?

ప్రభా:—వ్రాసితిని. కొందఱింతకు మున్నే వచ్చియుండిరి. తక్కినవారును వచ్చుచున్నటుల వార్త లరుగెంచినవి.

రంజః—వానికిఁ గూడ వార్తనంపలేదా?

ప్రభాః—విజయునకు సుమంతునిచే వార్త నంపితి నని. కాని యుద్ధమే నిశ్చయమా? వేఱుసాధనము లేదా? ఆవిధము లెవ్వ యుఁ బ్రయోజనకారులు కాఁజాలవా యని తలపోయుచుంటిని.

రంజః—సామంతరాజులయందు రణకౌతూహలము నన్న గించినదా?

ప్రభాః—లేదు.

రంజః—అయినచో యుద్ధమునకు వెనుదీయకుఁడు.

ప్రభాః—ఆపులతోడపోరు—

రంజః—దం డెత్తివచ్చినవా రాపు లెట్లగుదురు? అట్టివా నితో రాయబారములు నలుపఁబూనిన మనము జుక్తి మని తలప రా? అది భరతవర్షమునకుఁ గళంకమై నిలువదా?

ప్రభాః—కలసి యోజిపఁదగినవాఁడు విజయసింహుఁ డింక ను రాఁడాయె—

రంజః—నాయిష్టము యుద్ధము. మన మింక ననసిద్ధులమై యుంటిమేని, కాలహరణము కొఱకు గొన్ని రాయబారముల నడు పవచ్చును. నే నొకజాబు— కావలె నన్న—వ్రాసి పంపెదను మీరును దగురాయబారులఁగూర్చి మన దేశ శౌరవమునకు భంగ ములేనిరీతిని గొంతవాదప్రతివాదములు నలుపవచ్చును.

ప్రభాః—దండము తేనికి కట్టకడపటిసాధనము. బంధుజను లతోటి విరోధమును శ్రేయోదాయకము గాదు. సామముననే వ్యవ హరించి కార్యము సానుకూలము చేసికొనుట నేకు శుభప్రద మని నాయంతరాత్మకు తట్టుచున్నది. కావున నవశ్యము తొలుత రాయబా రమునె నడుపవలయు—నీజాబు వ్రాయుము నవినయంబుగ— నన్నేహంబుగ ఆత్మగౌరమునకు భంగములేకుండఁగఁ గూఁతురు తం

ఉడి కలులవ్రాయ నగునో యటుల వ్రాయుము. నేనును సచివుల, సామంతుల రావించి కర్తవ్యము నిర్ణయించెద నని చెప్పి వెడలి పోవుచు “అర్థాంగము దోషపంకిలమా? సావభూయిష్ఠమా?... .. భ్రాంతి! వట్టిభ్రాంతి!” యను కొనుచుండెను.

ప్రభాకరుఁ డరిగినవెంటనే రంజని యిటుకిరిగి “జాబు నంపెదను దట్టించినయగాదులోనికి యగ్నికణము నంపెదను! నాతండ్రిచెవులఁ బ్రభాకరునిసామవాక్యములు చొరకండఁ జేసెదను. తేవు పడనున్న పిడుగును నేఁడే యాకర్షించెదను. విజయుఁ డీనాపరు గందుకొనఁజాలఁడు. కావున వీరధర్మము మఱచి, యువతీలోలుండై కులుకుచుండె నని పరాభవింపఁబడును—నన్నుఁ బరిభవించినవానికి నేపరాభవము కలుగఁజేసిన దోష మేమి? అనితలపోయుచుండెను.

రాధాకృష్ణాసంవాదముపాట పూర్తి యైనది. చండభాస్కరుఁడు శాంతకిరణుండై పశ్చిమదిశను సౌమ్యవదనముతోఁ బొడగట్టుచుండెను. భూతలమున యమున రక్తవర్షయై ప్రవహించుచున్నది. చల్లనిగాలి మెల్లగా వీచఁదొడఁగినది. లోక మంతయు నొక్కనిట్టూర్పు విడిచి, సుఖంబు నొందుచుండెను.

౨౪

హిమవత్సర్వతప్రాంతమున యవనశిబిరంబులో నలకనుందరుఁడును నంతియోకుఁడును గలసి మంత్రాంగము చేయుచుండిరి.

అల:—ఈమాటు నిశ్చయముగ దేశము వశ మగునా?

అంతి:—కప్పక కాఁగలదు—ఏమందురా, యవననాగరిక తావిభవ మార్యావర్తమును యిమామా పూర్ణముగ నాకర్షింపఁ

గలిగినది. తదాదర్శమునకు సాదృశ్యముగ నేడు దేవరపుత్రిక యా
ర్యావర్తమున నివసించుచు నార్కసలీమణులతో స్నేహ మొనర్చు
చు వారల కెల్ల సలత్కృముగ నేనాఁ డుండెనో యానాఁడె యార్క
జాతి మనవశమైన దని నానిశ్చయము—

అల:—నిజము. ఇంతవఱకు మనము పంపినప్రతినిధులలోను
పాలకులలో నెవరును వారిప్రేమకు మెప్పునకు ననుకరణమునకుఁ
బాతులు కాజాలక పోయిరి. ఇప్పుడు మాతనూజ యాకొఁతఁ
దీర్చినది—ఈయవకారము మనకుఁ బ్రభాకరుఁడు చేసె నందువా?
దైవము సమకూర్చె నందువా?

అంతి:—కమలాకాంతుఁడు రంజనిని బడయఁగోరి ప్రభాక
రునిజంప యత్నించి, వారల కిరువురకు సతివేగముగ వివాహము
సమకూర్చెను.

అల:—వానిమాత్రము బ్రదుకనీయ రాదు. ఆచండాలుని
తల బల్లెమునకు గుచ్చి, నామోలఁ బెట్టవలయు. మన కేమని
కబురు చేసెను? మనగౌరవాగౌరవముల నెఱింగినవాఁ డందుండె
ననగా—వాని లేకుండఁ జేసిననే గాని నాహృదయమునకు శాంతి
కలుగదు.

అంతి:—నేటికి వారివిజయసింహుఁ డెందుండెనో తెలియనే
లే దఁట—మన మిప్పుడే పోయి ముట్టడించిన నొకవేళ కమలుఁడె
నాయకత్వము వహించునేమో! వానిప్రతిష్ఠ మన మెఱుంగనిదికాదు
కావున జయము ధృవము. జాగుచేసిన విజయసింహునకు వార్త
తెలిసి, వచ్చి చేరికొనఁగలఁడు. అప్పుడు జయము కష్టసాధ్య మగు
నేమో యని తలఁచెదను.

అల:—నీవు చెప్పినదానియందు సత్యము లేకపోలేదు. కా
ని నాకు ప్రభాకరునిగూర్చి తలఁచినపు డెల్ల నొకవిధ మగుగౌరవ

ము కలుగుచుండును. మిత్రత్వంబునఁ గాని శత్రుత్వంబునఁగాని వానియాదార్యము యెదుటివానిని గూడ నాదార్యము వహింప బలవంతపెట్టును. దొంగవలె నట్టిమహావీరునిదేశములోఁ జొరఁబడుట మాకును శౌరవము కాఁజాలదు. కావున నుచితరీతిని మారాక నెఱింగించి పిదప బాహుముగ దాడి వెడలుట పౌరుషము. అది యుభయులకు నర్హ శౌరవము— మఱియొకవిశేషము. మారంజనికి మాతో నిజముగ యుద్ధము నేయుట కిష్ట ముండనేరదు. ఆపెమూలమునఁ ప్రియునిహృదయముగూడ మాఱి యెట్లొ యొకవిధముగ మనతో సంధి చేసికొనుటకే యీతఁ డిచ్చించవచ్చును. కావున ముందుగ గయ్యమునఁ గాలుదువ్వుచు దొంగపోటుగఁ బోయి పడనేల?

అంతః—అటులనే చేయవచ్చును. కాలహరణము శత్రువునకే గాక మనకును గొంతప్రయోజన మున్నది. గుప్తచూర్ణముల నింకను గొంతపని చేయవచ్చును. సామంతులగూడ నూపిచూడవచ్చును.

ఇట్లనుచుండఁగనే ద్వారపాలకుఁ డొకఁడు ప్రవేశించి “దేవా! అర్జుణ డొకఁడు రంజనీదేవిగారికడనుండి వచ్చితి నని చెప్పుచు న్నాఁడు. ఏమిసెలవు?”

అలః—తత్త్వణమే ప్రవేశపెట్టుము.

ద్వారః—చిత్తమని పోయెను.

అలః—చూచితివా?— మాటలోనే సంధిరాయబారము నడిపించుటకు ముందుగ మనయభిప్రాయ మెట్టిదో కనుగొనఁగోరి రహస్యముగ వీనిని మనకడ కంపి యుండవచ్చును— కాని మనము దాడియత్నములలో నున్నటుల వారికిని దెలిసినది కాఁబోలు.

అంతి:—తెలిసినటులనే తోచుచున్నది. కాని యెటుల తెలిసినదో, దోచుకున్నది.

అర్యరాయబారి ద్వారపాలకుడు దారిచూపుచుండగ రాజనభాం తరమునఁ బ్రవేశించెను. ద్వారపాలకుడు రాయబారికన్నలగంతలు విప్పి, అలకనుండరసార్వభౌముని జూపించి తాను వెడలిపోయెను. రాయబారి యవనసార్వభౌమునకును, నేనానికిని, యుచితరీతిప్రకాశము లర్పించి, తనకుఁ జూపఁబడినయాసనమునందుఁ గూర్చుండెను. ఇంతలో నచివసామంతాదులు ప్రవేశించి, సార్వభౌమునకు వంగి నమస్కృతులు సలిపి, తమతమ మర్హాసనముల నలంకరించుచు, వచ్చినయార్యునివంక రెప్పవేయకఁ జూచుచుండిరి.

అల:—ఈరాయబారి యార్యావర్తసామ్రాజ్య కడనుండి యేమోసం దేశముఁ గొనివచ్చె నట! మన మెల్లసావకాశముగ విని దానిసారాంశము గ్రహింప నగును.

అందఱును దదంగీకారము వినయపూర్వకముగ సూచించిరి.

అంతి:—రాయబారీ! సార్వభౌములు ప్రియతనయవాక్యముల సీముఖమున వినఁగోరుచుండిరి. వారి కిట్టిప్రసన్నత కలుగుట సీయధృష్టము. కావునఁ దత్సం దేశమును బొందికగ నామూలాగ్రముగఁ గాలయాపన చేయక వినిపింపవలయు.

రాయ:—(న్యగతము) కటకటా! ఇట్టివేళ నేసామవచనములను నుడువ నాజ్ఞాపింపఁబడనుగదా! (ప్రకాశముగ) దేవరకుమారీ రత్నము, మామహారాణి నన్ను రావించి, “రాయబారీ, నీవు మాతండ్రిగారికడ కరిగి,—అనగా నీవు యవన దేశమునకుఁ బోనక్కఱలేదు.—వారే చల్లచల్లగా, నీవంక యావంక పెట్టి, మననరిహద్దులలో హిమవత్సర్వతప్రాంతమున పాయవ్యమునం దేమూలనో, పొంది యుందురు.—కలయఁ జూడుము.”

సామం:—అరే! ఏమిరా కావరము!

రాయ;—దేవా! క్షమింపవలయు—నేపాతమును వప్పగించుచుంటిని. అర్థము నాకుఁ దెలియదు.

అంతి:—కానిమ్ము. నీవు నేవకుఁడవు—నిను జెప్పమనిన మాటలుచెప్ప మనినటులనే చెప్పము—అప్రయోజకుఁ డగుశత్రువు నిందావాక్యమూలమున నె పగదీర్చుకొనుచుండునుగాన, వాని కాసంతుష్టి యైన లేకుండఁ జేయనేల?

రాయ:—మీరుచెప్పినమాటయే యెల్లెడల యథార్థము.

అల:—వాగ్వాదములతో నేమిపని? మాతనయ నీచే నేమని కబురు పంపినది?

రాయ:—మాతండ్రిగారికడ కరిగి నాపేరు చెప్పి నమస్కరింపు మనెను.

అల:—పిదప

రాయ:—“న నేమని యాశీర్వాదించునో కనుగొను” మనెను. అందుఱును సార్వభౌమునిమోముపైఁ జూడ్కుల నిల్పిరి.

అల:—“చిరజీవి” యని యాశీర్వాదించితి నని చెప్పుము.

రాయ:—అటు లయినచో నాకుఁగ్గి నిండుటకు యార్యావర్తమున సన్యసమృద్ధి కలుగును గావున బెంగలే దని చెప్పు మనియె.

నది:—దీర్ఘసుమంగలీ భవ యని దీవించిన?

రాయ:—నాప్రాణశాధుఁడు ప్రాణములతో నుండగ న్వ దేశ మన్యాక్రాంతము కాసియఁడు. కావున వచ్చినదారిని వేగమె మరలి పొమ్మని నుడువుము.” అని యాజ్ఞాపించెను.

అంతి:—ఏమి! యీసడింపు!

నది:—యేమి! యీచాతుర్యము!

అల:—తరువాత? మా కేమియుఁ గన్తు వ్రాసి పంపలేదా!

రాయ:—తొలుదొల్ల ననురావించునరికే, మహారాణిగారు రక్తవర్ణాక్షరములతో జ్వాలాగ్నివలె బ్రజ్జ్వలించుచుండినలేఖ నొకదానిని గూర్చియే యుండిరి. కాని పిదప యించుక యోజించి, “వలదు—ఉత్తరమును వారు చించివేయుదురు.—నీవు నోటిమాటగనే మానందేశమును గొనిపోయి సరళముగ వినిపించి రమ్ము. నీకు శుభ మగుగాక.” అని నన్ను హెచ్చరించి పారి యుండిరి.

అంతి:—ఏనీ! ఆనందేశమును సరళముగ వినిపింపుము. సార్వభౌములు పేరోలగమున నాలకింపఁగలరు.

రాయ:—“ప్రియజనకా! నీ కీచోరవృత్తి నభ్యసించ మన నయ్యెనేమి? దొంగవలె వచ్చితివి కాని పిల్లవలె సద్దుచేయక నడుగు నడుగులిడు టింకను జేతకా దాయె. నీయలుకు డప్పుడే యార్యావర్తము సంతమేల్కొల్పినది—బయటపకి కదనరంగమున చచ్చుటకు వెఱచి, యింకను వారికొఱ కని వీరికొఱ కని, రాయబారమని, మఱొకటని, యేదోపంకఁ జెట్టుకొని నాడుదానివలె—కాదు. స్త్రీకి సాహస మున్నది—అంతకంటెచు దక్కువగ మూలదూఱి. నక్క డాగి కూర్చుండ వచ్చినవాడవు రానేవచ్చితివి. కావున నల్లుని యొకమాటు, సంవర్పించి, వానినిదు గుడిచి మఱి పొమ్మని నాప్రార్థన—నీరాక నూహించియే నూతనరసము. వీరరసము—ఆర్యావర్తమున నీ వీవఱకు చవిచూడనినూతనసాకము—సిద్ధము చేయించి యుండిరి.—కాలయాపన మేల?—వేగ తరలి రమ్ము. తా నెట్టివాడైనను నెమటివారిగౌరవప్రసత్తులనైన నెఱిగి తదనుగుణ్యముగ మనలుకొనఁ బ్రయత్నింపవలయు, కావున నిక నైనను వక్రిగతుల విడిచి, పౌరుషము గలదేని సర్దారులను సైనికులను మంచులో నిలువబెట్టి వేధింపక వేగమె యింటికి మరలుము అని వచింప నీనేవకుని నాజ్ఞపించెను.

అంతి:—ప్రభూ! యేమియాజ్ఞ! ఎట్టికారు లటవు మన్నను బాగా దనక విచక్షణలేక తగుదు నని వచ్చినవీని నేమిచేయవలయు.

సర్దా:—వీనినే మొదటిబానిసగా మనమేల గ్రహింపరాదు

అల:—వంటముంటికుండే లి డెందుపోగలను? యిప్పుడు విడిచిపుచ్చినను? కావున రాయబారీ! తిరిగి మనము ఆర్యావర్తము ననే యచిరకాలమునఁ గలసికొనఁగలము. ఇప్పటికి నీవు స్వేచ్ఛగఁ బోయి మీమహారాజితో సలకసుందరసార్యభామునివచనములుగా నిట్లుచెప్పుము. “ప్రియతనయా! నేటికినీవు నాపుత్రిక వై నందులకు, మనయిరువురి జన్మములు సార్థక మైనవి. పౌరుషమునే గనబటచెద నీహితము ననుసరించెద. యవనుఁ డాద్యులగౌరవప్రపత్తులఁ దెలిసికొనఁ జాలక పోయె నన్నమాట రానియను. నీప్రియునకు ధైర్యము చెప్పి సిద్ధముగ నుండు మనుము. వేఱుమాట లి కనవనవరము” అని రాయ:—నుహప్రసాదము.

అంతి:—రాయబారీ! మీసార్థకనామధేయుఁ డగువిజయసింహునితో, యవనవీరుఁ డగుయూటియోకను యనువా డొకడుకల డఁట! వాని నెప్పుడైనజూచితిరా? లేనిచో వాఁడు తమతోగ త్తికలు ప నుత్సహించుచుండె నని చెప్పుము.

అల:—నీ విఁక స్వేచ్ఛగ నిరపాయముగ నచ్చినదారిని బో వచ్చును. రాయబారి కృతజ్ఞతాసూచకముగ నమస్కరించెను. నీ పాలులు వచ్చి రాయబారికన్నులకు గంతులు గట్టి వెలుపలికిఁ దీసికొని పోయిరి.

అల:—వీడు మిక్కిలి గడును. మాట తేలఁడు. అనుభవశాలివలెఁ దోచును.

అంతి:—నిజము. విజయసింహునిగూర్చి ప్రసంగించినపు డూర నుండె ననక, లే దనక మిన్నకుండెను.

నచి:—అది వానిసత్యవాగ్నియమమును గాపాడును గాఁబోలు ! పిదప కర్తవ్యాంశమునుగూర్చి విశేషము చర్చయవసరము లేకుండగనే వెంటనే రణభేరి మ్రోగించి యార్యావర్తముపై నడుచుటకు నిశ్చయింపబడినది. తదనుగుణ్యముగ నాజ్ఞలు యవనస్కంధావారము నల్లడల నలయురీతులఁ బ్రకటింపబడెను.

ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించి ప్రభాకరునియొద్దనుండి రాయబారము వచ్చె నని తెలిపెను.

అల:—అప్రభాకరుఁడు స్వయముగ మాసన్నిధికి వచ్చిన నేమో యాలోచించెదముగాని వానిరాయబారముల గైకొనుట కీసమయమున మాకుఁ దీరికలేదు. యుద్ధరంగముననేగాని మే మార్యునకు దర్శన మీయఁజాల మని చెప్పము” అని యంతియోకుని కాజ్ఞాపించెను. అంతియోకుఁడు తదనుగుణ్యముగ వార్తనంపుచు, యుద్ధసమయముగావున రాయబారుల మఱియెవ్వరిని విడువరాదని శాసించెను. ద్వారపాలకుఁడు వెడలి యావార్తను మఱింత తీవ్రముగ నెఱింగింప విఫలమనోరథులగు రాయబారులు తోడనే బందీకృతులైరి.

ముంచెత్తి పై గొనువచ్చుతుపానువలె యవనసైన్యము ప్రచండవేగమున హిమవత్పర్వతమార్గములనుండి పాంచాలముమీఁదగవచ్చుచుండెను.

౨౫

విశ్వానరూపుఁడును రాజభక్తుఁడు నగునుమంతుఁడు ప్రభు విచ్చిన యుత్తరము విజయసింహుని కందఁజేయుటకై యశ్వరూఢుడై వనమధ్యమునుండి మిక్కిలి వేగముగఁ బోవుచుండెను. యవనచారుల

జోకఁడు వానివెన్నంటియె వచ్చుచుండెను. కొంతకాలమువఱకు సుమంతునకు వానిజాడయే తెలియలేదు. కాని యొకసారి వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి “అయ్యా, మీ రెవరు ?” యని యడిగెను.

యవ:—“మరుఘ్యుడను.” అని చెప్పదు సుమంతునికుడి వైపునకుఁ దగ్గఱఁ జేరెను. ఇరువురిగుఱ్ఱములును నొండొంటిన్నేహ మంగీకరించినటుల జోడుగఁగఱసి వేగముగఁ బోవుచుండెను.

సుమం:—అదియేనా తగునమాధానము?

యవ:—మీకు మిత్రుఁడను.

సుమం:—తమపేరు?—మన మిదివఱకుఁ గలసికొంటిమా?

గుఱ్ఱమును చబుకుతోఁ గొట్టుచుండెను. పక్షివలె భూమి నంట కయే గుఱ్ఱ మెగిరిపోవుచుండెను.

యవ:—(తనగుఱ్ఱమునుగూడ మోచి సుమంతుని డాయము) అంతవేగముగ స్వారిపోవువానికి స్థల మేదియో జల మేదియో తెలిసిన, మిత్రుఁ డెవరో శత్రుఁ డెవరో తెలియ గలదు. కాని వాని కారెండును గూడఁ తెలియవు. ఒక్కచూ టాగి నెమ్మదిగ మాట లాడుకొనుచుఁ గలిసి పోరాదా? ఈయడవిదారులు మిక్కిలి యసా యకరముగ నుండును. అందును శత్రుభయము గలయీదినములలో—

సుమం:—నాకు సావకాశ మెక్కడ? సార్వభౌమునికార్యమున నియమితుఁడనై యుంటిని. అసాయములు, మమ్ము, చక్రవర్తిసేవకులను జేరనేరవు.”

సుమంతునియశ్వవేగము మందగించుచున్నది. అదిగు ర్తింపకయే.

సుమం:—కాని మీసంగతి యేమియుఁ దెలుప నైరి. ఇట్లెందుబోవుచుండిరి?

యవ:—మన మిరువుర మొకచోటికే బోవుచుంటిమి.

సుమంతుఁడు తటాలునఁ దనగుఱ్ఱమును నిలిపి యవనుని బరిశీ

లించి చూచుచు, “అయ్యో! మీ రెవ్వరో నాకు బోధపడుటలేదు. నేను మఱచి యుండవచ్చును. తమింపుడు. కాని మీ రెవ్వరో, యెందుండి యెందుబోవుచున్నారో ముందు సెల వీయ వలయును.”

యవ:—(నవ్వుచు) లేనిచో

సుమం:—నావెంట రాజినదు.

యవ:—(నవ్వుచు) వచ్చిన

సుమంతుడు రాసీయ నని యెరునుండి కత్తిఁ దూసెను.

యవ:—ఆర్యా? నేను యవనుడను—గూఢచారిని—మీ గుట్టు తెలియ మీవెన్నంటి వచ్చుచున్నా నని జెప్పిననేగాని మీ యనుమానపూరితం బగుమనమునకు శాంతికలుగనేరదు. అప్పుడు గాని నిస్సంశయముగ నాకంతము ద్రుంపఁజాలరు. నాతోడియార్యునకు నన్నంతలోఁ జంపవలె నని తోచినప్పుడు నేను వానికి వేఱుచెప్పి కా దననేల? మనయార్యధర్మ మంతయు నింతకు వచ్చినది. మనుజుఁ డెదుటివానిగూడఁ దనుబోలువానిగనే చూచుకొనుచుండు నట!—కా దననేల? మిత్రమా! నీరాచకార్యమునకు నన్ను వధించుట యవసరమేని వెంటనే యాపనిఁ జేసి రాజకార్యమును జక్కబెట్టుము. కాలయాపనమేల? ఎట్టైనను మనప్రభువున కి కష్టకాలము దాటవలయు ననియేగద మన మదఱము శ్రమపడుచున్నది?

సుమంతుఁ డావాక్యములు విని మిక్కిలి చిన్నబుచ్చుకొని యేమి చేయుటకును దోచక నొఱునుండి తీసినకత్తి చేతియందు వ్రేలాడుచుండ గుఱ్ఱమును ముందునకు నడపించి పయనము సాగించుచుండెను. యవనగూఢచారియుఁ దొలివిజయమునకు లోలోన మిక్కిలి సంతసించుచు సుమంతునిఁ జేరవచ్చి “నామీఁదకోపమా” యని యడిగెను.

సుమం:—కోపమున కవనర మేమున్నది ?

యవ:—నాపేరు, నివాసము, గమ్యస్థానముఁ జెప్పనైతిని. మాయది నేపాళము విజయసింహుఁడు మాపెదనాన్న గారిమనుమఁడు— కూతురుకొడుకు నేను వానిజాడ సరయుటకే బయలుదేరితిని కావలసినవాఁడు, పైకివచ్చి పేరుతెచ్చికొనిన వానిపేరు చెప్పుకొనుటచే మాబోంట్లకుఁ బ్రదుకుఁ దెరువు కలుగుచుండును. నన్ను హరిశ్చంద్రుఁడందరు. ఇపు డేమున్నది? అంతయుఁ జితికి పోయినది. మావంశ మంతయు నలనాటియవనయుద్ధములలోనే నశించి కొంత చెల్లాచెదరై వికావిక లై కొంతవేరు లేకుండ పోయినది. తిరిగి నేటికి మావంశములో ఏ డొకఁడు బయలుదేరి పేరుప్రతిష్ఠలు నిలుపుచుండెను. మాటలాడరేమి? ఇంకను గోపమేనా ?

సుమం:—లేదు. కాని మీరు మిత్రులంటిరె. అ దెట్లు ?

యవ:—న్నేహము సప్తపదాధీనముకాదా? మీతోనెంత దవ్వలనుగి వచ్చుచుంటినో మీ రెఱుంగరు. నేను హస్తినాపురమువచ్చి, సార్వభౌమునిదర్శనము చేసికొని “మహారాజ! ఏమి వానిగతి? వానిజాడఁ దెలియక మిక్కిలి కుందుచుంటి”యని మొఱ్ఱపెట్టుకొంటిని. అప్పు డామహారాజు కనికరించి “నిజమే! మీకే కాదు. మాకును వానినిగూర్చి వ్యాకులత కలుగుచున్నది. ఒక్కక్షణముకిందటనే వానియొద్దకు సుమంతుఁ డను వానిని బంపియుంటిని. పొమ్ము. వానిని గలిసికొనిన మీ రిరువురును మావిజయుని సందర్శింపఁగల”రని సెల విచ్చి పంపెను. అప్పటినుండియు మీవెన్నంటనే వచ్చుచుంటిని. కాని కార్యానక్తులైనమీరు నన్ను గుర్తింపకుండిరి.

సుమం:—నఖా! హరిశ్చంద్రా! మానపబుద్ధి యెంతటి భ్రమలం జిక్కునో చూచితివిగద. అజ్ఞానంబున నిన్ను నేనేఱుగాఁ

దలచితిని—అసంగతి యెల్ల నీవు తలపున నిలుపరా దని నాప్రార్థన. అప్పుడుకదా, నీవన్నమిత్రశబ్దము సార్థక మగును ?

యవ:—విజయసింహుఁ డీవు డెందున్నవాడు ?

సుమం:—ప్రతాపసింహునివనదుర్గమం దుండును.

యవ:—ఇక్కడి కెంతదూరము ?

సుమం:—చాలదూర మున్నది. నాకును సరిగఁదెలియదు.

యవ:—అయిన మన మొక్కొంత యాగి విశ్రాంతి తీసికొని పోదము.

సుమం:—అయ్యో! నేఁ డమనననిశి. వెన్నెలయైన నుండదు. ఈగుడ్డివెలుగైన నుండఁగన నాలుగుజాములమీఁద కేరు కొనవలయును.

యవ:—మీ రటులనే చెప్పుదురు. మీగుట్టమునకును, నాగుట్టమునకును, మీకును నాకును గలవ్యత్యాసముఁ జూడఁజేరి. నాయొడలు స్వారిచే నడలి కీలుకీలునకును నలుపు లెత్తుచున్నది. గుట్టము పదిభారల కొకమాఁగు ముంఁగాళ్ళపై బోకరించుచున్నది. (గుట్టము నాపి) ఇక నొక్కయడుగైనను ముందుబడదు. రాత్రి చీకటి యయినచో వేకువునె లేచి యాములో నట యెరి వ్రాలి దము. దాహము మిక్కుట మగుచున్నది.

సుమం:—అంతకాల మెటుల వ్యర్థపుచ్చగలము? రాజకార్య మత్యవసర మైనది. ఒకయుత్తరము వానికి వాయువేగమునఁ బోయి యుండఁజేయవలసి యున్నది. మనోవేగమునఁ బోవలసినది వీలైన—

యవ:—మీగు ముందరిగిన నా కేకాటడవిలోఁ దోవ తెలియక నిటబడి యుండవలెను. ఎమిచేయుదము? మీవెంట సరి

గిన మీరు వానికడఁ జేర్చుదు రని వచ్చుచుంటినికద! న న్నినట్టడ వి దిగవిడచి పోదురా?

సుమం:—(స్వగతము) ఇప్పు డేమిచేయుదును? విజయసింహున కాపులలో నొకడు—చక్రవర్తిపంపున నానెంట వచ్చుచుండె—వీనిదిగవిడుచు తెట్లు? ఆర్థరాత్రమునవాడు మాత్రము బయలుదేరునా? (ప్రకాశముగ) లేదు. మన మిరువురము కలసియే పోదము. కార్యావసరమునుబట్టి తటపటాయించుకాని నాదేహముకూడ విశ్రాంతి గోరుచున్నది.

ఇరువురను గుఱ్ఱములు దిగి యొకవృక్షతలము జేరి దుస్తులను తీసి చెట్టుకొమ్మలకు వ్రేలాడగట్టి యమావాస్యచీకటిలో వనమధ్యమున జెట్టుక్కింద చట్రాతిపై గూర్చుని మాటలాడుకొనుచుండిరి. గుఱ్ఱము లాచేరువుననే నకింలించుచు, కనవు మేయుచుండెను. చీకటి మేత కడ్డురాదుకద! అనంతకోటిసత్త్వములు నీలాకాశమున రంగురంగు పాదరసపుబుడ్లవలె, నిర్మలముగబ్రకాశించుచుండెను. పర్ణాచ్ఛాదితం బగువృక్షతలంబున సత్త్వకాంతి యేమియుఁ బ్రసరించుట లేదు. కాని మినుగురుపుర్వులరెక్కలకాంతి స్థల వైశాల్యమునుమాత్రము సూచిమాత్రముగఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుండెను. చుట్టును గీచురాలనిస్వన మసహ్యముగను నొక్కొకపుడు భయజనితంబుగను, వినవచ్చుచుండెను. అపుడపుడు దవ్వులనుండి యేదియో యొకకూరవన్యపుగ మఱచుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. హరిశ్చంద్రుడు నేపాళములోఁ గొందఱు నేమేమిలాభములఁ జూపి యవసవృక్షపాతులుగ మార్చుచుండిరో, యొకని కెంతధన మిచ్చెద ననిరో మఱియొకని కెట్టి దివ్యసౌందర్యప్రదర్శనము గావించి సమ్మోహితుని గావించిరో, మఱియొకనికి యవసానప్రాజ్ఞము స్థాపింపఁబడినతరువాత నెట్టియున్నతపదవి నిత్తు మని వాగ్దా

నము చేసిరో చెప్పుచుండెను. ఆర్యులు కొందఱు అటుల యవనుని వశమైపోయి నందులకుఁ దఱుఁచు నిందించుచుండెను. కాని యొక్కొక్కమాఱు మానవుఁ డెంతచెప్పినను మానవుడే కాని దివ్యుఁడు కాఁడుగద!" అని వారలపై సానుభూతి కనబర్చుచుండెను. సుమంతుఁడు "కటకటా! ఎట్టిదుర్దినములు నచ్చినవి. దేశ మాత దురదృష్టము! ప్రభాకరసార్వభౌమా! నీ విప్పుడే సహస్రాక్షువులతో మెలఁకువఁ గలిగి నీసామ్రాజ్యమును జూచుకొనవలయు, లేనిచో దిరిగి యార్యావర్తమునకు దాస్యశృంఖలములు గలుగ నున్నవి. ధృవము! హరిశ్చంద్రా! నీకంతస్వరమునం దాలోహశృంఖలములనినాదము విసవచ్చుచున్నది!" అని విచారించుచుండెను. తన్నూలమునయవనచారుఁడు తనబోధనలునిష్ఫలము లని తెలిసికొనుచుండెను.

ఇంతలో బాపమాహరిశ్చంద్రునకదేమిపాపమోకాని, పామొకటివచ్చికాలిబాటనవ్రేల్చిసైఁ కాటువేసినదఁట! ఏమిబాధ! గిజిగిజితన్నుకొనుచుండెను. నోట నురగలు కార్చుచుండెను. సుమంతుని కాబాధచూడశక్యము గాకుండెను. మిత్తుఁడు బాధచే రోదనము చేయుచుండగా తనకునిలువెల్లనీ రగుచుండెను. తోడనే లేచి తన పగిడి యంగీనర్వము వానిపాదమునకుఁ గట్టిగఁచుట్టుచుండెను. హరిశ్చంద్రున కాబాధ తగ్గుటలేదు. వానికి నిలువెల్లవిష మెక్కుచున్నది. ఇకగార్యము లే దని సిశ్చయించి సుమంతుఁడు తనఖడ్గము తీసి "మిత్రమా, ఈపాదము చిక్కడకు నఱకనిమ్ము. ప్రాణములు నిలుచును. పాదము పోయిన నేమి? ఒండుపాయము లేదు.

యవః—కాదు—కాదు—తలనఱుకుము. అది సుఖము. అయ్యో! దాహము—దాహము. లేనిచో నఱుకు తల! నఱుకు! యమయాతన—దాహము.

సుమం:—కాదు నటుకనిమ్ము.

యవ:—హా! హా! ఎక్కినది పైకి గజ్జలు చాటినది. అయ్యో దాహము— దాహము—పాగిణములు పోవుచున్నవి.

సుమం:—“కటకటా! ఈయడవిలో మరణమువారిసేనా? అవసానమున దిక్కులేనిపక్షినలె రాలిపోకుండనన్నువానికిఁ దోడు చూపెఁగాబోలు. దైవము! జల మొందున్నది! ఎటుతెత్తును? ఎందైన నున్నపోయి యీవస్త్రముఁ దడపి తెచ్చి వీరి కంఠమున పిండుదును.” అనియనుకొనుచు “ప్రియమిత్రమా! జలముతెచ్చుటకు బోవుచుంటిని. క్షణములోవత్తు”నని చెప్పి చిమ్మచీకటిలోన తడువుకొనుచుబోవుచుండెను. ఎండుటాకులమర్మరధ్వసులు వాఁ డేదిక్కుగ బోవుచున్నదియు, నొంతదూరమందున్నది స్పష్టముగాఁ జెప్పుచుండెను. ఎండుటాకులచప్పుకు వినఁబడుట మానినంతనే హరిశ్చంద్రుని బాధయుఁ దగ్గినది. అతఁడు లేచి నిలువఁబడి సుమంతునియంగీకేబులో నున్నయుత్తరము దీసి, తనయంగీలోని యుత్తరము నాస్థానమున నుంచి తనగజ్జముకాటుఁ బొడిచి, గాయపఱచి, తాను తిరిగి బాధ నభినయించుచుండెను. ఇంతలో సుమంతుఁడు వచ్చి, తడిబట్ట హరిశ్చంద్రునిపెదవులపైఁ బిండ నాజలమును గ్రమక్రమముగఁ జప్పించి, యొకగుటుక వేసి, యాఁగి తిరిగి బెండు మూఁడు గుటుకలువేసి తెప్పిరిల్లినటులఁ దటాలున లేచి కూర్చుండి “సుమంతా! కాదు హనుమంతా! సంజీవిని దెచ్చితివా? ఎక్కడ దొరకినది, యేది, యేది?” యని సుమంతునిచేత నున్న బట్టలాగి పుచ్చుకొని వేయి విధములఁ దనయానందాద్భుతాదిరసముల నభినయించెను.

సుమం:—మన మదృష్టవంతులము! ఈచెంతనే ముండ్లదొంకలనడుపునుండి యొకనన్నని యేలు పాటుచున్నటుల వినరా, నటు

పోయి యీనీటిని దెచ్చితిని. ఇం దేమిమహిమ యున్నదో తెలియ రాదు.

యవ:—ఆపుణ్యభూములందుండలి యోషధులమహత్తు !

ఇంతలోఁ దూర్పుదిక్కున నరుణోదయ మగుచుండెను. మిత్రు లిరువురు పయనోన్ముఖు లగుచుండిరి. “ఈజలమును గొంత మావిజ యునికిం గొనిపోయిన వాఁడు తిరిగి చూచుచుండగ వజ్రకాయుఁ డ గును.” అని చెప్పుచుఁ దనగుట్టముపై జీను, కల్లెము నవరించుచుం డెను. సుమంతుఁడు గుట్టము నెక్కెను. హరిశ్చంద్రుఁడును గుట్టము నెక్కఁబోయి “యీడిగలపడుచున్నదేమి ?” యని తనగుట్టమును దిరిగి పరిశీలించి “అయ్యో ముందరివైపు నెడమకాలు గాయమైనది”

సుమం:—హా! దైవమా !

యవ:—సఖా ! నీవు విచారింపవలదు. ఏమిచేయుదును. ప్ర తాపసింహునిదుర్గము మూఁడుకోశములదూరము—అని చెప్పితివి కదా. దిశ, యీప్రాశ్నితయేనా?—ఇక నీ వాగఁజనదు. ని న్నాగ మనుట రాజద్రోహము—దేశద్రోహము. నేనే యీసూర్యుఁ డస్త మించులోపున నెటులనో మెల్లగ వచ్చి, చేరుకొందును. నీ వరుగు ము.” అని సుమంతుని నెంతయో హెచ్చరించి పంపెను. సుమం తుఁడును స్నేహితుని విడిచిపో నిష్ఠము లేకపోయినను, నిదివఱకే చాలకాలహరణ మైనదిగఁగాయని హరిశ్చంద్రునినకుఁ ద్రోవవలుసా రులు చెప్పి, తూర్పుదిక్కుగా దివుడుదీసెను.

సూర్యబింబము తూర్పుదెసను, నెట్టనిబంతివలెఁ ప్రకాశించుచుం డెను. యవనగూఢచారి సఫలీకృతమనోరథుఁడై గుట్టమును బశ్చిమ దిశగా మరలించి దానిపై నధివసించి మెల్లగఁబోసాగెను.

శకుంతలసంతానములు నిష్కళంకహృదయములతో, బ్రేమపూరి తరవములతో నాటియువన్మును గానము చేయుచుండెను.

మేడపై నగడిలో బద్దిని యలంకరించుకొనుచున్నది. పద్మమునకు బై మెఱుంగల బెట్టుచున్నటు లున్నది. తెల్లనివట్టుచీర కట్టి తెల్లని రవిక దొడగి నిలువుటద్దముకడ నిలిచెను. పెదవి విఱచి “తెలుపు వానికి నచ్చదు.” యని తోడనే మెఱుపురంగుచీర కట్టి నీలాలరవి కి దొడగి బొడ్డుచుల్లెనరము చాల్చి, నన్నజాకీసిగకుం జట్టి వరహా లు చెవులబెట్టి, చెంగలువలు చేతబట్టి పూలరాణియనఁ దోచు చుండెను. తనయంద మేచందమో యని నిలువుటద్దముఁ జేరి య డుగు. మంగహాసము చేయుచు “విజముగ వనవాసివలె నుంటిని. అ తడు నాగరకుడు.” అని మోమున నించుకదిగులుపాటు పొడ సూపును, దిగులుపడనేల? శకుంతలను దుష్కంతుడు గారవింపఁడా? అహంభావము లేనికన్యకాభావ మెటుల కలుగును? రత్నఖచితకంఠ గముల హస్తపద్మములఁదొడగును. పచ్చలపతకము కంబుకంఠము నఁ బాల్చును. వజ్రముల మెఱయనొడ్డాణ మానన్ననినడుమున విగించును. సవరత్నములకూర్చుగలిగినపత్రింబు కటిలాలకములమ ధ్య నుదుటిపైఁ దాల్చును. సుగంధద్రవ్యములఁదొడఁదాం బూలము నేవించు. తద్రక్తిమ నానుదతి కెంబెదవులకును, దాడిమీబీజములఁ బోలువలువరసకును నప్రయత్నమునఁ బూయును. నిలువటద్దము నీ మాఱు తగి యుందునా యని యడుగఁబోవు “నన్ను వరించెనా ని దియె, నాపెండ్లిముస్తాబు—లేనిచో పసంత మవసానంబున విరివిగఁ దాల్చి యలంకరించుకొనుపుష్పశృంగారము.” అని నిశ్చయించుకొ నుచుండెను. సాత్వికసౌందర్యలక్ష్మి రాజసజగన్మోహినీరూపము దా ల్చుచుండెను—సీత రాధిక యగుచుండెను—పార్వతి రతి కాఁగో రుచుండెను, విజయసింహుని కొఱకు. పద్మినిహృదయమునఁ దొలు

త నిర్వాణజప్రేమ యుదయించినది. పిదప యాకస్య విజయునకు నిష్కామసేవ యొనరించినది. విజయనిసహవాసలాభమున నేటికి వానికడనుండి శ్రీపురుషహృదయగ్రంథి యగుకోరిక, యాశ, తృప్తి, యాకస్యహృదయమున రహస్యముగఁ బ్రవేశించి యట విజయ సంయోగవాంఛను తేసి, తద్విరహాగ్నిని, రగులుకొలుపుచుండెను. తదనుగుణ్యంబుగనే బాహ్యరూపసౌందర్యంబులమార్పు ప్రకటిత మగుచుండెను. కాని యీరెండురూపములందు నేదియెక్కువమనో హరమో యెనరు నిర్ణయింపఁగలరు? వికసించినపద్మములతో శుభ్ర సీలాకాశముక్రింద స్వచ్ఛమై ప్రళాంత మొప్పునరోవరము మనోహరమా? ఉత్తుంగతరంగములపై నాడుచున్నచంద్రకాంతులతోను, వాయువశంబున మర్మరధ్వను లొనర్చు కలువలతో నున్న కొలను రమణీయమా? అదినరను లగుపాఠకమహాశయులె యెఱుంగవలయు

* * * * *

మేడక్రిందహాలులోఁ బ్రతాపసింహుఁడును జంద్రహాసుఁడును మాట లాడుచుండిరి.

చంద్ర:—అప్పుడే విజయసింహుఁడు పయన మగుటనాకు బెంగ నున్నది.

ప్రతా:—నేడు వానిప్రయాణము నామనమున కూటట గఱచుచున్నది.

చంద్ర:—అట్లనెక రేల?

ప్రతా:—మనపద్మిని.

మూగ సేవకుఁడు సుమంతునిఁ బ్రవేశపెట్టెను. సుమంతుఁడు ప్రతాపసింహునకు నమస్కరించెను. ప్రతాపుఁడు వాని నుచితానవమునఁగూర్చుండ నియమించి కుశలప్రశ్న లడుగుచుండెను.

సుమం:—అంతయు సుఖము— అందఱు డ్డేమమె— యవ

నడుదాడివచ్చుచుండెను. విజయసింహుఁ డెక్కడ? వారిని నందఱ్ఱింది రాజసందేశ మందఁజేయవలయు.

అందఱును దిగ్గనలేచిరి.

ప్రతా:—ఏమి యవనునిదాడియా?

చంద్ర:—నాన్నగారూ, నన్నును వీజయునితో పెడలనిండు.

ప్రతా:—వమ్మ! సుమంతా, విజయసింహునిఁజూపెదము. అని ముందునడువ సుమంతుఁడు వెనుక నరిగెను.

* * * *

విజయసింహుఁ డుద్యానవనములో విహరించుచుండెను. శుభ్రమైనగాలి, నీరు, యన్నము ప్రియ మగువారియాదరణమును నరుని కమృతతుల్యముగదా! విజయసింహుఁడు క్రమక్రమముగ నారోగ్యవంతుఁ డగుచుండెను. క్రొత్తరక్తముఁ బట్టుచున్నది. జబ్బులోఁ జేసికొనినప్రతిసలు, మనోనిశ్చయములుజబ్బుతోనే మాయమాయెననుహ్యదయమునఁ దిరిగి రంజనీయదనసామ్రాజ్యలక్ష్మీవిగ్రహము సుస్థిరముగ నిలిచి ప్రకాశించుచుండెను. నిజముగా నాజగ దేకసుందరి నట్టిమోహభావముతో హృదయస్థము గావించుకొని యారాధింపఁ తనకు నిజమగునర్హత లేకపోయినను, మానవుఁడు నీచ మగుభ్రమరసాంప్రదాయము ననుసరించుట చిత్తచ్ఛాపవ్య మగును. నాన విజయసింహుఁ డధర్మపథమునందు ధర్మము ననుసరించుచుండెను. ఎన్నఁ డామణిహారమును రంజనికంఠమున వైతునా యని యువ్విభులూరుచుండెను. అప్పుడు రంజనిమో మెటుల నుండునో యని తన భావనాశక్తిచే మనోఘలకమునఁజిత్రముల లిఖించి చూచికొని యానందించుచుండెను. తనకు రంజనీపునర్దర్శనము సంభవము గావించి బ్రదికించినందులకుఁ బద్మిని కెంతయో కృతజ్ఞతాబద్ధుఁ డైనటులఁ దలంచుకొనుచుండెను.

ఇంతలో సూర్యుడు వశ్యమృద్ధికోసే సానములమీఁదుగ గగనసౌధముచుండి దిగుచుండెను. పక్షు లన్నియుఁ దమతమనివాసములకుఁ చేరుకొనుచుండెను. వృక్షాగ్రములందులి రక్తిమ హృదయమున కనిర్వాచ్య మగునిర్మలానందము కలిగించుచున్నది. ఆనమయమున భూతలమందలి ప్రతిజీవియు నిజగృహోంగణమున స్వర్గసౌఖ్యమును గాంచుచుండెను.

సుమంత్రుడు విజయసింహునిసమీపించెను. విజయసింహుఁడు లికిపడునటుల “ఏమి! ఇటు వచ్చి తేమి! సుమంతా? ఎప్పుడు వచ్చితివి! మహారాజు తేమిచూచా? సామ్రాజ్యము పదిలమే గద! నీయాగమనకారణం జేమి? సవిస్తరముగ నెఱింగింపుము”

సుమం:—విజయసింహాప్రభా!—ఏమినిన్నవి చూచాడను! అందఱు కుశలమె, సార్వభౌము లీజాబు తమ కందజేయు మనిన న్నంపియుండి” రని లేఖ నందిచ్చెను.

విజయ:—సార్వభౌముఁడు జాబు నంపెనా? సామ్రాజ్యమున కేమియు నలజడి కలుగలేదుగద! ధాన్యదయ మేలనో తత్తర మందుచున్నది. ముందు చెప్పుము.

సుమం:—యవనులు—

విజయ:—నండెత్తిరానుండిరా? కటకటా! నా కేమియుఁ తెలియ దాయె. గాఢారమున సైన్యము లన్నియు సిద్ధముగ నేయుండును. హావిధీ! మా దేశముపై నీ కింకను గసి దీరలేదా? కాదు. కాదు.—ఆర్యులప్రతిభ తిరిగి త్వరలోనే భూతలము నంతను వ్యాపింపవలె నని యీనంగామముల ననుగ్రహించుచుంటివి అని యుత్తరము విప్పి చదువుకొనెను.

“విజయా! నీప్రవర్తనము నీపదవికిఁ దగియుండనందున నిన్ను మాకొలుపుచుండి తొలగించడ మైనది” “ప్రభాకర” అని వ్రాసి

యున్నది. విజయుని కాయొక్కవాక్యము వేయితప్పుల నొక్కమాటు తనపై గుఱివెట్టి కాల్యనటులఁ దోచుచుండెను. విజయసింహుఁ డొక్కింతకాల మంతర్ముఖుడై నిలిచి యుండి తలయెత్తి నుమంతునిముఖముపైఁ బరిశోధించుచు దీక్షణవీక్షణములఁ బఱపుచుఁ బ్రతిశబ్దమునకు నాఁగి యాఁగి మెల్లన నిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను.

వి:—నుమంతా! నీవు చాలశ్రమపడి చక్రవర్తికడనుండి యాగవృద్ధి గొనివచ్చి యిచ్చితివి. మంచిది. నీ వికపోవచ్చును. వెంటనే పోయి చక్రవర్తితో నామాటగా నిటులఁ చెప్పము. ఏమైనను విజయుఁడు నిజధర్మము నిలువ పెట్టుకొనఁగలఁడు.” అని పోము. నీపడినశ్రమ కిదిగో బహుమానము. నేనును నీ వెనువెంటనే రాజధానికి వచ్చుచుందును.

అని యాచెంత నున్నకొన్నిపుష్పములను ఫలములను నిచ్చెను. నుమంతున కాచూపులు, యామాటలు సరిగ బోధపడమి నించుక భయ మయ్యెను. కొంతవఱ కటులనే నిలువఁబడి విజయసింహుని కడ సెలవుగైకొని యావలక వచ్చి ఆకస్మికముగ వినఁబడుటచే యవనదాడివృత్తాంత మాయనమనమున కట్టికోధవికారము కలిగించి యుండును.” అనుకొనుచు వెడలిపోయెను.

విజయసింహుఁ డాలేఖను జేతబెట్టుకొని బోనులోఁబెట్టఁబడిన సింహమువలె నానవమల్లికానికుంజములపొంతఁ జూతవృక్షశ్రేణుల నడుమ పచారు గావించుచుండెను. ఇటు లుండగనే పున్నమనాటి చంద్రుఁడు తూర్పుదిక్కున నెఱ్ఱనిపూబంతివలె బొడసూపుచుండె.

“ఏమికారణమై యుండును. కొలువునుండి తొలగించుటకు నీవ్రవర్తనము నీపడవికి దగి యుండనందున—దానిభావ మేమి? నారంజని న న్నిటులఁ బరాభవించునా? ఎట్టిపాపిని! నా కట్టితలఁ వేలకలుగవలయునో! అనంభవము—నాయన్నలమిన్న—ముద్దుగుమ్మ—

ప్రేమంపురాశి—అ ట్లెన్నటికిఁ జేయదు. చేయఁజాలదు. మఱిచక్ర
వర్తి కెవ రైనచాడీలు చెప్పి యుందురా? అట్టివారు చాలమంది
యుండిరి. కాని ప్రభాకరసార్వభౌముడు మన్యవారిమాటలకుఁ
జెవియొగ్గు నై చ్యమునకుఁ బాల్పడనేర్చునే—అదియు ననంభవమే.
ఒకవేళ నెవరైనశత్రుగూఢచారు లీతేఖ కల్పించి యుందురా?
అ ట్లెననీతేఖను సుమంతుఁ డేలఁగొనితెచ్చు?—ఏమి నా యాశ
ప్రభాకరునిముద్రతో వచ్చినతేఖ యవిశ్వసనీయ మెట్లగును? నేనేనా
ధ్యక్షుఁడను గానిచో దేశమాతకు సేవింపఁజాలనా? ఆర్యావర్తము
న నేనేనాధిపతినై యుండఁ దక్కినవారు దేశసేవచేయుట కన్వల్తులై
యుండిరా!—ఉన్నతోద్యోగము లేకపోయినమాత్రమున నేమి
పోయె—ఒకసామాన్యపుయోధునివలెఁ బోయి కదనరంగమున నా
ప్రాణము లర్పించి దేశమాతఋణము తీర్చుకొనవచ్చునుగదా!
ఎట్లైనను విచారింపఁ బనిలేదు. అయినను వెంటనే రాజధాని కరిగి
నిజ మరయవలయు—రంజని నొక్కసారి తనివితీరఁ గన్నులవండు
పుగఁ జూచి యీమణిహారముతో నామెచక్షుము నలంకరించి ” ...

చక్కగ సింగారించుకొని ముద్దులమూటగట్టుచుఁ బద్మిని ప్రవేశిం
చెను. పూదోట యెల్లమనోహరముగ నుల్లాసజనకముగఁ బుష్ప
మివెన్నెలలతో నిండుచుండెను. చందమామ తీయమామిడిచిగురుల
పైనుండి పద్మినీవిజయులప్రాణయ రాగము లెట్లుండునో యని తొంగి
చూచుచుండెను.

విజయసింహున కాపద్మినియాగమన మంతయానందచాయకము
గ నున్నటుల లేదు. అయినను—

విజ:—ఓహో! నేఁ డేమి వింతవేషము చాల్చితివి!

పద్మి:—చెప్పకుండగనే వెడలవలయునా?

విజ:—వద్దివీ! చెప్పకుండగ నెచ్చటకుఁ బోయి యుంటిని
—యవనుఁడు మన దేశముపైకి తిరిగి దండెత్తి వచ్చుచుండ నట.
ఇప్పుడె వార్త వచ్చినది. రాజధాని కరుగవలయు. అయినను నీకడ
సెలవుదీసికొనక నే నెటులపోగలను?—నాప్రాణదాతవు. నీ కేమి
ప్రత్యుపకారము చేయఁగలను? అయినను బద్దివీ! నీవు కోరుకొను
ము. సందియము వలదు. కోరుకొనుము. నీహృదయమునకు మిక్కిలి
ప్రియ మెద్దియో నద్దానిఁ గోరుకొనుము. నాప్రాణముల నైన నర్పిం
చి నేదాని నీ కొడఁగూర్చెద. అటులచూచెద వేమి! విజయుఁ డా
దీతపైడివాఁడు కాఁడు.

వద్దినిచంద్రశిలాప్రతిమవలె నుండి యుండి యొక్కమాటు పె
దవివిప్పి మాటాడఁబోయెను. కాని యేమనెనో విజయునకు వినఁబడ
లేదు. వద్దినికిని వినఁబడి యుండదు. ఆమెమనమునకును స్పష్టముగఁ
దెలిసి యుండదు. హృదయపద్మమునుండి తత్సైరభమువలెఁ బ్రే
మవాక్య మెద్దియో బయలుపెడలినది గాని ముగ్ధజననహజం బగు
సిగ్గు భీతి యనెడిపెనుగాలిలోఁ గలసి యస్పష్టమై యనుమేయ మైపో
యెను. విజయుఁడు మిక్కిలిదగ్గఱగ వచ్చి వద్దివీ! నాయొద్ద నింకను
సంకోచించుచుంటివే! ఏమియో నోటిలో ననుకొనుచుంటివి. అదే
మియో నేవినరాదా! నేడే నే వెడలి పోవుచుంటినిగద!”...

అని యింక నేమో బుజ్జగింపుమాటలు చెప్పఁబోవుచుండఁ బద్ది
ని “నాకుఁ బిచ్చి యెత్తినది. నిన్ను బ్రేమించుచుంటిని. నన్ను మ
రణింపనిమ్ము.” అని మూఁడువాక్యముల నేకతృటియందే పలికి
యొక్కనిట్టూర్పు విడిచి కన్నుల మూసుకొని తలవంచుకొనెను. వి
జయున కావాక్యముల కెటులసమాధానము చెప్పవలయునో దోఁ
చదాయె.

విజ:—ఈదీనునకు వివాహయోగ్యత లేదు. పట్టడు.

పద్మి:—నాకును వివాహ మక్కఱ లేదు. ఈమహావిప్లవ సంక్షోభితంబు లగుదినములలో నాజన్మభూమి నుద్ధరించుభారతీయ సర్వసైన్యాధిపతి ననుసరించి నను రానిమ్ము. మహావీరునకు సపర్య గావించుచు నాయాయుద్ధరంగముల, దేశదేశముల సంచరించుచు గృతార్థ నైతి నని సంతసించెద.

విజ:—తల్లీ! ఈదురదృష్టవంతుఁ డిప్పుడు పదచ్యుతుడై యుండెను. అదియునుగాక నిరుపేద, నీలమాణిక్యమును గొంగున మూటగట్టుకొని పోవుచున్న లోక మేమనుకొనెదరు!—ఆమాణి క్యమువలన బీదకును శౌరవము లేదు. ఆబీదవానిమూలమున మాణిక్యమునకును శౌరవము లేదు. తల్లీ! నీవు ఏసార్వభౌమునికో పట్ట మహిషిని కాదగినదానవు. ఏరాజాధిరాజో బంగరుపూలతో పూజించుచుండెను. వానితపము నేల వృథావుచ్చెదవు? అను గ్రహింపుము.

పద్మి:—నాహృదయేశ్వరుడే నాకు సార్వభౌముఁడు—రా జాధిరాజు దేవుఁడు.

పద్మినికి దేహమునఁ గంప ముదయించుచున్నది. మాట డగ్గు త్తిక వడుచున్నది.

విజ:—(స్వగతము) “హా! దైవమా--ఎట్టివిషమస్థితి తెచ్చి పెట్టితివి?”

పద్మినిహస్తములఁ దనహస్తములఁ బట్టుకొని “నీవు వట్టి బేలవు! ఇది ప్రేమ కాదు. ప్రేమోదయమునకు ముందు తదరుణోదయము”

పద్మి:—“పద్మిని ప్రేమించుటయు నెఱుంగదు. జీవించుట యు నెఱుంగదు. హా! విజయా! విజయా! జయా!” అనుచు విజయునిహస్తములయందే మూర్ఛపోయెను. విజయుని కనులవెంట నూరక బాష్పధారలు కారుచుండెను. “హా! హా! పద్మిని! ఆర్య

నారీమణీ! ప్రేమస్వరూపిణీ! శ్రీశబ్దమున కర్థ మిదియ! పురుష
వాచకమునకు లక్ష్య మిదియ! తల్లిపద్మినీ! ఈపాపికి నూతనజ్ఞానో
దయము గలుగఁజేసితివి. ఈలోకమునకు నూతనార్థము చూపుచుం
టివి”—అని యనుకొనుచుఁ బద్మిని మూర్ఛపోయి యుండుటయే మ
ఱచిపోయెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపుఁడును జంద్రహాసుఁడును వచ్చి ప
ద్మినీమూర్ఛావస్థను గాంచిరి. చంద్రహాసునకుఁ గన్నులనీరు గొ
మ్ముచుండెను. ప్రతాపుఁడు తలపాకించి “చంద్రా! నీచెల్లెలిని
లోనికిఁ బదిలముగఁ దీసికొని వెళ్లుము. అయ్యా! ఈబాల యెట్టి
బేల—ఎటులైన నించుక నిరసత కారిత్యము చూపిననే యామెకు
మే లగును. మీకొక కెవ్వరో రాజధానినుండి వచ్చి యుండిరి.”
అనిచెప్పి తండ్రియు, సన్నయుఁ గలసి మూర్ఛ మునిగి యన్న
కన్యను లోనికిఁ గొనిపోయి శీతలోపచారములఁ జేయుచుండిరి. విజ
యసింహున కాప్రతాపునివాక్యములు నిందావాక్యములుగఁ దో
చెను. “నిజమే—ఆనిండుకు నే నర్హుఁడను గానా!” అని యను
కొనుచుండెను. ఇంతలో లోకబద్మినియుఁ దెలివి గాంచి కనులవి
చ్చి చూచెను. తండ్రియు సన్నయు మిక్కిలి సంతసించిరి.

పద్మి:—వా రేరి?

ప్రతా:—చక్రీవర్తియొద్దనుండి కబురు వచ్చినది. బయలు
దేరి వెళ్ళుచుండెను. వానిదాలువారి కిచ్చివేతము. చంద్రహాస!
నీ వాదాలు తీసికొని వెళ్ళి వాని కిచ్చివేయుము.

పద్మి:—వలదు—నేన యిచ్చెదను.

అని మేడమీఁదిగది తలుపు తెఱచి విజయునిదాలుపై నున్నత
నపట్టుతొడుగునుగూడఁ దీసి క్రిందబెట్టి యాదాలు నెత్తబోయి య
ద్దానిఁ గదల్పఁజాలకపోయెను. మేడయొక్కటచేతను, తనపట్టుతొడు
గు దాలునుండి యూడతీయునప్పుడు హృదయము మిక్కిలి వేగము

గఁ గొట్టుకొనుటచేతను, నప్పుడే మూర్ఛనుండి తేరినయాకస్యకు యలసట కలిగి యట నమర్పఁబడియున్నపట్టుపరువుపైఁ బండుకొని.

పద్మి:—“అన్నా ! నాకుఁ బాలసీరసముగ నున్నది. దీని నీ వఁగొనిపోయి వాని కిమ్ము ! నేఁ దేఁబాలకపోతి ననుము. మన్నింపు మనుము.”—

చంద్రహాసుఁ డాదాలును గేలను బూని క్రిందకు దిగి వచ్చుచుండెను. విజయసింహుఁడు ప్రతాపునికడ సెలవుదీసికొనెను. ఇంతలో డాలుపట్టుకొని చంద్రహాసుఁడును వచ్చెను.

విజ:—“ సోదరా ! అడగకుండగఁ దెచ్చి యిచ్చితివి !— సెలవా !

చంద్ర:—“ తిరిగి మన మెన్నఁడు కలసికొందుము ! ”

విజ:— భౌతిక దేహములు కలియుటలో నేమున్నది. మనసులు కలియవలె. వాటి కెడఁబాయుటయె యుండనేరదు.

అని బయలువెడలెను. పద్మినితోఁ గడసారి చెప్పలేదు. అయినను బద్మినికి విజయునిప్రయాణసన్నాహ మెల్లఁ గంటికి గట్టినట్లు గపడుచునే యుండెను. విజయుఁడు గుట్టముపై నెక్కి సింహద్వారముగడచి పోవుచుండగఁ బైనుండి పద్మిని రవాకులనగము తెరచి చూచుచుండెను—తా నిచ్చినపచ్చలవతక మిప్పుడు వానికంతమున లేదు. పద్మిని తనను జూచుచుండె నని విజయుఁ డెఱుఁగును. అయినను వెను దిరిగి యొక్కమా త్రొనఁబద్మినివంకఁ జూడలేదు. ఎఱింగి యుండియె తనవంకకు వెనుదిరిగి చూచుట లే దని పద్మినియు నెఱుఁగును.

దివ్యదృష్టి, దూరశ్రోవణక్షల దూరస్పృష్టి మొదలగు మానసికశక్తులకును బోమాదేవి తనభక్తులకును, భక్తురాండ్రుకును వాత్సల్య తిశయంబునఁ బ్రసాదించుచుండును.

పద్మినికీ దొలుత కోపము వచ్చినది. వెంటనే యాకోపము దుఃఖముగా మాటిపోయినది. అంతలోనే కృమముగ నాదుఃఖము కూడ సహజ మగుగాఢానురాగముగఁ బరిణమించి యథార్థస్వరూపము దాల్చెను.

విజయుఁడు నెంతయోదూరముపోలేదు. అంతలోనే యెవ్వరో పిలువజూచ్చిరి. విజయుఁడు వెనుదిరిగి చూచి “పద్మినియే కాదుగదా!” అని యనుకొనుచుండెను. ఇంతలో రాజధానినుండి వచ్చె నన్న నూతనపురుషుఁడు సమీపించెను. వీఁడు సుమంతుని మోసగించినవాఁడే.

నూ. పు:—మీకొఱకు నే నాయుపవనంబు లెల్ల వెతకుచుంటిని.

విజ:—అగును మఱచితిని. ప్రతాపసింహులు చెప్పినారు. ఎవరో వచ్చి యుండి రని. ఏమివిశేషము.

నూ. పు:—విజయసింహప్రభూ! సూర్యనియంధకారముచే బాదలి కనుగప్పఁ జూచుట వెఱ్ఱి కావున నావచ్చినకార్యము యథార్థముగ వదించెదను. ఉదారస్వభావుల రగుమీరు పిదప మీయిచ్చ వచ్చినటులఁ జేయవచ్చును. నేను యవనరాయబారిని యవనసార్వభౌమునుండి మీ కొకసందేశము గొనివచ్చితిని.

విజ:—ఏ మని?

పు:—“ప్రభాకరుఁడు మిమ్ముల సైన్యాధ్యక్షపదవినుండి తొలగించె నట. అది మీకుఁ దెలిసియే యుండవచ్చును. కాని నేఁడు మీసరిహద్దుసైన్యము లన్నియు మీనాయకత్వమునే కోరుచున్నవి. మీ రానాయకత్వము వహించి ప్రభాకరుని, కమలాకాంతుని బట్టి యలక నుండరుని కప్పగించిన—మీయేలుబడి కీయార్యావర్తమును వారప్పగింతురు. రంజనీదేవి మీకు పట్టమహిషికాగలదు.

అనిచెప్పి మీయభిప్రాయ మెటు లున్నదో యని యడిగి తెలిసి
కొని రమ్మని పంపి యుండిరి.

విజు:—నేను బట్టభద్రుడనా! ఆమె నాకుఁ బట్టమహి
షియా—అందులకు ప్రభాకరుని గమలుని యవనుని కప్ప
గించుటయా?—యవనరాయబారీ! నిన్ను తమించితి. నిన్ను బ్రా
ణములతో విడిచి పెట్టుచుంటిని. నీవు మీసార్వభౌమునికడకుఁ
బోయి “ఆర్యావర్తమునం దండఱును దోహులు కారు” అని
చెప్పుము.

పు:—మీరు యవనునికింద సామంతునివలె నుండ నక్క
ట లేదు. కప్పముగట్ట నక్కట లేదు. విశేషరక్తపాతము జనకుయ
ము లేకుండ కాపాడినవా రగుదురు.

విజు:—వీరరక్తము స్రవించుటచేతనే మాయార్యావర్తము
సారవంతమై ఫలవంతము కాఁగలదు. అది నీ వెఱుఁగక పోవచ్చును
తాత్కాలిక సౌఖ్యము సద్యఃఫలము చూచుకొనెడిపిరికివంద లగుద్రో
హులె యీకర్మభూమియందు పెఱుగుధర్మవృక్షమునకుఁ జీడపురు
గులు. పలుమాట లేల? నీకుఁ బ్రాణములపై నాన కలదేని వెడలి
పోమ్ము.

రా:—మఱియు బహుమానముగ వేనూలులక్షల.....

విజయసింహుడు కత్తిమాసి రాయబారితల తెగవేయబోయి
“రాయబారీ! నా కేలనో యిప్పుడునరునకుఁ గీడుచేయవలె నని
లేదు. కావున బ్రతికితివి. పోమ్ము. నీధైర్యసాహసములకు మెచ్చితి”
ననికూడ మీయేలికతోఁ జెప్పుకొనుము.

రా:—“చిత్తము.”

అలి వెడలిపోయెను.

విజయసింహుడు హస్తినాపురాభిముఖుడై వాయువేగమునఁ బోవుచుండెను. బిక్కసారి రంజని ముద్దుమోము జూదినఁగాని విజయుఁ డెప్పటివిజయసింహుడు కాఁజాలడు. వానిచునను శతవిధములఁ జెడరి యుండెను. రంజని మోహనవీక్షణములుకాని తిరిగి యద్దాని నొక్కస్థానమున కాకర్పించి చక్కఁ జేయఁజాలవు.

౨౭

సరమునకూర్చుట్టకై లతనుండి తుగ్గింపఁబడినపుష్పము నేలరాలి పడి యున్నటుల పద్మినిపట్టుపఱుపుపై నలసి సామ్రస్థిల్లి పఱుండి యుండెను. రాత్రి తెల్లవారువఱకు నామె గవాక్షముకడ నిలిచి విజయసింహుడు పోయినదిక్కునె చూచుచుండెను.

“మరణమె మధురమా!

ప్రేమమె మధురమో!

సౌఖ్యము ప్రేమయో!

మరణము సౌఖ్యమో!

వ్యర్థమైన నేమిప్రేమ! దానియందు సుఖము కలదు. మరణ మని న నేమిభయము! దానియందు సుఖము కలదు.

ఏది హేచ్చుసుఖము నిడునో

ఏమియు నెఱుఁగ నెఱుఁగ నేను

ప్రేమలో! నీయందు సుఖము నిజమె యయిన

మరణమా! నినుబొంద నంతకష్టమే!

ఈప్రేమ నాకుఁ గష్టతరము దుస్సహంబు గాన నామరణమె నా కిచ్చుసుఖము—

“కరుణించి నన్ను బ్రేమమా!
 మరణింపనిమ్ము మొక్కదన్”
 “వాని నేను వలచితిన్
 వాడు నన్ను వీడి చనెన్,
 మరణమా! నిన్ను శరణు వేడెదన్
 దరికిఁ దీసి కావలె”
 చందమామ నింగినుండి
 వెన్నెల లె్వదఁజల్లుచుండె
 కంత మెత్తికోయి లిపుడు
 నిండుప్రేమ పాడుచుండె
 తల్లిపుడమి నిద్రచెందఁ
 బిల్లపూలు మెల్లనిపుడు
 కంటియెదుట నాడుచుండె
 లోక మెల్ల నుఖవశత
 మైమఱచి నిద్ర మునుగ
 ముదముతోడ మదనుఁ డిపుడు
 దర్ప మొప్ప దరహసింపఁ
 బద్ధిని యనుపాపురాలు
 దిగులువడుచుఁ గుండుచుండె.
 వాని నేను వలచితిన్
 వాడు నన్ను వీడి చనెన్

అని యున్నాడినివలె నుచ్చైస్వరంబునఁ బాడుచుండెను. అడు
 గున వనమునందలి తరులతోఁ గుసుమంబు లెల్లసానుభూతితోడ హి
 మాంబువుల రాల్చుచు సౌరభనిశ్వాసముల విడచుచుండెను. కాని
 చంద్రుఁడు మాత్రము చూ పోవక లెల్లవాడులోపలఁ బద్ధినిమో

మును వాడఁజేసెను. కన్నులలావణ్యము నెఱుపుజీర లధిక మయ్యెను. వివీలకుంతములు చీకాకువడి నెక్కుదురుపై నెగురఁ జొచ్చెను. అధరోష్ఠపుర క్తిమ ర క్తిచెడినటులఁ దోచుచుండె. దేహమున దుర్బలత, మనమున నిరాశ, హృదయమున విరహవేదన, మిక్కుట మగుచుండెను. ఇంతలో సూర్యోదయము కాఁజోవుచున్నది. అరుణోదయ మైనది. మేడ పై నుండుటచేఁ బద్మినిగది యంతయు నప్పుడే యరుణకాంతితో నిండిపోయెను. పద్మిని తటాలున లేచి కూర్చుండి

“ఇది తదరుణోదయమా ! ప్రేమోదయము కాదా ! విజయా ! విజయా !” అని పలుమాఱు పాటగా పాడఁ జొచ్చెను, బలహీన మయ్య నామెకంతస్వరము దిగువపూలతోఁటలోనికి వచ్చినచంద్ర హాసునకు శకుంతకూజితమువలె వినఁబడుచుండెను. చెలయలి కిచ్చు కొఱకు నామెమనసున కుల్లాసము కలిగింప నయనానందంబు లగు నందమైనపూల నెల్లఁ గోయుచుండెను. ఇంతలోఁ బ్రతాపసింహుఁడు వచ్చి “పద్మినిస్థితి యేమియు బాగున్నది కాదు. మూఁడురాత్రులనుండి నోటి కన్న మెఱుంగక కంటికి నిద్ర యెఱుంగ కున్నది. ఆ నామన్మరణ తోడనే యహోరాత్రములు గడవుచున్నది. ఇటు లున్న దేహమునకు వ్యాధి జనింపవచ్చును. కావున మన మెటులయిన నామెమనసు త్రిప్పఁ బ్రయత్నింపవలయును” అనిచెప్పెను. చంద్రహాసుఁడును మోమున విచారము పొడసూప “ఔను. నిజమే” అనెను. అప్పుడు వానిచేతియందలి చంగల్వవలెఁ బద్మిని పాలిపోయి యున్నది.

వెంటనే నన్నయఁ తండ్రియఁ బద్మిని యున్నగది నమీపించి తలుపు తెఱచిరి. పద్మిని లేచి నిలువఁబడి చేతులు మోడ్చి తూర్పు దిక్కున సగమువర కుదయించినసూర్యునకు నమస్కరింపుచున్నది.

ప్రతాపః—అమ్మా ! ఏమి చేయుచుంటివి !

చంద్ర:—నాముద్దులచెల్లె లెవరికో ముక్కిక్కుచున్నది.—
నీపూజ కివిగో పుష్పములఁ గొనివచ్చితిని.

పద్మి:—ఏవి! ఏవి! [అందిపుచ్చుకొని తివాసిపై గుమ్మ
రించి దోసెడివూల నెత్తిపట్టుకొని] ధర్మరాజా! పృథ్వా!

చంద్ర:—ధర్మరా జెవరమ్మా! ఎక్కడ?

పద్మి:—వారుగో! విచ్చేయుచుండిరి అదిగో మహిషవా
హనము. యమధర్మరాజు! [అని యొకపెద్దబెడగొండను గన
బర్చెను]

ప్రతా:—నీ వాయము నారాధింప నేలనే చిట్టితల్లీ! లోక
ములో నెన్నియో ననుభవింపఁదగిన సౌఖ్యములు కలవు. ముక్కు
వచ్చ లారనిదాసేవు. నీ వేమియెఱుఁగుదువు. యముఁ డనప్రాణం
తకుఁడు గా డటమ్మా! ఎట్టిరోగి యైనను, దరిదుఁ డైనను,
దురదృష్టవంతుఁ డైనను, ఎంతవయసుచెల్లియున్నను బ్రాణముల
తీసి తనవితీరక నింకను నెటులనో జీవింపఁ కోరుకొనుచుండును. అం
దులకే వేయిప్రయత్నములు చేసికొనుచుండును—

పద్మి:—నిజమే కావచ్చును. వారల నెవరో ప్రేమించువా
రుండి యుండురుగద !

ప్రతా:—నిన్ను ప్రేమించువారలు లేరా తల్లీ! మే మెవ్వ
రము నిన్ను ప్రేమించుటయే లేదా?—అమ్మా యేమిమాట లివి?
తల్లీ నీవు నదా యావిజయునినామమే స్మరించుచు వానినే తలపుల
ధ్యానించుచు నుంటి వేని పిచ్చియెత్తును. జబ్బుచేయును. తల్లీ నామాట
వినవా?

పద్మి:—పోనిమ్ము తండ్రి? పిచ్చిది చచ్చిపోవు నటనాహృ
దయేశ్వరుఁడు నాకొఱకు విచారించునా? ఇది పిచ్చి యాహా!
నా కంతయదృష్టమా!

చంద్రీ:—అదియు నొకయదృష్టవిషయమేనా? వానికరుణకు పాత్ర మగుట! వాడు!

పద్మి:—అన్న! నీ కిదితగునా? నరునకు రెండునాలుకలా! మహాత్ముల నేల పరిహసించెదవు? .

చంద్రీ:—మొదట నేనును మోసపాతిని—మహాత్ములు! ఆహా మహాదొడ్డమహాత్ములు!

పద్మి:—సీహేళనము నా కసహ్యముగ నున్నది. అకారణముగఁ బరోక్షమునందు పరుల నిందించుటన్యాయమా! గౌరవమా! ధర్మమా!

ప్రతా:—తల్లీ! అకారణము కాదు. సకారణమే. మహారాణిని వలచిన జారుడు విజయుడు పాపి ద్రోహి—మహాత్ముడా! పయోముఖవిషకుంభము!

చంద్రీ:—ఇప్పుడేమనుకొన్న నేమున్నది. ఇంటచుండి జారిపోయినాడు లేకున్ననాచెలియలి నింతమోసపుచ్చినందులకు వానిని— (ఖడ్గముపైఁ జేయవైచును)

పద్మి:—[హస్తవద్ధములతోఁ గర్ణద్వంద్వము మూసికొని కన్నులవెంట నీరుకార, డగ్గుత్తికతో] అంతకంటె నాబాకుతో నన్నె పొడిచినను నాహృదయమున కింతబాధ యుండదుగదా: అన్నా! సోదరా! హా! పాపిష్టిలోకమా! ఈపలుగాకిమూఁక యేమహాత్ములనామము నిష్కళంకముగ నిలువ నిచ్చెను? శ్రీరాముడు పిరికిపందయై రణరంగమున మూఁ డగులు వెనుకకు వేసెను! ధర్మరాజు బొంకులాడి యుద్ధము నెగెను! సూర్య భగవానిని ప్రభావము గొంది చూ పోవఁగొడ్లగూబలు లేవా? ఊరకమాటలాడి నన్నెల నొప్పించెదరు!

ప్రతా:—అసత్యము కాదు. చక్కవర్తి వీరహారమునకు చేరిన కమలాకాంతునంతటివానిముఖమునుండి వెలువడిన దీమాట

పద్మి:—వానిని నే నెఱుఁగుదును. మీరు నెఱిగి యుండిరి. దయామయుఁ డగుపరమేశ్వరుఁ డాపాపిని తుమించునుగాక !

చంద్ర:—ప్రియసోదరీ ! నీవును నను తుమించుము. కోప మాగినది కాదు కాని నన్ను దిరస్కరించి పోవునపుడు నీవంక నై నచూడక యమృతకలశమును జారవిడచి యెంగిలికల్లుకుండ కొఱకు వలె రంజనిమీఁద ప్రాణములు పెట్టుకొని పరుగు లిడువానిజోలి నీ కేల ? వానినామమునె స్మరించుచు— వానిరూపమునె ధ్యానించుచు నిద్రాహారముల వర్జించి కృశించిన నేమిఫలము చెప్పుము. ఇహమా ! పరమా ?— మందహాసము నీముఖము నెడబాసి యెన్ని సంవత్సరము లో యయినటు లున్నదిగద— వెన్నెలబాసినచంద్రునివలె నున్న నీ మోము జూడమాహృదయము ముకుళించుకొని పోవుచున్నది. నీ తొల్లిటివికానము చూకనువిం దొనర్చుభాగ్యములేదా ? వృద్ధు లగు మనతండ్రి నై నజూడవా ? నీ విటుబెంగఁగొని యుండి పిచ్చిదానివలె వానినే పలవరించుచుండ నాన్నను జూడుము. గుంటవడిన నేత్రము లందు విచార మెటులపీటవెట్టుకొని కూర్చున్నదో—

అని ప్రియసోదరుఁడు హితము నుపన్యసించుచుండగాఁ పద్మిని తివాచిపై పోగువడిన పువ్వుల నెల్లతుంచి రేఖల నేలపైఁ బలుచు చుండెను. క్రమక్రమముగ విజయసింహునిరూప మేర్పడుచున్నది. పద్మిని కావలె ననిరేఖల నట్లువేర్చి యుండునా ! లేదు ! పద్మిని యు మిక్కిలి యాశ్చర్యానందములతోఁజూడుడు చూడుఁ డీచిత్ర మెట్లవచ్చినదో * * * * * ఎవరు చేసిన దీపని

ప్రతా:—విధి ! విధి !

పద్మిని స్మృతిపటమున వెంటనే నాటి మధ్యాహ్నము కొండ

గుహలయందీటులనే పలవరించుట—పిదప నందులకు సవిస్తరముగ హేతువు చెప్పట—తాను జాలివకుట మొన లగువిషయము లెల్ల మిక్కిలి సన్నిహితములై కనబడుచున్నవి. అందుమూలమున నా మె ప్రేమాన్వాదము మిక్కుటము కాజొచ్చెను—

దండ్రీకిని సోదరునకును నిరాశయు దుఃఖము మిక్కుట మగు చుండెను. పద్మినియెడ జాలియు సంతకంటె మిక్కుట మగు చుండెను.

శీతలజలాలింగిత కానిపద్మము సూర్యకాంతిచేతనే డస్సి వాడి పోవుచుట, విజయునిచేనిరాకరింపఁబడిన దగుటఁబద్మిని ప్రియ మగు నిర్మలప్రేమ తేజంబునకు తాళఁజాలక డస్సి వసివాడఁ దొడంగె. ఆవికసితహృదయపద్మము ప్రేమసౌరభము సూరక వెదజిమ్ముచుండెను. ఆమెమనమున నప్పుడె న్నెన్నియో వింతకోరిక లుదయింపఁ జొచ్చెను. తండ్రీతొడలపై నొకచేయియు, సోదరుని అంజలియం దొకచేయియు, వైచిత్తాని పలుండి పద్మిని తనమనమున బొడమి నకోరికలఁ జెప్పుచుండెను. ప్రతాపుడు కాని చంద్రహాసుడు గాని యిప్పుడు తొల్లిటివలె బ్రేగా దని వాదింపలేకపోవుచుండిరి. జాలి వారిహృదయములందు నిండి కన్నలవెంట బాష్పరూపమునఁ బొరలి పోవుచున్నది. “ఇప్పుడు నేను చిన్నపిల్లను. తిరిగి యొకమాటు నాచిన్నినావపై యమునమీఁద విహారమునకుఁ బోయెదను. మన మూగితాత నన్నుదీసికొని వెళ్లును. ఈమాటు చాలదూరము ప్రయాణము చేసెదను. ఆపురుషోత్తముని సందర్శించి, వాని కడ శేలప్రదీసికొనవలెను. అంతవఱకు నేజీవించునా? అన్నా! ఎవ్వరో దివ్యగానము వినిపించుచుండిరి చూడుము. నాన్నగారూ! నాయీకోరిక చెల్లింపరా?—ఇదియేకద పద్మిని మిమ్ముకోరుకడసారి కోరిక!

ప్రతాపా:—అవశ్యము తల్లి—దాని కేమిభాగ్యము. నీముద్దు చెల్లించుటకన్న నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది? నీకుఁ దిరిగి పూర్ణా రోగ్యము కలుగనిమ్ము. తప్పక యమునపై నావికావిహారమునకుఁ బోవచ్చును.

*

ప:—కాదు. అన్నా! లెమ్ము— నే నేలనో గాలిపైఁ జేలి బోవుచున్నటులఁ దోచుచున్నది. త్వంగఁ దెమ్ము.....కలముకాగితము చంద్రహాసుఁడు పద్మినికి కలము కాగితము నిచ్చెను. పద్మిని కష్టముమీఁదఁ గొన్నివంక్తులు వ్రాసి ముగించెను. “ఈ యుత్తరము నాచేతియం దుంచుకొని తీసికొని పోయెదను నావిజయనికడకు” అని చెప్పుచు నుత్తరము నైపు చూచుచు పద్మిని నిశ్చైతన్యయై శయ్యపైఁ బడిపోయెను. ఆమెప్రాణములు ముందుగఁ బోయి పురుషోత్తమునియందు లీనమాయెను.

*

*

*

*

*

ప్రతాపాదుని జంద్రహాసుఁడును దుఃఖాతిశయముచే బిగ్గరి నేడువఁజాలకపోయిరి. వారికన్నులవెంటఁ గన్నీరుకూడ కట్టువడిపోయెను. అటులపెద్దతడ వుండి యుండి,

ప్రతాపా:—“నాయనా ! నీముద్దుచెల్లెలికడసారికోరిక” అని చెప్పనరికి కట్టకెగిరికట్టు లయి, వెల్లువగ దుఃఖము పొంగి పోయినది. చంద్రహాసుఁడు బారుని బాలునివలె రోదనము గావించెను. అందు మూలమున నిరువురుకును గొంతశాంతి కలిగెను. అప్పుడు వారు పద్మిని కోరినకడసారికోరిక చెల్లించ నుద్యుక్తులై మూగనేపకుని రావించి తగునన్నాహము గావించఁ దొడంగిరి. వారల కిప్పుడు శబ్దము నిశబ్దముగను, జీవము మృత్యువుగను పొడగట్టెను. కాని యమున తొల్లిటివలెనే నిర్లక్ష్యముగఁ బ్రవహించుచున్నది. దానిపై

మూగవాడు నావ నడిపించుచు గడుద వ్వరుగుచుండెను. పృథా
పచంద్రహనులు చూపానువఱకు గట్టున నిల్చి, రెప్పవేయక చూచు
చుండిరి. నావ యదృశ్య మైనంతనే, “పద్మిని నిజముగ మృతిఁ
జెందిన దిప్పుడే” అని వాపోవుచు నిలువలేక క్రిందయమునాతీర
మున శిలలపైఁ గూలఁబడి ఆదిమధ్యాంతరహితం బగుసృష్టిప్రవా
హమువలెఁ బ్రవహించుచున్నయమునచేఁ గొంతయూరడింపఁబడిరి

౨౨

తనపాలరాతిమేడయందు గవాక్షముకడ రంజని నిలువఁబడి
క్రిందుగఁ బ్రవహించుచున్నయమునను రెప్పవాల్చక చూచుచుండె
ను. ఆమె మృదులాంగుళులు మాలతీపుష్పపత్రముల నూరక తుత్తుని
యలుగఁ జిదిమి పోయుచుండెను. జాలకముల నంటి పెట్టుగుచున్న
మాలతీలత శక్తికొలఁది సౌందర్యమును సౌరభ్యమును నొడగూర్చు
చున్నదే కాని మఱియొకము చేసినటులఁ దోపదు. అయినను
నేఁ డీశిక్షకు లోనుగావలసి వచ్చుచున్నదిగద! విజయసింహుఁడు
ముందు మోకరించి చేతులతో మణిహారము నెత్తిపట్టి తనమనోహ
రిణి యగురంజని కందియ్యఁజోవుచుండెను.

రం:—వలదు.

పి:—అంగీకరింపవా?—అనుగ్రహింపవా? ఆశ్చర్యము—ఆవే
దన ఏయాశాదలమున నహించి ప్రాణంబుల నీదేహంబున నిలువ
గలిగితినో, ఆయాశ—ఆనందము—స్వప్నతుల్యము కావలసినదే
నా? టకంబుకంటే! నీ ఏమణిహారము కంఠమున ధరింప నయ్యది న
గర్వముగ నీనమున్నతవక్షంబు నధివసించి ధన్యతఁ గాంచి శోభించు
చుండఁ గన్నులపండువుగ హృదయమునకుఁ దనివితీర—మన స్సా

నందమునఁ తేలియాడ—నాశౌర్యపరాక్రమంబులు సఫలత నొంద—యెన్నఁడు కనుగొందునో యని యెంతయో యువ్విభు లూగున న్నిటుల పరాభవించుట నాహృదయరంజని వగునీకుఁ దగునా?

రం:—విజయసింహా! వలదు. నా కక్కఱ లేదు!

వి:—హా! ప్రియా—స్వప్నమందైన నిటులతలఁచి యెఱుగనే! మేల్కొంచి జీవించి యున్నప్పుడే యేమి వినుచుంటిని—ఈ హతభాగ్యుడేమిదోషము గావించెనో యెఱుగఁడు.

రం:—విజయా! నీయం దేమియు దోషములేదు.

వి:—ఇంకను గౌర్యము వహింతువా? నన్ను పరిహసించువా? పరిహసించుము— ఏమైనఁ జేయుము— విజయుఁడు నీవాడు— నీ సొమ్ము సొత్తు! నీప్రేమదాసు. ఈవిజయుఁ డింకన జీవించియుండుటయే నీయిచ్చయేని యీమణిహారమును స్వీకరింపుము. ధరింపుము.

రం:—నే నేలధరింపహమును?

ఆప్రశ్నవిజయుని మూఁగవానినిఁ జేసెను.

రం:—ఎవ్వఁడెక్కడ కీహారమును జయించితివో, జయము గాంచుటయం దేసుందరియిచ్చినపచ్చలపతక ముపచరించెనో, యెవ్వఁడె ప్రేమాపచారముల నఁ గీకరించి తన్ములమున నీగాయముల బాధ నివర్తింపఁజేసికొంటివో యాకన్యకామణియై యాత్రీలోకసుందరియై, యాజగన్నోహినియై, రంజనిని డిందుపఱచినయానీహృదయే శ్వరియే నీమణిహారమునుధరించుట కర్హురాలు. ఆ పెకంబుకంఠమె— సమున్నతవక్షమె నీమణిహారమునకు మిక్కిలి శోభ నిచ్చును. లేమ్ము? పొమ్ము! ఆకోమలిహృదయము నీవిరహమునకుఁ తాళఁజాలదు.

వి:—ఇంకను గొనయూపిరి యాడుచున్నది!

రం:—ఏమి! ఏమంటిని! యవనసామ్రాట్టున కేకపుత్రి

క- భారతీయసార్యభామునిపట్టమహిషి- మహారాణి రంజనికి- వన
వాసిని, నిరుపేద, సీచురాలు, పాపి పద్మినియా యెదురునిలుచుట!
కాకిముక్కున ముత్యము కావలయునేమి! ఏదీమణిహారము నాది
నాయిచ్చవచ్చినటుల గావించెదను (అని విజయునిచేతిలోనిహారము
నులాగిపుచ్చుకొని గిరగిరత్రిప్పుచు) పద్మిసీ! రారమ్మ- ఇదిగో న
న్నుఁ బరాభవించి నిన్ను ప్రేమించెడి నీప్రియుఁడు తెచ్చినమణిహార
ము తీసికొనుము. యమునలో మునిగి తీసికొమ్ము.

అని తనదుఃఖము, నసూయ, కోపము, తృప్తిచెంద నామణిహా
రమును యమునపై వినరికొట్టెను. విజయుఁ డాత్రముతో లేచిచూ
చుచుండెను. ఆమణిహారమును జలములోఁ బడుటకుపూర్వమే యొ
కనావ గవాక్షము క్రిందికి వచ్చెను- ఈహారము నానయందు కలు
వపూసెజ్జపైఁ బలుండ్లి యున్న యొక బాలామణికంఠమునఁ బడెను.

రం:- ఎవ్వ రీనావయందు ?

వి:- పద్మిని.

రంజనీవిజయు లిరువురును మ్రోన్పడి చూచుచుండిరి. నావముం
దుకు మెల్లగ జరిగిపోవుచున్నది. విజయునకుఁ గట్టెదుట గాఢాంధ
కారములో స్ఫుటముగా వెలుగు నేకనక్షత్రమువలెఁ పద్మిసీవదనబిం
బము ప్రకాశించుచుండెను. ఆముఖమే రంజనికి నరునిసౌకల్యములఁ
దారుమారుచేయువిధి పరిహాసగర్భితమందహాసమువలెఁ పొడగట్టెను.

ఇంతలోఁ బ్రభాకరుఁ డచ్చటకు వచ్చి రంజనీవిజయులను యము
నయందలి నావను, యానావయందలి యాబాలికను, బాలికమెడయం
దలి రత్నహారమును గాంచెను.

ప్ర:- విజయా! ఎప్పుడు వచ్చితివి? ఆబాలిక యెవ్వతె?

రం:- ఇప్పుడే వచ్చెను. ఆబాలిక మనవిజయునిప్రేయసి
యట! విజయునిబహుమానము అదిగో! మణిహార మామొకంఠ
మున మెఱయుచున్నది.

ప్ర:—ఈమె మో మెన్నడో చూచినటు లున్నది. ఆగు
ము—“ప్రతాపసింహునితనయ పద్మినికాదా ఆచిన్నది—ఆదినము
అలోదేవి! మేము కారాగారములయందు నెచ్చెలులమై మెలగి
తిమి—తిరిగియెన్నిదినములకు గంటిని—చైతన్యము కానరాదే?
ఎవ రక్కడ!—వెంటనే బోయి ఈదిగువ యమునయందలి బాలికను
ఆనావనడుపు వానిని దోడ్కొని రండు,” అని యాజ్ఞాపించెను.
తోడనే రాజనేవకు లరిగి పద్మినిమృతకళేబరమును నావనడుపుమూ
గిముసలినేవకుని గొని వచ్చుచుండిరి. విజయునకు దేవాము కంపి
చుచున్నది. రంజనికి హృదయావేదన మిక్కుట మగుచుండెను.
నావయందున్నటులనే పూసెజ్జనహితముగఁ బద్మిని మృతకళేబర
మును, మూగవానిని దోడ్కొని వచ్చి సార్యభౌమునియెదుట
బెట్టిరి.

ప్ర:—కటక్కా! ఈబాలిక మృతించినదే! అయినను నుఖ
నిద్రొంబొందినదానివలె సంతదర్శనీయమై, మనోజ్ఞమై, యొప్పుచు
న్నది!—ఓయీ ముదుసలీ! ఈచిన్నదానిని నెచటనుండి గొని
తెచ్చుచుంటివి?

వృద్ధుడు వంగి నమస్కరించి కోరు తెఱచి నాలుక లేమిఁ జూపి
నవినయముగఁ దావచ్చినదిక్కు కనుబఱచి పద్మినిపై దృష్టి నిలిపి
లోలోన దుఃఖించుచుఁ గన్నుల నీరు గ్రమ్మ నొత్తుకొనుచుండెను.

ప్ర:—విజయా! ఏమిచిత్రీ మిది! నీకు నాఁ డీపచ్చలపతక
మిచ్చిన దీకన్యయేనా? నీ వొకయింటివాఁడ వగుచుంటి వని నాఁడు
మే మిరువురము యెంతయో సంతసించితిమి. కాని యెంతలో సెం
తదురదృష్టవంతుఁడ వైతివి. ఈబాలిక మరణించుట కేమిహేతువో?
ఇటు వచ్చుట కేమికతమో?

రం:—తనరూపము దిరిగి పంచభూతములకు పంచియిచ్చుటకు పూర్వము ప్రాణేశ్వరున కొకమాటు కంటఁబడవలయు నని—
విజయుఁడు రంజనివంక వాశిచూపులను బజపుచుండెను—

ప్ర:—పరిశీలింపుఁడు—ఈసుకుమారిహస్తమున నరుణవద్దముతోఁబాటదేమియో తెల్లగాఁ గానవచ్చుచున్నదేమి? విజయా! యది యేదియో చూచుము—నిచారింపకుము—నిచారితకుము, నిచారింది. యేమిప్రయోజనము?

వి:—మహారాజా! నాకు కీలాడుటలేదు.

నేవకు లొకజాబు నాచేతిపట్టునుండి పదిలముగ నీవలకుఁ దీసి ప్రభాకరున కిచ్చిరి.

ప్ర:—దేవీ! చదువుము.

రంజని యిటులఁ జదువఁ దొడఁగెను!—

“విజయావతార విజయసింహ వీరాగ్రీణిచరణకమలములకు దాసిపద్మిని భక్తిపూర్వముగ వేసహస్రప్రణామములు.—

అజ్ఞాతంబుగఁ గురురంగమున కరుగుచో మీ రెవ్వనివనదుర్గంబున కిరుదెంచి యద్దానిపావనము గావించిరో యాప్రతాపునికూతును, బద్మిని యనుదానను—తుదకు నాతోడఁ జెప్పకయే వచ్చినను మీకడ నేను నాకడసారి వీడుకోలు గైకొన వచ్చినందులకు—నాసాహసము మన్నింతు రని ప్రార్థించుచున్నాను. నేను మిమ్ములఁ జేరిమించితిని. కాని యాప్రేమ నిరాకరింపఁబడెను. కావున నాప్రేమయే నాకు దయాస్వరూప మగుమృత్యువును శరణ్యముచూపెను. నామహారాజ్ఞ రంజనీదేవికి నమస్కారములు—నాబాల్యసఖుఁడు ప్రభాకరసార్యభౌముఁడు దిగ్విజయము గాంచి యార్యధర్మమును శాశ్వతోన్నతీజగద్గురువీరమందు సుస్థాపితము జేయుగాక. అండఱికడ నెలవు. ఈనాదేహమునకుచిత్తసంస్కారములు జరుగఁ గల వని నమ్ముచున్నాను. నీవును విజయా! నాయాత్మశాంతికొఱకు దైవము * *

అటుపై నిశ నక్షరములు లేవు. వంకరలు తిరిగి యొకగీతపడి యున్నది.

రంజనిమోము పాలిపోయెను. నాలుక తలబడజొచ్చెను. విజయసింహుడు గోడ నానుకొని నేలపై జతికిలబడి కూర్చుండెను. అచ్చటివా రందఱకును గన్నులవెంట నప్రయత్నముగ నీరు కారజొచ్చె.

ప్ర:—చూచితివా రంజనీ! విజయా! ఏమిది? నీ విటులజేయువాడ వని నే నెన్నడు ననుకొనలేదు.

వి:—ఆకన్యాలలామ నన్ను దీక్షరణశుద్ధిగఁ బ్రేమించిన మాట వాస్తవము కాని యది స్వేచ్ఛాయుక్తం బగునరునియిష్టానిష్టముల నాధారము చేసికొని యుండనేరదు కద—ఆపెతండ్రి కోరినచొప్పున నేనటులచేసితిని. అయిన నిట్టిస్థితి సంభవించు నని యెఱుంగ నైతి.

రం:—ఎట్లయినను నీ వామెచు మరణమునుండి కాపాడవలసినది. రంజనీవిజయులు నాలుగు నేత్రములు కలిసి కొనెను. తోడనే రంజనిచూపులు నేలకు వ్రాలిపోయెను.

ప్ర:—అయినచో నీమణిహార మాబాలికకంతమం దేలయున్నది. రంజనీవిజయులు నిరుత్తరు లైరి.

ప్ర:—ఏమి! ఎవ్వరును మాటాడరు. అంతట మూగవాడు రంజనిని జూపుచు నామె గవాక్షమునుండి పద్మినిపై వినరికొట్టెనని సంజ్ఞలతోఁ బ్రభాకరున కెఱింగించెను.

ప్రభాకరుఁ డొకక్షణమాత్రము కన్నులు మూసికొని,

ప్ర:—రంజనీ! నీవు భారతసామ్రాజ్యపట్టమహిషివి? నాధర్మపత్నివి. విజయా! నీవు నా కాబాల్యస్నేహితుడవు. అర్యోత్కృ

వృధర్మసంరక్షణదీక్షాబద్ధకంకణహస్తండనై చంద్రహాసము ధరించి నిలిచెడినర్వసైన్యాధిపతివి.

రం:—అర్వసార్వభౌమా! కాను నే నట్టిదానను గాజాలను

వి:—చుహారాజ! తగను. అందులకు నేతగను. పడవీచ్యుతుడను.

ప్ర:—హా! తాత! నసిష్ట! నీవాక్యముల కర్థ మిప్పుడు భయంకరముగఁ బ్రత్యక్ష మగుచున్నది— హా! ప్రభాకరా! నీజీవిత మెటులవ్యర్థ మగుచున్నది. ఓపాననమగువిధి! నీ వంధురాలవని కూర్మరాల వని నిందించువా రజ్ఞులునుమా! నీవు ధర్మమూర్తివి. మానవునికర్మలకు నిష్పక్షపాతముగ ఫలము సిచ్చుచుందువు. మంచిది— రంజనీ! విజయా! మిమ్ముల నేను నిందింపను, మానవుని మానవుడు నిందించుట కనర్హుడు. మానవానన్ధయందె కించిజ్ఞత యపరిపూర్ణత సహజముగఁ జేరి యున్నవి. సృష్టియందలి యీవ్యక్తులకు దయామయుఁ డగుపరమేశ్వరుఁడె పశ్చాత్తాపము కలిగించి విశుద్ధులం జేసికొని జక్కబఱచుకొనును— కానిహా! రంజనీ! విజయా! మీతోడ నే నెట్టిసంబంధము నుంచుకొనఁజాలను. పొందు యధేచ్ఛంపొందు. భరతమాత దురదృష్టము. పొందు నే నొంటరి గ నీసైన్యముల నెల్లవెంటఁగొని పోయి యవనుల నెదుర్కొందును. ఈస్త్రీతిలకమునకు చందనదారువులతో దహనసంస్కారములు జరుగుగాక. ఈనారీమణిరూపము సువర్ణమునందు లిఖించి అచ్చోటనె స్థాపింతురుగాక! ఈదివ్యమణిహార మాస్వర్ణపద్మినీకంఠసీమయందె ఖచితయై యాచంద్రార్కము వెలయుగాక— ఇదిప్రభాకర సార్వభౌమునిశాసనము.

సే:—దేవరవారిశాసనములు : ధినిర్భీతములుబోలె నవిలంఘనీయములు.

చారులు ప్రవేశించి పాంచాలకాశ్మీరపతులు యవనపక్షముచేరి రనియు, గమలాకాంతుఁ డేలనో మతిచెడి తిరుగుచుండ చానిని ద్వైతవనంబున యవనులు బందిగఁగొనిపోయి రనియు నెఱింగించిరి. ప్రభాకరున కావార్త లేమియు విపరీతముగఁ దోచవాయె— నూతనవిచార మెద్దియుఁగలుగ దాయె.

ప్ర:—మంచిది. ఇంక నేమియు విశేషములు లేవా? పాండు. అని చారులను బంపివేసెను. రంజని వీడిన కేశపాశములు నేల నంట వంగి తనతలను వంచి ప్రభాకరునిపాదపద్మములపై మోపి మొక్కి నమస్కరించి నోటమాట రాక సంతఃపురము వీడి యెట కో వెడలిపోయెను.

వి:—చాపి నగుట నే పిరికివాడ నైతిని. కావున నే నాత్మహత్య గావించికోసఁబాల నైతి. అయిన నీ విషయుఁడు బొందిలో ప్రాణమున్నంతకాలము యథాశక్తి తన దేశమాతముణము తీర్చికొనుటకే ప్రయత్నించుచుండును.

అని పద్మినిమృతకళేబరమునకు సమస్కరించి వెడలిపోవును.

ప్రభాకరుఁడు పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి “మహావిప్లవ మాసన్న మగుచున్నది. ధర్మాధర్మములు రెండును బొండవకారవాక్షోహిణులవలె ప్రళయమునందు లయము కానున్నవి. ఏలవిచారము?—ఏల యానందము?—కాని హా!—హా! ఈపద్మి—నీ—ప్ర—భా—క—రు—లకే—పరిణయ మయిన * * * * “ధర్మసామ్రాజ్య మీయాధ్యావర్తమున సుస్థిరంబై వెలసి యుండదే” అని అశరీరవాక్య మొండు వినబడినది. ప్రభాకరుఁడు లికివడి నింగి నిక్కుచూచుచు “ఔ నిదివసిష్ఠవాక్యము—నిశ్చయముగ జాతికుల సాంకర్యదోషకర్మపరిపాక మిదియ” అని సత్యమును గ్రహించెను. గాని యిప్పు డేమిలాభము! లోకపరిణామమున కాధారసూత్ర

మగుకాలమునందు జారిపోయిన యొక్కతనము దిరిగి చేరి జిక్కదు కద !”

అయినను నిష్కారణకర్మఁడగుప్రభాకరుఁడు రాత్రిమందరమును వీడి కవచఖడ్గములఁ దాల్చి సైన్యములకు స్వయముగ నాయకత్వము వహించి పశ్చిమాభిముఖుడై శత్రువులఁ బాటఁదోలఁజనుచుండెను.

౨౯

సార్వభౌమునిశాసన మనుసరించి పద్మినికి మహారాణికివలె నంత్యసంస్కారములు జరిగెను. ఆయువచీరత్నముయొక్క స్వర్ణవిగ్రహముకూడ శ్మశానవాటికయందె పోతిష్ఠింపబడెను. * * *

సాయంసమయ మైనది. భూమ్యాకాశంబులు రక్తవర్ణము దాల్చినవి. కమలకాంతునిభార్య వసుమతి యాసమయమున నొంటరిగ దుద్రభూమియందు విహరించుచుఁ బద్మినీస్వర్ణవిగ్రహముకడకు వచ్చి “నాకమలాకాంతు నెందుదాచితివి చెప్పవే” అని కాలితో గట్టిగఁదన్నెను. పద్మిని మాటాడలేదు. కాని వసుమతి కాలుపగిలి రక్తము చిమ్మజొచ్చెను. వసుమతి యదినరకు నేయకయె పిచ్చిదాని వలె నేమేమియో ప్రేలుచుండెను. నిజముగ వసుమతికి గూడబిడ్డియై త్తిసటులనే తోచుచున్నది. ఇంతలో రంజని అచ్చటికి వచ్చి “చెలీ! వసుమతీ! ఏమే కాలురక్తము కారుచున్నది!” అనిప్రశ్నించెను. శ్మశానవాటికయందు మహారాణిని గాంచినంతనె వసుమతి నిర్ఘాంతపడి నిల్చి “ఏమియా! నాఁడు నిన్ను బరిహసింపఁదలఁచినందులకు ఫలము నేఁడు నాకె ప్రత్యక్ష మైనది. కాని మహారాణి నేఁ డిందులకు రాగతం బేమి!” అని యడిగెను.

రం:—మిహారాణి యెవరు?

వ:—రంజనీ దేవి

రం:—కాదు.

వ:—మ తెవ్వరు?

రం:—పద్మినీకాంత

వ:—అదేల?

రం:—రంజని ప్రభాకరునికి తగదు. పద్మినీప్రభాకరులకు తగియుండెడిది.

వ:—అయ్యో! అట్ల నెదవేమి?

రం:—సత్యమునె వచించుచుంటిని. రంజని యింక సన్మతము లాడదు. కపటము బూనదు.

వ:—నా కేమియు బోధపడుట లేదు.

రం:—సార్వభౌముడు నన్ను బరిత్యజించెను.

రంజనీవసుమతు లిరువురును బిట్టువాపోయిరి. వసుమతి “ఏలపరిత్యజించె” నని యడుగలేదు. రంజని చెప్పలేదు. కారణ మిరువురమను విప్పి చెప్పినటులనే యున్నది—ఎట్టకేలకు రంజని వసుమతీ! యంచుమించుగ మన మిరువుర మొక్కతీరుగనే యుంటిమి—ఇంక ఎవకు గతియేమి?

వ:—ఏమున్నది దేవీ! అధోగతియె!

రం:—నా కొక్కయుపాయము తోచుచున్నది. ఎట్టినిర్భాగ్యురాలి కైన నాకలిబాధ తప్పదుగద! ఎటు లయిన నాకు నాతం యగుయవనాధీశునికడకు బోవలె నని యున్నది. కానియెంటరి బోవుటకు సాహసము చాలకున్నది. సిగ్గుచున్నది. నీవుకూడ సునయెడల మన మిరువురము కలసిపోదము—ఇచ్చట నింక మరే మున్నది?

వ:—నాభర్తయెటుబోయెనో వెతుకికొన నక్కట లేనా!

రం:—కమలాకాంతుని వారుబంధించి రంట, ద్వైతవనంబు నఁ జిక్కె నంట. వానివిముక్తునిఁ జేయునుపాయము నే నరసెద. రమ్ము! చెలీ! కలసిపోదము.

వసుమతి ఫల్లెయని యంగీకరించెను. ఇరువురును యడవిదారులఁ బట్టి యవనస్కంధావారము చేరఁబోవుచుండిరి. మార్గమధ్యమునఁ జీకటిపడినది. రంజనీవసుమతు లిరువురు మట్టివృక్షముక్రింద నెండు టాకులపై బరుండిరి. వసుమతికి క్షణములో గాఢనిద్ర బట్టెను. కాని రంజనికి నాడుకన్నుమూత పడ దాయె. అటులనే వలశాఖాంత రములనుండి గగనము తిలకించుచు గతము తలపోసికొనుచు రంజని పలుండి యుండెను. కట్టెదుట— మట్టిరూకులనడుమనుండి యొకన క్షత్రీయు మినుకుమినుకు మనుచుఁ గనుబడుచుండెను. రంజని రెప్ప వేయక దానినె తిలకించుచుండెను. ఇంతలో నానక్షత్రీయు క్రమ క్రమముగ వృద్ధి నొంది పెద్ద దగుభూతలమునకు దిగుచున్నటులఁ దోచె. ఇంకను మిక్కిలిసమీపించె. మిక్కిలిచేరువకు దిగుచున్న టులఁదోచె. సమీపించినకొలఁది కాంతిపుంజము యొకకాంతామణి యాకృతి దాల్చుచుండెను. ఇంకను సమీపించెను. భూమికి నొక జానెడువఱకు వచ్చినటు లుండెను. రంజని యదరిపడి లేచి యెడ మచేతిపై నానికూర్చుని— భూమిని తాకకుండగ నతిసామీప్యముగ వచ్చిన యాతేజోమయస్త్రీరూపమును గాంచి భయ మంది దిగ్భ్రమగాంచి డగ్గుత్తికతో—

రం:—ఎవరు?

ప్రియం:—మీకొఱకు ప్రాణముల విడచిననేను—

రం:—హా! ప్రియంవదా! ప్రియంవదా! ప్రియంవదా! ఈ

మింపుము. ఇంతవఱకు నీమాటయే మఱచిపోతిని. ఉన్నతపదవియందున్నది. యామాంద్యత, అధికారమదాంధత!

ప్రియం:—కోరున దేమనగా—

రం:—ఇప్పుడు నే నేమికోరికలఁ దీర్చుగలను. సఖి—నన్ను గూడ నీవెంటఁగొనిపోమ్ము. తప్పక వచ్చెదను.

ప్రియం:—నీవు చేసినదోహము చాలును. అలకసుందరుని తోఁ గలయవలదు—భరతఖండమునకు సామ్రాజ్యవిగాఁ గోరకుము. పశ్చాతపురాలపు గమ్ము—ఉపవాసాదివ్రతంబులఁ బూనుము—అరిష్టద్వర్గమును జయింపుము—అశల కింకను లోనుగాకుము—అలకసుందరునిఁ జేరబోకుము—ఆప్తవచనముల నాలకింపుము.

అని వాక్యపరంపరలు తంత్రస్వనంబుగ నస్పష్టముగ వినబడజొచ్చెను. కృమకృమముగ నింద్రధనస్సువలె యాతేజోరాశి యంతర్ధాన మందెను. “అలకింపుము” అనువాక్యము ముగియుసరికి అట నంతయు సంధకారమె. రంజని నల్లడల జేరిపారి జూచెను. ఎప్పటి స్థానమున మునుపటివలెనే చుక్కమాత్రము మినుకుమినుకుమని మెఱయుచుండెను. కీచురాలనిస్వనము యథాప్రకారము వినఁబడుచుండెను. వసుమతి యీకను పక్కను నిదురించుచునే యుండెను.

రం:—ఆహ! ఏమిచిత్ర! మిది? ఇంద్రజాలమా? కాదు— ఇంద్రియవిభ్రమా? అదియుఁగాదు— నామనోగతం బగురహస్యము, ఈవ్యక్తి యెవరు? ఎటులగ్రహించెను! వసుమతితో నైనఁజెప్పలేదే లేక యిదియొకస్వప్నమా? ఏమైన నేమి?—ఇప్పు డటుబోవుదునా? యిటుఁ బోవుదునా? ఎటు బోవుదును? నేను దురదృష్టవంతురాలనని నాగతచరిత్రయే చెప్పుచున్నది. ముందుమాత్రము నాయాశలు ఫలించి విజయుఁడు మహారా జగుటయు నేమహారాణి నగుటయు

సంభవింపనేర్చునే? అ దేమిపాపమో, పుణ్యమో కాని విజయుని యెడఁ జేమి నాహృదయమును వీడుట లేదు.

గాంధ్రుగాంధ్రుబాబ్బ లిడుచు భయంకర మగునొకవ్యాఘ్ర మొడురంజనీవసుమతు లున్నచోటి కతివేగముగ నుడములమీఁద నచ్చుచుండెను—ఆచిహ్నుచీకటియందు పెద్దచింతనిప్పులవలె దాని రెండుకన్నలుమాత్రమే దృష్టోచర మగుట నుజ్జితభీతిఁ గొలుపు చుండెను.

రంజనిమనస్సును వేధించుచుండినసమస్య సతీత్వరితముగఁ బరిష్కరింపఁబడెను—ముందునకు పయనము సాగుట యీశ్వరున కీష్టములేదు కావుననే ఈబెబ్బలిమనమీఁదికిప్పుడు పంపఁబడుచున్నదని రంజని నిశ్చయించుకొని—వెనుకకుఁ బాఠిపోవుటయు నసంభవమే. నురణమే ధృవ మని నిశ్చయించుకొని “ఈశ్వరా! మేము నీ చేతిలోని కీల్పాహ్నులము—అంతయు నీదే భారము—నీయిచ్చన చ్చినటులుఁ జేసి వినోదించుము” అని యూరక కొయ్యబొమ్మనలె నిలువఁబడి యుండెను. వసుమతి లేచి యేమియుఁదెలియక బిగ్గరగ వాపోవుచుండెను. పులియు నూలుకజములగూరములో నున్నది. అంతలో నెచ్చటనుండియో నారనియు వచ్చి దానికుడిప్రక్కలోనుండి జొచ్చి ముఖమునుండి సగమువఱకు దూసుకొని వచ్చెను—తోడనే పులియుఁ దనసహజకౌర్యము ప్రకటితము కావెనకకుఁ దిరిగి తన శత్రువునై కొక్కుమ్మడి లంఘింప నుంకించుచుండ మఱియొకబాణము వచ్చిదానిముందరపాదముల నఱకి నైచెను. అంత కనదేహము నుండి కారినరక్తపుముగులఁబడి పొంలిపారలి ప్రాణములవిడిచెను.

ఇంతలో నచ్చటికి విల్లుబులు బూని కవచఖడ్గములఁ దాల్చిన విజయసింహుండు వచ్చి రంజనీవసుమతులఁ గాంచి,

విః—మీ రెవ్వరో మిక్కిలి యశుష్టవంతులు—మిమ్ముల

నేజూడనే లేడు. వ్యాఘ్రముగదా యని శబ్దమును బట్టి గుఱివెట్టి కొట్టితిని.

వ:—విజయసింహప్రభూ! నేను గమలాకాంతునిభార్యను, దురదృష్టవంతురా లగువనుమతిని ఈమెనునమహారాణి రంజని. మీ మూలమున మేము తిరిగి తల్లిగర్భమునుండి బ్రతికి బయటఁబడితిమి.

రం:—విజయా! విజయా! విజయా!

వి:—మీ రెండుబోవుచుండిరి?

రం:—నీవు?

వి:—రణరంగమునకు.

రం:—ఏల?

వి:—విధ్యుక్తకర్మనిర్వహణార్థము—దేశమాతృఋణవిముక్త్యర్థము—సార్వభౌమవిజయసంపాదనార్థము—

రం:—విజయము ధృవమా?

వి:—పగ్గిసీదేవిపాదకమలములఁ పూజించి వచ్చుచుంటిని. విజయమునందు నాకు విశ్వాసము కలిగినది.

రం:—విజయ మందిన నీ కేమిలాభము?

వి:—ప్రభాకరునిసామ్రాజ్యము నిలుచును. ఆర్యధర్మము సంరక్షిత మగును. రంజనీ—ఏమిమాట లివి?

రం:—మన కేమిలాభము? నాతండ్రి యవనసార్వభౌమఁ డిప్పు డెచ్చట విడిసి యుండెనో?

వి:—ఇప్పు డెచ్చటికి పోవలె నని యన్నదా?

రం:—నీవు కూడరావచ్చును. వారు మనల సత్కరింతురు. కార్యావసర మున్నవారు తప్పక సత్కరింతురు. నీకే భరతసామ్రాజ్యము పట్టముకట్టెదరు. మనము గోల్పోయినయన్నతస్థానములఁ దిరిగి యాక్రమించుకొనవచ్చును.

వి:—నన్ను వట్టభద్రునిచేతు మనియు నీవు నాకుఁ బట్టమ హామీ వగుదు వనియు నాకడ కిదివఱకే నీతండ్రి రాయబార మంపి యున్నాఁడు. కాని నే నప్పుడే యారాయబారము తిరస్కరించితిని. ఇప్పు డిక్కఁబాలును. రంజనీ మన కిక్కఁబాలును—ఉన్నతపదవులు చాలును. నైవాహికసుఖములు చాలును—జీవితములు తుణుగురు ములు—మృత్యువు వెన్నంటి వచ్చుచున్నది. అదిగుర్తించుకొనుము. ఇప్పు డీవ్యాఘ్రమువలనిగండమే ఆనత్యము నీకుఁ గొంత యనుభవములోనికి తెచ్చి యుండును. నీవు చెప్పినటుల వల్లె యని మన మొకయడుగుముందు వేయగ నె యేసల్లతాచియిననీచీకటిలో మనల నొక్కరిని కాటువైచినవైవరాదా? అప్పు డీనీయోజనలు, ఆశలు, ఆకాశపార్శ్వము లేమగునో—విహికభాగము లె దరుగునో యించుక యారసి వానిఁ దెలిసికొమ్ము. చాలును. మన కీనంబు ధము యిక్కఁబాలును. నీతరుణోపాయము చూచుకొనుము. అజ్ఞానమునఁ బడిపోకుము.

రంజని కొక్కమాటుగ మనసు విరిగిపోయెను. నైరాగ్యము కలుగుచున్నది.

రం:—పాప మీవసుచుతి భర్తను విడిపింతు నని మాట యిచ్చితి?

వి:—అయ్యో! కమలాకాంతుడా! కాలముచేసినాఁ డట. వారు బంధింప యలకనుండరునిమోల నుంచిరి. అంతట వాఁడు పాములచేఁ కఱపించి చంపించినాఁడు. పిచ్చివాఁ డనియైనఁ కనికరింపఁ డాయె.

ఆవార్త వినినంతనే వసుమతి భూమిపైఁ బడి నొరలుచుఁ బొక్కి పొక్కి యేడ్వసాఁగెను. ఎట్టకేలకు వసుమతి నూరడించి రంజనీవసు మతులకు తిగివేసేప్రాంతమునకు దారిచూపి విజయుడు పాంచాల ముం దేర్పడియున్నరణరంగమున కరిగెను.

పాంచాలమున యవనులకును నార్యులకును ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండెను. యావనులయుద్ధకౌశలమును, నార్యులదైర్యసాహసములును, యవనులవిజగీషయు, నార్యులస్వేచ్ఛానక్తియు యవనులప్రభుధక్తియు నార్యులదేశధక్తియు నొండొంటిఁ బ్రతిఘటించి బహువిధముల విజృంభించుచుండెను. కాని మొత్తముమీఁద జయము యవనునివైపునకే మ్రొక్కుచున్నటు లున్నది. అయినను ప్రభాకరుఁ డుత్తమాశ్వముపై నెక్కి చంద్రహాసాలంకృత మగుహస్తము నెత్తి, తనసైన్యవంక్తులనడుమ నెల్లడల మెఱపునలె మెఱయుచు, నిరాశాంధకార మించుక పొడసూపునంతనె తిరిగి మెఱనే యటనూ తనోత్సాహకాంతుల వెదజమ్ముచుండెను.

సాయంతన మైనది. ప్రభాకరుఁడు శిబిరమునం దొంటరిగఁ గూర్చుని యిటులఁదలపోయుచుండెను. “యవను లజేయులై తోచుచుండిరి. అక్కటా! వారిసాహదోలు నుపాయము గానరాకున్నది. నాసైన్యములో నిరుత్సాహము పొడసూప మొలిడినా నేఁడు? హదైవమా! నీ కింక నార్యావర్తముపై దయకలుగలేదా?

ఇంతలో విజయసింహుఁడు గూఢచారివేషంబున శిబిరము ప్రవేశించి సార్వభౌమునిపాదములకడ సాష్టాంగపడి లేచి నిలువఁబడెను. విజయుఁడు ప్రభాకరునికడ గూఢచారిగాఁ గుదిరెను. యుద్ధమునం దొకసైనికుఁడుగ నంగర మొనర్చెను. ప్రభాకరుఁడు విజయునిఁ జాలవఱ కానవాలుపట్టెను. కాని గాంధీర్యము వహించి యావిషయమై విజయుని నేమియు నడుగలేను.

వి:—జయము మహారాజా! జయము.

ప్ర:—నీవు మా కీర్త్యుధమున మొదటినుండియు లోడ్వును చుంటివి. కాని నేడు.....

వి:—అట్టిమాట ప్రభువువారినోటినుండి రావలసినది కాదు. మనబలములనిరుత్సాహ మంకురింపఁదొడగినమాట యనుమానము. కాని శత్రుబలములు నిరాశయందు మునిగిపోయి యున్నవి.—నేటికి వారిబలములలో మూడవవంతు సర్వసప్తమై నశించినది. నేడు వారియేలికనే నల్లత్రాచు కాటువైచిన నట.

ప్ర:—అక్కటా! యేమి దురదృష్టము!

వి:—మనమహాదృష్టము! ఈశ్వరుడు ధర్మపక్షముననే యుండును.” ఇంతలో గొండలు నేనానాయకులు వచ్చి “యవనులు తెల్లజెండా నెత్తిరి. ఏమిసెలవు! ఏమికర్తవ్యము!” అని యడిగిరి.

ప్ర:—వారు తెల్లజెండా నెత్తిరా? పింటనే మనసైన్యముల నుగూడ “నాగు” డని యాజ్ఞాపించును.

ఒకసేనాని:—దేవా! ఇట్టిమంచితరుణమును మన మేజార విడువవలయును.

ప్ర:—వారి ప్రభువు సర్వకృష్ణుడై పడియుండె నట!

సేనాని:—మఱియు మంచిదికద! ఇప్పుడే యొక్కమ్మకి వారిపై బడి పేరులేకుండ నాశనము జేయవచ్చును. మనసైన్యము లలసిపోవుచున్న వని తెలిసి భగవంతుఁడేమన కిట్టిశుభావకాశము కలిగించి యుండును. ధర్మయేవ జయతి యనుసూక్తి యేల యన్మతమగును?

ప్ర:—ఆర్యులు ధర్మాశయబద్ధు లగుదురో కాదో యిప్పుడు గదా సత్యము తెలియవలయు నని యీరీతి కల్పించెను. ఇప్పుడు యవనునిపై విజృంభించుట నీచము. పిరికిదనము—పొరుషహీనము అధర్మము—ఆర్యునకుఁదగనిపని. ఇంతకుపూర్వమే పాముకాటునకు

ఓటుగుండు వారి కిత్తు మని వార్త నంపి యుంటిమి. కాని మనయొద్దనుండి అట్టినహాయము కోరి యంగీరించుట వారికి గౌరవము కాదని వారు నిరాకరించి యుండిరి.

వి:—దేవ! అటులకాదు. మన మేవిషయమైన నంపుదు మేమో యని వారు భయపడిరి. ఎట్టివారి కట్టియూహలె తోచుచుండును.

ప్ర:—కాని వారి కీనర్పవిషమునకుఁ దగుచికిత్స తెలియదు. ఆకారణమున గిండుజీవు లెన్నియో గతించుచున్నవి. ఇక నాలసింపఁజనదు—నేనె యిప్పుడు స్వయముగాఁ బోయి అలకనుందరుని మృత్యువుబారినుండి కాపాడెదను.

అందఱును దెల్లబోయిరి. ఏమిచేతురు? నాఁడుకురుక్షేత్రమున ధర్మరాజు గురువదన మాచరింప కౌరవశిబిరమునకుఁ పాదచారియై పోవుచుండ నెవ్వ రావగలిగిరి?

యుద్ధము తాత్కాలికముగ విరామ ముదినది. * * *

యవనస్కంధావారమున నొకవిశాల పటకుటీరమున నలకనుందరుఁడు పాన్పునైఁ బడియుండెను. అతనిపజ్జ నొకయోగిపుంగవుఁడుఁ పద్మాసనము వైచికొని ధ్యాననిశ్చలుఁడై కూర్చుని యుండెను. అతనిచూపు అలకనుందరునివామపాదముపై స్థాపిత మైనటు లున్నది. ఆకాలిబాటపవేగిలిపైననే పాము కఱచినది! ఆప్రక్కనే సాయుధులై యంగరక్షకులును కొందఱు యుద్ధమంత్రులును, యవనరాజు వైద్యులును రెప్పవేయక యోగిపుంగవుని ధీరమూర్తివంతమును దిలకించుచుండిరి. సూదిరాలినను వినబడునంతటి నిశ్శబ్దము! అలకనుందరుని యవయవములందు వైతన్యము దృశ్యాదృశ్యముగఁ బొడఁగఱుచుండెను. ముఖమున జీవకళ మబ్బుమాటునుండి కానవచ్చు లేవన్నలవలై నించు కించుక దోచుచుండెను. యోగిమోమున

పూర్ణ నిర్మలానందము సూర్యోదయమువలె స్పష్టముగఁ బ్రకటిత మగుచుండెను.

అంత నాతఁ డలకనుందరునికుడిచేతి నెత్తిపట్టి నాడివరీక్ష జేయఁ దొడఁగెను. అందఱును వింతగా నాత్రీముతోఁ జూచుచుండిరి.

[ప్ర:—“బ్రౌదర్ కెను! భయములేదు.” అని చెప్పెను. అప్పు డచ్చటివారిమన స్సేతయానందించెనో వారికే యెఱుక! మృత్యుం జయుఁ డని భావించి భక్తిగౌరవములతో యోగిని వీక్షణమాలిక లతోఁ బూజించుచుండిరి. యోగిస్వచ్ఛ మగుజలము నించుక తె మ్మని కోరెను. తళతళమెరయుచున్నచిన్నగాజుగిన్నెతో నిర్మలో దకములు క్షణములోఁ దీసికొని రాఁబడెను. ఆజలమును బరిశీలించి చూచి యోగి తనయొద్ద నున్న యొకయెఱ్ఱనివేటుముక్క నానీటి యందు పడవై చెను. పదికనురెప్పచాటుకాలములో నీ రంతయు కూడ నెఱ్ఱపడిపోయెను. అనీటిలో వేపచిగురు ముంచి యలకనుం దరునియెడమకాలిబొటనవేలిపై నద్దెను—అటులనే వానిపెదవులఁ గూడనీటితోఁ దడిపెను.—అప్పు డచ్చటి నా రంద తొక్కమా జేలనో యుల్కిపడిరి. కాని యేమియు మాటాడలేదు—అలకనుం దరుఁడు పెదవులు విప్పి చప్పరింపఁదొడఁగెను. యోగి మఱిరెండు మాఱులు జలబిందువులతో వానినాలుక తడపెను—అలకనుం దరుఁడు కనువిచ్చి చూచెను.

ప్ర:—యవనసార్వభౌమా! యెట్లున్నది?

అనివలుకరించెను. అలకనుందరున కాపిలుపు విసఁబడినట్లు స్పష్ట మయ్యెను. కాని తిరిగి చెప్పినజవాబు స్పష్టముగ విసఁబడలేదు.

[ప్ర:—ఈ ఔషధమును గుటక వేయుము.

అని చెప్పి పదిలముగ నాజలపాత్రము నోటి కందిచ్చెను. మొదట యించుక శ్రమ యైనను, రెండవగుటక నులుపుగఁ బడినది.

ప్ర:—(అచ్చట నున్న మంత్రి) వంకఁదిరిగి) చికిత్స పూర్తి అయినది. నేను వెడలిపోయెదను.

మంత్రి:—అటుల సెల వీయవలదు. యవనులు కృతఘ్నులు కాఁజాలరు.

ప్ర:—చాలు. ఈమఁషనయె చాలు. పరుల కుపకారము చేసిననాచేయగలుగుటయందె తత్ప్రతిఫలము కలదు. అన్యమువలదు” అని లేవబోవుచుండ

అల:—మహానుభావా! అదిమీకుఁ దగదు. పోవలదు. మీ ఋణము మే మెట్లును దీర్చికొనఁజాలము. అయినను యేదో.....

ప్ర:—ఆహా! సార్వభౌమ! నీవు బ్రదికితివి. నా కదియె కావలసినది. నే నన్యము కోరను.

అల:—మీరు మహాత్ములు! మీయార్యజాతిని నేను సంశయించి యవమానపఱచితిని. ఒకప్పుడు మీయేలిక ప్రభాకరుఁడు మాకు సందేశ మ పి యుండెను. “నర్పవిషమునకు విఱుగుఁడు కానలయునేని మేము సంతోషపూర్వకముగ మీ కాయోషధి నిచ్చెదము.” అని కాని యప్పుడు మే మూర్కునిశాలాదాగ్యహృదయము తెలిసికొని నమ్మ జాలకపోతిమి. ఆసాపమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్త మైనది.

ప్ర:—జరిగినదాని కేమి? ఇప్పుడు మీరు కోరుదురేని యామూలికాప్రక్రియ నే నెఱింగింపఁగలను.

అలకనుందరుఁడు మంత్రులవంకను, రాజవైద్యులవంకను జూచెను. యవనవైద్యులు యోగికి సమస్కరించి “మహాత్మా! తమ కట్టి యిహుగ్రహము కలుగుటచే మేము ధన్యులము.—ఆహా! ఆ ర్యావర్తమునందేకద మొదట జ్ఞానసూర్యుఁడుకూడ నుదయించుచుండుట!”

అంతట యోగి తనయొద్ద నున్న యోషధి వారల కిచ్చి దానిపే రెఱింగించి, యువయోగించువిధాన మెల్ల నుపదేశించెను.

అల:—మీగు మావెంట మాదేశమునకు విచ్చేసి మమ్ముచు గ్రహింపరా?

ప్ర:—వచ్చిన రావచ్చును. కాని యార్యులు స్వప్రయోగ నాపేక్షితములై యన్యదేశములకుఁ బోవువారు కాదు. నేను సెలవుఁ దీసికొనియెద.”

అల:—పునర్దర్శనము—

ప్ర:—“భగవద్విలాసము” అని చెప్పుచు వెడలిపోయెను. యవనస్కంధావారమున వాని కెదురైనవా రందఱును సాక్షాత్కరించి నపరమేశ్వరునివలె, భక్తితో నమస్కరించిరి. యోగియవనశి బిరములు దాటి, ఆర్యశిబిరాభిముఖుడై చుచుండెను—ఇంతలో నె, ఏమాటలనుండియో, ఆర్యసేనానులు వచ్చి వానికి నమస్కరించి సగౌరవముగఁ దమస్కంధావారమునకుఁ గొనిపోవుచుండిరి. ఆయోగి ప్రభాకరుఁ డని వేఱుగ వ్రాయు సక్కఱ లేదుగద!

అయినను నావిషయము యవనులకు స్పష్టముగఁ దెలియదాయె. ప్రభాకరుఁడా! లేక ప్రభాకరునికడ నుండువునవైద్యుడా యని సంశయింపఁదొడంగిరి. ఎట్లయినను యవనగౌరవమునకు నేడు కొంతవన్నె తరిగెను. లాఘవము కలిగెను. అనుభావము యవనశి బిరమునం దంతటను వ్యాపించెను.

*

*

*

తిరిగి యుద్ధము ప్రారంభ మాయెను. ప్రభాకరునిపై న్యములకు విశ్రాంతి చాలదు. విజయసింహుఁ డొకయోధుడై పోరుచుండనే కాని సర్వసైన్యాధిపత్యము వహింపలేదు. విజయుఁడు తన్ను ప్రభాకరుని కెఱిగించుకొనలేదు. ప్రభాకరుఁడును యదార్థనిశ్చయము

చేయఁడలచుకొన లేదు. దైవయోగమునఁ ప్రభాకరుని సైన్యము లోడిపోయెను. చాలవఱకు యుద్ధభూమిని మడసినను, మిగిలినవారు నల్లిక్కులకు చెల్లాచెదరై పాటిపోయిరి. అయినను ప్రభాకరుఁ డింక ను యుద్ధము విరమింపఁ జాయెను. కాని యేమిలాభము! తుదకు యవనులు ప్రభాకరునిపట్టుకొని ఖైదుచేసిరి. యవనస్కంధావారము లెల్ల విజయోత్సవములతో మాటు మోగుచుండెను.

నేడు విద్రోహి యగుప్రభాకరుని యవనసార్వభౌముఁడు విచారించి శిక్షించు నట!

తెల్లవారునప్పటికే పటమందిర మెల్ల నానాదేశాగతు లగురాజబృందములతో, దండనాయకులతో సాయుధు లగుయవనయోధులతో, నిండి యుండెను. శృంఖలాబద్ధహస్తం డగుప్రభాకరుఁ డలకనుందరునిమోల నిలువపెట్టఁబడెను. అంతట

అంతియో:—మహారాజ! యీప్రభాకరుఁడు పాతనేరస్థుఁడు. ఇదివఱ కొకసారి దేవరవారిచే శిక్షింప బడి ఖైదు ననుభవించెను.

అలక:—ఔను. చక్కగా జ్ఞాపకము చేసితివి. అప్పుడుప్రభాకర! మాయవ్యాజకరుణాకటాక్షముచేతనేకద చెఱునుండి విముక్తుఁడవైతివి! ప్రభాకరుఁడు జవాబుచెప్పక నిర్లక్ష్యముగ నిలువఁబడి యుండెను.

అంతి:—నత్యము. కాని కృతఘ్నుఁ డగుటచే నామెలు మఱచి ప్రభువుగారిమీదనే కుట్రలు వన్ని విద్రోహము గావించినాఁడు. ఈమా తెంతమాత్రము దయకు పాత్రుఁడు కాఁడు.

అలక:—ప్రభాకర! నీవు రాజద్రోహివై యవనసామ్రాజ్యమునకుఁ జెందిన యార్యావర్తమునందు తిరుగబాలు లేవదీసితి నని నీవే నేర మారోపింపఁబడినది. నీ వేమిచెప్పకుండును!

ప్రభా:—నే నార్యుడను. మీరు యవనులు. యవనరాజగునలకినుండరుడు నాప్రిభు వని నే నిదివఱ కెన్నఁడును సంగీకరించి యుండలేదు. ఇప్పుడును సంగీకరింపను. కావున మీరు వచించెడి “రాజద్రోహి” శబ్దము నా కెటు లన్వయించెనో తెలియకున్నది. నేను బ్రతిమానవునకు ధర్మ మగుస్వదేశోద్ధరణమునకై నా శక్తికొలఁది పాటుపడితిని. దానిని మీరెటుల భావించికొనినను నే నరకుచేయువాడను గాను.

సభ యంతయుఁ గోపముతోడను, ఆశ్చర్యముతోడను వులకాంకిత మై పోయెను.

అలక:—బీరములు చాలును. మొన్న మొన్ననే యాకరు లాకాంతుని గతి యేమయ్యెనో యెఱుఁగఁడు కాబోలు.

అంతి:—ప్రభాకర! ఇటునినుము. వాఁడును రాజద్రోహము గావించినందులకే శిక్షింపఁబడెను. అరచేతులలో నిప్పు లుంచఁబడెను. గడ్డము, మీనము, తలవెండ్రుకలు కొంచముకొంచముగ పీకివేయబడెను. పిదప గ్రుడ్లు పీకి వేయఁబడెను. విమ్మట కాలివ్రేళ్లు నరుకఁబడెను. తరువాత రెండుచేతులకును రెండునల్లత్రాచులుచుట్టుకొని కంఠమునందును, కడుపుమీఁదను గాటులు వైచి చంపివేసెను.

ప్రభాకరుఁ డంతట నొకమందహాసము గావించి “దేవుడు దయానముద్రుఁడు మిమ్ముల క్షమించుగాక!” యని యనెను.

అలక:—నీయమోఘం బగు యాశీర్వచనముచే మే మెల్లరము ధన్యుల మైతిమి. రంజనిని నీ వేల లేవదీసికొని వచ్చితివి!

ప్రభా:—విధివిలసితము.

అలక:—ఇప్పు డెచట నున్నది. మిమ్ముల నిరువురకలపేయి శిక్షింపవలయు.

ప్రభా:—రంజనినిగాని మ రెవ్వరినిగాని మీరు శిక్షింప నక్కఱ లేదు. ఎవ్వ రెవ్వరినై మీర లేయేనేరముల మోపఁదలఁచిరో ఆయానేరముల కెల్ల నేను బాధ్యుఁడ నని ప్రకటించుచుంటిని. కావున మీయిచ్చవచ్చినశిక్షకెల్ల నేన గుఱియగుటకు సంసిద్ధుఁడను.

అలక:—బలాత్కారముగా సంఘటింపచేసికొనిన బాంధవ్యము తలంచియో—కీవు కృతఘ్నుఁడ నన్నమాట మఱచి నీయెడ దయ వహించియో నిన్ను నీనూఱు క్షమించి విడుతు రని యాశ కాఁజోలు. వెట్టియాశలఁ బెట్టుకొనకుము. నీమాటల కర్థము తెలిసి మాటాడుము. ఇది యచన సార్వభౌమఁగు న్యాయము తీర్పుటకు కొలువుతీరి యున్నదర్బారు యనిగ్రహింపుము.

ప్రభా:—యవనఁడు బంధించినంతమాత్రముననే నేభీతావహుఁడ నై దిగ్భ్రమ చెందియుండలేదు. వృధాకాలయాపనముతోఁ బనికాదు.

అలక:—అంతయోకుఁడా! వీని నిప్పటికి బంధించి యుంచి రంజని యెచ్చట నున్నదో వెతికింపుము. ఇగువరను జేర్చి యపూర్వం బగు శిక్ష విధింపవలయు.

ప్రభా:—మౌచిది. నాజీవితనాటకమందు చెఱసాలయె మొదటియంకము. తుదియంకమూకాడఁ జెరసాలయె యగుట కడుంగడు రమణీయముగద !

మిని భటులవెంటఁ జెరసాలకు నడచుచున్నపుడు ప్రభాకరుని మోము మిక్కిలిప్రశాంతమై గంభీరమై యాద్యునిప్రతిభ యిందే మూర్తీభవించెనో యన నుత్తేజితమై యొప్పుచుండెను. ప్రభాకరుఁడు వెడలిపోయెను. కాని వానిరూపము, కంఠస్వరము యాయపూర్వ దివ్యమందహాసము, యచ్చటివారి మనోఘలకములపై గాఢంబుగ ముద్రింపఁబడి యనిరగచనీయం బగుభయవికారమును గలగింపు

చుండెను. ఇప్పుడెవరు జయముగాంచిరి? ప్రభాకరుడా? అలకనుందరుడా? అని యందఱు నొకవిధ మగునంశయమునకు బోనయిరి.

చీకటి పడినది. బాములు గడచుచున్నవి. విజయోత్సవములతో నాటపాటలతో విందులతో, మద్యపానములతో యవనశిబిరములు మునిగి తేలుచుండెను—

మూడవబాము గడిచినది. శిబిర మెల్ల నిద్రాదేవికొగిటిలోఁ జొక్కి సుఖించుచుండెను.

“ప్రభాకరు నెటుల నైన విడిపింపఁగలుగుదునా?” యని విజయ సింహుఁడు తత్పరినరములయందె బాగి తిరుగుచు నెన్నియోవిధములఁ బర్యాయములఁ గావింపుచుండెను. శుభ కెర్దియు సుపాయముతోఁపక “ఒక్కసారి యాశిబిరముపై బకి కత్తికొనినంతవఱకు కసిదీర దెగ వేసి వారి నేటులపడి సుఖముగఁ ప్రాణముల విడుతునా?—” అని తలంచుచు. తిరిగి “అది కార్యకారికాదు. అందువలన నేమియు బ్రయోజనము లేదు. నే నీటులకేవలము కోరివివశుడనై పిచ్చివానివలె. బ్రవర్తింపఁ దగదు.” అని యనుకొనును. “దేశములోని కరిగి ప్రయత్నించి వీలగునెడలఁ గొంతబలమును కూర్చుకొని వత్తునా?”— “అయ్యో! అదియెంతయో కాలము బట్టునే!— ఈలోపుననే సార్వభౌముని వారేమిచేతురో!” అని విత్కొంచుచుండును. “అయినచో నాపాపపరిహార మగునటుల— నామనసును దహించి నైచుచుండిన పశ్చాత్తాపము ప్రకటితమై కొంత యుపశమించునటుల నే నాప్రభాకరసార్వభౌముని యవనచేతనుండి విడిపి పఁజాలకుంటినిగదా!” అని నిస్పృహ చెందుచుండెను. ఇంతలోఁ జంద్రహాసుండు మూఁడువందల యాటవికులతో నటకు వాయువేగమునఁ బరుగిడుచు వచ్చెను. “కాని యుద్ధము పరిసమాప్తి యాయెచు. ప్రభాకరుఁడు బందీకృతుఁ డాయెను.” అని వినివచ్చుచు చంద్రహాసునిహృదయ మెటులుండెనో యె

వ్యరు వర్ణించి చెప్పగలుగుదురు! అది శేవలానుభవము వలననే లే
లియఁదగినది. విజయసింహుఁడుఁ జంద్రహాసుని యా యాకాశభంగజ
నిత మగుదుఃఖమునుండి తేర్చి.

వి:—అయిన నేమి? నాఁడు హనుమంతుఁడు నంజీవితో వచ్చి
నటుల నీ వీయాటవికులతో సరియగునమయమునకే వచ్చితివి. ఈ
మూఁడువందలబలముచాలును—, నిశాదేవియు, నిద్రాదేవియు
మనపక్షమున యవనస్కంధావారము నిదివఱకే ప్రవేశించి యా
కృమి చి యున్నవి. ఈవిలుకాండ్రీ సీచేరువనై కూఁతవేట్రుదూర
ములో నూచల నెక్కువెట్టి బారులు తీరి నిలువుమనుము. మన మి
రువురము ద్రాణికృపాచార్యులు పాండవశిబిరమునఁ బ్రవేశించినటు
ల నే డీయవనశిబిరములఁ జొత్తము. మనచక్కవర్తిని విడిపించుకొ
నివత్తము.

చంద్రహాసుఁ డందుల కత్యంతోత్సాహముతో సంగీకరించెను.
విజయసింహుఁడు నిర్ణయించినవ్యూహముచొప్పునయాటవికులందఱు
నిలచి యుండిరి. విజయచంద్రహాసులు యవనస్కంధావారము సమీ
పించిరి. సేన యంతయు సమ్మోహనాస్త్రబద్ధమై యున్నటుల నిశ్శబ్ద
ము— నిశ్చైతన్యము—విజయచంద్రహాసు లిరువురును యొడటిద్వార
ము దాటి లోనప్రవేశించిరి. ప్రభాకరు నెచ్చట నుంచిరో యని
పెతుక నారంభించిరి. ఎంద రెందరివో మహావీరులనాయకులవటకు
టీరములు కానఁబడుచున్నవే కాని ప్రభాకరు నుంచినతావు కాన
రా దయ్యె. ఎట్టకేలకు శిబిరమధ్యంబున వంతియొకునిగుడారమున
కు సమీపంబున యొక్కచిన్నపటకుఁటీరములో నిరాయుధుఁడుగాఁ
జేయబడిన ప్రభాకరుఁడు కనబడెను. పద్మాసనాసీనుఁడై యూర్ధ్వ
ముఖుఁడై యేదియో తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెను. లేక పర
మేశ్వరధ్యానతత్పరుఁడై యుండెనో యనఁబడకట్లుచుండెను. చుట్టు

ను బండ్లొందుగురు యవనవీరులు విశ్చక్రతుల నేలమోపి యాను
కొని నిలుచుండియే సరగన్న వెట్టి కునుకుచుండిరి. శుద్ధస్వయావం
బగునాత్మ కర్మవశంబున దేహమునందు బంధింపబడి యున్నటులఁ
దోచుచున్నది. విజయుఁడును—చంద్రహానుఁడును లోనఁ బ్రవేశిం
చిరి. ఇరువురకును కంటికొలకులవెంట నప్రయత్నముగఁ గన్నీరు
కాటుచుండెను. ఆయిరువురిలో నెవరును ముందుగ సాహసించి ప
లుకరింపఁజాలకపోయిరి. కరములు స్తంభించెను. ఎట్టకేలకు విజ
యుఁడై ధైర్యము వహించి గొంతునవరించికొని

వి:—దేవ!

ప్రభాకరుఁడు విజయచంద్రహానుల నిరువుర నదయవీక్షణముల
బహూకరించెను. చంద్రహానుఁడుమూలవానివలె ప్రభాకరుని పాద
ములకు స్థానాంగనమస్కారము చేసి నిలునబడెను.

వి:—దేవ! విచ్చేయుఁడు. మార్గము నిరాటంకముగ నున్నది.
దేశము మీకొఱకై పరితపించుచున్నది.

ప్ర:—(మందహాసము గావించి) నేను రాజులను—ప్రభా
కరుఁడు దొంగవలె జెఱచుండి పాటిపోవుట కిష్టపడఁడు.

చం:—మహారాజ! అట్లక్కఱలేదు. సార్వభౌమునియాజ్ఞ
యైనచో వీరధర్మోచితంబుగ నావెంట వచ్చినమూడువందలయూట
వికుల విచ్ఛక్రతులవంటివారు—బొబ్బరించుబెబ్బులి నైన ముష్టి
ఘాతంబున మృత్యువాతఁబడఁదొయువారు—

ప్ర:—నాయనా! చంద్రహాస! వలదు.

చం:—ప్రభూ! నా డిట్టియవనచెఱసాలయందె నాసోదరిని
మృత్యుముఖమునండి తప్పించి కాపాడిరి. ఆయుధము దీర్చుకొనుట
కే యీశ్వరుఁడు నా కేసమయమున నిట్టియూటవికసేనను నమకూర్చి
యిచ్చె నని నమ్ముచున్నాను.

ప్ర:—అటులనే! ఇప్పుడు గతము స్మరించు దగినది కాదు విజయ! చంద్రహాస!—మీ రాజభక్తి నే సంతయు మెచ్చుకొనుచుంటిని. ఈప్రభువిశ్వాసము మిక్కిలి కొనియాడదగినదే కాని నాయొక్కని కొఱకు ఆమూఢువందలయాటవికులు నిష్కారణముగఁ బ్రాణముల నేలగోల్పోవలయు! వారు శూరులు, వీరులు, బలాధ్యులు, నాయకులు భక్తివిశ్వాసము, కలవారు. మఱియుఁ బసిబాలురవలె సత్యసంధులు, నిష్కపటులు నిర్మలజీవితులు—కాని రణశీఘ్రితులై, అసంఖ్యాకులై వివిధమారణయంత్రోపకరణసహాయులై యున్నయీయవనుల కెదురుచిల్చి పోరునలుపుమనుట క్రౌర్యము. ఇప్పుడు తప్పివచ్చిన మఱియొకప్పు డైనతప్పక తగునత్కాలము వచ్చి తీరును. అప్పుడు విజయము ధృవము కావున నిస్పృహఁ జెందకుండు. పొందు. సత్ప్రవర్తనము కలిగి యుండుండు. ఐకమత్యము పెంపొందించుకొనుచుండు. ఈశ్వరుఁ డచిరకాలమున మిమ్ముల నాశీర్వదించును.

విజయసింహుఁడును, చంద్రహాసఁడును, బ్రభాకరుని ప్రత్యుత్తరమువినినంతనే వాని యాదార్యము నుగ్గడించి సంతసింపవలయునో లేక తమకొరికయీడరవండులకును బ్రభాకరుఁడు కష్టములపాలుగా నున్నందులకు దుఃఖంపవలయునో తెలియ కుండిరి.

విజయం } ప్రభాకరమహారాజ! దేవర యిటుల నెల విచ్చుచుండ మా కేమియుఁ దోచుట లేదు. ఈసేవకుల కేమియాజ్ఞ?

ప్ర:—“మీ ధైర్యసాహసోపేతప్రభుభక్తివిశ్వాసములకు నే సంతయు సంతసించితిని—కాని నేనుమీవెంట రాజులను. మీరును శాంతముగ నిచ్చోటుఁ బాసి చనుండు. అదిగో వేగుచుక్క బొడుచుచున్నది.” అని స్పష్టముగ జెప్పెను.

విఫలమనోరథులై — ప్రభాకరునకు సంపూర్ణభక్తితో నమస్కరించి — కడసారిదర్శనము కాఁబోలు నని తనివితీరక యానుందరవిగ్రహమును నక్షత్రకాంతియందు మాటిమాటికి వెనుదిరిగి చూచుచు విజయచంద్రహానులు యవనశిబిరము దాటివచ్చిరి. — కాని విజయచంద్రుల కిరువురకునుయవనునిష్ఠుఁగోధము ప్రభాకరు నెడభక్తి మిక్కుటమై పట్టశక్యము కానందున చంద్రహాను డొక్కయింటవై నెను. విజయసింహుఁడు “మేలుచంద్రహాస! మేలు — సార్వభాముఁ డేమైనఁ జెప్పఁగిమ్ము — మన మీయవనుని గసి తీరనఱకవలయును — లేనిచో సీపాణముల భరించుట దుర్భర మగుచున్నది. మన మాయులకనుందరునో సంతియోకనో చెఱ గొంటిమా ధన్యులము. కృతికృత్యులము —

చం: — వారివారి నెలవుల నెఱింగియే యుంటిమికదా!

ఇంతలో నాటవికదండు వచ్చి వ్రాలినది. అంతియోకునిగుడారము తగులవశుచున్నది ఎచట నున్నది ఎవరికిని దెలియకుండెను. యవనులు యవనులనే నలుగురుండిరి. అంతియోకుఁడు బంధిపబడి ప్రతాపసింహునివనదుర్గమునకుఁ గొనిపోఁబడుచుండెను. తెల్లవారినది. రాత్రివేళ దొంగపోయిగి శితువులు మీఁదఁబడుటచే యవనులై దారువందలవఱకు నష్టమైరి. ఆటవికు లొకయిరువది మందిమాత్రమే పాణిములతో నుండిరి. విజయునిసలహా చొప్పున చంద్రహానుఁడును విజయుఁడును నాయురువది మందివిలుకాండునిచ్చవచ్చినయవనభటులదుస్తులఁ దాల్చి యవనవేషమున నిరపాయముగ యవనభూమిదాటి ప్రతాపునివనదుర్గము చేరిరి. పద్మిని పురణించిన నాటనుండియుఁ బ్రతాపుఁడు మంచము పట్టి యుండెను. విజయమంది, సజ్జపుడై, చంద్రహానుఁ డింటకి వచ్చినంతనే వానిని జూడటకునూత్రమే యాఁగి యున్నవో యన్నటుల పాణి

ము లాక్షర్ణ దేహమునుండి బాసి చనెను. చంద్రహాసుడు మిక్కిలి దుఃఖించెను. యథోచితముగా సుత్రరక్రియలఁ బరిసమాప్తిఁ గావించెను. పిదప విజయసింహుడు చంద్రహాసునకు “వద్దిన్విప్రణయ గాధ” విషయమై తననిజస్థితిని తెలుపుకొనుచు నెన్నియోవిధముల క్షమార్పణ వేడుకొనెను—

30

ఇట పాంచాలమున యుద్ధభూమియందు శిబిరములో ఖైదుచేయబడినప్రభాకరుడు “ఆర్యుల కిదియొక్కకళఁ కమై నిలుచుచుగదా!—రాత్రివేళ నిద్రయందు మునిగి యున్నశత్రువులపై దొంగపాటునఁ బడి యుద్ధధర్మములు మఁటగలిపిరిగద నేటి కార్యులు!” అని మిక్కిలి విచారించుచుండెను. ఇంతలో యవనదళనాయకులు వచ్చి “అంతియోకుని నెవరుగొంపోయిరి. ఎవ రీరాత్రిదొంగపాటుగ వచ్చి నది. నిజముచెప్పుము” అని మిక్కిలి వేధింపజూచిరి. మఱొక మాటు వచ్చి “రంజని నెచట దాచితివి?” అని వేధించిరి. కొట్టినను, తిట్టినను నేమిచేసినను ప్రభాకరుడు మాటుపల్కక హిమాలయమువలె నచలుఁ డై ధీరుఁడై నిలిచి యుండెను. అలకనుండరుఁడంతియోకుఁడు శత్రువుల మైనందులకు విచారించి సిసిరో యనువాని నా సైన్యాధ్యక్షుడనియందు నియోగించి—దేశము సంతను నాక్రిమించుకొనుచుండెను— సిసిరో యనునాతఁడు ప్రభాకరుని యొద్దకు వచ్చి “ప్రభాకర! అంతియోకుని మీయార్యులెటులపట్టుకొనిరో యెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిది నీకు సమ్మతమేని యటులనే చెప్పుము. కాదేని అంతియోకుఁ డెచట దాచబడెనో చెప్పుము.

నీ వెంటఁగడయె యీపని జరిగినదా! ఏలవ్యర్థముగ నీబాధల ననుభ
వించెదవు? అని యడిగెను. అంతట ప్రభాకరుఁడు “ ఈకష్టము
భములెల్లదేహమునకే గాని దేహికి నాత్మకు లేవు—నాదేహ
మెప్పుడైన నశించునదే—నేనెన్నటికి నశించువాడను గాను—నా
కీబాధ లేవ్వియు ముట్టజాలవు—ఆమాట యటుండనిమ్ము—ఆర్యు
లు చోరవృత్తి ననలంబించుట నాకు మిగుల లజ్జాకరముగ నున్నది.
శాని వాని నెవ్వరు గొంపోయిరో—యెచ్చట దాచి యుంచిరో
నేజెప్పజాలను. మీరు కావలె నని కోరు నెడల “ నామాట
యందు కారవముకలవా రెవరైన నాయవనపీరుని బంధించి యుంచి
నచో వానిని వెంటనే మీకు నప్పగింపవలసిన” దని యొకపాద్య
రిక వ్రాసి సంతకముచేసి యిచ్చెదను.” అనిచెప్పెను. అంతట
సిసిరో యలకసుందరునితో యోజించి, తమకు కారవభంగ మైనను
యవనలు ముఖ్యముగ కార్యవాదులుగాన, నటులనే వ్రాసి యిమ్మని
ప్రభాకరుని గోరెను. ప్రభాకరుఁడు నిండుమనస్సుతో లేఖని
గైకొని యటుల వ్రాసెను.

ఆర్యులారా! మీలో నెవ్వరేని యవనసైన్యాధ్యక్షుఁ డగునం
తియొకునిబంధించి చెఱఁ బెట్టియుంటిరేని నట్టివారు వెంటనే, చోర
వృత్తి నార్యునకు తగనిదిగావునను, యుద్ధధర్మముల మీరుట మన
జాతికి గళంకముగావునను, నాయంతియొకుని యవనసార్యభాముఁ
డగు నలకసుందరున కప్పగించి తమయొక్కయు తమజాతియొక్కయు
కారవమునుగాపాడినిలువబెట్టుకొనెదరుగాక యనిమిక్కిలికోరుచుంటి
పాంచాలము, యవనశిబిరమందలి చెఱసాల రుధిరో } “ప్రభాకర”
ధారి నామసంవత్సరవై శాఖబహుళలమావాస్య

సిసిరో యాయుత్తరము నందుకొని మిక్కిలి యాశ్చర్యముతోఁ
ప్రభాకరుని నాపాదమస్తకమువఱకుఁజూచివెడలిపోయెను. అయ్య

